

విభగవద్రామానుజాచార్యచరితంబగు

తొటాప్యమునందు

జన్మాద్యధికరణాదిప్రథమపాదము.

క్రిస్తుదకానధర్మార్యచరితంబగు

22

శుక్రప్రదిపిక

యమవ్యాఖ్యతోనును

350
5044

విజయవాక్యదీపికతోనును

కేరవంబడి

ప్రేరవమ్మ ప్రేసివానదగన్నాధస్వామినియ్య

వారలుంకారిచేబడిమ్మరింపబడి

యచ్చవయింపబడినది

VIZAGAPATAM
Publisher Mahamahopadhyaya Sree paravastu
Venkata Rangachary ilayyavarulu Garu
Printer D. Guranna
Araba Press 1892

౧౦ కింతున న్నర్పణమ్ - య జ్జిజ్ఞాస్య ముచ్యత ఇత్యుక్తమ్

జన్మాద్యస్య యశః॥౨॥

జన్మాదీతి స్ఫష్టిస్థి సులభయమ్ - తద్గుణసంవిభావో బహుప్రకారః
అస్య, అచింత్యవిధునిత్ర చినస్య యతదేకకాలఫలభోగప్రవృత్తిశ్చ
మృచర్యతైత్త్రాక్షమిత్రస్య జాతః. యతః, యస్మాత్సర్వేశ్వర్యతా
నిజులహేయప్రత్యేకస్వరూపాన్ సస్యసంకలాపత్ జ్ఞానానన్తా ద్యన

౧ అవాన్తరసంగం మామః కింభవతి - చకలే రక్తివగ్న తస్మాత్సత్యాగ
పూర్వకం ను జ్జిజ్ఞాస్యముక్తం శనిగతిశయలువద్యమై కిలంఠకమిత్త
భావః - అస్మిన్సన్వీ దివతాః, అవా ఇదగ్గంసర్యం, బ్రాహ్మణాశైవ
ర్యాశైవతాః, శక్తిశ్చ) తస్యచక్రః, ఇత్యాది మగ్నీన్ద్రాదీక ప్రత్యేకం
నిగతింయ - వాన్త్రేవ ప్రతిపాదయతాం వాత్సానం వ్యాఖ్యానకర్షణధికేష
త్వాగ్న మన్యూరః వీ కనన్యవగ్నప్రకాయ - చరణేషు నిరతియలుతా
త్వ హకం వర్జ్యముమహాకాం జ్ఞాన్యమితి యతోవాద్యహసిత్యాదిక్రత
కలిప్రాస ఇతి సూక్ష్మాన్త్ర ఇతి . ౨.

సూక్ష్మాన్త్రే శాస్త్రోద్భవ్యయశః॥

ప్రసాద్య గ్రహాదీశ్వ వాకా భగవాన్జనాయా మన్త స్పృశయతు మ
శక్త్యావృత్తం - పరిపూర్ణవ్యవస్థా జన్మాదీతి ఏకమవసరాత్పర్య
జ్ఞానానాయితకం - కన్త్రేకవచనం సముచాయో లిజన్విత్యానాయ
అస్య త్రితీతరై నుసన్ తత్త్వబహువ్య శునిస్సావరస్యకృత్సస్యః కమా
హరితస్యః - వచనమధికరణం యదితాః - తత్రప్రావీనయత్వో శ్చకృతేష
దహ్యోత్త్యవై - అస్యవా - అష్టాదశతాయావా జ్యోతిరవ్యక్త - క
శ్చసూక్ష్మాదాన్త్రేకం బహుప్రకార - ర్కవదాతా ప్రసంగేన - జన్మమోక్షా
న్యావా గ్నః మా - అద్భుతేన॥ అమృతగ్రవ - స్వాదినివచ్చ వీరీయం వ్యాక
త్వై అశ్వేభివ్యాఖ్యేయం హాపాదానమ్ - చుతశస్త్రేకాత్కృతే కృతే చక్రైక
మహానీపదం జగత్సానిత్రవరణం, అవాతావరణ్య జ్ఞాన్యస్యవిరాహాది
సూక్ష్మకవ్యవత్తే - శ్చిప్రయగా ప్రకమంబదద్విత్రేజగన్యవిశం శత్రుత్రి
మామ॥ అచింత్యో - తవక్రూరతయా చింతయతు తేతకళా శక్త్యుక్త - తా
శబాన్యవః - అప్తియాదేదనిధిం - అద్యస్థి శక్త్యవినిత్రవ - తిన్వీదిత్రమహా
నియతేన॥ స్థితయం వ్యాసప్తే - యస్మాత్తతి॥ తస్మాదధికవచనాన్తరహా
రణ్యోగ్నాదిమగ్నశ్చ - అవాదగుపగచ్ఛస్య ప్రాపకగిద్వా వారకరామ
ర్కీత్వాం ప్రాపక వారణవాక్య శాశకవాక్యపిద్వవారణ్యస్య ప్రాప్తతయా
ప్రాపకత యావ జ్ఞాన్యవ్యవస్థా హామోగిగుణకాతమా॥ సర్వేశ్వర్యాది
త్వాదినా॥ తత్రజ్ఞానానన్తే కేయన్యప్రాప్తత్యవ యో, వరప్రాదిత ప్రా

అశ్వమేధమునకు సర్వములను సమర్పించుటకు వలయును. అశ్వమేధమునకు సర్వములను సమర్పించుటకు వలయును. అశ్వమేధమునకు సర్వములను సమర్పించుటకు వలయును.

అశ్వమేధమునకు సర్వములను సమర్పించుటకు వలయును. అశ్వమేధమునకు సర్వములను సమర్పించుటకు వలయును. అశ్వమేధమునకు సర్వములను సమర్పించుటకు వలయును.

విషయవాక్యములు.

అశ్వమేధమునకు సర్వములను సమర్పించుటకు వలయును. అశ్వమేధమునకు సర్వములను సమర్పించుటకు వలయును. అశ్వమేధమునకు సర్వములను సమర్పించుటకు వలయును.

[illegible]

జనాభాదృశికరణమ్.

శ్రీకృష్ణులై, నవతరిః కించాప్రమః నశక్యమితి నతాహ్వానాదయో
 తమగత్యనప్రహృలతయన్తి - అనేకవిశేషణ వ్యావృత్తులే నప్ర
 హ్నాహోదనేత్యుక్తసక్తేః విశేషణాద్వంహి వ్యావృత్తసక్త్యమ్ - నమ
 తేనదత్త శ్లోమో యువా లోహితాత్కస్యమపరిమాణ ఇత్యుక్తివిశేష
 గణనము లేక పేక్షపవ దేవదత్తః ప్రతీయతే, ఏవమత్రాపేక్షమేవప్ర
 హ్నాభవతి. ప్రేషమ్ - తత్రప్రమాణానరైర్జ్యోప్రతీతే రేకస్మిన్నేవ
 విశేషణానా ముపసంహారః - అన్యథా గత్రాపి వ్యావృత్తశ్చేనానేక
 శక్యమితి జన్మాదీనాం ప్రప్రతీకరణ్యం విశేషణతయాశి - లభితయ వేతి
 విశేషణ్యుక్తిలేత్యుక్తమయదామయతి - అలాపదితి తత్రాత్మత్రాహ|| అనేకేతి|| క
 తంతత్త్వస్మిన్త్యత్రాహవిశేషణ్యుక్తివిశేషావ్యావృత్తయాయోదయతి|| స
 పరిశుభ్రత్వం సుతీకృతపదమయః తక్యమనామి అన్యథా - నాన, శ్రీకృష్ణ
 ప్రప్రతీకరణ్యవేవాన్యవాక్యస్య విశేషణమ్, అథాయత్రసారం స్యుజమ్ - తత్ర
 ద్వార ఇత్యుక్తం నరసంపదస్థస్యదేవః శ్రీదేవారః కుగర్వ ముక్తం స్యా
 త్, తద్యదితివ్యాసాన్త్యుక్తం

[illegible]

అత్రయత ఇతిపద్ధుమిశేషునరిపాడితా - యద్వబ్ధ స్వానువాదరూప
త్వాత్ - అనువాదస్య ప్రావకవాక్య సాక్షిత్వతయతద్వయద్వార్త పరత్వాసంభ
వతే - ప్రావక వాక్యత్వోపవాద్యతీయత తైత్త్వ నిబాన్యాత్, తైత్త్వా న్యుప
తతినిబత్తత్వా పాదానన్యతా - నరిపాడితా - తదనవాదనిబత్తవాక్యేయ
తఇతి పదముభయ - యయతపరివ్యాప్త్యానర్తకు - సచతురా పద్ధుమివా
నుకృత్యైకత్వాత్ - అక్షరగోళతి సూత్రవివారణదాటి రాజ్యుదేశితన ప
రామి గుణేత్త్రియా విశ్వత్ర విరామితి యోగవిరాగస్వావశ్యకత యాతతప
తాతుపద్ధుమ్యుపతైత్తిత్ర స్పెన్యమ.

త్వ మహాహర్యమ్- అత్ర త్వ నేనైవ విశేషణేన లింగతయపితత్వా
త్ బహుగాః పరిమాణాస్తరే జ్యేష్ఠ మనవగ తమిలి వ్యావక్తభేదేన
బిహ్వసూత్య మవర్జనీయమ్- బ్రహ్మశబ్దైక్యాదత్ర త్రైవ్యంప్ర
తీయః ఇతిచేన్న- అజాత గోవ్యక్తేః జిజ్ఞాసోః పురుష స్య
జ్ఞోముణ్డః పూర్ణశృజ్ఞో గౌరిమ్యక్తే గోపదైక్యేఽపిబద్ధత్వాదివ్యా
వక్తభేదేన గోవ్యక్తి బహుత్వప్రతీతేః బ్రహ్మవ్యక్తయేఽపి బహ్వస్య
స్వస్యః అపిః లింగతయపిత వస్తు స్వేచం విశేషణానాం సంఘాయ
లక్షణస్య మవ్యనుపన్నమ్- వ్యాపకం త్వేపలక్షయన్తి- అకారాన్త
రాప్రసవస్తేః- ఉపలక్షణానా మేకే వాకారేణ ప్రతిపన్నస్య కేనపి
దాకారాన్తరేణ ప్రతిపన్నహేతుస్య హేతుత్వం యత్రాయంపారస
స్య దేవదత్త కేనార ఇత్యాదము- ననుచ గత్యం జ్ఞాన మనన్తం బ్ర
హ్మేతి ప్రతిపన్నానిస్య గజ్జన్యాదీ న్యుపలక్షణాని భవన్తి- న-
ఇతిరేతనిప తిపన్నాకారాపేక్ష త్వేన ఉభయైర్వక్షణ వాక్యయోర
న్యోన్యాక్రమణాత్- అహో నలక్షణతో బిహ్వ ప్రతిపత్తుం శ్యతఇతి-
ఏనంపాప్తేఽభిధీయ తే-జగత్స్పష్టిపీఠ ప్రథయైరుపలక్షణానా

భావః- వక్షేతవ్యహుహా॥ అత్రత్వీతి॥ అవశానీయమ్- ఏకమేవాన్వీతీయమి
త్యాదావపిశిష్యమగదాత్ బహుత్వమేవాన్వీతీయతాన్వీతిరీతి వత్సానిరీతి వాచః- నవరంప్ర
త్యభిదేత్యధీః, అతుగానీ కేత్యాశబ్దేః॥ బ్రహ్మేతి॥ పరిహరతి॥ నేతి॥ ఏక
వచనాన్తర్విపరైక్యశబ్దాదివాన్వీతీయత్వాత్, తత్రశబ్ద మైక్యప్రత్యక్షాపా
దితమితి నశశ్యంవత్తయ, అప్రత్యక్షవిషయేనాపిబద్ధః వ్యాపకవిశేషబహుత్వ
ప్రతీతిత్యగ- ప్రత్యేకంవా సంఘాయనాంకగత్యమితివికల్పం మత్వాపూ
ర్వకం॥ ప్రత్యక్షః, అభివ్యక్తీయః పురుషస్య॥ అతఏతేతి॥ ఏతైకస్య
విశేషగత్య ప్రత్యక్షవిరోధేన- శ్యేషేదకత్వేనపుష్కలే తిత్వకః- అభోవ-
అక్షణపక్షంధూమయితి॥ నానీతి॥ కథం తృతీయాకార ప్రత్యక్షేత్వీతిత్రాహ-
ఉపలక్షణానామితి- దేవదత్తసంబద్ధాంశ్యకారః, కేదారత్యం ప్రాప్నోతి
తాకారః॥ సారససంబద్ధ ఉపలక్షణభూత ఇత్యకః- తృతీయాకారధీరక్తి
నోదయితి॥ నన్వీతి॥ పరిహరతి॥ నేతి॥ సత్యత్వాదికం విశేషణం చేతకత్వోప
సాన్వీత్, ఉపలక్షణంచే తృతీయాకారగజ్జన్యభావం యతోవాఇత్యాది వా
క్యసాతేత్వీత్యాదన్యోన్యాక్రమణ ఇత్యకః॥ అత్రత్వపసంహరః-

॥ ఏవమితి॥ మూత్రకారాభిప్రేత పూర్వపక్షే పాప్తే తదభిప్రేత కర్తృ
నిహిత ఉచ్యతేత్యకః॥ ఉపలక్షణభూతిరీతి॥ తదభిప్రేతస్యస్థానాన్నిత

(౧౫౨)

జన్మాకృతిరణమ్,

స్త్రగముగేన తయోర్నిరుపా ధిక సతామౌగరహితత్వాత్. జ్ఞానప
దంత్యాసముఖిత జ్ఞానైకాతానమానా తే నకదాచిదస్య పిచిత
జ్ఞానత్వేనముక్త్యావ్యవృత్తాః అనన్తపరందేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహి
తంశ్చరూపమానసుగుత్వా త్పురూపక్య స్వరూపేణగుభైశ్చా
నన్త్యమ్. తేన పూర్వపరత్వ వ్యావృత్త తాటిన్యయింలక్షణాస్సతి
శయ్యరూపస్వగుణాని త్యావ్యావృత్తాః విశేషణానాం వాచ్య
కత్వాత్. తతఃసత్యజ్ఞానమనన్తబ్రహ్మైశ్చ నేనవాక్యేనజ్ఞాన్త్యాది
వాచ్యవగతస్వరూపః బ్రహ్మసకలేతరవస్తుసజాతీయ మితలక్ష్యనిర్వృతవా
న్యోవాన్త్రయణమ్.

అసస్సకల జగద్జన్మాదికారణఃరవద్యం పర్యజ్ఞం సత్యసజ్జ
ల్యంసస్యకత్తబ్రహ్మలక్షణం నిరవత్తుం శక్యతెత్తలసిద్ధమ్.

యేతునిన్వ శేషమచిజ్ఞాన్యమితరవత్త, తస్మిన్ తే బ్రహ్మజ్ఞ

పృత్తత్యంకశాంతిః॥ నామతి॥ జ్ఞానతి స్వరూపహింసకృత్పునిత్యానయతి
తత్త్వానైకాతారః ఏకాల్ప ప్రదేశితనకావ్యవృత్తాదకః తద్వాచరణ
మానా తేనతి॥ అనన్తత్వాః శరత్వస్తుసామాన్యధికరణమాన్యవస్తు
పరిచ్ఛేదః-ఇతంస్వరూపన్యవనకుపాసమ్-చాన్యకా రూపివని స్వైచ్ఛిక
స్వభావప్రకరణం సగత తాచరిత్యేదలక్షణం సకుణ్తాన్యవ్యవృత్త
హంహయాపితత్వాది స్వభావప్రకరణం॥ సాతిశయతి॥ స్వరూపమణు
త్వార్, సుత్యాజ్జగత్వాన్యపాకపమయత్వాధావాత్సలశా ౧- పారతిన్వ
చుప్యాన్త్యై ౧-పారతియేనపరస్సన్వశేష్యతే వ్యావృత్తి సిద్ధిశాతుమా
నా॥ విశేషణానామతి, సత్యా వ్యాఖ్యాతం నిగమయతి తతఃఇతి॥ స్వరూ
పమసాధారణాతారః-మమశక్తి నవిశ్వం విశేషితమ్- అను, న్యాశ్చయస్య
పరిమృత్తిరకశాయితీతరతి॥ తా ద్వశక్తిరణాపర్యదాపర్యతేషికస్వకార
ణాకృత్య పూర్వకత్వాన్యసాన్యన్యాయై షిత్యత ౧- శరత్వన్యరణాన్య వ
న్యోర్వింశతగత్యానుపపత్తిశ్చాన్యోనీద్యా- విశ్చింబ్యపాన్య ప్రాప్య చ- త
స్యోర్వింశతగతర్వజ్ఞానశ్చేతిహ్యత్- విశ్చింబ్యలగచ జన్మాద్యైవే-అధిక
రణాథాననిగమయతి॥ అతిఇతి॥ అతి ఉపలబితతయాపిత తయో చలంత
త్వేపపత్తిః॥ నిరవద్య తి॥ జ్ఞానస్వరూపింకదమ్- అనన్తనుపరయేని శో
ధకత్వారవిశిష్టం యతఃఇత్య సుశ్రుతఇతి సూక్తికృత్ ప్రాయశ్చిత భావః
శరత్వత్వాదికం కారణత్వాత్-

అస్యసూత్రద్యయస్యపరమపదసంగతిమానా॥ యేతితి॥ కథమిత్యత్ర

జా సా, జన్మాన్యస్య యతత్తత్సంగతంప్రాయాత్ నిరతిశయబృహత్
బృహంహంబ్రహ్మేతినిర్వచనాత్, తద్బ్రహ్మజగజ్జన్మాదికారణ
మితివచనాచ్చ- ఏవముత్తరేవ్యపి సూత్రగణేమసూతోదాహృత
శ్రుతిగణేమచ ఈక్షణావ్యన్యయదర్శనాత్ సూత్రాణిసూతోదా
హృతశ్రుతయశ్చసతత్రప్రమాణమ్- కర్మశ్చపాద్యధర్మావ్యభిచారిపాద
నధర్మాన్యైతవస్తునీయతావ స్సేర్వకేవలస్తు నిప్రమాణమ్- జగజ్జ
న్మాదిభిమోయితస్తద్భిహ్మేతిస్య త్రేప్రిత్యపత్యేపి ననిర్వకేవలస్తుని
ద్ధిః భ్రమమూలమజ్ఞానం, అజ్ఞానపాక్షి బిహ్మేత్యభ్యుపగమాత్.
పాక్షిగ్యంహిచిత్తాతైకరసతయోవోచ్యతే. చిత్తాతైకం తుజదార్వావ
ర్తకం స్వప్యపరస్యచ వ్యవహారయ్యుతా పాదనస్వభావేన భ
వతి-తథానిరసవిశేషత్యమ్- తదభావే ప్రకాశతైవనప్రాయాత్. తుద్భుతై
వప్రాయాత్.

జగజ్జన్మాదికారణం బిహ్మవేదాన్తవేద్య మిత్యుక్తమ్, తద
య్యుక్తమ్, తద్దినవ్యాప్రతిపాద్యమ్, అనుమానేనసీదేరిత్యాశ
వ-॥ నిరతిశయితి బృహతి బృహంహంబ్రహ్మేతి నిర్వచనాత్ బృహతావ్యభృంహంత్యాచైతి శ్రు
తిస్త్వతీ అభిప్రాయే- ఉత్తరస్మాత్రాణా మవితథాత్వమాహ- ఏవమితి తత్కాశ్చ
తి- తత్కాశ్చాను మానపరీక్షాగ్రాహకన్యాపరాణా- పరపత్యేసినివిధాక
త్వాసిగ్ధమాహ- ॥ ౧౫౭ ॥ స్వాత్మేతిపత్యే మృత్పిత్తాదిదృష్టాన్త దాహ్మి
న్తికవిజయశ్రుతీనాం, నిస్సరనియథాకటకమకుటేత్యాదీస్త్వతీనాం, జన్మా
ది పరిణామగత్యాపి సూత్రాణాంచ, ఏవతాననుగుణత్వాదితి భావః- నివి-శ
మిసిద్ధిముపపాదయతి- శ్రుతితి- తత్కాశ్చిత్తరాహ- సాక్షిత్వయత్యాది- వ్య
వహారయ్యుతా పాదనమేవస్వభావః- భర్తృస్వప్యమ్-॥

అథావాన్తరసంగతిమాహ- ॥ జగజ్జన్మాదీతి- తాత్పర్య- సామాన్యనశం
వేద్యత్వే నీత్యేహిశబ్ద విశేషరూపవేదాన్త వేద్యత్వసిగ్ధితిభావః- నిమిత్తము
మితేతదనుజాత సూపాదానత్య విధిసాకాస్మాత్త్రయధ్యాన్మాను మానం నీ
రసనియమితిదేర్, నిమిత్తమునవదత ఆగమస్య ప్రాపకాను మానసాక్షిత్వన
తద్విరుద్ధోపాదానరాప్రతి పాదనానంధకార- నచాగమవిరోధనాను మిత్యను
దయః- తత్కార్యవిధిర్ని గ్రాహకానుమానస్య తద్దతోపాదానత్వాది భర్తృ
ధాయకాగమావశ్యత్వన జలియస్త్యై- ఆగమావశేనసాహ్యము మానస్య

కానీ ఇంకొకటి త్యాగిరణం.

కాసక్రియనిర్వాచక-

శాస్త్రీయవ్యయోగిః, కారణప్రమాణం, తద్బాహ్యమునితస్యభావ
త్వాన్తీయనిర్వమ్- తస్మాత్- బ్రహ్మజ్ఞానకారణత్వాత్ శాస్త్రీ
స్య, తద్బాహ్యనిర్వంబ్రహ్మణః- ఆత్మవాత్తీర్థీయత్వేన ప్రకృత్యాదిప్రమా
ణావిషయతయా బ్రహ్మణ త్వాన్తీర్థప్రమాణత్యాత్ ఉక్త్యుతూపం
బ్రహ్మయతో వా ఇమాంకూతాని త్యాదివాక్యంబోధయ త్వేవేత్వర్థః-
నను శాస్త్రీయనిర్వంబ్రహ్మణో ననన్యువతి- ప్రమాణా
న్తరవేద్యత్వాన్తీర్థాని- అపాస్తేతు శాస్త్రీమర్థవత్-

కీంకర్షి శాస్త్రప్రమాణమ్ సకావత్ ప్రత్యక్షమ్ తద్ధిద్వివిధమ్, తద్ధిద్వియసంభవం యోగగచ్ఛవంచేతి- ఇద్ధిద్వియగచ్ఛవంచ బాహ్యగచ్ఛవచూన్తర సచ్ఛవంచేతిద్విధా- బాహ్యద్ధిద్వియాగవిద్యమానగుంధి కర్షియోగచ్ఛవచయ బోధననానీతి సగర్వాత్ పాత్రాతాకరతన్ని తద్వికాభవదయః- అగమాపకత్వేన గ్యురూనన విరుద్ధస్యాగచ్ఛవతాదీ- యథా త్యోమూచిత్యాదిః ప్రత్యక్షవిరుద్ధస్య తేనతాదీ- అతోచ్యతే తా దాంత బాధఇతి తాస్త్రవైయక్త్య పరిహరాయారమ్- సచానుమానాక్తివా గమానుగాహకర యతియోక్తమ్- అగమపాత్రాగ్య సిద్ధాంత్యరసిద్ధిః, తన్ని ద్వాపాస్త్ర ప్రవేశతాగమ మానశ్చసిద్ధి రిగ్యవ్యాప్త్యా యితాత్- అతోధికరణమా రమ్యతీయమ్-

సూక్రిముపాదకశైలి కాప్రయోనిత్వార్థం వ్యాకర్షణికాప్రయోగం వా
రంభం స్థాపించిరి. తిరుమయసాధరణ్యవాచా ప్రమాణం. కారణపర్యా
య శబ్ద స్వకథం మానవాదిత్య దివ్యకావ్యం. బ్రహ్మకావ్యేతి. పశ్చిమ్య
స్వసాధ్యస్వయం. కళయసాధ్య విశ్వకర్మకావ్యచరితర నావ్యా
కామావా. అత్తవేతి. స్వమాపస్య లిక్ష్మ స్వ శ్చేన్ద్రియచందనా భావ్య
త్త్రియశక్తేనాధిశ్రేతి. ఇతరావిషయస్య విషయమితి ససాధ్యవిశ్వ
కర్మకా. పూర్వసూత్రసాధ్యమేవా త్రాపిసాధ్యవిశ్వకారాధివాచా.

పూర్వపక్షివాదయతి. సన్దితి. మానాంతరపర్యవ్యతిరేకత ప్రాప్తవ్య
త్యయిత్రాహ. అప్రాప్తయతి. మధుద్విక గ్రాహణేన భాగభేదమునా నా
నానుపపత్తి స్పష్టతా భిక్షతా.

నిదాన్త్యైవచిత్తదయతి | చిత్తైవచ | సన్నికర్తా తాసన్త్యైవచ
మానకన్త్యైవచసన్నికర్తానిధి | యోగ్యత్వంప్రధానసన్నికర్తాః | స్యుకన్త్యై

శ్లోకముగ్ధపురుషవిశేషవిషయబోధజననా. నాహ్యన్తరమ్ అన్తర
 ముదా భాద్యతిరైవహిర్వివయేషునిగ్య బాహ్యద్వి యానపేక్షప్ర
 వృత్త్యనుపపత్తేః నాపియోగజన్యమ్ భావనాప్రకర్ష పర్యవజన్యసై
 వ్యవికదావభాసత్వేఽపిపూర్వానుభూతవిషయప్రతిమాత్రత్వా
 న్నపాహునిమితి కుతః ప్రత్యక్షతా తదతిరిక్తవిషయత్వేకారణా
 భావాత్ తథానతితస్యభ్రమిమావతా. నాప్యనుమానంవిశేషతో
 దృష్టంపామాన్యతోదృష్టంవా. ఆత్మస్థియేవస్తువిగ మ్బన్ధావధారణ
 విగహాన్నవిశేషతోదృష్టమ్. సమస్తనస్తుపాక్షాతాకర తన్ని
 శ్లోకమగ్ధపురుషవిశేషవిషయతంపామాన్యతో దృష్టమపినల్గము
 ముభ్యతే. ననుచ జగతఃకార్యత్వం తమపాదానోపకరణ సమ్రు
 దాన ప్రయోజనాభిక్షకత్వత్వవ్యాప్తమ్. ఆచేత వారబ్ధి
 త్వం జగత్కైవలచేతనాధీనత్వేన వ్యాప్తమ్. సర్వంహిమటాదికా
 ర్యం తమపాదానోపకరణ సమ్రుదాన ప్రయోజనాభిక్షకత్వకం
 దృష్టమ్. ఆచేతవారబ్ధి మరోగంస్వతరీక మేకచేతనాధీనం
 చాపావయవత్వేనజగతః కార్యత్వమ్. ఉచ్యతే. కిమిదమేకచేత
 నాధీనత్వమ్. నతావత్తనాయతోస్పద్విస్థితత్వమ్. దృష్ట్వానోహి
 పాద్యవికలస్వాత్. నహ్యరోగంస్వతరీక మేకచేతనాయతోస్ప
 ద్విస్థితి తద్వరీరస్యభోక్తాణాం భార్యాదిసర్వచేతనానామదృ
 వ్యజన్యత్వాన్తరుత్పద్విస్థిత్యోః కించ శరీరావయవినస్పాన్వయవ
 సవతురాకంప్రతి శక్త్యాభ్యవసాః సాకీత్యాః అనుభూతాసధికవిషయ
 త్వేహాదగమనాభి భావనోః అధికవిషయత్వం దూషయతి తదతిరిక్తవిక
 రణవిస్థితినిసంబంధం తస్మాద్భావేనామనాహి తథేతి సాకీతి స్పష్టమ్.
 నిర్వాణేత్యేకతేజసం మిహంసకం పూర్వపక్ష్యేకతేజోవయతి సమచేతిసం
 ప్రదానంభూతా ప్రయోజనం వినియోగం ఏకకర్తృకత్వకార్యవైరమాహ
 అతేతసేతి ఉదయత్రయపాన్వయసామ్యం సర్వహితి ప్రకటనాత్వవిస్థింపరిమ
 రతి సావయవేతి పూర్వపక్ష్యేకతేజసం నిర్వాణేత్యేకతేజామయతి ఉ
 చ్యతేత్యాహి కింజేత తనాయత్వమున్నుత్పత్తిస్థిత్యో ప్రవృత్త్యా ఉ
 త్పత్తి స్థిత్యోక్తకవిచారీనత్వేఽభిమతి దృష్టవత్సాన్వయకలగతి నిర్వకత్వా
 రణాత్పత్తిస్థిత్యో హమమముక్తమ్ స్థితి పుకన్దూషయతి కించితి ప్రా

శాస్త్రమోనిత్యాధిపతయ్.

[illegible]

ధనేప్రభవతి. కింపుఘటాది కార్యమనీశ్వరే కాల్పజ్ఞానశక్తివా
నశరీరేణ పరిగ్రహవతా నాప్తకామేనవిస్మయం దృష్టమితి తథా
విధమేవ చేతనం కర్తారంసాధయన్నయం కార్యత్వహేతుస్సిహ
భయపితపురుష సార్వభృశ సర్వైశ్వర్యాది విపరీత సాధనాద్విరుద్ధ
స్సాన్యత్. నచైతా వతా సర్వానుమానో చేచ్ఛదప)సజ్జః- లిజ్జిని ప)
మాణాన్తర గోచరే లిజ్జబలౌపస్థాపితా విపరీతదిశేషా స్త
త్ప్రమాణ పరిహతగతయో నివర్తంతే- ఇహతు సకలేతరప్ర
మాణావిషయే లిజ్జినినిఖలని స్థానవతురేనన్వయవ్యతి రేకావగతా
విసాధావని యమాధర్మాసని ర్వపవాచితేషేషప్రసజ్యంతే- నివర్త
కప్రమాణా భావారత్తైవావతిష్ఠంతే. అతఃగమావృతేకభూ
త్వరశేషశ్చితి-

అథా)హుః సావయవత్వాదేవ జగతః కార్యత్వంనవి
త్యాభ్యాతుంశక్యతే. భవన్తిచప్రయోగాః- వివాదాధ్యాసితం భూ
భూభరాది, కార్యం, సావయవత్వాత్, ఘటాదివర్- తథా- వివా
దాధ్యాసితమవని జలధిమహీశరాది, కార్యం, మహత్త్వేనతిక్రియా
వత్త్వాత్, ఘటవర్- తనుభవనాది, కార్యం, మహత్త్వేనతి మూర్త
త్వాత్, ఘటవదితి- సావయవేషుచ)వ్యే ప్సిదమెవక్రియలేనేతర
దితికార్యత్వస్య నియామకం సావయవత్వా తిరేకరూపాన్తరం

త్వే శక్యక్రియత్వాదికం ప్రయోజకమితి- కార్యత్వహేతుర్విరుద్ధత్వమాహ
||చరి|| స్పష్టమ్-

అతస్మిన్ధ సాధ్యత్వ సాపాధికత్వ విరుద్ధత్వేనీద్ధాన్త్యేకదేశమతం సా
క్షాత్పర్య సక్షిణామాయనీత్వాహ|| అప్రామరితి|| స్వరూపానీద్ధిక
జ్ఞాన్ప్రకస్యతి|| సావయవత్వాదితి|| కథమశక్యత్వమిత్యత్రాహ|| భవన్తి
తి|| మహత్త్వేనక్రియవత్త్వ మూర్తకత్వాభ్యాం చానుసభావావృత్తిః- సతవాని
ద్ధసాధ్యతా- కార్యత్వం హిక్పరిసాధ్యత్వ మభివ్రేతమ్- సచతతస్పకర్మకత్వే
సాధ్యావిశిష్టతా- ఉపాదానాద్య భిజ్జసమర్థకర్మకత్వప్య సాధ్యత్వాత్-
ఉపాధింప్రకస్యతి|| సావయవేషితి|| సావయవస్య మితరచా తుద్వయేపలమ్

(౧౫౦)

శాస్త్రమునిత్వాధికరణమ్.

హోపలభామహే. కార్యత్వప్రతినియతం శక్యక్రియత్వం శక్యోపాదా
 వా దిజ్ఞానత్వంచోప లభ్యత ఇతిచేత్, స. కార్య త్వేవానుమలేపివి
 యయేజ్ఞానశక్తి కార్యానుమేయే ఇత్యన్యతాపి సావాయత్వా
 దినా కార్యత్వం జ్ఞాతమితితేన ప్రతిపన్నే ఏవేతిసంబ్బిద్విశే
 షః. తథాహి- ఘటమణికాదిషు కృతేషుకార్యదశా నానుమి
 తకర్తృత తన్నిర్మాణశక్తి జ్ఞానః పురుషోఽ దృష్టపూ
 ర్యంవిచిత్రసన్నివేశం సరేన్ద్రిభవన మాల్క్యావయన సన్నివేశ
 విశేషేణ తస్యకార్యత్వం సృష్టిత్యతదానీ మేవకర్తృజ్ఞాన శక్తి
 ప్రాప్తిశ్రేయమమనోతి. అతస్తమభువనాదేః కార్యత్వేపద్యైకరూపా
 త్మాత్కారతన్నిర్మాణాదినిపుణః కృష్ణిశ్చురమవిశేషస్స ధ్యత్యేవా
 కించ- సర్వచేతనానాం ధర్మాధర్మని మిత్రేపిమమభూషభోగేచేత
 వానస్థితయేస్తయేరచేతనయోఃఫలహేతుత్వాను సపలేః సర్వక
 ర్మపనుణ సర్వఫలప్రదానచతురకృష్ణి దాస్థ్యయః- వర్ధకినాన ధిష్ఠిత
 స్యవాప్య దేరచేతనస్య దేశకాలాద్యవేశపరికర సన్ని భానేపియూ
 పాదినిర్మాణపాధ సత్వాదర్శవాత్- వీణాదుకారాదేః పత్రాన్త
 ర్భావేతై ర్వ్యభిచారా పాదనం శ్రోత్రయివే తాలానామసభి
 తావిద్యుచ్ఛ్రుతమ్- తతపవనుభాదిభి ర్వ్యభిచార వచనసపితృతైః-
 నచలాఘ వేనోధయవాచి సమ్మరిపర్మ త్రేజ్ఞానామేవ ఈదృశా
 ధిమాత్మత్వ కల్పనంయుక్తమ్- లేహంసూక్ష్మవ్య వచితఃప్రకృష్టర

ణమ్- శబ్దతే|| కార్యత్వేతి|| పరిహరతి|| నేతి|| సపక్షవివక్షేప్యనుమయై
 జ్ఞానశక్తి ఇత్యథా- తద్వివృణోతి|| తథాహి-తి|| అకర్తుశక్యక్రియత్వా/క
 ముపాధిః, అకర్తుః, ప్రథమససాధనమవ్యాప్తిః, స్వీయససాధనావ్యాపక
 త్వమిత్యథా- నిర్ధనాధనతాం పృథస్యన్ననుమానాన్తరంచాహ|| ౧౦చేతి|| ధ
 ర్మాధర్మాస్య సాక్షాత్కారచేత సాధిష్ఠితావేవకార్యకరా, అచేతనస్వీకర,
 వాసివదిత్యనుమానకరీరమ్- అస్యవ్యభిచారం పరిహరతి|| వీణేతి|| పులకా, కార
 జెనుభాదౌ తత్కారజే మనసిదవ్యభిచారం పరిహరతి|| తతపివేతి|| లాఘవమా
 శబ్దాహమ్|| నచేతి|| నలాఘవాదశక్తస్య కార్యకరత్వంప్రీత్యుక్తా, ఏకేన్ద్రి
 యః శిష్యాది ప్రసక్తాదిభావః- శక్తిమత్సాక్షాత్కారపిచారి చిత్తవీరిగన
 మ్- సూక్ష్మవ్యవహారాద్యదశానూతైః- సమాప్తిమంతః పరమాదీనో జీవసా

ర్కనాశక్తి నిశ్చయత్ - దర్శనానుగుణైవహిస ర్కత్రక్షణవా- నచ
త్వేత్రజ్ఞవదీశ్వరస్యాశక్తినిశ్చయేన్తి-అతఃప్రమాణానైరతోనతస్సిద్ధయే
నుపపత్తిః- సమర్థకర్తృపూర్వ కర్తృనియ తకార్యత్వహేతువాసిధ్య
న్స్వాభావి కనుర్వాగ్ధసా త్మ తాదర తన్నియమనశక్తి కమ్యన్న
ఏవసిధ్యతి- యశ్చైవైశ్వర్యా ద్యాపాద నేనధ్యవిశేషవిరీత సా
ధనశ్వమున్నీతం, తదనుమానవృ త్తానభి జ్ఞత్యనిబన్ధనమ్. నచత్వే
కమావృష్టానాం సర్వేషాం కార్యవ్యాహేతు భూతానాశ్చాధర్మా
ణాంలిజ్జిగ్గప్రాప్తేః-

ఏతమక్తంభవతి. కేనచిత్ కిజ్ఞేత్ క్రియమాణం స్వోత్పన్నయే
కర్తృగన్యనిర్మాణసామ ర్థ్యంస్వపాదానోపకరణ జ్ఞానజ్ఞాపేక్ష
తే. నిత్యన్యాపామర్యమవ్యాజ్ఞానజ్ఞాన హేతుత్వాభావాత్. స్వని
ర్మాణసామ ర్థ్యస్వపారా నోపకరణ జ్ఞానాభ్యామేవస్వోత్పన్న జ్ఞా
నప్రపన్నాయాం సమన్వితసయా దర్శనమాత్రే కాకిజ్ఞేతరసామ
ర్థాస్తరాజ్ఞానాదే శ్చేతుత్వేల్ప నాయోగాదితి. కిజ్ఞు, క్రియ
మాణవస్తు వ్యతిరిక్తార్థజ్ఞానా దికంకింనర్య విషయంక్రియోప
యోగి, ఉత్పత్తయవిషయమ్-నతావత్స్వరూపిషయమ్-నహికులాలాదిః(కి)
యమాణ వ్యతిరిక్తం కిమపనజానాతి- నాపకతిషయవిషయమ్-నర్వే
షుకర్తృమతత్తదజ్ఞా సాశక్త్యనియమేనసర్వేషామజ్ఞానాదీనాం
వ్యభిచారాత్- అతఃకార్యత్వస్యాసాధకానామనీశ్వరత్వానాంలిజ్జిగ్య
ప్రాప్తిరితి నవిపరీతసాధనత్వమ్. కులాలాదీనాం దగ్ధచక్రాద్యధి
ష్ఠానం శరీరద్వారే నైవదృష్టమితి జగదుపాదానోపకరణాధిష్ఠా

జ్ఞాత్వార్యాః- ఈశ్వరతథానుపపత్తిశ్చైత్యాహ॥ నచైతి॥ అవాస్తరాను మానా
దీర్విరసిద్ధిం నిగమయతి॥ అతఃప్రతి॥ పక్షధర్మతాశలం జ్ఞానశక్తియమా॥ సమ
థాతి॥ కర్తృకృతత్వే జ్ఞానాదిపరినిష్కత్వం స్వా తిరమ్యవాసాయస్వాభా
వికత్వం- అథకార్యత్వ హేతువారుద్ధత్వం పుష్కలస్య॥ యత్త్విత్వానా॥

సచత్వేద్యవృత్త్యాద్యశక్త్యం నకల్పబుత్వత్రాహ॥ ఏతమక్తంభ॥ సత్వే
నభావాహి హేతుత్వం, తదభావాన్నేత్యభి॥ తదేవవికల్పయమామయతి॥ కించె
తి॥ శరీరం కార్యపయోగితి శబ్దేతి॥ కులాలాదీనామితి॥ అతఃప్రత్యాది॥ మనసః

నమిశ్వరస్యాశరీరస్యా నుపపన్నమితీచేత్, న. సంకల్పమాన్త్రేనై
 వవరశరీరగతభూతవేతాభగరథా ద్యవగమవినాశ దర్శనాత్. కథమ
 శరీరగ్యవరప్రవర్తనయా పస్సజగల్బభిజేత్. నశరీరాపేక్షస్సజగ
 ల్బుఃశరీరస్యజగల్బ హేతుత్వా భావాత్. మనసవహిసజగల్బహే
 తుః. తదభ్యుపగతమి శ్వరేపి. కార్యత్వేనైవ జ్ఞానశక్తివన్యనసోపి
 ప్రిప్తత్వాత్. మానసస్సంకల్పస్సశరీరన్యైవ, నశరీరన్యైవ సమ
 నసూత్వాదితీచేత్. న- మనసోనిత్యత్వేనదేహావగమే మనసగన్
 ద్భావేనానైకత్వాత్. అతోవిద్రావయవసంని వేశవిశేషతనుభవ
 నాది కార్యనిర్మాణే పుణ్యపాపవర వశః పరిమితశక్తిజ్ఞానః తేన
 జ్ఞానప్రథవ తీర్తిఖిలభువననిర్మాణచతురోఽ చిన్త్యాపరిమితజ్ఞానశ
 క్త్యైశ్వర్యోఽ శరీరస్సంకల్పమాన్త్ర పాధవ పరినిష్ఠ న్నానవ్రత
 స్తావచిత్ర రచనప్రపంచ్చః పురుషవిశేష ఈశ్వరోఽ నుమానేనైవ
 సిద్ధితి-

అతః శ్రమాణాన్తరావ సేయత్వాబ్బిహ్మణః నైతద్వ్యక్తం
 బ్రహ్మసృతిపాదయతి కింప్రత్యనభిన్నమేవేవమృద్ధ్యవ్య కులా
 లయేర్ని మితోపాదా నత్యదర్శనసాకాశాదేర్ని రవయవప్రవృ
 త్తకార్య త్వానుపపత్త్యచ నైకమేవబ్రహ్మకృత్త్వి న్యజగతోమి
 త్తముపాదాన ఇప్రతిపా దయతుంశక్నోతితి.

ఏవం ప్రాప్తైబ్రూమః యథోక్తలక్షణం ప్రస్ఫుటస్యాదివా
 క్యంబో భయత్యేవ. కుతః శాస్త్రీప్రమాణ కత్వాత్ బ్రహ్మణః-
 కార్యకరస్య దహపేక్షావ్యాప్తిః. ప్రతిబన్ధ్యాపరిహారోపైహోఽశరీరవిత్పాది
 పదద్వయైశ్చస్మి నశ్వశావత్త్వం మనసి, మహతస్తై జనస్యయాపా పరిచ్ఛ
 శ్చిత్తుపి, సావయవన్యైవకార్యారమ్భకత్వం పరమాణౌ యథాభగ్నం, తథానేక
 ద్వాప్తిభిర్జగి పరిహరాయోకత్వాప్తిభిర్జగ్న్యాయః. తోగసాధనమనన్వయప్రయ
 త్నం దేహపేక్షాయాకార్యకృత్త్వమితిభావః॥

శాస్త్రీస్య నిమిత్తోపాదానైక్య గగనాదిసృష్టిప్రకృతివిజయాధిక్య మా
 శక్యరత్రవాధివిజయోన్వయమాః కించత్వానాః
 రాహున్తమూరభతి॥ ఏవం ప్రాప్తైబ్రూమః విశేషవిరోధాన్యవయంతం విశ

యదుక్తం సావయవత్వాదినాకార్యంసర్వంజగత్, కార్యఞ్చ
తదుచితకర్తృవిశేషపూర్వకందృష్టమిహిభిజగన్నిర్మాణ తదుష్టాదా
మోపకరణవేదనవతురః కశ్చిదనుమేయభిః- తదయుక్తమ్- మ
హీమహర్ణవా దీవాంకార్యత్వేప్యేకదై వైకేసనిర్నితా ఇత్యుత్తిపి
మానాభావాత్- సచైకస్యఘటస్యేవ సర్వేషామేకం కార్యత్వ
మ్- యేనైకదైవైః కర్తాస్యాత్- పృథగ్భూతేషుకార్యేషు కాలభేద
కర్తృభేదదర్శనేన కర్తృకాలైక్యవియమాదర్శనాత్- సచక్షేత్రజ్ఞా
నాంబింత) జగన్నిర్మాణా శక్త్యాకార్యత్వ బలేనతదతిరిక్తకల్పనా
యా మనేకకల్పనానుపపత్తైశ్చైకః కర్తాభవతు మర్షణీ- యైతీశ్చ
కామేవోపదితపుణ్యవిశేషాంశక్తివైచిత్ర్యదర్శనేన లేషామేవాతక
యితాదృష్టసంభావనయాచతత్రద్విలక్షణ- కార్యహేతుత్వసంభవా
త్తదతిరిక్తత్వాద్దృష్టపురుషకల్పనానుపపత్తైః- సవయుగపత్ స
ర్వోప్పత్తి సర్వోప్పత్తికృ ప్రిమాంపదవీ మధిరోహతః-అదర్శనా
త్-త్రమేనైవోప్పత్తివిసాకదర్శనాచ్చ- కార్యత్వేన సర్వోప్పత్తి
వివాశయోఃకల్పమానయోర్దర్శనానుగుణ్యేనకల్పనాయాం విరోధా
భావాచ్చ- అతోబుద్ధిమదేకకర్తృకర్తృపాద్యే కార్యత్వ స్వావైకా
న్త్యం, పక్షస్యాప్రసిద్ధవిశేషాత్సం, పాథ్యవికలతావ దృష్టాన్తస్య-
సర్వనిర్మాణచతురన్యవేకస్యాప్రసిద్ధః-బుద్ధిమతకర్తృకత్వమాత్రేనా

ఓ రవిరగమ్యతః-

సపక్షేర్వ్యవర్తయ మాహ- పృథగ్విత్- పృథగ్భూతేషు లక్షణ- త్రపుణ్య
వ్యాప్తిప్రపంచవిరుదమ్- నియమరాతాస్సనాభావ ఇత్యధ్యాహరః. పక్షభర్త
త్వ లాభువనయాభ్యాం తేవత్రైవైకత్వే స్వాకామిర్యత్రాహ-|| సచేతి|| తిర
ఇత్యుత్తిపి|| ధేత్రేతి|| తిపతిత్యాది సపక్షవిరుదమ్- పక్షభర్తరయాలక్ష్యాది
తయః-విలక్షణకర్తృభావాన్న లాభువనయఇత్యుత్తిపి- యుగపక్షప్రసిద్ధియై
తేషానకేక కర్తృత్వం సజీతసంభవేతిత్యుత్తిపి|| సచేతి|| ఇదావీం హీత్రమే
గదతాసంసరదావీతిత్యుత్తిపి|| కార్యత్వేతి|| విరోధాభావాత్- వ్యాప్తివిరో
ధాభావాత్- తక్తాకాశివకలిరమనుమానయాజగమాహ-|| అత ఇతి|| ఏకకర్తృ
త్వం సర్వోప్పత్తిసర్వోప్పత్తి కర్తృత్వం కర్తృమాత్రం కాసాధ్యమితివికల్పం కృ
త్యాప్రభుత్వేనైకాన్త్యముక్తమ్- స్వీరియం తాజయతి|| పక్షస్యేతి|| సర్వ
నిర్మాణచతురన్యై ర్యస్యాపాదానాద్వి కల్పితప్రాణేగ ద్వీరియతీతోమాది

(౧౬౨)

శాస్త్రమునిత్వానికరణమ్.

ద్యేసిధానాధనతా- సార్యజ్యోసర్వశక్తి యుక్తస్యకస్యవిదేకస్యసా
 ధికమిదం కార్యత్వం కింయుగపదుత్పద్యమానకర్వవస్తుగతమ్, ఉత్తర
 మేలోత్పద్యమానకర్వవస్తుగతమ్, యుగపదుత్పద్యమానకర్వవస్తుగ
 తత్వేకార్యత్వ స్యాసద్ధతా. క్రమేలోత్పద్యమానకర్వవస్తుగత
 త్వేకార్యత్వ స్యాసద్ధతా. అత్రా ప్యేకకర్తృకత్వ
 సాధనేప్రత్యక్షా నుమానవిరోధశ్చాస్త్రవిరోధశ్చ- కుమ్భకారోజాయ
 లేకథకారోజాయతత్తత్వాదిప్రవణాత్- అపిచ, సర్వేషాంకార్యాణాం
 శరీరాదీనాంసత్త్వాదిగుణ కార్యరూపసుఖాద్యస్య యదశః నేన
 సత్త్వాదిమూలత్వే మవశ్యాశ్రయణీయమ్. కార్యవైశ్యవేదాదు
 భూతాః కారణాతావిశేషా సత్త్వాదియః లేషాంకార్యాణాం త
 న్సూలత్వాపాదనం తద్భుక్తపురుషాన్తః కరణవికారద్వారేణ- పు
 రుషస్య చతద్యోగః కర్మమూలత్వతికార్య విశేషాకర్మామైవ జ్ఞా
 నశక్తి వతగర్భాః కర్మసంబంధః కార్యహేతుత్వే వైవాచికాశ్ర
 యణీయః, జ్ఞానశక్తివైదిశ్యస్యచ కర్మమూలత్వాత్, ఇచ్ఛాయాః
 కార్యారమ్భ హేతుత్వేపి విషయవిశేషవిశేషితాయా స్తస్యాస్య
 త్త్వాదిమూలత్వనకర్మ సమ్మత్సాధవర్జనీయః అతః త్రైతన్ద్రాప

మత్వవగమ్యతే- తృతీయందూషయతి॥ మద్ధిమితి॥ తేదాన్తినానిద్వారకర్మ
 త్వోన్యగమత్పిదధ సాధ్యబోధిర్యక్తా-ముఖాన్తరేణపాషయతి॥ సార్యశక్తి
 తః యుగపదుత్పత్తిలక్షణం క్రమేణాప్నోతి లక్షణంవేద్యకః- అత్రాపి-గోపురా
 నిసపయేపి- విచిత్రకార్యత్వాద సేకకర్మకమిత్యనుమనవిరాధః- కుమ్భకా
 ర ఇత్యాదినాథో- పాదానన్- కుమ్భకర్మయేరేక కర్మకర్తృకత్వకర్మ త్రో-విప
 ధగుక్తిన- వాత్సేకత్వకః విశేషవిరోధమాహ॥ అపిచతి॥ సుఖాద్యస్వయః సుఖా
 గహేతుత్వాచసాధ్యస్వయః- సత్త్వాదిమూలత్వమ్- సత్త్వాదిగుణకర్తృత్వా పాదా
 నకర్తృమ-కేసత్త్వాదియ ఇత్యత్రాహ॥ కార్యతి॥ కారణకర్మా నిమిత్తపా
 దానవరక- తతఃకమిత్యత్రాహ॥ తేషామితి॥ తద్భుక్తపాదానం తద్భుక్తక
 తా-ధితివ్యక్తి నిగుణసాధ్య ప్రతుయన్యేత్వాని శాస్త్రసిద్ధమితివాచి- తనోప
 కమిత్యత్రాహ॥ పురుషస్యేతి॥ సపయేసహదృష్టానాం కార్యారమ్భముపయోగి
 నానుప్రాప్తిరీత్య తత్పరిహృతమ్॥ జ్ఞానశక్తివదితి॥ ముఖాన్తరేణ కర్మసంబంధ
 మాహ॥ జ్ఞానశక్తితి॥ సజ్ఞానశక్తి వైదిశ్యం శుభః- అపిద్విశ్వావేద్యత్రా
 హ॥ ఇచ్ఛాయాఇతి॥ విషయవిశేషస్సగా-గతి॥ ఉక్తమాకరణాన్సాధ్యసిద్ధిమ
 హ॥ అత ఇతి॥

వక్తాగః- సతద్వైతముః శశ్వదనుమానాధిభవతి.

భవన్తి చ ప్రయుగాః. తమభవనాది త్రైతజ్ఞకర్తృకమ్. కార్యత్వాద్భవత్. ఈశ్వరః శీర్షానభవతి. ప్రయోజనసాన్యత్వాత్. ముక్తాత్మవత్. ఈశ్వరః కర్తావభవతి. అశరీరత్వాత్ ద్వైతః. నచత్రైతజ్ఞానం స్వశరీరాధిమృనే వ్యభిచారః. తత్రాప్యనాదేనాస్త్వశరీరస్య సద్భావాత్. విమతివిషయఃకాలానలాకశూన్యః. కాలత్వాద్వక్తమానకాలవదితి.

అపిచ కిమీశ్వరస్సశరీరోఽశరీరోవాకార్యం కరోతి. న తావదశరీరః. అశరీరస్య కర్తృత్వాను పలజ్ఞేః. మానసాన్య. పిశార్యాణి సశరీరవ్యైవభవన్తి. మనసోఽత్యంతే ప్యశరీరేషుముక్తేషు తత్రా-ర్యాదర్శవాత్. నాపిసశరీరః. వికల్పాసమాత్వాత్. తచ్చరీరంకింత్యమ్. ఉతానిత్యమ్. సతావన్నిత్యమ్. సావయవస్యతస్యనిత్యత్వేజగతోపిఽత్యత్వావిరోధాదీశ్వరాసద్భేః. నాప్యనిత్యమ్. తద్వ్యతిరిక్తస్యతచ్చరీరహేతో స్తదానిమథావాత్. స్వయమేవ హేతురితిచేత్, స- అశరీరస్య తదయోగాత్. అన్యేనశరీరేణ సశరీర ఇతిచేత్, న- అనవస్థానాత్. సకింస వ్యాపారోని ర్వాపారోవా- అశరీరత్వాదేన స వ్యాపారః. నాపి నిర్వాపారః. కార్యంకరోతి. ముక్తాత్మవత్. కార్యం జగదచ్ఛూకాత్రవ్యాపారకర్తృకమిత్సు

ప్రతికానామా భవన్తిచేతి॥ కార్యత్వేత్రైతజ్ఞకర్తృకత్వం కర్తృత్వేసాపేక్ష్య సశరీరత్వమ్ అశరీరత్వే చాకర్తృకత్వంచ ప్రసక్త్యేతథః- ప్రథమమనుమానంవా- చరమస్యవ్యభిచారమాత్రత్వాహ॥ సచేతి॥ అనాది ప్రవాహనాదే- అపిష్టసం ప్రథమసంబన్ధశ్చేతుంభవ్య పూర్వనికట్టప్రవేశితనదోదే, క్రేరణం చేక్వేహన పేక్ష్యం తేహత్వప్రయుక్తం స్వసరనిర్వాహనయోగిభావః- మనశ్శరీరంభ స్వవిరవిషయ భ్జానాత్మతైయథాహేతుః, తద్వ్యతి॥ విమతి॥ కాలత్వేషతోకత్వ మన్యథానకాలత్వం స్వాధిత్వకాః-

మథాస్తరేణమామయతి॥ అపిచేతి॥ అశరీరస్యమనసాకర్తృత్వంస్వాధిత్వప్రామా॥ మానసానీతి॥ స్పష్టమ్- తత్తచ్చరీరహేతోశ్చరీరావ్రతస్యత్వకాః॥ అనవస్థానానీతి॥ ప్రామాదికత్వాదిష్టం చేత్కర్తృవశ్యతాస్యానిభావః. స్పష్టమ్- విమతి॥ అథాద్యయేవిద్యుస్తా ముక్తాత్మా- ఇచ్ఛానిశేషకూతుర్వ్యం దూషింతు॥ ఇతిచ్ఛానూత్ర హేతుత్వం దూష్యతే॥ కార్యనితి॥ మాత్రచా

(౧౬౪)

సమన్వయాధిరణమ్,

చ్య మానేపక్ష స్యాప్ర సిద్ధి తేచక్షత్వం, దృష్టాన్తస్యచపాద్య హీనతా.

అతోదర్శనాను గుణ్యేనేశ్వరాను మానం దర్శనానగుణ్యప రాహతమితి శాస్త్రై) ప్రమాణకః పరబ్రహ్మ భూతస్సర్వేశ్వ రః పురుషోత్తమః శాస్త్రీంతు సకలేతరప్రమాణపరిచ్ఛేద్య సమ స్తవస్తువిసతాతీయం సార్వజ్ఞ్య సత్యసంకల్పత్వా దీమిత్రానవధి కాతిశయా పరిమితోఽతరగుణ హగరం నిఖలహేయప్రత్య నీక స్వరూపం ప్రతిపాదయతీతి నప్రమాణాన్త రావసితవస్తు సాధ ర్ణ్యప్రయుక్తదోష గర్భప్రసక్తః

యస్తునిమిత్తపాదానయోరైక్య, మాతాకాదర్శితవయవ ద్రవ్యస్యకార్యత్వం, తానుపల్కు మశక్యప్రతి పాదనమిత్యుక్తమ్, త దప్యవిరుద్ధమితి ప్రకృతిశ్చప్ర తిజ్ఞా దృష్టాన్తాను పరోధాత్ ననియ దశ్రుతేరిత్యత్రప్రతి పాదయిష్యతే.

అతఃప్రమాణా న్తరాగోచరత్వ సశాస్త్రైగ విషయత్వా త్ యతోవాక్యమాని భూతాని తివాక్యముక, లక్షణం బ్రహ్మప్ర యోగ్యమితి - మ్.

యద్యపిప్రమాణాన్తరాగోచరం బ్రహ్మ, తథాపి ద్రవ్య

భక్త్యాపి రక్ష్యంకర్మతోత్పాదానః.
అనుమానమాత్రం ముదసంహరతి| అరణ్యం| అనుక్రియాత్వ కవచావశేష నిర్ణయాంతరమవదత్వయమ్- ఉక్తదోషాన్తరాగీ మ్యోక్త్యత్రాహ| శాస్త్రీం ద్యైతి| శాస్త్రీనివర్తనర్హితీ ప్రశక్తిశ్చేద్యర్హిద్రాహ కలాశి, సతేదాశ్రయాది నిర్ధారితావః|
మానాన్తరకాధితా భోగశాస్త్రీనివర్తకప్రతి పాదసన్నిత్యరక్షణాద్యపః పరతి| యత్త్విత్వానినా||
అధికరణాభావము ససంహరతి| అరణ్యం| అరణ్యసాధకకాళా భావాదీ చ్యభావః|

అతాన్తరశోధిమాను|| యద్యపితి| కాన్త మాభాగంబాక్త వ్యంనిరూపిత మ్- సూత్రగ్యయేతి భక్త్యాబ్యవహితనిర్ధారణ మితి సూత్రవ్యయేననిర్ధారిత.

త్రివిక్రతి పరత్వాభావేన సిద్ధయావం బ్రహ్మ నకాస్మిం ప్రతిపాదయతి త్యాశక్త్యాహ-

తత్తు సమన్వయాత్ - ॥౪॥

ప్రసక్తాశక్తౌ నివృత్త్యర్థా మ్మతస్థిః- తత్, కాస్మిన్విమాణకర్వం, బిహ్మణి క్షంభవ త్యేవ. తతః-సమన్వయాత్ - పరమపురుషార్థా తయాఽన్వయ స్సమన్వయః. పరమపురుషార్థాభూతస్యైవబిహ్మణోఽభిధేయత యాఽన్వయాత్- ఏవమిద సమన్వయోహ్యోపనిషదఃపదసముదాయః-యతోవాఙ్మమానిధూతానిజాయతే,న దేవపోమ్యేదమగ్ని ఆసీదేకమేవాద్వితీయం, తిద్రేక్షతపహుస్యాం పృజాయేయేతి, త త్రేతోస్పదిత, బిహ్మవా ఇద మేకమే వాగ్నిఆసీత్, ఆత్మావా ఇద మేకపవాగ్ని ఆసీత్, తస్మాద్వాపతస్సా దాగ్నౌ న ఆకాశ స్సంభూతః, ఏకోహవై వారాయణ ఆసీత్, స త్యం జ్ఞాన మనంతం బిహ్మ, ఆనన్తో బిహ్మత్యేవమాదిః.

౨. నచ త్విత్వద్విసిద్ధ పరినివృత్త వస్తుప్రతిపాదనసమర్థావాం

అప్రతిపన్నశ్శబ్దవిభక్త్యావృత్తయోగో ప్రతిపత్తిరేకదా విత్త్విత్తీయంప్రాప్తయః- ఏకాశ్చర్యానా త్త్వీయంప్రాప్తయః- అక్షాశ్చర్యప్రయోజన విభక్త్యానువయాచ్చతుర్థం ప్రాప్తయితిశంకతిః- శుభంశుః ఖనిష్ఠ త్త్విత్త్వప్రయోజనమ్- తదపాంప్రవృత్తి నివృత్తి బోధన ద్వారాకాల్ప స్య సప్రయోజనత్వం కల్ప స్యచ తాద్రూప్యాభావనవిభక్త్యానువరయోర్ విభక్తినిరగ్రాహికాస్మిం నవిద్యవిషయ ప్రవిరిం విషయతీకల్పిత విత్యర్థః॥

తత్తు సమన్వయాత్- తాత్పర్యార్థ రయోజనాయాఉత్తర్యా వయతుశక్త్యం పరం పుతశ్చావృత్తిః ప్రశక్తేతి తదిత్యావృత్తియం పదమ్- సంభవత్యేవతి తుశ్చ లభ్యా శ్శక్తిః- తాతుపదమాశక్త్యానువవరయతి తుతదితి ఉపరివి శ్శ్రుత్యావృత్త్యావృత్త్యావృత్తి తా సంగ్రహణశ్చావృత్తిః తుమితి శక్త్యేవ తీకల్పబోధ్యయి విత్యర్థతావా పరమితి కాస్మిన్విధిభిన్నత్యావృత్తకాల్పితి- తథాన్వయంతకాయతి ఏకమితి ఇదపవాధాః- యతదితిఏకగతావృత్తి- ప్రాపకాన్వయాః సదేతితి ఉత్తరార్థరం విశేషకత్వా స్మిన్వృత్త్యాప్రత్యయసయాత్- భాగవతసయాచ్చకావృత్తయః- న్వాయావృత్తికల్పిత్వశ్చ కల్పిత్వ మత్వీకరణస్మత్తా విహితమైవ సద్భి- తాతనిర్వ తిత్తితిబోధత్యదాసాయ బోధకమాహ॥ సత్యమితి తుమితితావృత్తయోహా ఆసన్య ఇతి॥

౩. ఏకత్వమితి తోషసయోగీకోర్థః త్రివిక్రతి, సచేమాపార ప్రతిర, ఉత

శబదముదాయానా మఖిలజగదుత్పత్తిస్థితివిनाశ హేతుభూతా
 శేషదోషపుత్రురికాపరిమితోదారగుణపాగ రానవధికారిశయానన్ద
 స్వరూపే బ్రహ్మణి శ్రమన్వితానాం ప్రవృత్తినివృత్తిరూప ప్రయోజ
 నవిరహాదన్యపరత్వమ్-స్వవిషయావబోధ పర్యవసాయిత్వా తస్యైవ
 మాణానామ్- నచ ప్రయోజనానుగుణాప్రమాణప్రవృత్తిః-ప్రయోజనం
 హి ప్రమాణానుగుణమ్-నచ ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయైరగహిణః ప్రయో
 జనతూన్యత్వమ్- పురుషార్థాన్వయి పతీతేః తథా, స్వరూపరేవపి
 పుత్ర స్తేజాతో, నాయం సర్వ, ఇత్యాదిషు హర్ష భయనివృత్తిరూ
 ప ప్రయోజనవత్త్వం దృష్టమ్.

3. అతాహ- న వేదాంతవాక్యాని బ్రహ్మ పరిపాదయన్తి. పరి
 వృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహిణశ్చస్త్రీస్యానర్థికత్వత్. యద్యపివేత్స

తాత్పర్యభూమిరీత్యత్రాహః శబ్దః॥ అఖిలత్వాది సాకారవిభాగాభావః॥
 భృత్యుత్పత్తిర్దశశక్తి సభ్యత్పత్త్యభావాత్ భుక్త్యా త్యాప్రతిపాదనః॥ త్యాప్యకస్మా-
 ప్రవృత్తి నివృత్తిరూపత్వా భావాదిచేతనైత్యర్థః॥ అన్యపరత్వతాత్పర్యా
 భావః॥ అప్రామాణ్యమిత్యర్థః॥ కథమిత్యేతేషాం ౧౦ ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయః
 ప్రామాణ్యత్వాపకశ్చి తస్మిన్ప్రవృత్తినివృత్తిత్వే, తత్ర ప్రవృత్త్యాదన్వయః ప్రా
 మాణ్యత్వాపకభుక్త్యభ్యవ్యాపకశ్చి తస్మిన్ప్రవృత్తినివృత్తిత్వే ప్రామాణ్యనివృత్తి
 రితికల్పంబుత్వాప్రథమా తత్త్వమ్- తత్ర హేతుమాహ-స్వవిషయేతి॥ నచ ప్రవృ
 త్తినివృత్త్యర్థానపర్యవసావిత్వర్థః॥ ఏతియేకు ప్రవృత్తినివృత్త్యోభిక్షుర్భ
 వ్యాపకత్వమహామృతైర్భుక్త్యభ్యవ్యాపకత్వం నెత్వాహః॥ శబ్దః॥ చశబ్దో
 వ్యాపకత్వయనిశుంభముచ్చయే- యథా ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయే నచ నర్తనా
 పకః, తథాభుక్త్యా త్వంచేతి- పరిత్యజేదభుక్త్యా భావితాప్రైతిభుక్త్య పర్య
 వసాయిత్వం మాత్రత్వవ్యాపకమిత్వా శక్త్యాంశరహితేత్య ప్రయోజనస్య స
 ప్రవృత్తి నివృత్త్యన్వయత్వాన్వయే మిత్వాహః॥ శబ్దః॥ ప్రవృత్తి నివృత్త్యన్వ
 యవిరహిణఇతి॥ తాన్వ స్వేత్యర్థః॥ చశబ్దో వ్యాపకనిశేధత్వయ సముచ్చయే-
 హేతు మాహ॥ తుకుఁతి॥ ఇతింశరహితమి- బ్రహ్మగత్యాన్వయ ప్రతిరీతిత్వ
 ర్థః॥ యథామాత్రత్వం స ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయత్వాన్వయం తథాభుక్త్యర్థత్వం చేతి
 చార్థః॥ తాన్వకీర్త్య పరతాన్వపితిభుక్త్యాన్వయంకర్తృయతి॥ తథా॥ ఇతింశ
 పకవిషయమ్-ఏవమేతరయోజనాయాంసంక్షేపేతాత్పర్యః॥

3. అతతాత్పర్యవత్తుంపూర్వపక్షంవిత్తరేణప్రసక్తః॥ అతాహ- అత్ర
 తావత్కృత్-నెత్వాది ప్రతిజ్ఞాతార్థ ముపపాదయతి॥ ప్రవృత్తిః॥ ప్రామాణ్య
 నానాంశ్చక్షయ బోధపర్యవసానం మానవశేషేవ్య వస్థాపయతి॥ యద్యపి॥

యో దీని వస్తుయాథాత్మ్యావబోధే పర్యవస్థస్థి; తథాపి శాస్త్రంప) యోజన పర్యవసాయేవ సహి లోకేవేదయోః ప్రియోజనరహితస్య కస్యదిదపి వాక్యస్య వీయోగ ఉపలబ్ధచరః సచ కించిత్ ప్రయోజన మనుద్దిశ్య వాక్యప్రయోగః, త్రవణం వా, సుభవతి తచ్చ ప్రయోజనం ప్రవృత్తిఃవృత్తిసాధ్యేష్టానిష్ట ప్రాప్తిపరిహారకముపలబ్ధమ్- అథార్థి రాజకులం గచ్ఛేత్, మద్వాగ్ని ర్నామ్న పిబేత్, స్వస్త్వా మో యజేత్, నకళజ్జం శత్రుయే, ది త్యేవమాదిషు- యత్పున సిన్ధవ స్తుపరేవ్యపి ఘత్రస్తాతః, నాయం సర్వో రజ్జరేషేత్యాదిషు, హర్ష భయవిష్ణు రూప పురుషార్థావ్యయో దృష్టభివ్యక్తం; త్రిలికిం పుత్రజన్మాన్యర్థార్థ పురుషార్థావాప్తిః, ఉత తద్వానాదితి వివేచనీ యమ్ సతోవ్యజ్ఞాతస్యాథా ప్యాపురుషాగ్న్యేన తద్వాజ్ఞానా దిలిచేత్. తమాగ్నిసత్య ప్యర్థేజ్ఞానాదేవ పురుషార్థ సిన్ధవీ త్యర్థపర త్యాభావేన ప్రయోజనపర్యవసాయినోపి శాస్త్రస్య నార్థసద్భావే ప్రామాణ్యమ్-తస్మాత్సర్వత్రప్రవృత్తినివృత్తి పరత్వేన జ్ఞానపరిశ్చ నవా ప్రయోజన పర్యవసానమితి కస్యాపి వాక్యస్య పరినిష్పన్నే చ స్తుని తాత్పర్యాసంభవాన్న వేదాంతాః పరినిష్పన్నం బ్రహ్మ ప్రతిపాదయన్తి.

౪. అత్ర కశ్చిదాహ. వేరాస్త్రవాక్యాన్యపి కార్యపరతయైవ బ్రహ్మతీ ప్రమాణభావ మనుభవన్తి. కథమ్ నిత్యప్రజ్ఞా మద్వికీయం జ్ఞానైకరసం బ్రహ్మవాద్యవిద్యయా సప్రపజ్ఞాతయా ప్రకీయమానం నిష్ప్రజ్ఞం కుర్యాదితి, బ్రహ్మణః ప్రపజ్ఞాప్రవిలయద్వారేణ

సపరమనులబ్ధిః, అనుపపత్తిశ్చేత్కామా వశతిః యత్నసాధ్యత్వాపి భావః సిద్ధశ్చిపి పుష్కలావర్యవసాయిత్యం సంభవేతిత్యత్రాహ తద్వైతి సిద్ధపర స్యాపిరత్నవ్యవసానం దృక్పమిత్యాశ్చ్యూతావయతుమనువదతి యత్పునః తి సద్భవ తస్మాదిత్యవసంహరః.

౪. అభజన్స్యాదాదిసౌరస్య తరొక్త నిజ్ఞప్రజ్ఞీకరణ నియోగవాదం ప్రస్తావః అత్రకశ్చిదతి కథమ్ కార్యాథావరస్య నిర్భూతావరస్య కథమిత్య భావః విధినా బ్రహ్మణః తోవ్యయిత్యత్రాహ బ్రహ్మణశ్చి విజయతయాన్య అభిర్యభావః ప్రజ్ఞాప్రవిలయేతి సిద్ధవ్యసాభ్యత్వ మకార భేదానిభావః.

(౧౬౮)

సమన్వయాధికరణమ్.

విధివిషయత్వమితి- కోసా ద్రష్టుదృశ్యరూప ప్రపంచ ప్రపిలయే
ద్వా రేణపాథ్యజ్ఞానైకరస బ్రహ్మఃపయోవిధిః- నదృష్టేద్ర-హ్మ
రం పశ్యేః, సమతే స్థితిరం వస్తిభా త్తత్వాదిః-ద్రష్టుదృశ్యరూ
పభేదసూన్యం దృశి మాత్రం బ్రహ్మ కుత్యా దిత్యథాః-వ్యతిస్సేధ
స్యాపి బ్రహ్మణో నిష్పవజ్జితా యాపేణ కార్యత్వ మవిరు
ద్ధమితి-

౫. తదయుక్తమ్- నియోగవాక్యాగ్ధ వాదినాహి నియోగో, ని
యుజ్యవిశేషణం, విషయః, కరణ, మితకర్తవ్యతా, ప్రయోక్తావ
వక్తవ్యాః- తత్రహి నియుజ్య విశేషణ మనుపాదేయమ్. తచ్చ
నిమిత్తం ఫలమితి ద్విధా. అత్ర కిం నియుజ్యవిశేషణమ్- తచ్చ కిం ని
మిత్తం ఫలంవేతి వివేచనీయమ్- బ్రహ్మస్వరూప యాతాత్స్యమథ
వత్సే నియోజ్యవిశేషణం, తస్మి న తిన్నిమిత్తమ్-జీవనాదివ గ్ధ
స్యానిదృత్వాత్-నిమిత్తత్వేచ తస్య నిత్యత్వే నావప రోక్తరకాల
మపి జీవననిమి త్నాగ్నిహూత్రాదివత్ నిత్యతద్విష యానుష్ఠాన
ప్రసజ్జిః- నాపిఫలమ్- నైయుగిక ఫలత్వేన స్వర్గాదివ దనిత్యత్వ
ప్రసజ్జాత్- తత్పత్ర నియుగవిషయః- బ్రహ్మ వేతిచేత్. స- త
స్య నిత్యత్వేనాభవ్యరూపత్వాత్, అథావార్యతాచ్చ. నిష్పవజ్జితం

కోసావిత్తాత్తాయాం ప్రథమాపాత్తస్య వాక్యస్యాభావాత్- ద్రష్టిరితి
ద్రవ్యస్తరసిద్ధృశ్యభేద నిశ్చయపరిచితః- ప్రపంచప్రపిలయ్యుక్తం విషయ
తి- స్వతంత్రః

౫. అతికరణ పూర్వపక్షిమీమాంసం సకర్తృత్వ మయితి- తదయుక్తమితి- కా
ర్యజ్ఞాతృమయేయాగాది- తదత్వత్వకారణం వస్తుం సకర్తృమితిభావః- క
త్రతేషు-అనుపాదియమ్-ఉపాదేయం విధేయమ్- తస్మాదన్యో-స్వత్వం నిమిత్త
త్వేతే త్యాగి- అపవనోక్తరకాలభావినో నిమిత్తత్వాజ్ఞేకారాత్ కరణకేషు
రనికపేక్షం విషయంనుష్ఠాన ర్మోగ్యత్వనుష్ఠానీకృతం స్వాదికదానిమితిక
నుష్ఠానప్రసజ్యితిభావః- అభవ్యయాపత్వార్ అసాధ్యయాపత్వార్- అథావా
భాత్వార్- భావాభావ కర్షకత్వాః- క్రియాయాపత్వా భావాదిత్యథాః- సా
ధ్యత్వం వలెన్యతీతి తద్వ్యావరణకం భావాభావత్వమ్- నిష్పవజ్జితాత్వకారణ
సాధ్యత్వమూర్జితమయితి- నిష్పవజ్జితత్వాదేనా- అనిత్యత్వప్రసక్తే

ప్రహ్వ సాధ్యమితిచేత్. సాధ్యత్వేపి ఫలత్వమేవ. అథావా
 ర్థత్వాన్న విధివిషయత్వమ్. సాధ్యత్వంచ తస్య కింబ్రహ్మణః, ఉ
 త ప్రపజ్ఞానివృత్తిః. సతావ ద్భ్రహ్మణః సిద్ధత్వాత్, అనిత్యత్వ
 ప్రసక్తేశ్చ. అథప్రపజ్ఞానివృత్తిః, సతహా బ్రహ్మణః సాధ్యత్వమ్. ప్ర
 పజ్ఞానివృత్తిరేవ విధివిషయభరణేత్, స-తస్యాః ఫలత్వేన విధివిషయ
 త్వాముగాత్. ప్రపజ్ఞానివృత్తిరేవహి మోక్షః- సచఫలమ్. ఆస్య
 చ నియోగవిషయత్వే నియోగా త్రప్రపజ్ఞానివృత్తిః, ప్రపజ్ఞాని
 వృత్త్యా నియోగభరణరేతరాశ్చయత్వమ్. అపిచ, కిం నివర్తనీయః
 ప్రపజ్ఞానిమిత్యాదుః, సత్యోవా-మిత్యాదువత్ప్రజ్ఞాననివర్త్యత్వా
 దేవ నియోగేన న కిం చిత్ ప్రయోజనమ్. నియోగస్తు నివర్తకజ్ఞా
 న ముత్పాద్యతద్వా రేప్రపజ్ఞాననివర్తకభరిణేత్. తత్త్వవాక్యా
 దేవ జాతమితి నియోగేన న ప్రయోజనమ్. వాక్యార్థజ్ఞానాదేవ బ్ర
 హ్మవ్యతిరిక్తస్య కృత్స్నిస్య మిత్యాదుతస్య ప్రపజ్ఞానస్య బాధిత
 త్వాత్ సమరకరస్య నియోగ స్వాసిద్ధి శ్చ. ప్రపజ్ఞానస్య నివర్త్య
 త్వే ప్రపజ్ఞానివర్తకో నియోగః, కిం బ్రహ్మస్వరూపమేవ, ఉచ తద్వ్య
 తిరిక్తః. యచ బ్రహ్మస్వరూపమేవ, నివర్తకస్య నిత్యతయా నివ
 ర్త్య ప్రపజ్ఞాని సర్వావ పవ నసంభవతి. నిత్యత్వేన నియోగస్య వి
 పయానుష్ఠానసాధ్యత్వంచ నఘటతే. అథబ్రహ్మస్వరూప వ్యతిరిక్తః,
 తస్య కృత్స్నిప్రపజ్ఞానివృత్తిరూప విషయానుష్ఠానసాధ్యత్వేన ప్ర
 యోక్తవనః. ఇ త్యాశ్రయాథావా దసిద్ధిః. ప్రపజ్ఞానివృత్తిరూప
 విషయానుష్ఠానేనైవ బ్రహ్మస్వరూప వ్యతిరిక్తస్య కృత్స్నిస్య నివృత్త

తి సాధ్యస్యసరిత్యకః॥ తతహితి సాధ్యత్వాథావా న్నవిషయత్వమిత్య
 కః॥ అస్యచితి అస్యేతి నిదాశః ఫలవిషయం. ఫలత్వవిషయత్వరూపాకార
 ద్వయాభ్యుపగమ ప్రపజ్ఞానివృత్తిః॥ ఫలత్వాన్నియోగసాధ్య, విషయత్వాన్నపా
 ధనమ్. అతః స్యాన్యాయత్రియభిర్యకః॥ అపిచిత్యాదినా నియోగదూషణమ్
 భృతాన్యాయత్రియ త్వప్రతిపాదకవదాస్తవాన్యాయ-దూషణానరమాహితా
 న్యాయత్రియ చూర్యవికల్పేద్వితియం కియా జయితి॥ ప్రపజ్ఞానస్య నివర్తక
 త్వే సత్యత్వేన నియోగనివర్తకత్వభిర్యకః॥ తన్వత్వాదినా ప్రయోక్తం దూష
 ణం తత్కరంభవతి॥ ప్రపజ్ఞాన్యాయత్రియ ఫలాథావాత్ ముఖేన నియోగోదూషితః॥ శ్చ

(౧౭౦)

సమన్వయాధికరణమ్.

త్వాత్ స నియోగనిష్పాద్య మ్మోక్షాత్మం ఘమ్-కించ, ప్రపజ్ఞురే
 వృత్తే ర్నియోగకరణస్య ఇతి కర్తవ్య తాఽభావార్, అనువక్తుత
 స్యవ కరణ త్వాయోగార్, నకరణత్వమ్- కథ మితి కర్తవ్య తాఽభా
 వ ఇతిచేత్. ఇత మ్-అస్యేతి కర్తవ్యతా, భావరూపా, అభావరూపావా.
 భావరూపావకరణశరీరవివృత్తితదనుగ్రహకార్యభేదభి వ్నా-ఉభయ
 విభావనసంభవతి- సహముద్గరాభిఘాతాదివర్కృతస్త్విస్యవప్నాస్య
 నివర్తకః కోపీద్యుత్యత ఇతి దృష్ట్వాత్థానసంభవతి- వాపినిదృష్టస్య
 కరణస్య కార్యోపైతావనుగ్రహ స్సంభవతి-అనుగ్రహకాంత స
 ర్భావేన కృతస్త్వి ప్రపజ్ఞునివృత్తిరూప కరణ స్వరూపానిద్యేష్ఠ
 బ్రహ్మణో ఒద్వితీయత్వ జ్ఞానం ప్రపజ్ఞునివృత్తిరూప కరణశరీరం
 నిష్పాదయతీతిచేత్, తేనైవ ప్రపజ్ఞునివృత్తిరూపా మోక్ష సిద్ధ్యి
 తి కరణాది నిష్పాద్య మవశిష్యత ఇతి పూర్వమే వోక్తమ్- అభా
 వరూపత్వే తాఽభావాదేవ న కరణశరీరం నిష్పాదయతి, తావ్య
 ముగ్రహకః- అతో నిప్రపజ్ఞు బ్రహ్మవికర్యే విధి ర్నసంభవతి-

౬. అన్యో ప్యాహ- యద్యపి వేదాన్తవాక్యానాం నవనివృ
 త్త బ్రహ్మస్వరూపవరతయా ప్రామాణ్యం, తథాపి బ్రహ్మస్వరూ
 పం సిద్ధ్యత్యేవ. ఖరః- ధ్యానవిధి సామర్థ్యాత్. ఏవమేవహి సమా
 మన్త- ఆత్మావా శరే ద్రక్ష్యవ్యః, నిదిధ్యాసితవ్యః-
 యతస్మా అప హతిశాపాస్సోన్వేష్యవ్య ససంజ్ఞాసితవ్యః, ఆత్మే

గణితకర్తవ్యతే భూషయతి॥ కించేత్వాదిగా॥ అవశుతప్రాకగవర్జ్యుచ్చ భా
 వ్యుచ్చ భూషితచరితాన్విధిచేతః- దృష్టభూభావరూపకరణ శరీరనిష్పాదకాం
 భూషయతి॥ సహితి॥ అదృష్టభూభావై నివర్తకసర్వవ్య యిత్రేతవ॥ నాపీతి॥
 స్పృష్టమ్- కరణాదీత్యాదికర్తాన్నియోగః- ఆకార్యకరత్వాన్న కరణమిత్య
 భా॥ అభావార్ అప్రామాణికత్వాత్- ఏవకారాదృష్టభూభావరూపేతి క
 ర్తవ్యతాయాఅపరమాసర్వం పూర్వం గతమితిగమ్యతే- తమదిష్టుర్యేసి
 పృథకః సప్రపజ్ఞునివృత్తీరితి సిద్ధమిత్యనుక్తిః- ఉపసంహరతి॥ అవధితి॥ విధి
 ఫిరయేగః॥

౭. అథ ధ్యానః యోగవాదం ప్రశ్నోతి॥ అన్యోప్యాశేతి॥ కో విధిః కింవా
 సామర్థ్యమిత్యత్రాహ॥ ఏవమితి॥ ధీవిశేషవాచినా నిదిధ్యానన కర్తవ్యకర్తవ్యమ్॥

త్య వోపాసిత, ఆత్మానమేక లోక ముపాసితేతి- ఆత్ర ధ్యానవిషయము నియుగగన్వయవిషయభూత ధ్యానం ధ్యేయైకనిరూపణీయమితి ధ్యేయ మాక్షిపతి- సవధ్యేయస్వవాక్య నిర్దిష్ట ఆత్మా- స కింకార ప త్యపేక్షాయాం తస్మియాపవిత్రేష సమర్పణద్వా రేణ సత్యం జ్ఞాన మనన్తం బ్రహ్మ, స దేవసో మ్యేదమగ్ర ఆసి, దిత్యేవమాదీనాం వాక్యానాం ధ్యానవిధి తే పతయా ప్రామాణ్యమితి విధివిషయ భూత ధ్యానశరీ తానుప్రవిష్ట బ్రహ్మస్వరూపేపి తాత్పర్య మప్ర్యేవ- అతః ఏకమే వాద్వితీయం, తత్సత్యం సతత్త్వా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో, నేనా నానాస్తి కించ నేత్యాదిభి బ్రహ్మస్వరూప మేకమేవ సత్యం, తద్వ్యతిక్తం సర్వం మిథ్యే త్యవగమ్యతే- ప్రత్యక్షాదిభి ర్భేదావబద్ధినావ తర్క శాస్త్రేణ భేదః ప్రత్యయతే- భేదాభేదయోః పరస్పరవిరోధేన త్యనాద్యపిర్యామూలత్వేనాపి భేదప్రతీత్యుపపన్నే రభేదపవ పరమార్థత్వసంబంధీయతే- తత్ర బ్రహ్మధ్యానవియుగేన తత్సత్త్వా ఘోరభవన నిరస్త సమస్తా విద్యాకృత వివిధభేదాద్వితీయత్వానైరస బ్రహ్మధావహుపమోక్షః ప్రాప్యతే. నచ వాక్యాద్వాక్యార్థజ్ఞానమాత్రేణ బ్రహ్మధావ సిద్ధిః- అనుపలబ్ధిః, పివిధభేదదర్శనానున్మత్తైశ్చ. తథాచగతి శ్రవణాది విధాన మనగృహం స్యాత్.

౨. అభోచ్యేత- రజ్జురేషా ససర్పత్త త్యపదేశేన సర్పభయేవిన్మృదర్శనాత్ రజ్జు సర్పవత్ జన్మమృత మిహ్యరూపత్వేన జ్ఞాన

అత్తేరీత్యాత్మానమే వేత్త్యాత్మా స్వరూపః పరమార్థతాదాత్మ్య ప్రతిపాదన వాక్యద్వయేనాపాదనమ్- సామ్యూహమాః అత్రేతి॥ ధ్యేయ మాక్షిక్య క్రత్కం బ్రహ్మత్య త్రాహ॥ సధ్యేయశ్చితి॥ సగ్నితే రిక్తిత్యే॥ కారణ వాక్యాది సామగ్రి విధ్యపక్షేతి మానర్వ మాహ॥ సకిమితి॥ క్షదగ్రాహి మానవిరోధ మాహ్మహి॥ అతశ్చితి॥ విషయకారణాది వక్తవ్య మిశ్యత్రాహ॥ తత్రేతి॥ ఉపాసకః ప్రయోక్తా, శమాది రితికరః వ్యతీతి స్ఫుటమ్- ధీత్రయశ్శాం పరిహృతిం తత్సాక్షాత్కారేతి- వాక్యాభావమాత్రోపాయవాదం ప్రత్యక్షపదే విరోధాభ్యాం మామయతి॥ సచేత్వాదీనా॥

౩. అభిజ్ఞానరమాశః- రజ్జుః సోచ్యతేతి॥ రజ్జు రిత్వాది స్ఫుటమ్- విచరిత

సాక్షాత్కారమునకు వాక్యజన్యజ్ఞానమైన నిత్యనిత్యత్వమున నియోగ
సాక్షాత్కారసాధ్యమే మోక్ష సాధనమనిత్యత్వం స్యాత్-స్వరూపివత్-
మోక్షస్య నిత్యత్వంహి సర్వవాది సంపత్తిపన్నమ్- కించ- ధర్మాధర్మ
యోః ఫలహేతుత్వం స్వఫలానుభవానుగుణ శరీరోత్పాదనద్వారే
నేతి బ్రహ్మవి ప్థావిరాస్త చతుర్విధ శరీరసంబంధరూప సంసారఫల
త్వ మవరజ్జనీయమ్- తస్మా న్నధర్మసాధ్యో మోక్షః- తథాచతుః
నవావైశశరీరస్య సతః ప్రియాప్రియయో రపమాతి రస్తి ఆశరీరం
వావ సంతం నప్రియాప్రియే స్పృశనిత్యతి. ఆశరీరత్వరూపే మో
క్షే ధర్మాధర్మసాధ్య ప్రియాప్రియ విరహ శ్రవణాత్ సధర్మసాధ్య
మశరీరత్వమితి విజ్ఞాయతే- నచః క్షయగవిశేషసాధ్య ఫలపశేషవ
త్ ధ్యాననియోగసాధ్య మశరీరత్వమ్. ఆశరీరత్వస్య స్వరూపత్వేనా
సాక్షాత్కార-యథాహుశ్చుతయః- ఆశరీరం శరీరేష్యనవభేష్యపృథక్
తద్వ్యవహాన-విభుమాత్మానంమత్వా ధీరోవశోచతి, అప్రాణోహ్య
మవాశ్చుభః అగజ్ఞోహ్యయంపురుషత్వాద్యాః- అతోశరీరత్వరూ
పోమోక్షో నిత్యత్వేనధర్మసాధ్యః- తథాచతుః- అన్యత్రకర్మా దన్య
త్రాధర్మా దన్యత్రాస్మా త్కృ తాకృతాత్. అన్యత్ర భూతా ద్భ
వ్యావృ త్తయత్పశ్యపి తద్వదేతి- అపిచ, ఉన్మత్తిప్రాప్తి వికృతి సం
జ్ఞాతిహాసేన చతుర్విధంహి సాధ్యత్వం మోక్షస్య ససంభవతి.
నతావ దుత్పాద్యః- మోక్షస్య బ్రహ్మ స్వరూపత్వేన నిత్యత్వాత్-
వాపిప్రాప్త్యః- ఆత్మస్వరూపత్వేనబ్రహ్మణోనిత్యప్రాప్తత్వాత్- నా
పి వికార్యః- దధ్యాదివ దనిత్యత్వ ప్రసక్తాదేవ- నాపి సంస్థార్యః-
సంసారోహి దోషావసయనేనవాగుణాధానేన వాసాధయతి- న
తావ ద్దోషావసయనేన- నిత్యశుద్ధత్వా ద్బ్రహ్మణః- నా వ్యతిశ

ఫలదత్త ముహ॥ కించిత్॥ యథా నియోగసాధ్యత్వాభావః ఫలతి, తథావిధ
త్రుతి ముహ॥ తథాచితి॥ సతేతి॥ నియోగవిశేష సాధ్య ఫలపశేషవ త్ప్రాయశ్చ
త్తసాధ్య సాపక్షమవ దిత్యర్థః॥ ధర్మాధర్మ ఫలానన్వయ శ్రవణా దశరీర
త్వస్య స్వరూపత్వాచ్చ ధర్మాధర్మ సాధ్యత్వాభావ ఉక్తః- తత్కర్మాత్మిం
దశాయతి॥ తథాచేతి॥ కృతాకృతం ప్రారబ్ధంపరిసమాప్తమ్- వశామనవిర్య
భావః ముఖస్తరేణ ముక్తయతి॥ అపిచేత్వాదినా॥ నిఘోషాన సాధావాదకా

యాథా వేనానాథేయాతిశయ స్వరూపత్వాత్. నిగ్యనిర్వికారత్వే
న స్వాక్రయాయాః పరాశ్రయాయాశ్చక్రియాయాః విషయతయాన
నిర్వర్తనేనాదర్శాదివదపసంసారశ్చత్వమ్. నచదేహస్థయాన్నానా
దిక్రియయా ఆత్మా సంస్క్రియతే. కిం త్వవిద్యాగృహీత స్తత్త్వ
జ్ఞ తోఽహంకరా- తత్ఫలానుభవోపి తస్యైవ- న చాహంక
తేన వాత్మా-తత్సాక్షిత్వాత్-తథాచ మన్తనివర్ణః తయోరస్యః
విప్రులం స్వాద్యది ఆనశ్చ న్ననోఽభిచాకశీతిః- ఆస్థేన్ద్రియ
మనోయుక్తం భోక్తృత్వాహు ర్గనీషిణః, ఏకో దేవ స్సర్వభూ
తేషు గూఢస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా, కర్మాశ్చక్షుస్సర్వ
భూతాధివాస సాక్షి చేతాకేవలః నిర్గుణశ్చ, స పర్యగా మృచ్ఛ
మకాయ మద్రణ మన్నావిరగ్ శుద్ధ మపాపవిద్యమితచ, అవిద్యా

స్యాత్కా పాదేశ్చ నిఘటణమ్- స్వపరాశ్రయ క్రియాస్వాక్రయక్రియావిష
య్యైః తత్ఫలభాక్త్యా కృత్తమ్- క్రియావిషయాత్వాభావే- సంసారశ్చత్వం
త్వద్వ బుద్ధ్యత్రాహ॥ నచేతి॥ అవిద్యాగృహీతః కల్పితః- తత్సంగతః దేహ
సంగతః- ఆస్థేవ- తత్ఫలభాక్త్యా త్సంస్క్రియత ఇత్యత్రాహ॥ నచేతి॥ అ
చామూలపి వాత్మే త్యత్రాహ॥ నచేతి॥ యే యస్య సాక్షి సహ స సత్తత్వ
భా- నయే॥ అహంకార జ్ఞ స్వాత్మ నాః॥ ఆత్మేన్ద్రియేతి॥ ఆత్మా శరీరమ్-
దేహదియా నశ్చ స్మహమభో దేహది రహితానశ్చ న్నాత్మేత్యభా- క్రితిస్త

విజయవాక్యదీపికా

శబ్ద శమన్వయార్- శపర్యగా మృచ్ఛ మకాయ మప్రిణ మన్నావి
రగ్ శుద్ధ మపాపవిద్యమ్॥ కవి ర్గనీషి పరిభా శ్చన్వయంభూ రా, తాతత్వతో
ఽథాన్ వ్యవధా వ్యావృత్తిభ్యసేవాభ్యః॥- పర గాఢ పరితాప్తాప్తవాక్-
ఉక్లబ్ధ్యానా లిద్ధివృత్తయ శ్చాన్త సః॥ ఉక్లః కేలిః॥ కాయాధి వాచ వృ
ద్ధిరహితః, ఆతపవ స్మయూహస్యః॥ ఉద్ధః అవిద్యారాగావదోపశూన్యః॥
అపాపవిద్యశ్చ, కలిః శాస్త్రదర్శి, మనీషి- మనీషా స్రష్టవ్యాలోచనరూప
శ్చానమ్- పరిభాశ్చర్యతే వ్యాపనీలః॥ శ్చన్వయంభూః ఉత్పదకళాన్యః॥ ఏ
వంభూతః పరమాత్మా, యాథాతత్వతః యథాతథమ్- యథాపూర్వతః, స
త్యత్వనేరీతాఽభా- కాశ్వరీభ్య సేమాభ్యః॥ లింగకాలస్థాయితయా స్వాత్మ
తదాభావసద్భావో పదాథాన్, వ్యవధాన్- ఆత్మీయదిత్యభా- ఇదంచ
భాగ్య మితావా స్యగతమ్-

శృంగీతా దహబిర్రు రాత్సస్వయాపమనాధేయారిశయం నిత్యకు
 ధ్ధం నిర్వికారం నిమగ్నస్యతే- తస్మా రాత్సస్వయాపత్వేన సపాఠ్యో
 మోక్షః- యద్యేవం, కింతాకార్యజ్ఞానేన క్రియత ఇతిచేత్- మో
 తప్రతిబంధంవృత్తి మాత్రమితి బ్రూమః- తథావ శ్రుతయః- త్వంహి
 నః పతా యేస్సాక మవిద్యాయాఃపరం పారంతారయసీతి, శ్రుతం
 హ్యేవ మేవ భగవద్వృత్తేభ్య స్తరతి శోక మాత్మనిదితి, సోహం
 భగవ శ్శోచామితమ్మా భగవాన్ శోకస్యపారం తారయతు, త
 న్నైస్స మృదితకషాయాయ తమనః పారం దశాయతి భగవాన్ స
 నతుమాత ఇత్యాద్యః- తస్మా నిత్యవ్యైవ మోక్షస్య ప్రతిబంధని
 వృత్తి ర్వాక్యార్థజ్ఞానేన క్రియతే- నివృత్తిస్తుపాధ్యాపి ప్రధ్వం
 సాభావరూపా నవినశ్యతి. విహ్యవేద బ్రహ్మైవ భవతి, తమేవం
 విదిత్యాతి మృత్యు మేరీత్యాది వచనం మోక్షస్య వేదవానంతర
 భావితాం ప్రతిపాదయ నియోగవ్యవధానం ప్రతిరుగద్ధి నచ విది
 క్రియాకర్మత్వేన వా ధ్యానక్రియాకర్మత్వేనవా కార్యానుప్రవేశః-
 ఉభయకర్మత్వ ప్రతిషేధాత్- అన్యదేవ తద్విదితా దభోజవిదితా,
 దపి,యేవేదం సర్వం విజానాతితం కేనవిజానీయాదితి,తదేవ బ్రహ్మ

తపస్నాకారమనువదన్ భర్తాసాధ్యత్వం నిగమయతి అవిద్యతి- యదిత్యా
 ది స్ఫుటమ్- నివృత్తిస్త్వితి- నియోగేన నివృత్తే సాన్యత్వే నివర్తకసత్త్వో
 మితిభావః- బ్రహ్మతి- క్రితిస్వారస్యం విలమృషహ విర్యభాః- స, తర్పితి
 రోధ విధిశేషకయాహి బ్రహ్మణ స్పృహ రిర్యత్రాహ- సతతి- విధిశబ్దా ని
 మృషిషశ్చేకరణ జ్ఞానవిశేషవిగ్రాహ్యుతి- విదితార్ తేయార్- అవిదితార్
 జ్ఞాతుః- అభాద్యయితిక్రితిద్యయిమ్- యోగదమితి క్రితి శ్చిదార్స సూక్ష్మా
 త్తరప్రకాశకరయా స్వప్రకాశే దీపాదివ త్పాతరీయానామీత్యం దశాయ

అన్యదేవ త ద్విదితా దభో అవిదితాదపి ఇతి ఉక్తమ పూర్వకుం
 యేన స్తద్వాక్యరచయి- యే అస్మాకంపూర్వ గురవః ఉపాదితా, తద్వృత్తి
 శర్వాత్సనా విదితాదపి విదగ్ధమ్, సర్వాత్సనావిదితాదపి విదగ్ధమితి త
 మేం వాచం వయం క్రితవస్త ఇత్యభాః-

య వ్యాచారసభ్యుదయం యేన కాగభ్యుదయే- తదేవ బ్రహ్మ స్వం
 విద్ధి శేదం యదేద ముపాసతే- వాగాదిభి ర్యవప్రకాశ్యం స్వయం వాగ్వి

త్వం విద్ధి నేదం యదిద ముపాసత ఇతిద-నవైతావతా శాస్త్ర
స్య నిర్విషయత్వమ్- అవిద్యాకల్పిత భేదనివృత్తి-పరత్వా చ్ఛాస్త్ర
స్య. న హీదంతయా బ్రహ్మ విషయాకరోతి శాస్త్రమ్- అపితు ఆ
విషయం ప్రత్యగాత్మస్యరూపం పరిపాదయ దవిద్యాకల్పిత జ్ఞాన
జ్ఞాత్వజ్ఞేయవిభాగం నివర్తయతి- తథాచ శాస్త్రమ్- నదృష్టేర్ద్వై
పూరం పశ్యే రిత్వేవమాది- నచ జ్ఞానాదేవబన్ధనివృత్తిరితిశ్రవణా
ద్విధావరగ్భక్త్యమ్-స్వభావప్రవృత్త సక తేతరవికల్పవిముఖక రణద్వా
రేణ వాక్యార్థావగతిహేతుత్వా త్తేహమ్- నచ జ్ఞానమాత్రాత్
బన్ధనివృత్తి రుద్భవేతి వాచ్యమ్- బన్ధస్య మిథ్యాభావత్వేన
జ్ఞానోగ్రరకాలం సి త్యనుపపత్తేః- అతఏవ నశరీరపాతా దూర్ధ్వ
మేవ బన్ధనివృత్తిరితి ఎభ్యం యుక్తమ్- నహి మిథ్యాభావ సర్వభ
యనివృత్తిః రజజ్ఞయాభాస్యజ్ఞానాతిరేకేణ సర్వవినాశ మపేక్షతే-
యదిశరీరసంబన్ధః పారమాధికః, తదాహి తద్వివాశాపేక్షా. సతు
బ్రహ్మకృతిరితత్తయా సపారమాధికః- యస్యతుజ్ఞానోద్ధాన నివృత్తః,
తస్య జ్ఞానమేవ నజాతమి త్యవగమ్యతే- జ్ఞానకా ర్యాదర్శనా
త్- తస్మాత్ శరీరస్థితిర్భవతుమామావా వాక్యగ్జ్ఞాన సమన
ంతరం ముక్తప వాపా. అతో న ధ్యానయోగవాధ్యో మోక్షఇతి
సధ్యాసవిధిశ్రేయతయా బ్రహ్మణ స్థితిః-అపితు సత్యం జ్ఞాన మన
న్త బ్రహ్మ, త త్వమసి, అయి మాత్మా బ్రహ్మేతి, తత్పరేణవ

రి- తహి శాస్త్ర నిర్విషయత్వ విత్యత్రాహః సచరిః బ్రహ్మవిద్యాదౌ
తద్యత్వం ప్రతియత ఇత్యత్రాహః సహితిః స్ఫుటం శాస్త్రవిరోధం పరిహర
తి॥ సచరిః స్వభావ ప్రవృత్తిరి॥ అనాతి ప్రవృత్త్యర్థః- ప్రత్యక్షవిరోధం ప
రిహరతి॥ సచరిః తహిగతంబన్ధానువృత్తిరిత్యత్రాహః యస్యత్వేతి॥ తస్మాది
తి॥ శరీరస్థితి ప్రధాన ఇత్యర్థః- దగ్ధపటః పటత యావధానేపిహ నివృత్త
తవ, బన్ధకృతదృశితిభావః- అతఇత్యుపసంహరః- తత్పరేణ నిర్భయాపాద్వితి

య ప్రకాశకంచయ, త్తతేవ బ్రహ్మేతి జానీహి- యద్య స్త్విదమి రీతంచాత
గో చరతయా జానామితువ త్పువిదితతయోపాసతేవనాః, త ద్భవన్త సభవ
తి- ప్రాకృతజనూపాస్య జగద్విభాగం బ్రహ్మేత్యర్థః- ఇదంచవాక్యం తలవ
తాతాపనివద్దతమ్-

పదసముదాయేన సిద్ధతీతి

తదయుక్తమ్. వాక్యార్థజ్ఞానమాత్రాత్ బన్ధనివృత్త్యను
వవత్తైః. యద్యపి మిథ్యాహాపో బన్ధో జ్ఞానబాధ్యః, తథాపి బన్ధ
స్యాపరోక్షత్వాత్ సపరోక్షరూపేణ వాక్యార్థజ్ఞానేన స బాధ్యతే.
రజ్జువా వపరోక్ష సర్వప్రతీతావత్తమానాయాంనాయం సర్వ
రజ్జురేషే త్యాప్తోపదేశబింబపరోక్ష సర్వవిపరీత జ్ఞానమాత్రేణ
భయోనివృద్ధి దర్శనాత్. ఆప్తోపదేశస్యతు భయోనివృద్ధిహేతు
త్వం వస్తుయాథా త్యాప్తపరోక్షనిమిత్త ప్రవృద్ధిహేతుత్వేన- తథా
హి- రజ్జు సర్వదర్శనభయాత్ పరావృత్తః పురుషో వాయం స
ర్వో రజ్జురేషే త్యాప్తోపదేశే నతద్వస్తుయాథాస్థ్యదర్శన
ప్రవృత్త స్తదేవప్రవృత్తేణ దృష్ట్వాభయాన్నివర్తతే- నచబింబవప్ర
త్యేకజ్ఞానం జనయతీతి వక్తుం యుక్తమ్. తస్మాన్నిర్నియత్యాత్.
జ్ఞానసామగ్రి ప్రిన్సిపియాణ్యేవ వ్యాపరోక్ష సాధనానాం న చా
ప్యానభిసం హితఫలః క్లానస్మానమృదితకషాయస్య శ్రవణమగనది
ధ్యానసమముఖకృతబాహ్యాః క్షయస్య పునఃకస్య వాక్యమే వాపరోక్ష
జ్ఞానం జనయతి- నివృత్తప్రతిబన్ధే తత్పరేపి పురుషే జ్ఞానసామగ్రి
విశేషాణా మిద్ధియాదీనాం క్షయనియమాత్కరి మాపర్యనేన తద
యోగాత్. నచ ధ్యానస్య వాక్యార్థజ్ఞానోపాయతా- ఇతిరేతరా
ప్రయత్నాత్. వాక్యార్థజ్ఞానే జాతే తద్విషయధ్యానం, ధ్యానే ని

యత్ప్రహ్లాపకథం.

అథ ధ్యానసంయోగవాదీ దూషయతి॥ తదయుక్తమితి॥ మిథ్యాహి ధీరా
భ్య ఇత్యత్రాహ॥ యద్యతీతి॥ సహజవిపరీతజ్ఞానం రజ్జుజ్ఞానమ్. రహస్య
పదేన త్రయోర్ధ్వ మిత్యత్రాహ॥ అపైతి॥ అపరోక్షధియైవ నివృత్తిరస్తు, సా
చ శబ్ద బన్ధేత్యత్రాహ॥ సచితి॥ విపరీత పురుష వికలస్య సాకాంత్యత్రా
హ॥ సచితి॥ స్వవిషయశబ్దేన స్వజన్య జ్ఞాన ముచ్యతే- శబ్దః పరోక్షజ్ఞాన
మేవ జనయతి, త స్మాత్త్రాహ తీత్యత్రాహ॥ దశమ స్వమితి విచనం గృహ్యతా
దశమీహయతి ని భాగ్యోపాహయతి వత్పరోక్షధీః స్వార్థ- సుఖ్యమా మితి
దాహర్యేన భుటోయమితి వాక్యవ దపరోక్షధీ సామగ్రి జనకత్వేనాపరో
క్ష్య హేతుత్వ మితి భావః. ధ్యానస్య వాక్యార్థజ్ఞానోపాయతాం దూషయతి॥
సచితి॥ విషయ శేదన పరిహర ముచ్యత్యత్రాహ॥ సచితి॥ ధ్యానస్య వాక్య

రవ్యత్రైవాక్యాథగజ్ఞానమితి. నచ ర్వాసవాక్యాథగజ్ఞానరేయభిన్న
విషయత్వమ్. తథానతిధ్యానస్య వాక్యాథగజ్ఞానోపాయతా నస్యాతీ-
న హ్యాన్యధ్యాన మన్యాస్సృఖ్య ముత్పాదయతి. జ్ఞాతార్థ స్ఫూతిసంత
తిహాపస్య ధ్యానస్య వాక్యార్థజ్ఞాన పూర్వకత్వే మవర్జనీయమ్
ధ్యేయత్ర హ్యవిషయ జ్ఞానస్య హేత్వత్వ రాసంభవాత్. నచ ధ్యాన
మూలం జ్ఞానం వాక్యాన్తరజన్యం, నివర్తకజ్ఞానం తత్త్వమప్యాదివా
క్యజన్య మితియుక్తమ్. ధ్యానమూల మిదం వాక్యాన్తరజన్యం జ్ఞా-
నం తత్త్వమప్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానే నైవవిషయం, భిన్నవిషయంవా-
పకవిషయత్వే తదే వేతరేతరాశ్రయత్వమ్-భిన్నవిషయత్వే ధ్యానేన
తదాస్సృఖ్యాపాద వాసంభవః కించ- ధ్యానస్య ధ్యేయధ్యాతౌ
ద్యనేపి)వ జ్ఞాపేక్షత్వా నిర్వచ్యపిజ్ఞాపి)హ్యత్రైకత్వ విషయ వా-
క్యార్థజ్ఞానోత్పత్తే దృష్టద్వా రేణ నోపయోగఇతి వాక్యార్థజ్ఞా-
నమాతౌ) దవిద్యానివృత్తిం వదతః ప్రవణమనననిధిధ్యాసనవిధిన్
మానగత్యమేవ. యతోవాక్యాదాపరో త్యజ్ఞానాసంభవా ద్వాక్యా
ర్థజ్ఞానే వావిద్యాననివర్తతే, తరిపవజీవన్ముక్తిరః దూరోత్సారి-
తా. కావేయంజీవన్ముక్తిః సశరీరస్యైవ మోక్ష ఇతిచేత్. మా-
తామే వన్యేతీవ దసజ్జలాగ్ధం వచః యత స్సశరీరత్వం విస్మయః,
అశరీరత్వ మేవ మోక్షఇతి త్వయైవ శ్రుతభి రుపపాదితమ్. అథన
శరీరత్వప్రతిభాసే వర్తమానే యస్యాయం ప్రతిభాసో మిథ్యేతిప్ర-
త్యయః, తస్య సశరీరత్వ నివృత్తిరితి- న- మిథ్యేతి ప్రత్యయేన న
శరీరత్వం నివృత్తంచేత్, కథం సశరీరస్యముక్తిః సజీవతోపి ముక్తి-
స్సశరీరత్వ మిశ్యాప్రతిభాస నివృత్తిరేవేతి కోయం జీవన్ముక్తిరితి

ఈ కథ నుచే కథ మిత్యత్రాహ|| జ్ఞాతార్థః|| ధ్యాన వాక్యాథగజ్ఞాన
సామగ్రిభదా దన్యోన్యాక్రయ పరిహర మాకల్పాహ|| కథయతి|| వాక్యభ-
తన సామగ్రిభద మాకల్పాహ|| సచరి|| సుజ్ఞ మిజ్ఞప్య వ్యాపరణి|| అజ్ఞప్య
వ్యాపరణి నివర్తక సత్యకథ మితిభావః|| సుజ్ఞమ్- కావేయమ్- అజ్ఞిమాపా-
వ్యాపాతి పరిహరాయ పరోక్షంబు|| అథేతి|| కిం సశరీరత్వ ప్రతిభాస ని-
వృత్తి రోపయన్తుః|| యత రస్మిన్ సత్యకథ ప్రతిభాస నివృత్తిరితి విశ్వం
వాక్యా ప్రథమం తావంతి|| మిథ్యేతి|| ద్వితీయం బుద్ధతే|| అథేతి|| తావంత

(౧౬౮)

సమన్వయాధికరణమ్.

విశేషః- అథ సకరీరత్వ ప్రతిభాసా బాధితాపి యస్య ద్విచన్ద్రా
 జ్ఞానవ దనువర్తతే, స జీవన్ముక్తత్వతిశేత్ - స. బ్రహ్మవ్యతిరేక
 సకలవస్తు విషయత్వా ద్బాధకజ్ఞానస్య- కారణభూతాపిద్యాకర్మా
 విదోష స్సకరీరత్వ ప్రతిభాసేన సహ తేనైవ బాధితత్వతి బాధ
 తానువృత్తి ర్నశ్యతే వత్తుమ్. ద్విచన్ద్రాదౌతు తత్ప్రతిభాస హే
 తుభూత దోషస్య బాధకజ్ఞానభూత చన్ద్రోకత్వజ్ఞా నావిషయత్వే
 నాబాధితత్వాత్ ద్విచన్ద్రప్రతిభా సానువృత్తి ర్యుక్తా- కించ, తస్య
 తావదేవ విరం యావ న్నుచిమోక్షే అథ సంపత్స్య త్వి సద్వి
 జ్ఞానికృత్య శరీరపారమాత్ర మపేక్షితే మోక్షత్వతి వదనీయం
 శ్రుతిః జీవన్ముక్తిం వారయతి. నైష జీవన్ముక్తి రాపస్తమ్యేనాపి
 విరస్తా- వేదా నిమం లోకమముంచ పరిణ్య జ్ఞాత్వామన్విచ్ఛేత్
 బుద్ధేర్మేచప్రాపణం తచ్చాప్నో ర్విప్రతిపిద్ధమ్. బుద్ధేశేత్ తేను
 ప్రాపణ మిహైవ నమఃఽ ముపలభేత్, ఏతేన పరం వ్యాఖ్యాత వి
 తి. అనేన జ్ఞానమత్రా న్సోక్తుత్వ నిరస్తః. అత స్సకలభేదనివృత్తి
 భూపా ముక్తి జీవావతో నసంభవతి- తస్మా ద్ధ్యాననియోగేన బ్రహ్మ
 వరోక్షజ్ఞానఫలైవైవ బుద్ధినివృత్తిః నచ నియోగపాధ్యత్యే మొక్ష
 ప్యానిత్యత్వ ప్రసక్తిః- ప్రతిబన్ధనివృత్తి మాన్రిన్యైవ సాధ్యత్వాత్.
 కించ స నియోగేన సాయాత్ బన్ధనివృత్తిః క్రియతే- కింతుఃస్వప
 జ్ఞానైకరస బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానేన- నియోగస్తు తదాపరో
 క్షజ్ఞానంజనయతి. కథం నియోగస్య జ్ఞానోత్పత్తి హేతుత్వ మితి
 శేత్ కథంవా భవ తోఽనభిసంహితఫలాశాం కర్షణాం వేదనా

౧|| సతి|| ద్విచన్ద్రాదౌ బాధితానువృత్తి క్షూణ్యత ఏకత్రతాహ|| ద్విచన్ద్రా
 ౨|| బాధకధయో బాధకత్వ మేతాశ్రయస్య విరుద్ధధర్మ విజయకయా స్యా
 త్, భదభావా తైజమ్య విత్యతా|| శ్రుతి స్మృతి విరోధమాహ|| కించత్వాది
 తా|| విప్రతిపిద్ధం ఏకేక్షణప్రతిపిద్ధమ్-బహుశాం లంపక్త్యాత్ - పరం బాధ
 కత్వమ్- పరలోకం విత్యతా|| ఉదాహృత వచన శరీర మాహ|| అనెనతి
 తీవన్ముక్తి క్యవార ముపపలహరతి|| అతత్వతి స్వమతం నిగమయతి|| తస్మా
 తి|| పరాత్ స్వోద్ధ సరిహర|| స్వస్యాపితుత్యత్వాహ|| సతతి|| నివర్త్యత్యే
 అన్యస్య సర్వత్వం స్యా విత్యోక్త్యాహ|| కించతి|| జ్ఞానసద్వార
 క త్వార్ పరిహరతి|| స్వమత శ్రుతిస్వావరస్యం త్యజయతుం కథ విత్యది

త్వద్ధి హేతుత్వమ్ మనోనైర్వల్య ద్వా రేణేతి చేత్ - మమాపిత
 తైవ. మమకు నిర్వల్యమనసి తాప్తేణ జ్ఞాన ముత్పాద్యతే, తవ
 తు నియోగేన మనసి నిర్వల్యే జ్ఞానసామగ్రి వృత్త్యేతిచేత్, ధ్యా
 ననియోగనిర్వలం జనపవ సాధనమితి బ్రూమః. కే నావగమ్యత ఇ
 తిచేత్. ఇవతోవా కర్మభి ర్మనోనిర్వలం ఇవతి, నిర్వలత మనసి
 శ్రవణమనననిదిధ్యానస్తే గ్నక తేతర విషయ విముఖయైన తాత్పర్యం
 నివర్తకజ్ఞాన ముత్పాదయతీతి కేనావగమ్యతే. వివిధవర్తి యజ్ఞే
 నదావేనతపపానాశకేన శ్రోతవ్యోమస్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః బ్రహ్మ
 వేద బ్రహ్మైవ ఇవతీత్యాదిభి శ్చాస్త్రైః రితిచేత్ - మమాపి శ్రోత
 వ్యో మస్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః, బ్రహ్మవి దాప్నోతి పరమ్,
 న చతుషా గృహ్యతేవాపివాచా, మనసాతు విశుద్ధేన, హృతామనీ
 షా మన సాభిక్త్యై ఇత్యాదిభిశ్చాస్త్రైర్ధ్యాననియోగేన మనోని
 ర్వలం ఇవతి, నిర్వలంచ మనో బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానం జనయతీ త్య
 వగమ్యతఇతి నిరవద్యమ్. నేదం యదిద ముపాసత ఇత్యుపాశ్యత్వం
 ప్రతిషిద్ధ మితిచేత్ - నైవమ్. నాత్ర బ్రహ్మణ ఉపాశ్యత్వం ప్రతి
 షిధ్యతే. అపిశుబ్రహ్మణో జగద్యైహుష్యం ప్రతిపాద్యతే- యదిదం
 జగ దుపాసతే ప్రాసనః, నేదం బ్రహ్మ, తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి, య
 ద్వాదా నభ్యుదితం యేన వాగభ్యుద్యతఇతి వాక్యార్థః. అన్యథా త
 దేవ బ్రహ్మ త్వంవిద్ధి విరుధ్యతే, ధ్యానవిద్వివైర్భ్యంచ స్యాత్ -
 అతో బ్రహ్మసాక్షాత్కారభ తేన ధ్యాననియోగేనై వాపకమార్గభూ
 తస్య కృత్సమస్య ద్రష్టుదృశ్యాదిప్రపञ్చరూప బన్ధస్య నివృ
 త్తిః.

నా ప్రతిపత్తి ముఖన పరివ్రాయతే. శుద్ధమ్. బ్రహ్మవిద్యాత్వా వాక్యవశ్య
 త్వం న స్వారసాక్షి. నచతుషీత్యాదా వివిధమపాశ్యత్వం స్వరసమ్. నై
 వమిత్యాది యదిద మిత్తత ఇదమంత తాత్పర్య మిశ్యతే. ఇదింతా మగ్ర
 ఇత్యాది పీఠకం శబ్ద జగద్యాదిత్వేన ప్రసిద్ధిఇతి భావః. అనభ్యుదిత ముప
 తిష్ఠిస్తుమ్. అతః అన్యతావత్వాది వాక్య మపి జగద్యైహుష్య పరమితి నిశ్చ
 యః॥ అన్యతాక్షి స్వవాక్యవిరోధ ఉక్తః. వాక్యస్తర విరోధా భూతాః ధ్యా
 నవిధిః॥ నిగమయతి॥ అత ఇతి॥

(౧౫౦)

సమన్వయాధికరణమ్.

౧. యదపితైశ్చిదుక్తమ్- భేదాభేదయ్యుర్విరోధోనవిద్యత ఇతి-
 తదయుక్తమ్- సహా శీతోష్ణ తమః ప్రకాశాదివ ద్భేదాభేదా వేక
 స్సై న్యస్తుతి సంజ్ఞేతే- అభోచ్ఛేత- సర్వంహి వస్తుజాతం ప్ర
 తితివ్యవస్థాప్యమ్- సర్వంచ భిన్నాభిన్నం ప్రతీయతే- కారణా
 త్సనా కాత్యాత్సనా చాభిన్నమ్- కార్యాత్సనా వ్యక్త్యాత్సనాచ
 భిన్నమ్- ఛాయాతపాదీను విరోధస్సహనవస్థానుక్షణో భిన్నాభా
 రత్వరూపశ్చ- కార్యకారణయో ర్దృఢవ్యక్త్యేత్వ తదుభయమపహో
 వలభ్యతే- ప్రత్యుత పకమేవ వస్తు ద్విరూపం ప్రతీయతే- యథా
 మృదయం ఘటః శిశ్నోగౌః ముహూః గౌరితి- నచైకరూపం కించి
 దపి వస్తు లోకే దృష్టచరమ్- నచత్యుతాదేవ్వలనాదివదళేదో
 భేదోవమద్దీ దృశ్యత ఇతి సవస్తువిరోధః- మృత్యువర్ణ X వాత్వా
 ద్యాత్సనావస్థితస్యైవ ఘట మకుటఖణ్డా ఐదృతా ద్యాత్సనాచా
 వస్థాత్- న చాభిన్నస్య భిన్నస్యచ వస్తుమోఽభేదో భేదశ్చప
 కప వాకార ఇ తీశ్వరాజ్ఞా- ప్రతీతత్వా దైకరూప్యంతేత్ ప్రతీత
 త్వాదేవ భిన్నాభిన్నత్వమితి ద్వైరూప్యమ పృథ్వ్యుగమ్యతామ్- స
 హివిహ్నిరితాక్షః పురుషోఘటశరావఖణ్డా ముహూదీను వస్తురూప
 లభ్యమానేను ఇయంమృదయంఘటః ఇదం గోత్య మియం వ్య
 క్తిరీతి విజేత్తం శక్నోతి- ఆపిరు మృదయంఘటః శిశ్నో గౌరిత్యే
 వ ప్రత్యేతి- అనువృత్తి బుద్ధి బోధ్యం కారణ మాకృతిశ్చ, వ్యావృ
 త్తి బుద్ధి బోధ్యం కార్యం వ్యక్తిశ్చేతి వివిసక్తిరీతేత్, నైవమ్- ఓవి

౧. ధ్యాననిర్మలకాదీ భాస్కరమతం దూరయతు మనుజవతిః యదపితైశ్చ
 తిహా॥ ప్రకమం సంజ్ఞేతే తదయతి॥ తదయుక్తవిత్వానా॥ తీతోష్ణవాక
 వివిరోధః ప్రతీత్యధీన ఇతిభావః॥ తతః॥ మిర్జిత్రాహా సర్వంచేతి॥ త్వివిభవ
 తోభగ్యం నైరూప్య మవిరోధాపలప్యం చాహా॥ చాదుర్భాగినా॥ అర్థిరూ
 పానుపలప్య మాహా॥ సత్యం॥ ర్మరియ విరోధాభావ మాహా॥ సత్యం॥ వ్యక్తిగత
 భావః॥ కారణ కార్యభేదం॥ ప్రతీత్య ద్యాత్సనకర్తవ్య మిర్జిత్రాహా॥ కచాభిన్న
 శ్చేతి॥ ప్రతీతత్యమ వాపపాదయతి॥ సహితి॥ మృత్యుంఘట ఇ త్యనన మర్త్య
 ఘా యానశేష సామానాధికరణ్యం చోక్తమ్- అనువృత్తి వ్యావృత్తిభ్యాం ఇ
 త్యేతం శక్నోతి॥ అనువృత్తిరి॥ పరిహరతి॥ నైవమితి॥ అనుపలప్యం వివృతాది

క్తాకా రానుపలభ్యైః. నహినుసూక్ష్మమపి గీర్తమాతై రిహ మనువ
ర్తమాన మిదంచ వ్యావర్తమానమితి పురోవస్థితే వస్తున్యాకా
రభద ఉపలభ్యతే- యథాసంప్రతిపన్నైశ్చే కాశ్యే విశేషేచైత్యబుద్ధి
రుపకాయతే, తత్రైవ సకారణే సహమానే౯ చైత్యబుద్ధి రవిశేషో
పకాయతే. ఏవమేవ దేశతః కాలతశ్చ కారతశ్చాత్యస్తనిలక్షణేష్యపి
వస్తుషు తదేవేదమితి ప్రత్యభిజ్ఞా కాయతే. అతో ద్వాన్యకమేవ
వస్తు ప్రతీయత ఇతి కార్యకారణయో ర్వాతీవ్యక్తో౯ శ్వాత్యస్తభదో
పపాదనం ప్రతీతిపరామాతమ్. — అథోచ్చేత. మృదయంఘటఃఖణో
గౌరితః క్షేవోహం మనుష్యోహమితి సామానాధికరణ్యే నైక్కప్రతీతే
రాత్యశరీర యైరపి భిన్నాభిన్నత్వం స్యాత్- అత ఇదం కేదాశదోవ
పాద సంబంధసదనవిహిత హుతవహన్వాలాగౌత ఇతి — తదిదమనాత్
తిత కేదాశదసాధన సామానాధికరణ్యతదర్థయాథాత్మ్యానబోధంబ
సితమ్. తథాపి. అచాధిరపేవ ప్రత్యయః సర్వత్రార్థంవ్యవస్థాపయ
తి- కేదా ద్యాత్మాభిమానస్తు ఆత్మయాథాత్మ్యగోదరై స్సర్వైః
ప్రమాతైర్బాధ్యమానో రజ్జుసర్పాదిబుద్ధి వ న్నాత్మశరీరయో ర
భేదం సాధయతి- ఖణ్మౌ సౌ ర్మౌ సౌ ర్మౌ సౌతితి సామానాధికరణ్యస్యన
కేనవి త్కౌది ద్బాధో దృశ్యతే. తస్మా న్నాతిప్రసజ్జః- అతపేవ
జీవ్రోపి బ్రహ్మణో నాత్యస్తభిన్నః. అపితుబ్రహ్మంశ త్వేనభిన్నా
భిన్నః-త త్రాభిదపేవ స్వాభావికః- కేద స్వాపాధికః- కథ మవగ
మ్యత ఇత్యేత్- తత్త్వమసి, నాన్యోతోస్తద్రమ్భ, ఆయ మా

కహితి- అకారణ తాంశభదః. తహి కథ ముపలబ్ధ ఇత్యత్రాహ- యథేతి॥
ఏకత్వబుద్ధి రిత్యనే నైకశక్త్యానుబద్ధప్రత్యయ ఉక్తిః- సహాధీనియమః, ప్రథ
మవీశ్చై అభదధీశ్చ, విద్మ-విదిత్తాకా రానుపలబ్ధుతైః- ఏవం కాలి వ్యక్త్యై
కేదాభేదా భక్తా- అశ విజ్ఞానం తావ జుడ్యో॥ ఏవమేతతి॥ అత్యస్తభదః
అభదాపహభదః॥ అథేతి॥ దేవత్వా ద్యాకారీ తాత్పర్యే దేవ- ప్రోక్త్య ప్ర
సజ్జ ఇతి బోధ్యమ్- తరితారః స్ఫుటః- ఏవం తాకీకాభేదా భదాభద ము
క్త్యా నైకత్వబుద్ధి ర మాహ- అపితితి॥ అంశశక్తేన అంశోనాగేతి- సూ
త్రం స్సారితమ్॥ కథమితి॥ కేదాభదై అభదస్య స్వతస్త్వేన కిం మాన మిక్ష్
ణః- స్వాభావికత్వేన ప్రాధాన్యా దభదవర తాన్యన్యాహ- తత్త్వమితి॥

(౧౨౨)

సమన్వయాధికరణమ్.

త్వా బ్రహ్మత్యాదిభిః శ్రుతిభిః, బ్రహ్మమే ద్యావా పృథివీ ఇతి ప్ర
 కృత్య బ్రహ్మ దాతా బ్రహ్మ దాపా బ్రహ్మమే కీతవా ఉత | స్త్రీ
 పుంసా బ్రహ్మణో జాతౌ స్త్రీయో బ్రహ్మజ్జాతవా పుమానిత్యా
 భర్వణికావాం సంహితోపనిషది బ్రహ్మసూక్తై అభేద శ్రవణా
 చ్ఛ్వానిత్యో నిత్యావాం చేతన శ్చేతనానామేకో బహూనాం యో
 విదధాతి కామాః, జ్ఞాజ్ఞో ద్యావజా రిశనిశౌ, క్రియాగుత్రై
 రాత్మగుత్రైశ్చ తేషాం సంయోగహేతు రపరోపిక్యత్వః, ప్రధాన
 త్మేత్రజ్జపతి ర్గుణేశః, సంపారమోక్ష సిద్ధిలప్త హేతుః, స కా
 రణం కరణాధిపాధిపః, తియో రస్యః పిష్టం ప్వాద్య ద్ద్రవ్యనశ్చ స
 వ్యో ఒచితాకళీతి, య ఆస్మంతిర్మదా, పాశ్చేవాత్మనా సంపరిష్ప్వ
 త్సనబాహ్యం కించనవేద, ప్రాజ్ఞే నాగ్నానావాహుభిః, ఉస్ని
 గ్జ వ్యాని, తమేవం దివి త్యాది మృత్యు మేతీత్యాదిభి
 ర్భేదప్రివిణా చ్ఛ్వా జీవపరయో శ్చేదాకదా వచశ్యాశ్రయణీయా-
 త్రి బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మేవభవ తీత్యాదిభి ర్లోకుడకాయాం జీవ
 గ్య బ్రహ్మగ్యకూపాపస్తే వ్యవదేశాత్, యత్ర త్వగ్య గర్వ మా
 త్రై వాభూ త్తతేన కం పశ్యదితి తదానం భద్రే నేశ్వరదర్శన
 నిషేధా, చ్ఛాభేద హస్తాభావిత ఇత్యదగమ్యతే. నను ద సోశ్చుతే
 సర్వాః క మాః సహ | బ్రహ్మణా వివిచ్ఛిలేతి గమశ్చుత్యాద
 దానిమపి భేదః ప్రతీయతే- వక్యతిద జగ ద్వాప్యపారవక్యం ప్రకరణా
 దసన్నిహితత్వాచ్ఛ్వా, భోగమాత్ర హిమ్య లిజ్ఞాజ్ఞే- నైతజీవమ్-
 నాహ్యోఽతోస్తి త్ర ప్పీత్యాదిశ్చుతతే రాత్మభేద ప్రతిషేధాత్, సా
 శ్చుతే సర్వాః కామాః సహ | బ్రహ్మణా వివిచ్ఛిలేతి, గత్యైః కా
 మై గనిహ బ్రహ్మశ్చుతే, సగ్యగుణాన్వితం బ్రహ్మశ్చుది ఇత్యుక్తం
 భవతి- ఆన్యథా బ్రహ్మణాగ హే త్యప్రాధాన్యం బ్రహ్మణః ప్రక జ్యే
 త- జగ ద్వాప్యపారవక్య విత్యుక్తి ముక్తగ్యభేదే వచస్మానే గత్యై

జాతత్యాది మాత్ర విదయః మాహ | బ్రహ్మమేషతి | నానావ్యవదేశం దశా
 యాని- నిత్యభిత్వాదినా | భేద స్థాపాధికత్యం కథ మిర్విత్రాహ || తత్రతి |
 శ్చయకూపాపత్వైర్భేదసంపదా త్యక్త్యభిః || సమచరి || పిత వ్యావ్యం భా
 క్తు స్థాపిత్యపరకర్తృణా భోగ్యస్థాపిత్య పరకయా పరిహరతి | తత్రతి ||

శ్వర్యమూసతా ప్రసజ్ఞా వత్సరే- అన్యథా సం ద్యాపిర్భావ
స్సేన శబ్దాత్ ఇత్యాదిభి ర్విరోధాత్- తస్మా దశేదపవ స్వాభా
వికః, శేదస్తు జీవావాం పరస్మాత్ బ్రహ్మణః, పరస్పరం చఋ
ద్ధీన్ద్రియ జేహూపాధిభ్యః- యద్యపి బ్రహ్మనిరవయవం శర్వగ
తంచ, తథా ప్యాకాశఇవ ఘటాదివా బుద్ధ్యాద్యుపాధినా బ్రహ్మ
ణ్యపి శేద స్సంభవత్యేవ. నచ భిన్నేబ్రహ్మణి బుద్ధ్యాద్యుపాధిసం
యోగా ద్భిక్షాణి కేవల తత రేతరాశ్రయత్వమ్- ఉపాధేన స్సయో
గస్యచ కర్మకృతత్వాత్, తత్ప్రవాహస్య చానాదిత్వాత్- పితరు
క్తంభవతి- పూర్వకర్మసంబత్తా జ్జీవాత్ స్వసంబద్ధపి వోపాధి
రుత్పద్యతే- తద్యుక్తా తేషాం పితౄణాం భూరవ్యాయేనఃసోపా
ధిసంబద్ధ ప్యానాదిత్వా న్నదోషత్వే- అతోజీవాం పరస్పరం బి
క్షాణా చాశేదపవ స్వాభావికః- శేదస్త్యుపాధికః- ఉపాధీనాం
పునః పరస్పరం బిహ్మణా చాశేదవత్ శేదోఽపి స్వాభావికః- ఉ
పాధీనా ముపాధ్యంతరాభావాత్- ఉదభ్యుపగమే ౭ననస్థానాచ్చ-
అతోజీవకర్తృనూనాపరిత్యక్తా భిన్నాభిన్నకర్మభావాపి వోపాధయ
ఉన్నకృంత్యతి-

౧౦ అ తోవ్యతే- ఆత్మీయ సద్విదానన్ద బ్రహ్మ ధాన్సవి
చయ విధివరం వేదాన్త వాక్యజాతమితి వేదాన్తవాక్యేంశేద- ప్ర
తీయతే- భావాలబ్ధిభిః కర్తృత్వాన్తేః ప్రత్యక్షాదిభిశ్చ భేద-చ)
తీయతే- శేదాశేదయోః పరస్పరంరోధాత్ ఆవాద్యుపాధ్యమూలకయాపి
భేద ప్రతికృప్యవత్తేన భేదపివపరమాగ్ధ ఇత్యుక్తి- మత్రాశ్రయదుక్తమ్- శ
కాశేదయో రుధయోరపి ప్రతితస్థిత్యా న్నపిరోధత్వే- ఉదయుక్తమ్-

శమన్వయేనా బ్రహ్మణి ఉపాధి సంబద్ధ జీవకర్మరవిభాగాభావ మాశ్చాన్త
శా- యద్యతీతి శబ్దే- మృతమ- ఉపాధి కర్మసంయోగ కర్మణాం ప్రవాహ
సాదిత్యం ఎవ్యుక్తాతి- పితృకర్తృయోః కేవలాభా మాహ- అత ఇతి- ఉపాధి
హరతి- అతోజీవకర్మతి-

౧౧ భేదాభేదం బ్యాకృతసమేగతాది మాదయతి- అత్రోద్యత ఇతి- పూ
ర్వం భేదాభేదప్రసాద సంకతి శ్చాపనాయావా- అద్విరీయితి- శక్త్యుపాధ్య
ప్రతీక మాహ- శ్రావ్యితి- భేదాభేదం మాదయన్మనో విరోధం దత్త- యతి-

(౧౮౪)

సమన్వయాధికరణమ్.

కస్తాద్భిత్ కన్యది ద్విలక్షణత్వం హితస్తాత్తన్యభదః తద్విరీత్యం
 చాభదః. తయేన గ్రాహా వాతథాభావదూషయో రేకత్యంభ
 వ మనుస్సత్తః కో బ్రీతి. కారణాన్ని నాజాత్యాత్మనాచాభదః, కా
 ర్యాత్మనావ్యక్త్యాత్మనాభదః, ఇత్యాకారభేదాదవిరోధ ఇతిచేత్.
 స-వికల్పానమాత్వాత్. ఆకారభేదాదవిరోధం వదతః కీమేకస్మిన్నా
 కారభదః, ఆకారాన్త రే చాభద ఇత్యభిపాయః, ఉతాకారద్వయయే
 గ వస్తుగతా వుభావపీతి-పూర్వస్యైకత్వే వక్త్రీగతో భదః, జాతేగ
 త శ్చాభద ఇతి నైకస్య ద్వాన్యైకతా- జాతిస్యైకీతితి నైక మేవవ
 స్త్వీతిచేత్-తద్వ్యాకారభేదాదవిరోధః పరిత్యక్తస్మిన్. ఏకస్మింశ్చ
 విలక్షణ్య తద్వివర్యయా విరుద్ధావిత్యక్తమ్-ద్వితీయేతు కల్పేనాన్య
 న్యైలక్షణ మాకారద్వయ మప్రతిపన్నం ప తథాశ్రయభూతం వ
 స్త్వీతి తృతీయాభ్యుపగమ పిత్రీయానా మన్యోన్యవైలక్షణ్య మే
 వోపపాద్యంప్యాత్. నపున రభదః- ఆకారద్వయ నిరూప్యా
 మానా విరోధంతదాశ్రయభూత వస్తుని భిన్నాభిన్నత్వ మితి
 చేత్-స్వప్తా ద్విలక్షణం స్వాశ్రయ మాకారద్వయం స్వస్తి స్వి
 రుద్ధిభిద్వయ సమావేశ నిర్వాహకం కథం భవేత్. అవిలక్షణం
 తు కథంతరామ్-ఆకారద్వయ తద్వతోశ్చ ద్వాన్యైక త్యాభ్యుపగ
 మే నిర్వాహకాన్త రాపేక్ష యానవస్థా స్యాత్-నవ సంప్రతిప
 న్నైక్య వ్యక్తిప్రకటన తృతీయామానేపి వస్తు న్యేకయాపావరీతి
 రుపజాయతే-యత ఇద మిన్దమితి సర్వత్రోప కారవశాతితయైవ
 సర్వ పరీతిః- తత్ర ప్రకారాం శో జాతిః- ప్రకార్యం శో

కస్తాది॥ ఆకారభేదా దవిరోధ మనుపదతి॥ కారణేతి॥ ఏకల్ప దూషయ
 తి॥ శేతి॥ ప్రథమే కానివ్యక్తిః కేంభదః, ఉతాభదః, ఉత భదాభద ఇతి ఏ
 కల్ప మభిప్రేత్య ప్రథమం దూషయతి॥ వ్యక్తితి॥ ద్వితీయ మాకల్పాన్త దూష
 యతి॥ కారణేతి॥ తృతీయం దూషయతి॥ ఏకస్మిన్నితి॥ ద్వితీయైతి॥ అగ్రవ
 ఏకల్ప గ్రయ మభిప్రేతమ్-తృతీయవస్తునా ప్రతిపన్నత్వ దూషణం వైలక్ష
 ణ్య మేవతి-అసృభా త్రిత్యాధానా వితిభావః॥ ఆకారద్వయైతి॥ స మాన్యా
 నైకైత్యా క్త్యైత్యేకీతోష్ణత్వాదిరోధ నిర్వాహక ఇత్యభావః- ద్వితీయం దూషయ
 తి॥ అవిలక్షణమితి॥ తృతీయం దూషయతి॥ ఆకారతి॥ సహి దృష్టౌ నుపప
 న్నం నామ త్యక్తరావ॥ సచేతి॥ సప్తమం అనైక ప్రథమశ్చే అభదధీకృ శ్చ

వ్యతిరికి నైకాకారా ప్రకీర్తిః- అతపవ జీవహ్యపి బ్రహ్మణా
 భిన్నాభిన్నత్వం న సచ్యవతి. తత్తా దభేద హ్యసన్యథాసిద్ధే
 శాస్త్రములత్వాదవాద్యవిద్యామూలపవభేదపరిత్యయః- నన్వేషంబి
 హ్యణపవాఙ్మన్వః, తిమ్మలాశ్చజన్మజరామరణాదయోదోహః,
 సాదుష్టుః. తతశ్చ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, ఏష ఆత్మాపహతపా
 స్సైత్యాదీని శాస్త్రాని బాధ్యేరగా- నైవమ్-అజ్ఞానాది దోహణా
 మపరమార్థత్వం. భవత స్మూపాధి బ్రహ్మ వ్యతిరిక్తం వస్త్య
 న్నర మనభ్యుపగచ్ఛతో బ్రహ్మణ్యే వోపాధిసంసర్గస్తత్ కృ
 త్తాశ్చ జీవత్వాజ్ఞాత్వాదయో దోహః, పరమార్థతపవ భవేయః-
 నహి బ్రహ్మణి నిరవయవే ఆచ్ఛేద్యే సమ్యక్యమానా ఉపాధయ
 స్తచ్ఛిత్వా భిత్వా వా సమ్యక్యస్తే. ఆపితు బ్రహ్మస్వరూపే సం
 యజ్యతస్సన్నేవ స్వకార్యాణి కుర్వన్తి- యది మనీయే, ఉపా
 ధ్యుపహితం బ్రహ్మజీవః, స బాణుపరిమాణః, ఆణుత్వం చావచ్ఛే
 దకస్య మన సోఽణుత్వాత్, స చావచ్ఛేదోఽనాఽః, ఏవ ముపా
 ధ్యుపహి తేంశే సమ్యక్యమానా దోహఅనుపహితే పరేబ్రహ్మ
 ణి నసమ్యక్యస్త ఇతి- ఆయం ప్రస్థవ్యః. కి ముపాధివా చ్ఛిన్న
 బ్రహ్మభిన్నోఽణురూపో జీవః, ఉ తాచ్ఛిన్నపి వాణురూపో పా
 ధిసంయుక్తో బ్రహ్మప్రదేశవిశేషః, ఉ తోపాధిసంయుక్తం బ్ర
 హ్మస్వరూపమ్, ఆ ధోపాధిసంయుక్తం తేతనాన్తరమ్, ఆ ధోపా
 ధిరేవేతి- ఆచ్ఛేద్యత్వా ద్భ్రహ్మణః ప్రథమః కల్పః సకల్పతే- ఆ
 దిమత్త్వం చ జీవస్య హ్యత్- ఏకస్యసతో ద్వైధీకరణంహి చే
 దనమ్- ద్విధీయేతు కల్పే బ్రహ్మణపప్రదేశవిశేషే ఉపాధిసంబన్ధా
 దాపాధికా గ్నర్వే దోహ స్తస్యైవ స్వః- ఉపా ధోఽచ్చ త్యు
 పాధినా స్వసం యుక్త బ్రహ్మప్రదే శా క్షణకాయో గా దనుక్ష
 ణ ముపాధి సం యుక్త బ్రహ్మప్రదేశ భేదాత్ క్షణేక్షణే బన్ధమో

గస్తా- తాత్పర్యన్తర నిరాశః ప్రాగుక్త సుసంధేయః- ఉక్త ముపకీ వ్యాఖ్య||
 అతపవతి|| శ్చష్టమ్- నిరవయవత్వా దచ్ఛేద్యమ్-భిత్వా-విభజ్యయిత్యా-భిత్వా
 ప్రదేశభేదన- యదీత్యాది శ్చష్టమ్- జీవకర్తృణా రూపాధి జీవభావయే శ్చ
 స్యాన్యాశ్రయ పరిహారా యానాదికల్పః || అయ మిత్యాదీ||చతుర్థాఽచ్ఛేదా ప

తా వ స్యా తామ్- ఆ కర్తవ్యే వాచిన్నత్యాత్ కృత్స్నిస్య బ్రహ్మణ
ఆకర్తవ్యం ప్యాత్. నిరం శస్య వ్యాపిన ఆర్థిణం నసమ్భవతి తతే
త్- తస్మి ఉపాధిలేవ గచ్ఛతీతి పూర్వోక్తపిత దోష స్యాత్. ఆ
చ్ఛిన్నే బ్రహ్మప్రదేశేషు సర్వోపాధి సం సర్వే సర్వేషాం చ జీవా
నాం బ్రహ్మణ ప్రదేశత్వనైకత్వేన ప్రతిగన్ధానం ప్యాత్. ప్రదేశ
తభేదాదప్రతిసన్ధావై తేకప్యాపి స్వోపాధౌ గచ్ఛతిపృథిగన్ధానం స
ప్యాత్. తృతీయేతు కల్పే బ్రహ్మస్వరూపస్యై పౌపాధిగమ్యద్దేనజీ
ఎత్వాపాతాత్ తదతి క్తానుపహిత బ్రహ్మసిద్ధి ప్యాత్; సర్వేషు
చ దేహే ష్యేకపిత జీవస్యాత్. తురీయేతు కల్పే బ్రహ్మణోఽ
న్యపవజేవభిజీవభేద స్వోపాధికత్వం వరిత్యక్తం ప్యాత్. చరమే
చార్యాకపక్షపవరి స్పృహిత ప్యాత్. తస్మా దశేషశాస్త్రీబలెన
కృత్స్నిస్యభేద ప్యావిద్యామూలత్వమే వాఙ్మవగన్తవ్యమ్. ఆతః
ప్రవృత్తినివృత్తిప్రయోజనసరతయైవ శాస్త్రీస్య ప్రామాణ్యేపి ధ్యా
నవిధిశేవతయావేదాన్తవాక్యానాం బ్రహ్మగ్వరూపే ప్రామా
ణ్య ముపపన్నమితి-

౧౧ తదప్యయుక్తమ్. ధ్యానవిధిలేవశ్యేపి కేదాన్తవాక్యానా
మర్థసత్యత్వే ప్రామాణ్యా యుగం- ఏత ముక్తంభవతి- బ్రహ్మ
స్వరూపగోపరాజి వాక్యాని కిం ధ్యానవిధి నైకవాక్యానా ముప
న్నానీ బ్రహ్మస్వరూపే ప్రామాణ్యం ప్రతిపద్యంతే, ఉత స్వత
న్త్రాణ్యేషా ఏకవాక్యత్వే ధ్యానవిధివరత్వేన బ్రహ్మస్వరూపే తా
త్పర్యం నసమ్భవతి- భిన్నవాక్యత్వే ప్రవృత్తినివృత్తిప్రయోజనసిరహా
దనవబోధకత్వమేవ- నచ వాచ్యం, ధ్యానం నోపసృజితసన్తరూపం,

రస్య గత్యధానా చ్ఛక్లేతా- సుష్టుమ్. || తృతీయైర్వితి || జీవేశ్వరభదో జీవా
నాం మిథో భదశ్చ సస్యతా మిత్యర్థః- సప్తమ్- భేదాభేదదూషణ
ముపసంహరితి || తస్మాదితి || స్వరుచం నిగమయతి || ఆత ఇతి ||
౧౨ ధ్యాననియుగపక్షం మిమాంసకౌ ధికరణపూర్వపక్షీ దూషయతి || తద
ప్యయుక్త మిత్యాదీనా || సపరం నిమృషిభ్యేకరణవాద ఎవత్వ విశిష్టా ర్థః-
విధిశేవత్వ కథం ప్రామాణ్యాయుగం- స్వాతంత్ర్యేణా ప్రామాణ్యం స్య గత్య
త్రాహ || ఏత ముక్తమితి || సచార్యాది || ఏకవాక్యతాం మహావాక్యకస్య- ధ్యా

తచ్చ స్మృక్మవైకనిహుపణీయమితి ధ్యానవిధేః స్మృత్యవ్యవితేషాకా
క్షాయామ్, ఇదం సర్వం యదయమాత్మాబ్రహ్మ సర్వానుభూతః
సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మత్యాదీనీ స్వరూప తద్వి శేషాదీనిస
మగ్నయన్తి, తేనైకవాక్యతామాపన్నాన్యర్థ సద్భావే ప్రమాణ మితి
ధ్యానవిధే త్సన్మృత్యవితే షాపేక్ష త్వేపివాహ బ్రహ్మత్యాది దృష్టి
విధివదన త్వేనాన్యర్థ విశేషేణ ధ్యానసంర్పత్త్యుపపత్తేః ధ్యేయసత్వత్వా
నపేక్షణాత్.

౧౨. అతో వేదాస్తవాక్యానాంపువృత్తినివృత్తి ర్మయజనవిధుర
త్వాత్, ధ్యానవిధిప త్వేపిధ్యేయ విశేషస్వరూపసమర్పణమాత్ర పర్యవ
నాత్, స్వాతంత్ర్యేపిబాలామరామ్యపచ్చర్థనవాక్యవత్ జ్ఞానమాత్రే
నేవపురుషార్థ పర్యస్తతా సిద్ధే, శ్చ పరిచ్ఛన్నవస్తుసత్వతాగోచ
ర త్యాభావాత్ బ్రహ్మణ శ్చాస్త్రప్రమాణతత్వంనసమ్భవతీ
తిప్రాప్తమ్.

౧౩. తత్రప్రతిపద్యతే (తత్త్ర సమన్వయాదితి) సమన్వయః స
మ్యగన్వయః- పురుషార్థత యాన్వయైశ్చత్యర్థః- పరమపురుషార్థ
భూత స్వానవధికారితే యానన్దగన్వయపర్యబ్రహ్మణోభిధేయత
యాన్వయార్- తత్ శాస్త్రప్రమాణః- స్వం సిద్ధ్యత్యేవేత్యర్థః-

౧౪- నిరస్త నిఖిలవోచ నిరతిశయాన్ద గన్వయపరయ పర

సవిశేషస్వ విషయతాసిద్ధి ర్భూతస్తా, సకలతయేతి, స ప్రళమమాత్ర విశా
దః- అన్యత్ స్ఫుటమ్-

౧౨ సాక్షాసంగ్రహం పూర్వపక్ష ముపసంహరతి॥ అతఇతి॥

౧౩ తత్రేతి॥ ప్రతిపద్యతే ప్రాప్నోతి- సమన్వయశబ్దం విస్తరణ వ్యాచ
క్షేప్తే॥ సమన్వయైశ్చితి॥ అన్వయసమ్యక్త్వే సన్వయ సమ్యక్త్వే- వాక్యార్థం
యోజయతి॥ పరమేతి॥ వ్యాఖ్యాత మేతత్-

౧౪ నా నుం సహ ఇత్యాదివర్త ప్రయోజన పర్యవసానం వసతో మృహ
వాదినా మతే ధ్యానవి ధ్యానభేదాత్వం మిమాంసకపక్షే బ్రహ్మణాసిద్ధిశ్చ
మృగమవోమసమృద్ధి ప్రకారా ప్రామాన్య ముపపాద్యతే- తతః ప్రవృత్తిని
వృత్తిపరస్య నిరతాః పురుషార్థస్య యాభావా దప్రామాణ్యమితి శబ్దాయాం
స్వత స్మర్యేణం సర్వవా సన్విత సర్వప్రకారభేదాన్వయన దుఃఖసంభవ
త్వేనచ బ్రహ్మణ పురుషార్థత్వానికత్వం ప్రవృత్తినివృత్త్యే దుఃఖార్థకత్వేన
పురుషార్థత్వే చైకత్వం చాభిప్రేర్యాం॥ నిరస్తేతి॥ రాజకులవాసీ రాజకులప్ర

(౧౮౮)

శమన్వయాధికరణమ్.

మహాప్రభుఁ బ్రహ్మబోధయన్వేదాన్మవాక్యగణః కృత్వత్రిసింహత్రిపర
తామిరహాన్మప్రయోజన పర్యవసాయాతి బుద్ధవానో రాజకులవాసినః
పురుషస్య కాలేయకతులాననుప్రవేశక ప్రయోజనకూన్యతాం బ్రూతే-

౧౫. ఏక దుక్తం భవతి- అవాదికగ్గురూ పాఠ్యావేక్షనతి
రోహిత పరావరతత్వ యాథాత్మ్య గ్వన్వయాపావబోధానాం దే
వాసుర గన్ధర్వ సింధ విద్యాధర కిన్నర కమ్పరుష యక్ష రాక్షస
పితౄణా మనుజ వతు శకుని గణిష్ఠప వృక్ష గుర్జులతా దూర్వాదీనాం
సీమన్మలంపకభేద భిన్నవాం త్రైగ్రజ్జ్ఞానాం వ్యవస్థిత ధారక
పోషక భోగ్యవిశేషాణాం ముక్తానాం స్వస్య చాచిశేషే శానుభవన
మృగేన్ద్రకాపహుష గుణవిభవచేష్టితై రననధికాతిశయాన్మజననంప
గన్ధ్రహన్యోత్తి బోధయదేవ వాక్యం ప్రయోజన పర్యవసాయి- ప్రవృ
త్తిసింహత్రిసింహత్తు యావత్పురుషార్థాన్వయబోధం వప్రయోజనపర్య
వసాయి-

౧౬ ఏవంభూతం బ్రహ్మకథాప్రాప్యరత్న త్యపేక్షాయాం బ్ర
హ్మని వాప్నోతిపరమ్, అత్రానమేవ లోక ముపాసితేతి వేదనాది
శబ్దై రుపాసనంబ్రహ్మప్రాప్తృపాయతయాదిధీయతే- యథా స్వ
వేష్టని నిధిరస్తితి వాక్యేన నిధిపర్యావం జ్ఞాత్వా తృప్తగ్నుక

సూత ప్రదస్తరక్తోవా- కాలేయకాః క్వాన స్పృహజీవిను బుద్ధ్యావా-
౧౫ బ్రహ్మణః ప్రభవంపురుషార్థార్థాధిక్యం కథిం, కథ మన్వయూపక్యం, క
థంప్రవృత్తినిష్ఠోత్తే ప్రయోజన మన్వయం, స్వరూపపరవాక్యస్యపురుషా ప
ర్యవసానం కుర్రీ దృష్టం, తదాకథా ధ్యానాదివిధి సాధ్య మిత్యతామి-
ఏతదక్షయతి॥ అనాదితి॥ ప్రతినిష్ఠవతా త్తస్య పురుషార్థాన్వయానం, సతు త
త్వైకల్యాదిభావః- అవాదికగణం వ్యవస్థిత భోగ్యక్ష్యాపనాభావ-స్వరూ
పైతి సన్యప్రకారైస్సన్యమి-తచ్చ స్వనిమయజ్ఞానస్య నిరతిశయానుకూల
తా పాదకత్వం బ్రహ్మ జానుకూలత్వ మిత్యానన్వయ మిత్యతా॥ ప వృత్తితి॥
సుఖలపసాధనమంతర్వా చ్ఛః భాగ్యకర్తావృత్త పురుషార్థస్యైకల్య మిత్య
తా॥

౧౬ ధ్యానవిధ్యానభాగ్యంతురహరతి॥ ఏవంభూతేతి॥ స్వరూపపరాభాం సుఖ
రూప సోమధి జాతుతయా పురుషార్థాన్వయః, అపరోక్ష్యేతేతయః ధ్యానా
దిసాధ్య మిత్యతా॥ నిదశాయతి॥ యతేతి॥ నిధి రాజకుమార దృష్టాత్మ్య
యం దిదర్శి వ్యథా తదయగత భోగ్యత్వం బ్రహ్మ నిష్ఠితిజ్ఞాపనాయ-

పశ్చాద్ధుపావానేన ప్రయతతే. యథాచ కచ్చి ప్రాజటమారో
 చాలక్రిదానక్తో నరేష్వభవనాన్నిష్ఠాన్మో మార్గాద్భిష్టో నష్ట
 త్తితి రాజా. విజ్ఞాత స్వయం చాజ్ఞాతపితృకః కేనది ద్వివిజన
 ర్యేణ వ్యా తోఽధికతవేదశాస్త్ర) షోడశవర్ష సుర్యకల్యాణగుణాకర
 ప్రివృత్తా, ఏతా తే సర్వలోకాధిపతః గామీభ్య ర్ఘోవార్య వాన్సుల్య
 సాశీల్య శౌర్యవీర్య పరాక్రమాదిగుణసంపన్న స్త్రైవేవ నమః
 పుత్రం దిద్యత్తుః పురవరే తిష్యతీతి కేనది దధియుక్తతమేన ప్ర
 యుక్తం వాక్యం శృణోతిచేత్, తదానీమే వాహం తావత్ జీవతః
 పుత్రో మత్పుత్రాచ సర్వసమృత్సమృత్తత్తితి నిరతిశయ హర్షసమన్వి
 తో భవతి. రాజాచ స్వపుత్రం జీవన్త మరోగ మతిమవోహగద
 గ్భవం వివితగళువేద్యం శ్రు త్వాఽవాప్తగమప్తపురుషారో భవతి,
 పశ్చాద్ధుపావానేన ప్రయతతే, పశ్చాత్తా తథా సజ్జగ్చ్ఛే
 లేచేతి.

౧౭ యత్పునః పరినిష్పన్నకస్తుగోచరస్యవాక్యస్య తజ్జ్ఞాన
 మాత్రేణాపిపురుషాగ్భవ్యవసానాత్ బాలాతురాయుషచ్ఛన్దో నవార్థ్య
 వన్నార్థసద్భావే ప్రామాణ్య మితి. త చసహ. ఆగ్భసద్భావాభావే

ర్వప్తస్పన్దితి వాక్యస్య తమభాగస్వయే దశాకః. తద్యథా పీఠాన్యనిధిమ్,
 అవిజ్ఞాతాః కుమార తాః, భగవ తోహం పుత్రః పెరివ్యో, మతా పితా భాగితా,
 య ఏక ఇన్ద్రియా బాహత ఇన్ద్రియప్రాయోగ సర్వవిధ భోగ్యత్వ త్వాపనాయ
 ల్లిహ్నాణి రాజత్వం చెతనమ పుత్రత్వం చోక్తం కుకలవ సమాధిహావిమయ
 పాపిన్యం, భగవత్పుత్రాశ లపివ్యత్వం, కర్మత్వానా ద్యుపాయానస్వయం,
 అపన్నవత్వా ద్యుక్త హనిః, ఈశ్వరీహ మిత్యాద్యుక్త స్వాతన్త్ర్యాభిమానా
 శ్చ వివక్షితా చాలక్రిదత్యాది పదైః కేనచి దిత్యాచా ద్యాత్మీకారః, జీవ
 తవిమరణితి భోక్తృత్వం భోగ్యత్వంచ, సర్వత్వానా నిర్వాణమయ యో
 బాయ మున్నేత్యాది గుణభారం, పితాఇత్యాదినా భగవత్పుత్రాశ్చ ముచితాః
 గామీభ్యర్యాదయః స్ఫుటాః. దిద్యత్తుః సమహత్సానుకలభాధితివాసనా. రా
 జాచేతి రాజస్థానై వ్యుపాసకః. భగవతి సర్వవిధభోగ్యత్వ సద్భావార్. అ
 భాగవత్తరమ ప్యవిరుద్ధమ్. ప్రాగభా సన్నిహితః. క్రుశ్యై క్షుశ్యై. దృష్ట్యై
 ద్వయోపి ధ్యానవి శ్యంత్రయశ్శృంగం చ ముచితం ప్రయతతే సంగచ్ఛేతేచేతి॥
 ౧౭ యదిత్యాది స్ఫుటమ్. దూషయతి॥ తది సహతి॥ పయః పిబ తిథా వధికద్య

నిర్బితే జ్ఞాతో వ్యర్థః పురుషార్థాయ నభవతి. చాలాతురాదీనామ వ్యర్థసద్భావభ్రాత్యా హర్తా ద్యుత్పత్తిః. తేషామేవ తస్మిన్నేవ జ్ఞానే విద్యమానే యే ద్యర్థాభావనిశ్చయే జాయేత, తత స్తవా నీమేవ హర్తాదయే నివర్తేరగ- బైషనిషదేవ్యపి వాక్యేషుబ్రహ్మ స్తత్వ తాత్పర్యాభావనిశ్చయే బ్రహ్మజ్ఞానే సత్యపి పురుషార్థ సర్వవసానం సస్యార్థం.

౧౮ అతిః, యతోవా ఇమానిభూతాని జాయే ప్రతిత్యాదివాక్యం నిఖిః జగ దేకకారణం కరస్తనిఖిలదోషగన్తం పార్వజ్ఞేన సత్వస జ్ఞాల్పత్వాద్యనస్త కల్యాణగుణాకరమనవధికాంతయోగనన్తం బ్రహ్మ స్త్రీతి బోధయంతినిద్యమ్.

తత్తతి విప్రసిద్ధిపూరిత ప్రవర్తకవాక్యవ ద్విధివాక్యమపి ప్రామాన్యసూన్యం స్యార్థ-అపారుషేయత్వార్థసరిచేదత్రాపి రుద్యమితి భావః.

౧౯ ప్రకరణార్థం నిగమయతి|| అతః తతి|| కారణ వాక్యార్థమాహ|| జగదితి|| లింగవివాక్యస్య శోభకార్థం నిర్వితత్వ మప్రిప్రయోగమా|| నిరస్తేతి|| తదాచిదనవార్యం నిర్వితత్వ క్రమ్-ప్రత్యేక మిత్వేతి||

విజయవాక్యపీఠా

ఈమతానాశబ్దమ్ (౧౧౧౧౫), ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞా కృష్టే నైవమహో భావ (౧౧౧౧౬), తదనన్యన్యమాగమ్యుదేశ్యాదిభ్యః (౧౧౧౧౭), సజ్జా మూర్తిశ్చిత్తస్తు త్రిపుత్కువరతడపదేశాత్ (౧౧౧౧౮), అనారంభకార్యవి వక్ష పూర్వతదవదః (౧౧౧౧౯), వాక్యవచిదకానాచ్చత్వాచ్చ (౧౧౧౨౦), ఇత్యాదివిజయ వాక్యార్థావగత్యర్థం శాన్తివాక్యార్థాభ్యామితి.

౧ —శ్వేతకేతు హ-రుడేయ ఆన- హ ప్రసిద్ధ్యేతి- అయథాత్ర స్యాద్ద్యాలస్య పుత్రః శ్వేతకేతునామ బభావశ్చేతి.

౨ —తంహ నిగోపాచ, శ్వేతకేతుః సస ప్రహ్లాదగ్ధం, సనైసో జ్యోత్స త్కూరి- హ-నిగోపాచ్య బ్రహ్మ బహ్మోప భవతి- అన్యథాకేతి ద్వాదశ మ్మ-మనవత మనవతీనం పుత్రం శ్వేతకేతుం ప్రతి హేమామ్య సోమామా శ్వేత కేతుః క్యదిత్య రా వక్షయనాశం బ్రహ్మచర్యం కథ- అన్యత్కూలక్రమా తః కౌ ప్యనవశ్య నిహ్నబహ్మరివ నభవతి క్యవార్యభావ- యః శాన్తియ మ బ్రహ్మనివసనన్ బ్రహ్మతాన్ బహ్మశ్వేన న్యసాశతి స బ్రహ్మబద్ధతి త్యేచ్యతి.

బ్రహ్మ జానాధారణమ్- అనః ప్రవిష్ట త్వాస్మాత్తానామ్, ఏకస్యచా అక్ష
 రస్య ప్రకాశన గాగీత్యాదిభి నిరుపాధిక ప్రకాశనస్య బ్రహ్మ సాధారణత్వ
 క్రవణార్- నిరుపాధి భావితత్వవ్యం బ్రహ్మణ ఇ త్వసాధారణ్య మితిచేస్తు- ఇ
 ష్టప్రా త్యుపేక్ష నివారణ తత్పాశనమ్ సాధారణ్యం- యద్య ప్యచి త సు
 భిక్షుభినిష్కల్పాద్విది సాక్షా దుపదేశ్యం స్వార్, తథాపి సంసారసమృత్తి బ్ర
 హ్మ తదుపాశనానా ముపదేశ్యత్వం సాధారణమ్- ప్రష్టవ్యత్వో క్త్యపదేశ్య
 త్వ మభాసిద్ధ్య-అత ఉపదేశ్యత్వకథన త్రయ్యోగం- సను యోనాశ్రుతమి
 త్యాది నైకవాక్యత్వాత్ స్వచ్ఛాన నాన్వచ్ఛాన కాతులావిశేషిత ముపదేశ్యత్వ
 మసాధారణ మితిచేత్, తథాపి బాద్ధ్యో ముపదేశ్యత్వం ప్రతిష్ఠావాతే, న ప్ర
 ష్టవ్యత్వోక్త్యా చాభాసిద్ధ్యు త్వననేతి తోపదేశ్యత్వ కథనాద ప్యవేక్షితం
 ప్రకాశిత్యత్వమేవ వాచ్యమితి యుక్తమ్- యోనాశ్రుతమి త్వపాదానన్వవిద్యః
 ప్రకాశిత్యత్వమి నిమిత్తత్వం నిర్దేశ్యో- నిమిత్తాత్తరసతి త్యాకవిజ్ఞానా త్ప
 ర్యవిజ్ఞానం సూపపద్యతే- అనః ప్రతిపాదయిషిరవస్తు సూత్రేతాసాధా
 రణాకారవిస్తరయైవ ప్రతిపాదన ముచితమ్- ఘోప్రత్యయస్య కరణ త్వ
 త్వన్నత్వార్- వివక్షితః కారకాణాం ప్రవృత్తిరితి తాత్పర్యన్యాయిన కర్తవ్య
 వకారణానగ్రతైరత్యేగ సాధకతమత్వవివక్షయా తథా ప్రయోగ ఉపపద్య
 తే- అకరణిసూత్రస్య ప్రయోజనం కరణత్వవివక్షయోవిని కరణత్వసాధు
 త్విన ప్రయోగివృత్తిః- ఉపదేశకపక్షే ప్రకృత్యథాసావీగస్యం ప్రత్యయోస్యా
 రస్య మథానావిర్భూత- ప్రకాశనపక్షే ప్రత్యయోస్యావీరవ్యతి ప్రచానభా
 తప్రకృత్యథాసావీరస్య మథావ్యాఘం చేతి ప్రపద్యమే- అతః ప్రకాశనమే
 వాదోగర్భా భిదేయమితి స్వీకర్తుం యుక్తమితి-

యోనాశ్రుతం శ్రుతంభవతి త్వత్త కస్మిన్న భావో విజ్ఞాత సర్వమి
 దం విజ్ఞాతం భవతి, అక్షనిఖ్యురే దృక్ష్మ శ్రుత మత విజ్ఞాత ఇదం సర్వం
 విచితం భవతి ముద్దిక బృహదాగణ్య వాక్యాయసారణి యేన శ్రుతన మ
 తన విజ్ఞాత నాశ్రుత మమర మవిజ్ఞాతం శ్రుతం మతం విజ్ఞాతం భవతి
 యోనాశ్రుతమితివాక్య పర్యవసితాభా- బ్రహ్మస్వరూప సత్త్వామత్ర స్వాశ్రు
 త శ్రుతత్వాది కాతుత్వాభావాది ద్రష్టవ్యమ్- అవస్థావిజ్ఞతయా అశ్రు
 తం స్వరూపేతి శ్రుతం భవతిత్వభా- అత్ర విజ్ఞాతకబో వివిధ్యానన ప
 రః- శ్రోతవ్యో మన్తత్యా నిగద్యావీరవ్యఇతి క్రమప్రత్యభిజ్ఞానాది ద్రష్టవ్య
 మే- అత్ర యోనాశ్రుతం శ్రుతమిత్వనేన కిముపాదానవితి పృష్టంభవతి- ప్రకాశి
 త్యత్వాభాతే నాతీకతై న చాత్స్వరూపం పృష్టం భవతి- తత్పై అత్స
 భూత ముపాదానం కిమితి ప్రశ్నస్యకలితాభా- అతఏవ త్రివిష్టతైరాణి
 యస్సయిత జగ ద్రహ్మ స్వర తైవైత చూరావరమితి శ్లోక యస్సయితి
 త్యాత్స్వభూపం యతైవైతచూరావరమి త్వపాదానచ పృష్టమ్- అతఏ
 వ సహ్మసా సస్మి మ్యమ్- స్మర్యా! ప్రకా ఇతివాక్యే సదాయితవాఇతి ఇత

అర్హత్వం, సమూహ స్పృహకృత్యం సకలపాదానర్హంచ ప్రతిపాద్యత ఇతి ద్రవ్యవ్యవస్థ అర్థపాదానా తోహంకారాదేకః, అథాత ఆత్మాశ్చేదానతి, అవిశ్వాసాత్మాశ్చేదః, ఉభయ మాదిప్తం భవతి అధ్యాత్మం చాతి ప్రవరంచ ఇత్యాదావివాదేకం స్య యేవదేకాభావత్వమేవాస్తు స ప్రకాశనాభావత్వమితికాస్తా వరాకృతా- అతో జగదుపాదానభూతం జగదాత్మానం కిం పృష్టవా సవీర్యర్థః- అత్రజ్ఞాతవా సవీర్యమత్వా పృష్టవా సవీర్యత్వవర సద్విద్యి ప్రతిపాతన పరిప్రక్షేప సేవయా- ఉపదేక్ష్యంతే త్వానం జ్ఞానిన స్మర్తృదశిన ఇ త్యుక్తరీత్యా ప్రతిపాదాది ప్రస న్నాచార్యోప దేశ గమ్యుషవ సాధానః స ప్రకారానైతని త్వాకుం శక్యేత్యర్థప్రాయః-

౬. అన్యత్వా న నాన్యత్వానానంభవా దేశవిత్వానైన సర్వవిజ్ఞానానంభవం మన్యాన శ్చేదయతి-కథంసు భగవన్ను అదేకో భవతి-తాభగవం తుద్యత ఆదేశః కథం భవతిత్యర్థః-

౭. ఉపాదానూపాదేయయే సద్భవతి త్యర్థప్రాయః జాతర మాహ-యథాసో మ్యోకేనమృత్పిశ్టేన సర్వం మృగ్నయం విజ్ఞాతం స్యాత్-యథా ఉపాదానభూత మృత్పిశ్టే జ్ఞాత రక్షపాదేయ ఘటకరావాదికం విజ్ఞాతం భవతి తద్భది త్యర్థః-

౮. నైయాయకీత్యా అసదేవ ఘటాది మృత్పిశ్టేన ఉత్పద్యతే అతశ్చేదానూపాదేయయే భేదాద్ న మృత్పిశ్టే జ్ఞాతే సర్వమృగ్నయానాం జ్ఞాతత్వం సంభవతి మన్యానం ప్రత్యాహ-వాచారమృగం వికారో నామథేయం మృత్పిశ్టేత్యేవ సర్వమ్-అరణ్యతే ఆంభ్యతే స్పృశ్యత ఇత్యాకమృగసంకర్షణి యుక్త-తైవ మృద్ధ త్యేగ ఘటకరావాదిలక్షణావికారో ఘటకరావాదినామథేయం స స్పృశ్యత ఇత్యర్థః- అరమృగం స్య పునపుంశకలిక్తి వికార నామథేయవిశేషః త్యేగి నపుంసత్యేకతేగ అరమృగమితి నపుంసత్యేకవచనవిశేషః-మృద్ధ త్యేగ వికారనామథేయ కస్యై ప్రయోజనాయ స్పృశ్యత ఇత్య త్రాహ|| వాచెతి|| ప్రయోజనస్య శాతుత్వవివక్షయా త్వరీయా- తాక్యజ్ఞి శ్చాకసాల్లక్షణయా వాగాని వ్యవహరవరః- తతశ్చ వామృత్పిశ్టకతానాది వ్యవహారాణాం మృత్పిశ్టేన నామూపే స్పృశ్యత- మృత్పిశ్టేవ నామూపభాగభవతిత్యర్థః-అత్రయిద్యుతి మృత్పిశ్ట మృగ్నయానేక దర్శనంవాచాగమృగం వికార ఇత్యేతావన్నాత్రేణా నిభ్యతి, స నామథేయస్యాతి స్పృశ్యత్వం వక్తవ్యమ్, తథావిధంజ్ఞానేదా ఉపాదానూపాదేయయే భేదకత్వా స్మార- త ఉద్విదా సాయ నామూప మృద్ధ త్యేగ స్పృశ్యత ఇ త్యుక్తి రతక్షితేతి ద్రవ్యవ్యవస్థ- తార్యకారణయే తేకద్రవ్యత్యే ప్రమాణ మాహ|| మృత్పిశ్టేవసర్వమ్- మృగ్నయం ఘటాదికం మృత్పిశ్టేవప్రమాణప్రతిపన్నంసర్వమృగ్నత్యేవత్యర్థః- యథా సో మ్యోకేన తోహమణినా సర్వం తోహమయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారమృగం వికారో నామథేయం తోహ మిశ్యేవ సర్వమ్- తోహ

(౧౯౪)

ఈశ్వర్యధికరణమ్-

ఈశ్వరేర్నాశ్వమమ్॥౨॥

యతోవా ఇమాని త్యాది జగత్కారణవాది వాక్యప్రతిపాద్యం సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి సమస్తమేయప్రత్యనిక కల్యాణైకతానం బ్రహ్మ జిజ్ఞాస్యమి త్యుక్తమ్- ఇదానిం జగత్కారణవాది వాక్యానా మానుమానిక ప్రధానాది ప్రతిపాదనానర్హతోచ్యతే- ఈశ్వ

ఈశ్వరేర్నాశ్వమమ్- శంఖతి మాహ॥ యత ఇతి॥ ప్రథమ ద్విర్యయియే దుష్టకలంకాశ్చ ముఖేన కాన్తి చాఖీర చాక్తిః పరిహృతా- బ్రహ్మణః పరిత్యక్త్యాయ త్పరీయ చతుర్థయా బుధభూషి ద్భవం ప్రమాణాన్త రాజ్ఞాతర్వ పురుషార్థే దక్షిణః- ఏవం వేదాన్తవాక్యనాం బ్రహ్మణి ప్రామాణ్యకాప పరిత్యక్తా పరికరస్థాపనం కృతమ్, అథ తత్పరీక్షాభితి తేటికా శంఖతిః- పురుషార్థయా శుభస్య యేనుపపన్నః, అపురుష ప్రధానాది ప్రతిపాదనాదితి శుభస్యయాతేతే నోత్థానా దవాన్తరచంకరి తిర్యగ్భావః- కారణత్వానువాది లక్షణవాక్యలక్షితశ్యవిదిర్నిర్దేశ్యత్వప్రతిద్యభం రత్నాపకవాక్యాని నిరూప్యన్త్రే త్యనిపాయేని యతోవాయి త్యుపార్జమ్- అగ్రవాక్య రూపకవాక్య మభిపేయమ్॥ జిజ్ఞాస్యమి త్యుక్తమితి॥ పరిత్యక్తా తేతో॥ ప్రామాణ్యస్య శుభభారత్వాదితి భావః- ఇత్యాదినా అధ్యాయేన త్యభావః-

మణి మువనానివిశేషః-

౧౦ —యథా సో హ్యోన శఖనికృత్తనన సర్వంకాష్టాయనం విజ్ఞాతం స్థా ద్వాచారమృదంవికారా నామథయం కాష్టాయనమిత్యేన సర్వమ్ — శఖనికృత్తనశబ్దేన కృష్టాయనవిజ్ఞో లక్ష్మితః శిష్టంపూర్వవరః-

౧౧ —ఏవం సోమ్య న ఆదేశో భవతీతి—మయోక్త ఆదేశో మృద్విక్తాదితుల్యేతిర్యభావః-

౧౨ ఏవ ముక్తః పుత్ర ఆహ—నతై మానం భగవన్త నై పర దత్త నిమి, యద్యేతదవేదిత్యనౌకభంమనావక్యేష్ఠి, భగవాన్ స్తేవవేదిత్యుపరిత్యక్తి—భగవన్తః పూర్వావన్తః మమ గురవః పరిత్యక్తిమానం నక్షాతవన్తః- యద్యేతద్యమృతో తానీయుః-రహిభక్తాయ గుగవతే మహ్య మువగి శేయుః-త నానం మత్య నవిది తవన్త ఇతి-ఏవ మనావ్యమణి గురౌ న్యోక్త్యం పున ద్దురుకులం ప్రతి ప్రేమభగయా మత్క్యా భావానవ ర మపరిక త్వితి పితరం ప్రాథమాయామనై త్యభావః-

౧౩ —తథా సోమ్యేతి అనావాద—పితామహైర త్రివ వదానీ త్యుక్తవా నిత్యభావః-

౧౪. ప్రతిజ్ఞానస్య ఏకవిజ్ఞానన సర్వవిజ్ఞానశక్త సమర్థనా యజగతో బ్రహ్మకారకతాం ప్రతిపాదియితుం ప్రవృత్త తిద్వా లహి, యథాలోక అ

తే రాక్షశబ్ద మిత్యాదిగా.

ఇద మామ్నాయతే చ్చార్పణ్యః- సదేవ సో మ్యేద మగ్ర ఆ
సీ తేకమే వాద్విరీయం తదైతత్ పహుస్యాం ఏజాయేయేతి త త్రై
జోస్పజితేత్యాది.తత్ర సన్దేహః- కిం సచ్చబ్ధవాచ్యం జగతాగ్రణం
పరోక్ష మానుమానికం ప్రధానమ్, ఉతోక్షలక్షణం బ్రహ్మో-
-

విషయ మాహ॥ ఇదమితి॥ ౧౯౫య మాహ॥ తత్రతి॥ ఆనుమానికశబ్దే
స పూర్వపక్షరీతి మాచనమ్-

పరాష్టా ప్రసారితానాం ఘటకరాత్రాదభ్య నాదీనాం మృదకోపావాసతాం
ప్రతిపాదయిషుః పూర్వాస్తావతద్దటకరావాదికం మృద్విద్వి వాదీదిత ప్రతిపా
దయితి, తథా ప్రతిపాదయితి- సదేవ సో మ్యేద మగ్ర ఆసీతేకమే వాద్వి
రీయమ్- ఇదం విభక్తనామహాపం బహుత్వావస్థం జగర్ అగ్ర స్పృష్టః
ప్రాక ఏకమేవ అవిభక్తనామహాపతయా ఏకత్వావస్థావస్థమేవ అవిద్విరీయం
అధిష్టా త్రిస్తరభూస్య చ సజ్జానీదిత్యుక్తః- అత్ర సచ్చబ్ధా మానసంబధ్యయే
గ్యత్వలక్షణం సత్త్వం ప్రవృత్తినిమిత్తకృత్య పరమాత్మని వర్తకే-అయం సచ్చ
బ్ధా విశిష్టభూత పరమాత్మకాచక్షుః కారణవిషయత్వపామథ్యా త్కార
ణ త్వోపయోగ గుణవిష్ట ప్రకృతి పురుషకాంతరీరకం పరమాత్మాన ముప
స్థాపయితి- తేజానా మాజ్యపానా మిత్యాహ విశేషవా చ్చాజ్యశ్శాస్త్ర వికృతి
ఘృతపదాజ్యవాదిత్యస్య దాశమికన్యాయ సిద్ధత్యాత్- అత్ర సదేవ త్వేవ
కారణ నైయాయకాభిమత ముచ్చన్నః ప్రాగ్గగ తోసత్త్వం వ్యావస్యతే-స
దేవ త్వేవకారస్య నైయాయ కాభిమ తోచ్చత్తి ప్రాకాగ్గిన కార్యాస
త్త్వవ్యావరణకత్వం, తద్దైక ఆచురసతేతేదమగ్ర ఆసీత్ ఇతి అసత్కార్య
వాదిత్యగన ప్రతిషేప తాత్తరవాక్యసందర్భా దవసీయతే- ఏకమేవత్యవకా
రణం బహుస్యామితి ప్రత్యక్షాగకార్య బహుత్వావస్థా భృదస్యతే- త
దైకతరత్రతోస్పృతే త్కుత్తరవాక్య సందర్భే సచ్చబ్ధి తన్వేవ నిమిత్తస్య క
తనార్ అవిద్విరీయవిద్యనేక నిమిత్తాస్తరం నిషిధ్యతే- తత్త్వేక మ్విరీయ
వితిపదాభ్యామగ్నస్మితి పాదసత్త్వసిద్ధం భవతి- తతశ్చాయిత్యుక్తః- ఇ
దం బహుత్వావస్థం విభక్తనామహాపం ప్రత్యక్షితయా దృశ్యమానం జగర్
స్పృష్టః ప్రాక్షమితాస్తరభూస్య మభక్తనామహాపతయా ఏకంసచ్చబ్ధి తం
బ్రహ్మ వాదీదిత్యుక్తః- యద్యపి దానిమి జగ త్పదవ, తథా పృథిభక్తనామ
హాప సప్రహాపత్తిః స్పృష్టః ప్రాగవతి అగ్రదిత్యస్య నామపత్తిః-సచసచ్చ
బ్ధస్య సూక్ష్మ ప్రకృతి కాల తేవ కరీరక బ్రహ్మపరత్వసచ్చబ్ధస్య కార్యభూ
త జగతి స్పృష్టః ప్రాకాతాద్యో బ్రహ్మత్వభావకత్వంసంప్రసంగభావక
త్వాదేవా స త్కార్యత్వదానకత్వం కథమితీవాద్యమ్- స్పృష్టః ప్రాక సచ్చ
బ్ధి త బ్రహ్మతేదే తోధిత నైయాయకాభిమతాసత్త్వవ్యావసస్థావస్థా సిద్ధ

త్వార్- ఏతేనవికమే వాద్విరీయమిత్యర్ త్రుపభ్యమిథ్యాత్వే ప్రమాణం
 ప్ర- పరబ్రహ్మత్వా- రస్య బ్రహ్మ వ్యతిరక్త మిథ్యాత్వ పరత్వేనైవ
 సామ్యదమగ్ర అనీదికాలప్రాపకం పూర్వజాగ్రదేన తతః త, నామ
 రూపకాకరవాచీతిహం నామరూపార్థకప్రపజ్న ప్రాపకేనాత్మరూప వి
 తోధప్రసక్తార్- కిం తత్త్వికంబో దితం సర్వంజగత్, సృష్టిప్రాగేకమే
 వాద్విరీయం సదేవానీదివత్రై ర్వాన్యభ్యాతత్వేనసృష్టి ప్రాక్కాలేఅద్విరీయపద
 సద్విరీయానర్తవ్యాధశేపి సృష్ట్యర్తరకాలం తస్య అసత్త్వా ప్రతిపాదన
 జగతో మిథ్యాత్వావిధేః-కుటకరావాదకం సగ్ధ్యం సృష్టిప్రాగద్విరీయై క
 క్షుద్రిగ్మిది వాపీఽత్మత్వా కుటకరావాదకం మిథ్యాత్వప్రతి పాదనాదశా
 నాత్-ప్రాగసర్వప్రతిపాదనః-వ్యానిర్వర్త్యమూత్రం నిర్ద్యో న్మతు మిథ్యాత్వమ్-
 సక శేనా నానాత్మీరి వాక్యాత్సృష్ట్యర్తర కాలమన్యసత్త్వా వేదనా నిర్ద్యా
 త్వ నిర్దిరిరివాన్యమ్-సస్థానతేపి పరస్య త్యధికరణే తస్య వాక్యశ్చ బ్రహ్మగ
 తనానాత్వంక్షుభపరతయా వత్రైవ వ్యాఖ్యాతత్వార్- న న్యనిర్వర్త్యమేవ మి
 థ్యాత్వమ్, అనిర్వస్య ధర్మః అనిర్వర్త్య మసర్వస్వమిరి వాచస్పరిప-ప్రాత్తే,
 విద్యారణ్యయినానీ త-తేభూతత్వార్, అనాశివరమాభ్యాప్త ప్రాత్తే రభ్య
 పగమ్యతేయత్వ కాలాన్తరేవాపి నాన్యసం జ్ఞాముతైరితై- పరిణామగ్రంభా
 తాం తద్యుత్పన్నపరచ్చ కిమి వేరాశిరన్తరజాత్, అనిర్వస్వమేవ మిథ్యాత్వమి
 రిచే, తద్వశస్యప్రామాణికస్య ప్రత్యక్షపరుద్ధస్య ప్రపజ్నమిథ్యాత్వే స్యా
 స్సాధిర స్యప్రతిక్షిప్యశాద్విత్వాస్తాంతావత్-

౧౫. సదేవానీదిరి సృష్టిప్రాక్కాలే బ్రహ్మభేద ప్రతిపాదనముకేన సత్కా
 ర్మవాదముత్వా తద్విరోధ్యసత్కార్యవాది నైయాయకాభిమతం వాచార
 మ్మమిథ్యాత్వా ప్రతిక్షిప్తమపి కర్మకః ప్రతిక్షేప్తుం తన్నర ముపస్థస్థలి-త
 ద్ధికఅహం రసదే వేదమగ్ర అనీ దేకమేవాద్విరీయమ్- ఇతి-ఇదం జగదగ్ర
 సృష్టిప్రా గసదేవానీ దిత్యధః- నామరూపవిభా గాధావలంకీకృతుపరత్వ
 స్య నిర్ద్యాక్షేపి సమ్యకత్వా దాహ॥ ఏకమే వాద్విరీయమితి॥ ప్రాగభావవ్య
 తిరణే అపస్థాయావా అపస్థాక్రయస్యవా కస్యాపి శత్ర్యం స-స్తీర్వధః-
 యద్వా అసదేవత్వేత్ర ఐత్త్యేతర్ సర్వదే నాసమస్తంశురి శుభేనామ్యుత్తద
 మప్రతి దేకమేవాద్విరీయమిరి వాక్యాభ్యాశ్చ ప్రతిక్షిప్తమ్-

౧౬- తస్మా దసక సృష్టయిత- సదీరి భావప్రధాన నిరీకః- పత్య
 త్యధః- యస్మాత్కతో రుత్పత్యేప్రా గపస్థాక్రయస్య జ్యభావః, తస్మాద్ధ
 తో రసకః సత్త్వికావా ఉత్పత్తి రకాయిత, అధవదిర్వధః- పర్యవసన్నః-
 సజ్జాయితశ్చిర్య త్రాడభావ వ్యాప్త సః-

౧౭- తన్నరం ప్రతిక్షిపతి- కుటకముఖసో మ్యైష్టంస్యాదిరి హూవాచ క
 థ మసక సృష్టాయితేతి- తేన ప్రమాణేన అసత ఉత్పత్తి ప్రతీయతే- తదే
 వేదమిరి ప్రత్యధిజ్ఞా విరోధన ప్రమాణ స్థానసరారాత్- అది కథ మసతా

ద్రవ్యస్య సత్తా భవత్. అతః అసత్ సురత్వే ముత్పత్తి ర్మథవతి- అపితు సతవేద ద్రవ్యస్య ప్రభుత్వజావచ్చి న్నావసానైరసంబంధవేద ఉత్పత్తి రిత్య భవతి.

౧౮ పరవత్. ప్రతివీచ్య స్యమత ముపసంహరతి— సదవసా మ్మేదమగ్ర అసీ దేకమే వాచ్యతీయం తదైవత బహుస్యాం ప్రకాయైయైరి త తైజా సృజత— తదైత త్సచ్చిద్రూపావ్యం పరం బ్రహ్మ విచిత్రానస్తదిదచ్చిత్త వ్య ప్తిజగద్రూపే దాహం బహుస్యామ్, తదభాం తెజోబన్నాది సమస్తీయైవై ప్రకషేణం జాయైయైరి సంకల్ప్య తేజ ససజః-

౧౯— సత్తా జ విత్తత బహుస్యాం ప్రకాయైయైరి త దహిసృజత— అ త్రాచేతనస్య తెజఃత రీక్షితృత్వాసంభవత్, తెజఃతరీక్షా స్తచ్చరీరక పర మార్తపరా ద్రవ్యవ్యాః- భావ్యకృతా (౧౧||౧౬) గోగృహ్ న్నాదృశ్యా దితిసూత్ర తెజః ప్రభుత్వయేవీత్యర్థాః పరమాన్నసవ వాచకాః- త తైజ వి త్తత తా ఆపవత్తస్తేరి ముఖ్యవీ వత్తగవ్యపదేశిభిరధిరధిరవత్-తథా(౨||౩||౧౮) తదభిధ్యానాదవత్తతర్హిత్వా త్సృజతి సూత్ర తతైజ విత్తత తాలప విత్తస్తేరి త్రూయమాగ ముత్తజాది తచ్చరీరకస్య పరవ్యవ బ్రహ్మగ ఉపపద్యతేతి భాషితమ్- (౨||౮||౨౮) సంఖ్యామూర్తిక్ష్మప్ర్యథికరణ తతైజ విత్తతేతి తె జకృరీరకం పరబ్రహ్మ వాభిధియతేతి భాషితమ్- నచ తతైజ విత్తతస్య త్ర తెజకృబ్ధస్య తెజకృరీరకబ్రహ్మపరత్వే తతైజాసృజతేతి వాక్యేపి తెజకృ బ్ధస్యబ్రహ్మపరత్వం స్యాత్- నచైవైవత్తి- బ్రహ్మగ సృజ్యత్వాభావా దితి వాచ్యమ్- తెజకృరీరకబ్రహ్మగకార్యత్వేన సృజ్యత్వేన వోచితాత్-

౨౦ తెజసో బలకతుక్తి ఉపపత్తిం దశాయతి— తస్మా ద్యత్రక్యచ న జోతః స్వేదతేజా పురుషః తెజసవీవ తద భ్యాపా జాయస్తే— యత్రక్తి రన దేశవా కాలేవా పురుష సుంతప్యతే ప్రవీద్యతే త త్తదా తెజసవ వా సాధికాయస్త ఇత్యర్థః-

౨౧— తా ఆప విత్తస్త బహ్వీ సాన్విమ ప్రకాయైమసీరి తా అస్త మస్త జస్త— అ త్రాస్తకృత్వేన మహాభూతాధికారాత్ పృథి వ్యద్యతే- సూత్రితం చ(౨||౩||౧౩)పృథివీ, (౧౬)అధికారయావ త్వాస్తరభ్యధి- అధికారోమహా భూతాధికారి-యావం యత్కృత్తం తదన్నస్మైరి తైత్తిరీయతే అద్భుతః పృథి వీరి తత్వాస్తరమ్- ఏతచ్చసూత్ర మన్యత్ర వ్యాకృతమ్-

౨౨ అసా మస్తకాతుక్త్యే యత్తీ మాహ— తస్మా ద్యత్రక్యచన నజాతి రేవ భూయన్త మన్తం భవతి— తేవ తత్రైవ ర్యభాః-

౨౩— అద్భుతవ తద క్యన్నాద్యం జాయతే— త త్తస్మా త్పృథివ్యేకదేశ స్య త్రిహియవాదిలకరి స్యాన్నస్య వృద్ధిప్రభవత్యదేశానాదేవ శీతోః అ న్నాద్య మస్తప్రభృతి పృథివీత్వావర్జిత్త మద్భుత వాచికాయతేత్యర్థః-

౨౪— తెజఃభి లేవైవం భూతానాం త్రిశ్యవ వీణాని భవన్తి- అద్భుతం తే

(౧౯౮)

వీక్షయః సద్విద్యాః

వజ్ర ముద్విజ్ఞమితి — అర్హజ్ఞ జీవ జోద్విజ్ఞకల్పని రూపానా మేతేహం ధూ
తానాం తేజోబన్నాని త్రిజ్యేవ రీతా నీర్వర్ణాః-

౨౫ తదే వాపదయతి — నెయందవ త్రైతక మన్నాహ మిమా స్త్రిస్త్రో
దెవతా అననజీవనార్హ నానుప్రవిశ్య నామయావే వ్యాకరవాణీ తాసాం త్రివృతం
త్రివృతమేత్రాణాం కరవాణీ — అత్ర (౨॥౮॥౮౮) సంఖ్యా మూర్తిక్ష్మప్రతికరణ
భగవతా భావ్యకృతా, నేయం జీవతేత్యాదివాక్య స్యాయమర్థః, ఏవం సచ్చ
ద్వితా పరదేవతా, ఇమా తైజోబన్నయాపా స్త్రిస్త్రో జీవతా అనేన జీవన జీ
వసజుష్టి విశిష్టే నాత్మ నానుప్రవిశ్య నామయావే వ్యాకరవాణీ జేవాది విదిత
సృష్టిం తన్నామధేయనిత కరవాణీ, తత చ్చామ్యోగ్యసంసర్గ మప్రా
ప్తానామేహంతేజోబన్నానాం విశేషసృష్ట్యసంసర్గానాం తత్సనుభాగ్యాఽయో
త్రాణాం త్రివృతం కరవాణీ ర్థాషితమ్. (౨॥౧౦॥౫) అభిమానివ్యవదేశస్థు ఏకేహనుగ
తిభ్యా మితి సూత్రే మన్నాహ మిమా స్త్రిస్త్రో దేవతా ఇతి తేజోబన్నాని దేవతాశ
చ్ఛేన ఏకేవ్యవృత్తి ర్థాషితత్వా దత్ర దేవతా ఇతి త్యభిమాని జీవతాపరత్వం వ
త్త్వమ్. తతశ్చేమాస్త్రిస్త్రో దేవతా ఇతి స్యాయ మర్థః- స్యసాన్విరిమాని దే
వతాదిష్టితాని తేజోబన్నా నీర్వర్ణాః- తేజోబన్నాభిమాని జీవతానాం పరమా
త్మవ్యతిరిక్తత్వే ప్రమాణభావార్ పరమాత్మనశ్చ సర్వాభిమాని జీవతాత్వసంభ
వాచ్చ పరమాత్మయాఽ జీవతా ఇత్యర్థః- పరమాత్మవ్యతిరిక్త జీవతాత్వప
గమేపి దేవతాశ్చ స్య తదధిష్ఠితత్వమే వార్థః- నచ త తైజోస్పజిత రితే
జ విజ్ఞతేత్యాదౌ తెజఃపది కల్పానాం పరమాత్మపరత్వా తైజోబన్నావస్థ ప
రమాత్మనాం తదవహితత్వావస్థాధీన విమలత్వాశ్రయణాం ఇమా స్త్రిస్త్రో జీ
వతా ఇతి జీవతాశ్చేత్య పరామర్శోస్తు నకు జీవతాశ్చ స్య తదధిష్ఠిత పరా
మర్శాత్వమితి వాద్యమ్. తత్తదవస్థ పరమాత్మమౌ జీవస్య ప్రవేశసమ్యుచేన
ప్రవేశయోగ్య తేజోబన్నానామేవ అభివోపచారేణ తేజఃపదాయా దేవతాశ్చే
న నిరూప్య వ్యవహార- మహాపిద్యాతే తతైతత్తతి సగ్ర్యజ్ఞత్వమ్ అస్పృశతే
తినిమిత్తత్వం లబుస్థామిత్యుపాదానత్వం తదభయానుగుణం సర్వశక్తి
త్వం సర్వసంకల్పత్వంచ అననజీవే నాత్మనానుప్రవిశ్యతి సర్వావైరత్వం
చోక్తం భవతి, జీవనార్హనతి జీవశరీరకేద ముతుత్యర్థః, సింహాన ధూ
త్వా విహాజో మయాతా ఇతివత్, సాద్యజ్ఞాద్యదిగుణకస్య తద్విపరీతాకా
ర జీవేత్యాసంభవార్ యస్యాత్మా కరణమిత్యాది వచనా త్తదనుప్రవిశ్య
త్యతేతనభవ జీవే వ్యయప్రవేశక్రమజాత్మిభ్య రీరవాదిభ్య స్యశరీరపరత్వత్వస్య
ముఖ్యరణయా ఉపపన్నత్వా చ్చాయమే వార్థా ఇతి వ్యాసాన్త్ర్యే రుక్తమ్- నను
జీవశరీరకేదమయానుప్రవిశ్య వ్యాకరవాణీత్యర్థో న సంభవతి వ్యాకరవాణీ రి
తా కర్తుం తభిహితత్వే నానకహితాధికారవిహిత స్పృహాయానుపవతే- నచ
వ్యాకరగంధ్రయాకర్తు స్తితాభిహితత్వేతి ప్రవేశశ్రయాకర్తు తభిహితత్వా
ర్ త్యురీయా ధనివ్యతిరీత వాద్యమ్. తహి మయా భక్త్యా ప్రణామార్థపి

ప్రతేక నామరూపవ్యాకరణయో సమూహకర్మకర్త సభవత్ తావత్ప్రతి
యస్యానీ నానుపపత్తిరితి ద్రవ్యవ్యవస్థ- ఏతే నాన్తః కరణవిశిష్ట స్వామయభా
వ్యం వదంతః పర ప్రత్యక్షాః- బలుస్యామ్, వాస్తవా విమా ఇతి సంకల్ప
శబ్దయో రస్యాభావాది త్యాస్తాం తావత్-

౨౬ — సేయం దేవ తమా స్త్రిస్తో దేవతా అనన తేవ నాన్త నానుప్రవి
శ్య నామరూప వ్యాకరణ తానాం త్రివృతం త్రివృత మైతేతా మకరోత్—
అత్ర త్రివృత్కరణాధీనత్వాన్నిమయాపవ్యాకరణ స్వాభావానుక్రమానురూపనపా
తక్రమా తాద్యతే-తత్ర తేజోబన్న దేవ తాను ఏతేతాం త్రివృతం కృత్వా నామ
రూపవ్యాకరణ మకరోదిత్యభావః- అత్ర వ్యాపకస్య పరమాన్ననః స్వరూపేణ
సాన్విపృథక్విధ్య సర్వవస్తుప్రవేశస్య సర్వవా పత్వేతి స్వీకరణభారతేవ నా
నుప్రవేశస్య పూర్వ మభావార్ తేవ నానుప్రవిశ్య నామరూప వ్యాకరణిత్వ
స్య నానుపపత్తి- చరస్య రాజశరీరత్వాభావా న్నచార జానుప్రవిశ్యతి వా
త్యసామ్యంచ-

౨౭ — యథాతు ఖలు సోమ్యమాస్త్రిస్తో దేవతా స్త్రివృ త్త్రివృదైతేతా
భవతి తన్న విభాసీతి — దేవతాధిష్టితానాం తేజోబన్నానాం త్రివృత్కర
ణప్రకారం మ నిగదతః కృత్విత్వభావః-

౨౮ వ్యాసాన్యైరానన్త మయాధికరణ (౧౧౧౬౭౮) అనుప్రవిశ్యనామరూప
వ్యాకరణాదీత్యత్ర నామరూపవ్యాకరణ స్వాభావప్రతేకపూర్వకర్తృమవగమ్యతే-త
త్స్పృష్టౌతదేవానుప్రావిశదిత్య త్రానుప్రవేశశ్యస్పృష్టి పూర్వకర్తృ మవగమ్యతే-
తస్మా త్సమూహకర్మకర్తృ మేవ వివక్షితం సహిత్యాపర్యయః- అతఏవహి తస్య
త్వస్మా విదధ ద్రూప మేతితి స్పృష్ట్యై ప్రవేశయే సమూహకారీతవ్యమేవ ప్ర
తీయతే- అథవా తత్స్పృష్ట్యై స్పృప్రావిశదితి స్పృష్ట్యనక్షరకౌసేన క్రాయమాజా
నుప్రవేశః స్థిత్యభావస్యపతే త్యుక్తమ్- అత్ర వ్యాపకస్యానీ పరమాత్మ మో
క్షరూపవిగ్రహద్వారా నుప్రవేశ ఉపపద్యతఇతి తేదిత్- తేవద్వారై వా
నుప్రవేశో నస్యతఇతి తేదిత్- ప్రతివస్తు రత్తద్యస్తుమాత్రపూర్ణ పరమాత్మ
కార్యకారీత్వాత్ తత్ర ప్రవిష్టౌ త్యుక్తిరితి తేదిత్-

౨౯ — యదగ్నే రోహితం రూపంతేజస స్త ద్రూపమ్— అగ్నేయో త్రో
హితం స్వరూపం రోహితోభావో దృశ్యతే తత్త్రివృత్కరణ్య తేషుః స్వ
రూపమ్-

౩౦ — యద్భుక్లం తదపాం యత్ప్రాప్తం తదన్నస్య— అగ్నేయో మృ
క్లం రూపం తదపామ్- ఏవం యదగ్నేః కృక్లం తత్పృథివ్యా ఇత్యభావః-

౩౧ అగ్నే నైజోబన్నశమదాయరూపత్వే యావత్తేజోబన్నా వస్థానమ
గ్నిమాతే జోవలమృః ప్రాప్తో రీత్యత్రాహ— అపాగా దగ్నే రగ్నికర్తృమ్
—తేజోవిశ్చ మృగాన్యద్యవస్థానాశక పామగ్రీసన్నిధానై అగ్నిత్వావ స్థా
వేతా భవతి- అవస్థాన్తరం ప్రామభావతి-

౨ కిం ప్రాప్తమ్- పరిధానమితి- కథం- సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆ
సీ దేకమేవేతి, ఇదంశబ్దవాచ్యస్య చేతనభోగ్యభూతస్య సత్త్వైర
జస్తమోమయస్య వియదాదినానాదాపవికారావస్థస్య వస్తువః
కారణావస్థాం వదతి- కారణభూతద్రవ్య స్వావస్థాన్తరాపత్తి
లేవహి కార్యతా- అతో యద్భవ్యం యత్స్వ భావంచ కార్యా
వస్థం, తిత్స్వ భావం తదేవ ద్రవ్యం కారణావస్థమ్- సత్త్వాది
మయంచ కార్యమితి గుణసామ్యవస్థం ప్రధానమేవ కారణమ్-
తదే వోపసంప్రతసకలవిశేషం సన్యాత్రమితి, సదేవసోమ్యేదమ
గ్ర ఆసీ దేకమే వాద్వితీయమి త్యభిధీయతే- తత ఏవచ కార్యకా
రణయే రసన్యత్వమ్- తథా సత్యే చైకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన
ప్రతి జ్ఞోపపత్తిః- అన్యథా యథాసో మ్యైతేన మృత్పిణ్డే నేత్యాది
మృత్పిణ్డే తతాగ్ర్య దృష్టాన్తదాప్తాన్తికయో త్వైరూప్యంచేతి
ఐగతాగ్రణవాది వాక్యేన, మహాషిణా కపిలేనోక్తం ప్రధానమే
వ ప్రతిపాద్యతే- ప్రతిజ్ఞా దృష్టాన్తరూపేణానుమానవేష మేష
చేదం వాక్యమితి సచచ్ఛబ్దవాచ్య మానుమానికమేవ-

౩ ఈశుమాహ- సదేవేతి- చేతనభోగ్యభూతస్యేతి- చేతనస్య కారణత్వా
యేగా- సన్నేదం వాచ్యత్వమితి భావః- ప్రధానత్వసిద్ధ్యర్థకా మాహ- సత్త్వైతి-
సుశుభిల మోహస్వయా త్వత్త్వాదిమయత్వ మితిభావః- ద్రవ్యైశ్చ కార్యత్వ
కారణత్వ మః- తోభేదభిత్వత్రాహ-వియదాదీతి- ఏకత్వబహుత్వే చైషమ్యమి
త్యర్థః- అన్యైవ కారణావస్థత్వం కథమిత్య త్రాహ- కారణభూతేతి- తతః
కిం ప్రధానత్వసిద్ధయ ఇత్యత్రాహ-అత ఇతి- గుణసామ్యవస్థంచే త్యాగ్రణ
మేకత్వాది కథ మిత్యత్రాహ-తదేవేతి- కదాచి దసత్త్వం నామయాపలమయ
గుణచైషమ్య పుష్కరాస ఇత్యర్థః- తత ఏవ- త్రిగుకార్షకన్యైవ సచచ్ఛబ్ద వాచ్య
త్వైర్- సహివికారీయయే రసన్యత్వమితి భావః- అసన్యత్వం మా భూదిత్యత్రా
హ-తథేతి- తథాసతి- అసన్యత్వేన- యద్వా ప్రధానకారణత్వేన- యుక్త్య
న్తరమాహ-అన్యథేతి- అన్యథా- చేతనకారణత్వ- యద్వా వియచ కారణే దా
ప్త్యాన్తికే నయాపకార్యకారణదృష్టాన్తా నకులత ఇత్యర్థః- పూర్వచేతము
పసంపాతేతి ఇతి- మహాషిణేతి ఋషిం ప్రమాతం కపిలమితి కృతి స్సాన్సిరి
రా-అనుమానవేషమేవేతి- ప్రతిజ్ఞా దృష్టాన్తరూపే త్వత్త్వాదేవకత్వాదిభావః-

3 ఇత్యేతం పాస్తే లభిష్యతే- ఈశ్వరే శ్చాశ్చమితి-
యస్మిన్ శబ్దపత ప్రమాణం స భవతి తదశబ్దమ్- అనుమానికమ్-
ప్రధానమి త్యథా- సత జ్జగత్కారణవాది వాక్య పరిపాద్యమ్-
భూతః- ఈశ్వరే- సుచ్యుద్ధి వాచ్యసంబద్ధి వ్యాపారవిశేషాభిధాయ
స-ఈశ్వరే ధాతౌ శ్చౌవనాత్, తదైతన్య బహు ప్యాం ప్రజాయే
యేతి- ఈశ్వరక్రియానేయం శ్చాచేతనే ప, ధానే ససంభవతి- అత ఈ
దృశేతుంకమ శ్చేతనవిశేష స్సర్వజ్ఞ స్సర్వశక్తిః పురుషోత్తమ
సుచ్యుద్ధాభిధేయః- తథాచ సర్వేష్యేవ సృష్టిప్రకరణే ష్వీత్యా
పూర్వితేవ సృష్టిః పతీయతే, స ఈశ్వర లోకాన్న సృజాత్తితి
సత్తమా లోకా నసృజత, స ఈశ్వరః పతే) స పాగిం మసృజతే
త్యాదిమ్-

3 అస్మిన్ పూర్వపక్షే ప్రాప్తే సూత్ర మవతారయితి||పవమితి|| ఈశ్వర
రితి|| అశబ్దస్య కథం శబ్దేన ప్రతిపాదన మిత్యత్రాహ||యస్మిన్మితి|| అబ్బిక్షి
తవ దవధారణం గర్భితమితిభావః- శబ్దే కవద్యం సచేత్ త త్కిం చానాన్త
రమిత్వత్రాహ||అనుమానికమితి|| పరమాణువ్యాప్త్యర్థమాహ|| ప్రధానమితి||
సూత్రే సభిధానం వదన్ తాత్పర్యమాహ ||సతతితి|| ధాతౌరితి|| ష్వీతితి త్య
క్తమితి భావః- ఏవముక్తి శ్చబ్ద స్సార్వరస్య సూచనార్థే త్యభిప్రాయవోక్తమ్-
తస్మిన్వాక్యే ఈశ్వర రిత్వత్రాహ||తదైతన్య తితి|| ధాన్వీనోమి త్రియా, తద్యోగ
కృతీతత్వత్రాహ||ఈశ్వరీతి|| ఈదృశ త్రియావిశేష సూచితత్వ త్యథా- త
హి తద్యోగ్యత్రాహ||ఈదృశీతి|| తదైతన్య, బహుస్యాని త్యనయే రథమా
హ|| సర్వజ్ఞ స్సర్వశక్తిరితి|| సతో తేవతా విశేషత్వమాహ|| పురుషోత్తమ ఇతి
||తథాచేతి|| ఈశ్వరస్య గౌరవ్య అనేక శ్రుతిస్సార్వరస్య భజితీతి భావః-

31- వాచారంభం వికారోనామధేయం త్రిణిరూపాణీ త్యవసర్యథ- అ
తస్తేజోబ్రహ్మ రూపాని త్యాద్యవసాం లక్షణావికారా ల్ గాత్యుద్ధిసంక్షయం
చవాప్నో గత్యవసానానీత్యయే స్మృత్యే- అతస్తేజోబ్రహ్మస్వరూపాన్యేవా
స్మిరితి సర్వవిత్వత్యథా-

32- యదాదిత్యస్య రూపితం రూపం తేజస్త ప్రాపంయద్భు క్లంత
పాం యత్కృత్తం తదక్షుస్యాపాగా దాదిత్యాదాది త్యవసం వాచారంభం వి
కారోనామధేయం త్రిణిరూపాణీత్యవసర్యథం యచ్చంద్రమసా రూపితం రూపం
తేజస్తప్రప్రాపం యచ్ఛుక్లం తదపాం యత్కృత్తం తదక్షుస్యా పాగాచ్చం
ప్రాచ్చంద్రవ్యంవాచారంభం వికారోనామధేయం త్రిణి రూపాణీత్యవసర్యథం

౪ ననుచ కార్యానుగుణేనైవ కారణేన భవితవ్యమ్- సత్యమ్-
సర్వకార్యానుగుణమే సర్వజ్ఞ సుసర్వశక్తి సుసత్యగుఁడల్పః పురు-
షోత్తమ సూన్యస్త్వవిదవిద్యస్త్వ శరీరకః- యథాహ. పరాస్య శక్తిర్వి-
విధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానవిలక్రియాద, య సుసర్వజ్ఞ-
సుసర్వవిద్యస్య జ్ఞానమయం తపః, య స్వావ్యక్తం శరీరం య-
స్వాతురం శరీరం యస్య మృత్యు శ్శరీరమ్ ఏష సర్వభూతాన్త-
రాస్థేతి- తదేతత్ (౨॥౧॥౪॥) నవిలక్షణత్వా దిత్యాదిషు పృథి-
పాదయిష్యతే. అతః) శృష్టివాక్యాని న ప్రధానప్రతిపాదన యే-
గ్యాని త్యుచ్యతే- వస్తువిరోధస్తు తత్రైవ పరిహారిష్యతే.

౫ యర్హూత్తం, పరిజ్ఞా దృష్టున్తయుగా దనుమానరూప-
మే వేదంపాత్యమితి- తదసత్- హేత్వనుపాదనాత్- యేనాశు-
తంశుతమి త్యేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానే ప్రతిపాదయిషితే, స-
ర్వాస్థినా తదసంభవం మన్వానస్య తత్సమ్భవమాత్రి ప్రదేశ-
నాయహద్వస్తా నోపాదానమ్- ఈశ్వర్యాది శ్రవణాదేవ హ్యను-
మానఃస్వాభా వోఽచరః.

౪ సత్యమితి కార్యానుగుణ్య మన్వీకృతమ్- నతు ప్రధానత్యమ్- నిమిత్త-
త్వ ముపాదానత్వం విచారాదీనాం సద్వారకత్వం చాభిప్రేత్యాహ॥ సర్వ-
జ్ఞ ఇత్యాది॥ శరీరద్వారాభిప్రాయాన్తనా పరిణామకమకులాలపత్వాదర్థకం
సర్వశక్తిత్వమ్- అత్ర శ్రుతిం దర్శయతి॥ యథాహేతి॥ ౩౦ శరీరత్వమ్, శరీర-
త్వే శరీరత్వాధీనహేత్వం న స్యు రిత్యత్రాహ॥ తదేతదితి॥ అధికరణద్వయ-
పానయక్త్య మశక్త్యాహ॥ అత్రేతి॥ అత్రవాక్యశక్తే తాన్తనిష్కమ ౩, తత్రతు-
వాక్యతర్కవిరోధ పరిహర ఇత్యర్థః.

౫ యద్విత్వమాచారం పూర్వపక్ష హతుం పరిహరతి॥ తదసత్తితి॥ ఘటప-
టాదీనా మత్యస్తభేదా దాకారత్వేనాపి ప్రతిజ్ఞానుపపత్తి మభిప్రేత్య సర్వా-
త్సనేత్యుక్తమ్- దృష్టున్తస్య సంభవాభావ్యే నాస్యభావీద్ధత్వా న్మ హత్వా-
త్సేవకత్వ మత్యర్థః॥ అనుమానరూపత్వ సంభవాభావ్యయే సాధారణ్యే-
కానిశాంయక ఇత్యత్రాహ॥ ఈశ్వర్యాదితి॥ శక్తిత సాధారణ్యస్యాపి నిరస్త-
త్వా దనుమానఃస్వాభావ ఇర్భ్యుక్తమ్- హేత్వన్తరాపి విచ్ఛిన్న కారణతయా-
దత్తేతరాపి.

యద్విత్వతారాహితంయదంతేజసస్త్రూపంయచ్ఛక్తిం తదపాం యుక్త్యుక్తం
తదస్మిన్సాహా దివ్యత్వతా విచ్ఛిన్నత్వం వాదారంభం వికారో నామధే

అథ స్యాత్ - సచేతనగతం ముఖ్య మీక్షణ మిహావాప్య
 త- ఆమిత ప్రధానగతం గౌణ మీక్షణమ్- త త్రైజ విత్తత, తా ఆప
 విత్తవైతి గౌణేక్షణ సామాదర్శ్యాత్- భవతి చాచేతనేవ్యపి చేత
 నభర్హ్యపచారః- యథా వృష్టిప్రతీత్యా శ్చాలయః, వషేణ బీజం
 పృతి సంజహషేణ- ఆతో గౌణ మిక్షణమి తీమామాశచా- మ
 నుభాప్య పరిహరతి-

గౌణశ్చే న్నాత్మ శబ్దాత్ ౧౬॥

యదత్తం గౌణేక్షణసామాదర్శ్యా త్సతో పీక్షణవ్యపదేశ ససిగ్ధని
 యతపూర్వానస్థాభిప్రాయే గౌణఇతి- తన్న- వితదాన్వయమిదం
 సర్వం త త్సత్యం స ఆత్మేతి సచ్ఛబ్దపరిపాదితస్య ఆత్మశబ్దేన
 వ్యపదేశాత్ -

ఏత దుక్తం భవతి- వితదాన్వయమిదం సర్వం, స ఆత్మేతి చే
 తనా చేతనప్రభౌత్వేన సత ఆత్మత్వోపదేశో-యం నాచేత
 నే ప్రధానే సంగచ్ఛతఇతి- ఆత స్తేజోబిన్నావామపి పరమాత్మే
 వాత్మేతి తేజఃప్రభృతయో-పి శబ్దాః పరమాన్వయవ వాచకాః- త
 థాహి వాన్తావామిమా ప్రసాదేవతా అనేవతవే నాత్మనానుప్ర

ఉత్తరమాత్రం కుటయిత మిక్షణేర్దాగత్యం శబ్దే॥ అథ స్యాదితి॥ తత్త
 జఇ త్యక్తప్రాంత్యామే దర్శితః- లోకే వాస్తవే గౌణాక్షణేర్దాగత్యం
 తేతి- శబ్దాయా అనుకూలత్యా దనుభావ్య త్యక్తమ్-

గౌణశ్చే న్నాత్మ శబ్దాత్- గౌణత్వ నిర్వాచకం గుణం వదన్ సూత్రం
 యోజయతి॥ యదత్త మితి॥

ఆత్మశబ్దోపి మృదాత్మకఇతివ తాన్వ దిశ్యత్రాహ॥ ఏతదుక్తమితి॥ సర్వ
 శబ్ద సంకోచోభిచేతః- గౌణసామాదర్శ్యం హేతు ముపగ మ్యాత్మం, స ఏవనే
 త్యాహ॥ అతఇతి॥ అతః- చిదభిత్ రాత్మత్వాత్- కథం వానకర్తృ బుద్ధ్యత్రా
 హ॥ తథాహితి॥ వస్తుత్వం, తేజస్త్య మత్త్యం పృథివీత్వం- సామాదర్శ్యత్య

యం ప్రతిరూపాణీత్యవసర్య- పూర్వవధాః॥

౩౪- ఏవం సర్వస్యా పి ప్రపంచస్య త్రివృత్తతేజాబిన్నరూప్యా సతతశ్చ
 దండ్రసాధ్యా ధ్యాత్వం- మాంసలాహితమజ్ఞా స్థిలక్షణస్య దివాస్య త్రివృత్తత
 తేజోబిన్నా కదంబం ద్రియక్షణప్రాణానాం చ త్రివృత్తతేజాబిన్నా ప్యా
 తత్వం ప్రదక్షాయితం ద్రస్తా- యథా రుఖిసౌమ్య మాప్తి ప్రాదేవత ౩౪

విశ్వ నామరూపే వ్యాకరవాణితి పరమాత్మానుప్రవేశాదేవ తజః
ప్రభృతీశాం వస్తుత్వం తత్తన్నామభాక్త్వంచేతి- త తైజ విత్తత,
తా ఆప విత్తనేత్యపి ముఖ్యప వేక్షణవ్యపదేశః- అత సాహచ
ర్యాదపి తదైకతైత్వగ్ని గౌణత్వాశ్చకా మారోత్సాహితి సూ
తాభిప్రాయః-

ఇతశ్చ న ప్రధానం సచ్చబ్దప్రతిపాద్యమ్-

తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్॥2॥

ముముక్షో శ్చైవరకేతాః తత్త్వమసీతి సదాత్మక త్వానుసన్ధాన
ముపదిత్య, తన్నిష్ఠస్య, తస్య తావదేవ విభంయావ న్నవిమోక్ష్యై
అథ సంపత్స్యైకత శరీరపాత సూత్రాన్తరాద్యే బిహ్వసంపత్తిం
క్షణో మోక్ష ఇ త్యుపదిశతి- యదివ ప్రధాన మచేతనం కారణ
ముపదిత్యైవ, తదా తదాత్మక త్వానుసన్ధానస్య మోక్షసాధన త్వో
పదేశో నోపపద్యతే- యథాకం సస్థిలోకే ఘృతమో భవతి తథే
తః పేయ భవతీతి తన్నిష్ఠ స్వాచేతనసంపత్తిలేవ స్యాత్- నచ
మాతాపితృ సహసేభ్యోపి వత్సలరం శాస్త్ర మేవంవిధ తావ
త్ప్రియాభిమాతిహేతుభూతా మదిగ్గంపత్తి ముపదిశతి- ప్రధానకార
ణ వాచిమోపిహి ప్రధానన్నిష్ఠస్య మోక్షం నాభ్యవగచ్ఛన్తి-

వ్యార్థ శక్త్యా కుత్సితా- సావాచర్యాభావాత్సూరోత్సారితా-

అనన్త సూత్ర మవతారయః॥ఇతశ్చేతి॥ సర్వశక్త్యా సంజాత అనుభూ
లహేతు శ్చాస్తీతి భావః-

తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్- తచ్చర్మా భామహ॥తదితి॥ శరీరపా
తతి॥విమాన్యశిత్రత్ కస్మాది త్యాకాక్షాయా మస్మాచ్ఛరీరాది త్రైకాభ్యాం
చ్చరీరాదిసద్భవతి భావః- తతః కిమిత్యత్రాహ॥యదితేతి॥ కథమయపపత్తిరిత్య
త్రాహ॥యథేతి॥అచేతనసంపత్తి స్సం సారికమ్- తతః కిమిత్యత్రాహ॥ నచే
తి॥ అముత్ర రయశ్చిత్త్వం తరచిత్తః-

రుద్రా ప్రాప్యతివృత్తివృ త్తైకాభవతి తన్నివికాసేతి- తజాబస్మాని
పురు షేణభక్త్యా మానానిపురుషంప్రాప్యయథాత్రిధాత్రిధాపరిణమం తెతంపరిణా
మద్రకారం శృంగీర్వత్వభావః

రెక- అన్తమతీతం త్రేధావిధీయతే- పురుషేణకుక్తంకాకర్మానావశ్య
మానమన్తం స్థవిక్త మభ్యమాణిక్యరూ పేణత్రేధావిధక్తంభవతి

అక్షర్యధికరణమ్.

హేయత్సానచనాచ్చ॥౮॥

ఇతశ్చ నవరదానమ్.

పరిధాన కారణమై పరిజ్ఞానిరోధవృద్ధి- వాక్యోపక్రమే హ్యే
కవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం ప్రతిజ్ఞాతమ్- తచ్చ కార్యకారణయో

హేయత్వావచనాచ్చ— సూత్రాభివర్ణిత మామ॥ ప్రత్యుతతి॥ నహి
స్థూలోనుమితిధేవ నిష్పిశ్యతప్రి థావః॥ తైత్తిర హేతుసమాప్తా శాత్ర శ్చ
కల్పః॥

ఉపక్రమ ప్రాబల్య దుక్తము దౌర్భర్య శబ్దం పరివారతి— ప్రతి
 క్షా విరోధాత్— త్యజక్తమే వాన్స దనుగుణమితి భావః శబ్దాభామాన॥
 పథానేతి॥ కథమిద్య ప్రాన॥ వాక్యేతి॥ తరః॥ మిద్య ప్రాన॥ తచ్చేతి॥ తవో

[illegible]

3౮— అన్నమయంహిసామృతమన ఆపామయఃప్రాణస్తే తోమయానాగిరి—
 దీక్షరీత్యామనఃప్రాణవాహమన్నలతేజస్సు త్సంకాప్యాయితత్వాన్మహిష్మ
 మయంప్రాణోజలమయస్తే తోమయానాగిరీత్యం.

రసస్యత్వేన కారణభూత సర్విజ్ఞానా తత్తత్కార్యభూత చేతనాచేత
నపుష్యాస్య జ్ఞాతతయో వోపపాదనీయమ్- తత్తు పుధానకార
ణత్వే చేతనవర్గస్యపుధానకార్యత్వాభావాత్ పుధానజ్ఞానేన
చేతనవర్గవిజ్ఞానాసేద్యే ర్విరుధ్యతే-

ఇతశ్చ నపుధానమ్-

స్వాప్యయాత్ || ౧౦ ||

తదేవ సచ్చిద్బావ్యం ప్రకృత్యాహ. స్వప్నాంతం మే సోమ్య
విజానీహీతి యత్రైతత్పురుష సన్నిపిహితామ సతా సోమ్య తదా నం
వన్నో భవతి స్వమపీతోభవతి తస్మా దేనం స్వపితీ త్యాచక్షతే
స్యం హ్యపీతో భవతి. సుషుప్తం జీవం కతాగంపన్నం స్వమ
పీతః స్వస్త్విహ ప్రతీనఇతి వ్యవచితీ- ప్రకృత్యాహ స్వకారణే లయః-

|| మిత్యత్రాహ || తత్త్వీతి ||

సుషుప్తలయశ్చ కార్యకారణత్వసంస్థనఇతి సోఽనన్తరం సంగతః—
స్వాప్యయాత్— అథాన్తరత్వ వ్యావృత్త్యర్థ మహతదేవతీతి యత్రయ
దా- స్వమపీతశ్చ వివరణం స్వస్త్విహస్థిరనఇతి- తతః || మిత్యత్రాహ || ప్రక

ర౯— ఏకవిజ్ఞాననవస్థ విజ్ఞానసిద్ధ్యర్థం బ్రహ్మవ్యతిరక్త స్వరూపాద
యత్వంవస్తుంప్రకృత్యైతాబిన్నాత్సకశకలా చేతనవర్గస్య రూపాదయత్వ
ముక్త్యాచేతనవర్గా న్యాపితరూపాదయతాం ప్రతిపాదయతుః ప్రస్తావీతి— ఉ
ద్దాలనో హరుణిత్వైతకతుః త్రమువాచస్య ప్నాంతంమేలో మ్యవిజానీహీ
తి— స్వప్నాంతంసుషుప్తంప్రతిపాదయతో మమవాక్యాద్వి జానీహీతిపితాపు
త్రీమావాన్వేత్యర్థః ||

ర౦— ఏవంఃప్రవధానాథం ప్రతిక్షాయాహ—యత్రైతత్పురుషస్సన్నిపి
తాను—యత్రయదా నామశబ్దః ప్రసేద్య-ఏతత్పురుషః ఏవపురుషఇత్యర్థః.

ర౧— సతాసోమ్యదా సంపన్నాభవతి—అదా తస్మిన్సావ పకాతే,
సదనసోమ్యతి ప్రకృతనసతాసంగతోభవతి

ర౨— తస్మాప్రవసత్సంపత్తే స్థితియిహాపత్వం స్వపిహితానునిర్వచనాను
గుణవిశ్మయతి— స్వమపీతోభవతి— అత్రస్వశబ్ద స్వావన్నజీవమాత్ర ప
రః- సతాసోమ్యదాసంపన్నా భవతిస్వమపీతో భవతి స్థానప్రసాదనసత్వ
శబ్దస్వశబ్ద ర్మురకవిజయత్వావశ్యం భావాత్సచ్చిద్ స్వదాన్తీన్ ప్రకరణే సర
మార్గవిజయత్వావస్థితీతి తత్పురపవ- ననుజీవనిన్నత్వా త్పురమార్గనన్త

(౨౦౦)

ఈశ్వర్యధికరణమ్.

న చాచేతనం ప్రధానం చేతనస్య జీవస్య కారణం భవతు సమా-
 తి-స్య మపీతో భవతి- ఆత్మానమేవ జీవోఽపీతో భవతీస్యధాః-
 చిత్వస్తు శరీరకం తదా త్యజమానం బ్రహ్మైవ జీవ శబ్దే నాభిధీయ
 తత్తతి నామయావత్కరణం త్యోక్తమ్- త జ్జీవశబ్దాభిధేయం
 బ్రహ్మ సుమప్తి కాలేపి ప్రళయ కాలాత్తన నామయావతివృత్త్యాభా-
 వాత్ కేవలసచ్చబ్దాభిధేయమితి, స తా సోమ్యుగా న సంపన్నో
 భవతి స్వ మపీతో భవతీ త్యుచ్యతే- తథా నమానప్రకరణే నామయా
 వసరివృత్త్యాభావేన ప్రాజ్ఞేవైవ పరివృత్త్యాత్, ప్రాజ్ఞేనాస్యవానం
 పరివృత్తో న చాహ్యం క్షిప్తనవేద నాన్తరమి త్యుచ్యతే- ఆమో
 యా జీవస్య నామయావపరివృత్త్యా నేహి సవ్యతివక్త పితయజ్ఞా-
 నోదయః సుమప్తి కాలేహి నామయాపే వివరయ సతా సంపదివృత్తః
 పునరపి జాగరదశాయాం నామయాపే పరివృత్తా తద్వత్సామయాపో
 భవతి తుక్రిత్యస్తరే శ్చస్య మభిధీయ తే- యదా సుప్త స్సప్తం
 నకథంవన పశ్యతి అథవాస్మిన్ ప్రాణప బైకభావతి, తస్మాద్వా
 ఆత్మనః ప్రాణా యథాయతనం విప్రతిష్ఠతై, తథా, తత్తమా వ్యా-
 ఘో)వా సింహువా వృకోవా వరాహువా దంశోవా మశకో
 వా యద్య ద్భవన్తి తథా భవన్తి- తథా సుమప్తం జీవం, ప్రా-
 జ్ఞేనాత్మనా సంపదివృత్తృతి చవదతి-

యశ్చేతి॥ సూక్ష్మదశావర్తి ర్మయః- కాగ్రత్వవికల్పః పర స్సుమప్తజీవి
 కిష్ట స్వస్మిన్ రీతిః తదవస్థాభూతి త్యధా- స్వకల్ప స్థాగ్రియాదిపరత్వ
 వ్యదాసాధా మతరసపరత్వవ్యదాసాధాం తరసపరత్వ బైకద్యాధాం
 స్వమానైక్యోక్త్యావ్యదాసాధాం చాచాగ్రతే॥

స్వ కథం జీవం ప్రతిస్వత్వవితి చేదుచ్యతే- తవమనుష్యుడి నామయాపాభిమాన
 రాగలా భాద్యమనుగమిర్మతిభిజ్ఞాన ప్రసరవజ్జగతిరావశ్యజీవ వికల్పః ప
 రమాత్మాతవమనుష్యుడి నామయాపరాగ ర్మయలోభ మాహవ్యోపాధికరాహ్యభ్యం
 తరాకారాభిమాన కాలుష్యరహితజీవశరీరకస్సన్నాత్మస్య తథాగత బ్రహ్మర్మ
 వితిసాన్వియమా(౧౦౦౦౦౦౦౦)దిసుత్రత్యాసాన్వియార్థాత్కరత్వాన్నానుపపత్తిః
 అత్రత్వ-పూర్వస్య ఏతెంగాయాకాకస్య సకర్మకర్తృత్వవితివదిద్వితియా-
 రక- తస్మాదిత్యం స్వకీర్త్యాదత్తే స్వంహ్యతీతాశచి- హియస్స

తస్మాత్ సుచచ్ఛిదాద్యః పరం బ్రహ్మ సర్వజ్ఞః పరమేశ్వరః పురుషోన్మమపవ- తదాహ వృత్తికారః- సతా సోమ్య తథా సంపన్నో భవతీతి సమస్తస్య సంపత్తిశ్చా మేత దధ్యవసీయతే, ప్రాజ్ఞే నాన్యనా సంపదిష్యత ఇతి చాహతి-

ఇతశ్చ న ప్రధానమ్-

గతి సామాన్యాత్ || ౧౦ ||

అత్లావా ఇద మేకపవాత్రాపీ న్నాన్యతి-ఇవ స మిషత్ స శుక్రత లోకాన్ము సృణా ఇతి స ఇమా లోకా నస్మజత, తస్మాద్వా ఏతస్మా దాస్యేన ఆకాశ స్సంఘాతః, ఆకాశాద్వా యుః, వాయో రగ్నిః, అగ్నేరాపః, అద్భుతః పృథివీ, తస్యహవా ఏతస్య మహతో ఘాతస్య నిశ్చలసిత మేత ద్యద్భక్త్యేవో యజాత్వేద ఇత్యాది స్తు ప్పివాక్యానాం యా గతిః, ప్రవృత్తిః, తత్సామాన్యాత్ తత్సమా నాథాత్వా దస్య- తేషుచ సర్వేషు సర్వేశ్వరః కారణ మవగమ్య తే. తస్మా దత్రాపి సర్వేశ్వరపత కారణమితి నిర్ణీయతే-

ఇతశ్చ న ప్రధానమ్-

శ్రుతత్వాచ్చ || ౧౧ ||

తేవశ్యావృత్తిశ్చరానుత్తరాశ్చ దేవతావిశేషవిద్యభాగా సుర్యశ్శాదిక ద్భాగః- వ్యాఖ్యాస్తర వ్యావృత్త్యభామాహ-తదాహతి- అసంపత్తి స్సరతః స్యేత్ కుష్టా నిర్గమః- అన్య త్రాసంపత్తిశ్చా- ఏతత్ బ్రహ్మకారణత్వమ్-

గతిసామాన్యాత్- అత్సకర్మాది త్యుక్తత్వా ర్థద్యని వ్యాఖ్యానాహ- అత్సతి- తస్యహవా ఇత్యత్రచ అత్లావా అతే ద్రవ్యవ్యతిత్రోయతే- సా మాన్య ముఖ్యాద్యైరక విత్యాహ-రదితి- తతః విత్యత్రాహ-తేషుచేతి-

సపర ముపనిషదస్తరేషు, ఇహాపీ త్యాహ- శ్రుతత్వాచ్చ- సార్య

స్వస్థిర్లీనూభవతి, తస్మాత్స్వతితీతి తాత్రాచక్షతేషత్వభాగ-యద్యతేభ్యవ్య ద్భాగో ఇతిధాతోనికావృత్తి స్వస్థితికల్ప, సమస్తకల్పా పవదా దతితే, త త్తాప్యకనాయాదినిర్వచన వదభా వాదయాప ముపపద్యత ఇతి ద్రవ్యవ్య- తత్ర తేవస్యపరమాత్మని లయప్రతిపాదనాత్తేజా ల్నాదివత్సేవస్యాపి తదపాదయ త్వాత్తత్త్వేన సత్త్వకర్మముపపాదితం భవతి- అత్రచక్షత్యముపనిషద్భు తా తాయాముక్తమ్

శ్రుతమేవ హ్యస్యా ముపనిషది ఆస్య సచ్చిద్వాచ్యస్య ఆత్మత్వేన నామయావదేయైర్వాక్యకర్తృత్వం, సర్వజ్ఞత్వం, సర్వశక్తిత్వం, సర్వాధారత్వ, మపహతపాపస్థత్వాదికం, సత్యకామత్వం, సర్వ సోకల్పత్వంచ- అనేన జీవేనాత్మనామప్రవిశ్య నామయాపే వ్యాకరణాని, సన్మూలా సోమ్యేమా సుర్వాః ప్రజా సుదాయితనా సుత్ప్రతిష్ఠాః, పితరాత్మ్య మిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా, యద్వాసేహస్తి యద్వ సాస్తి సర్వంత దస్యై నైమాహితం, తస్మిన్ కామా సుమాహితాః, ఏష ఆత్మపహతపాపాస్థానిజరో

జ్ఞో సర్వశక్తిత్వ విజయవాక్యే తదైక్షరలఘుస్యామితి పూర్వమే జోపాత్త- సదాయితనా ఇ త్యాధారత్వమ్- ఉక్తగుణ స్యాత్మత్వం దర్శయతి వికదాత్మయితి- సత్యకామత్వం యచ్చైతి- అపహతపాపస్థత్వాదిక ముక్తమేవ ఆత్మ

రర- అన్నేన సోమ్యుఁగేనాపామాలమ నిచ్చాద్భి సోమ్యుఁగేన త జోమాల మన్విచ్ఛతేనాసోమ్య ఁగేనసన్మూలమన్విచ్ఛ- ఁగేన-కార్యం-కారణం విజానీహిత్యధాః.

రర- సన్మూలాసోమ్యేమాస సుర్వాఃప్రజా సు దాయితనాస సుత్ప్రతిష్ఠాః - అత్రప్రకాశజ్ఞేన సజీవంజగన్నిర్దిశ్యతే- సన్మూలాస సుత్ప్రతిష్ఠా ఇతి పద ద్వయంసచ్చిద్వాచ్యబ్రహ్మధీమోక్షుర్తిలయపరం- ప్రతిష్ఠానిష్ఠ- పర్యవసానం- లయఇతి యావత్- సదాయితనాఇతి సదాధారత్వముచ్యతే- అనేనజగత్కరీరత్వంఫలితం- తత్కథమితిచెదిత్కం- ఉత్పత్తిలయశేతుత్వవారిపదద్వయమశ్య గతినస్థితి శేతుత్వవారినా సదాయితనా ఇతిపదనస్థితి శేతుధారకత్వంవి ధ్యతి-ఏతస్యనామకరస్యప్రకాశసేగాగిద్యావాపుభివ్యావిశ్చత త్పతఇతిప- తి ధాతుక్తస్థితే-ప్రకాశివేనధారణాధీనత్వావగమూర్తస్యప్రవికాశసస్య అంతః ప్రవిష్టత్వాస్తాజనానామిత్యంతఃప్రవేశపూర్వకత్వావగమూర్తస్య కాళాప్రకృత్యయన్యాయేనాంతఃప్రవేశకాశసధారణా నామస్యతమాత్మావశీరతయోఫలిత త్వార్ సదాయితనాఇత్యనేన ధారకత్వోక్తావ్యంతః- ప్రవిశ్యకాశవేనధార కత్వంజగత్కరీరత్వస్యఫలితత్వాజ్జగచ్చరీరకత్వంఫలితం-సన్మూలాసోమ్యేమాస సుర్వాఃప్రజా సుత్ప్రతిష్ఠా ఇతిద్వాగ్యం సమపాదానకత్వమ్-సదాయితనాఇత్యనేనసదంతర్యామికత్వమ్-ఉపాదామూపాదేయ భావస్యాకీన్ననిష్కత్వాత్పు కాళ త్తే నాదిత్సంస్పృష్ట జీవమూర్తిపరామర్తకస్య సమపాదానక త్వసంభవాత్పు కాళతేనానిప్రకాశరీరకంబ్రహ్మోపాచ్యతే- సదాయితనా ఇత్యత్రసదంతర్యామికత్వస్య కరీర భారవిదధిన్నాత్మనిష్ఠత్వేనచిదచ్య రీరకబ్రహ్మనిష్ఠత్వాభా

విష్ణుశక్తి ర్విశోకో విజఘ్న తోసిపిపా స స్మత్యకామ స్మత్యసంక
ల్యుతి- తథాచ శ్రుత్యస్తరాణి- నతస్య కశ్య త్పతిరస్తి లోకే నచ
శితా నైవచ నస్య లిద్దమ్, సకారణం కరణాధిపాధిపా నచాస్య
కశ్య జ్జనితా నచాధిపః, సర్వాణియాపాణి వివిత్య ధీరః। నామాని
కృత్యా భివదన్ యదాస్తే, అస్తఃప్రవిష్ట శ్శాస్తా జనానాం స
ర్వాత్సా, విశ్వాత్సానం పరాయణమ్, పతిం విశ్వ ప్యాత్సేత్స్వర
మ్, యవ్ప కింది జ్జత్యస్మిన్ దృశ్యతే శ్రూయతేపివా। అన్తర్బు
హిశ్చ త త్సర్వం వ్యాప్య నారాయణ సిన్ధుతః, ఏవ సర్వభూ
తాన్తరాత్సాసహత పాప్సా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణ ఇ
త్యాదీని-

తి- ఉపాత్తవాక్యానా ముక్తాభావరత్వం ద్రవయతుం శ్రుత్యస్తరై స్సంపాద
యతిరథాచేతి॥ ఉక్తగుణవైకద్యమయక్త గుణాత్కాపనంచ కృతం భవతి- నతు
సూత్రవిషయతయా శ్రుత్యస్తరోపాదానమ్-

వాస్సవాయితనాగ్నితి వాక్యాయుషక్త గృహకర్తృ న కిరీరభూతచేతనాచేతన మా
త్రిమివాభిధీయతే- తథాసమ్న లాసనిర్మలమైత్యపాదానత్య ప్రతిపాదక
వాక్యవిశిష్ట న్యైవా పాదానత్వాత్స చ్చత్రైవసూక్ష్మ విదచిద్వి శిష్ట మవాచ్యతే-
శవాయితనాగ్నిత్య త్రివిశిష్ట స్యసతో స్తర్యాదిత్వా సంభవాత్సచ్చ త్తైవమి
త్యమాత్రిమివా భిధీయతే-

రఁ ఏవం సుఖుక్తాసస్సం పత్తింకనస్య ప్రదక్ష్యప్రయాగకాలేన స
త్సంపత్తిండకోయతి- అస్యసోమ్య పురుషస్యప్ర యతోవాద్వి ననీ సంపద్యతే
మనఃప్రాణేప్రాణైస్త్వనీ తేజఃపరస్యాం దేవతాయామ్- ప్రియతః మ్రియమా
గన్యైశ్చకః- అత్రవాచామనః ప్రకృతికత్వాసంభ వావ్యాపా రోపరమశా
తుభాతసంశ్లాఘవిశేషవచ వాచా మనసిలయః- మనఃప్రాణేలయేపి తాదృశపి
వ- మనఃకరణగ్రాహుంప్రాణే మనఃపురు షుచరంపుడితిమటయన్ భూతేష్యేనం
పరదరమాత్సనిశ్చిత్వక్త రీత్వాప్రాణాదీవేసంప న్నోకేతనసమా తేజశ్చరా పతి
షీతేమభూతేష్యసంపన్నా భవతి- తతఃపరంసుఖమిభూతభాగాయాస తక్రమా
యసజీవానాం భూతసూక్ష్మ జ్ఞాం పరమాత్మనిసంపత్తి ర్భవతిర్యకః-

రః- సయమిహాణిమా-రావృకశ్చచ్చర్మి తమిహాణిమా అణువత్తు ర్విశ్లేయః
మానాంతరాగోచరఇత్యభాః-

రః- విరదాత్స్యమికం శర్యం- ఏవఅత్సాయస్య విరదాత్స్యో- స్వా
భావ్యత్-

తస్యా జ్ఞగత్కారణవాదీ వాక్యం న ప్రధానాదిప్రతిపాదన
యోగ్యమ్- అత స్సర్వజ్ఞ స్సర్వశక్తి స్సర్వేశ్వరేశ్వరో నిరస్త
నిఖిలదోషగ నోఽనవధికారికయాసంభేద్య కల్యాణగుణగణాఘ
మహానావః పురుషోస్తమో నారాయణఏవ నిఖిలజగదేక కారణం
జిజ్ఞాస్యం బ్రహ్మైతి సిద్ధి తమ్-

అత ఏవ నిర్విశేషజన్మాత్ (బ్రహ్మవాదోపి సూత్ర) కారేణ
అభి శ్చ్యుతిభి ర్నిరస్తా వేదితవ్యః- పారమార్థికము భేద్యుగాది
గుణయోగి జిజ్ఞాస్యం బ్రహ్మైతి స్థాపనాత్- నిర్విశేషవాదేపి-

అశబ్ద స్వాప్రతిపాద్యత్వం నిగమయతి॥ తస్మాదిని॥ బ్రహ్మణః ప్రతి
పాద్యత్వం నిగమయతి॥ అరవితి॥ నిమిత్తపాదానభూత స్వేచ్ఛరత్వ మాహ,
సర్వజ్ఞ ఇత్యాదిః- శోధకార్థమాహ, నిరస్తే- గుణేశ్వర ప్యాక్రయమహ
త్వాన్వయ మహానావశబ్దః- పురుషోత్తమనారాయణశబ్దా విదదిత్యైవమగ్య
తచ్ఛరీరకత్వపరా వసుమాకత్వస్సార్థక- గగనా ద్యుపహిమ్నారాయ నిఖి
అశబ్దః- శర్యవిధికారణత్వా యైశశబ్దః-

సూత్రాణాం వరపక్షననుగుణత్వం ప్రాప్నోతిప్రం నిస్తరే కాహ॥ అ
తపితతి॥ వేదితవ్యః నిరాసః ఫలితవి త్యభాః- ॥ పారమార్థికేతి॥ అన్యథా శు
క్తిత్వాపారమార్థ్యే రజితవత్- ప్రధానమేవ బ్రహ్మ స్వాదితి భావః- నాచి
త్వత్వతా, సాక్షిత్వాదిత్యత్రాహ॥ నిర్విశేషేతి॥ వ్యావర్తకాపారమార్థ్యే వ్యా

౪౯- తస్మిన్- సజీవస్వజగతస్స చార్సకత్వమేవసత్త్వం ప్రామాణికం

౫౦- సతత్వా- ప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్సచ్చ్యుతి తస్స ఏతస్యాత్మైత్యభాః

౫౧- తత్త్వజనీ శ్వేతతేతో ఇతి- అత్రత్వం శతే నానిముఖ శ్వేతతేతవాది
నావర్యవసానవృత్తా తదంతర్యామి పరమాత్మాభిధీయతే- శరీరవాదికత్వా
నాంశరీరపర్యంతత్వస్యా కృత్యశికరణన్యాయబిద్ధత్వాత్సంసారిణ శ్వేతతేతో
ర్నిత్యముత్తన తచ్ఛర్మాభావ శచ్ఛ్యుతి తబ్రహ్మణా అభేదానంభవత్- అత్రచ
వత్త్వముపనిషత్ప్రకాశాయాముక్తమ్- తత్రైవదగ్నివ్యమ్-

౫౨ ఏవముక్తశ్వేతతేతు సుసంపీడకాయాం పరమార్సనిసంపక్షేస్వా
పానంతరం తతఉత్థాయాగతశ్చత్రావర్తగృహజుత్థాయాగతస్సృజాస్థిని
స్సృజ్యమాదాగతోస్థిని ప్రతిసంధానవత్సరి సంపన్నాస్థి సతతగతోస్థిని ప్రతి
సంధాన ప్రసంగాత్తై వదిప్రసంధానియమితిమన్యమాన అహ- భూయఏవ భగ
వాన్విజ్ఞాపయితి- సమ్యక్సామనుకాధీర్యభాః-

౫౩- ఏవం ప్రాధికరణేతి- తథాసామ్యేరహితాద-

సాక్షిత్వము పృథాకమాధికమ్- వేదాంతవేద్యం బ్రహ్మవిజ్ఞాన
స్వరీయా ప్రతిజ్ఞా తమ్, తద్వ చేతనమితి, ఈశ్వరేత్వాతద్విమిత్యా
దిభి సూన్యైః ప్రతిపాద్యతే- తేతనత్వంనామ చైతన్యగుణయుగళ
అత ఈశ్వరునిచిరహిణః ప్రధానతుల్యత్వమేవ-

వృత్తిరేవనేతి భావః- సాక్షిత్వం చాపారమాధికత్వసహి క్రూరక ఇత్యత్రా
సాక్షిత్వానైతి- అరూపితాకానాన తత్త్వావేదకమాసవిజయ ఇతి భావః- తే
తనత్వ మస్తు, తతః మిత్యత్రాహ- చైతనత్వమితి- స తుల్యత్వం, ప్రకాశ

౫౪- ఇమాసామ్యుత్పత్త్యే పురస్తాత్ప్రపంచస్యస్థాంతే పశ్యాత్ప్రకృత్యస్తాస్స
ముద్రాత్పముద్రీకీకాపయంతి సముద్రవధివంతిరాయథా తత్రసవిదురియమ
మామస్మీయమమచీరి, ఏవమేవ ఖలుసా మ్యేమాస్మిర్యాః పరీకా ససరతగమ్య
సవిమస్సరతగచామమభి రభిమాన్యా మోహాపింహావాప్యోహావరాహా
వాపిలావాపరంగోహ దంహావామకకోహయద్యద్భవంతి తదాధవంతి- సయపి
మిడిసి మేరవార్ష్యుదం సర్వంతర్నర్యం సలత్సరత్త్వమపిత్వకతౌ ఇతి
భూయపవమాధగవాన్యిక్వా పయత్వితి తథాపోమ్యేరిహావావ-యథాగంగా
చ్యానద్యః పూర్వదిక్ప్రస్థీరాః ప్రాబ్ధిఖరయాసముద్రంయాంతి పశ్యాత్ప్రకృత్యే
వృత్తాస్సంధ్యావ్యానద్యః ప్రత్యభిఖరయాసముద్రంయాంతి పునశ్చసముద్రా
త్పముద్రంగచ్ఛంతి- సముద్రపర్యంతతేకాత్పముద్రమధ్యంగత్వాసముద్రైశ్చేకీభా
తాస్సక్యః ఇయంగంగామామస్మీత్వం ప్రత్యభిక్వా తుమసమథాధవంతి, తథా
సుప్తార్థితా అపిసరతిర్థితాలగరాభిసప్రత్యభిక్వా తుంసమథాః- అపితుప్రా
చీనవ్యాప్రాదిమత్రభావమయ సందధతే- యద్యద్భవంతి, ప్రకాశాగ్రక్తకా
యాంయద్యవ్యాప్రాదిత్వంప్రాప్నోవంతి, తత్ వ్యాప్రాదిత్వం, ఆధవంతి ఆ
గత్యధవంతి- సుప్తిస్థానా త్పరమార్షనలగత్యయథాపూర్వం వ్యాప్రాదిభావ
మయ సస్థ తరభిత్వకః-

౫౫ అనంతరం మరణదకాయాం తేవస్యనాకాభావః- అస్యసామ్యమకతౌ
మృతస్యమౌల్యానాన్యజ్జీవన్ ప్రవేద్యేవావతం వావతీతదంబ్రయితేనవేదామ్ర
యత- ఇతిభండేనవవీరః-

౫౬- యథాసామ్యపురుషంగంధార భౌతికనద్యాత్మమనీయంతరకోరిజన
విస్మృతీ త్పయితారత్రప్రాప్తోదకవ్యాకరాత్వప్రధ్నాయితాభినద్యాత్మతనీతో
౭ భినద్యాత్మోవిస్మృతః- ఈసామ్యయథాలాగంగాభౌతికనవద్యః నిల
ద్యచతుఃకంచిత్రు రుదంబోరాగృహీత్వావిజనవిస్మృతే- నదిగృహీతకః
ప్రాబ్ధిభావాదేదబ్ధిభావాఅభాముఖా వా- భినద్యాత్మవతస్క త్రరానీతో-
భినద్యాత్మవవస్మృత ఇతివిక్రాంతే-

కింఽ నిర్విశేషపి కాశమాత్రా బ్రహ్మవాదే తస్య ప్రకాశ
త్యనుపి దురుపపాదమ్- ప్రకాశోహినామ స్వస్య పరస్యచ వ్యవ
హారయ్యతా మాపాదయన్ వస్తువిశేషః- నిర్విశేషస్య వస్తు
న స్తదుభయరూపత్వాభావాత్ ఘటాదిన దవిత్త్వమేవ- తదుభ
యరూపత్వాభావేఽపి తత్త్వమత్వమస్తితిచేత్, తస్మి- తత్త్వమ
త్వంహి తత్సామర్థ్యమేవ- సామర్థ్యగుణయోగేహి నిర్విశేషవా
దః పరిత్యక్తస్సాన్యత్- అథ శుద్ధిప్రామాణ్యా దయమేకో విశే
షోఽభ్యుపగమ్యత ఇతిచేత్, మాన్తతహి- తతపవ, సర్వజ్ఞతా, స
ర్వశక్తిత్వం, సర్వేశ్వరేశ్వరత్వం, సర్వకల్యాణగుణా కరత్వమ్,
సకలహేయపితృనిక తేత్యాదయ, స సర్వభ్యుపగన్తవ్యాః- శక్తి
మత్త్వంచ కార్యవిశేషానుగుణత్వమ్- తద్వ కార్యవిశేషైకేననూ
పతీయమ్- కార్యవిశేషస్య నిష్ప్రమాణక ర్పే తదేకనిరూపణీయం
శక్తిమత్త్వమపి నిష్ప్రమాణకంస్యాత్- కింఽ నిర్విశేషవస్తు వా
దినో వస్తుత్వమపి నిష్ప్రమాణమ్- పరిత్యక్తానుమానాగను స్వానుభ
వా సన్నివేశగోచరా ఇతి పూర్వమే వోక్తమ్-

సతుల్యత్వమ్, ప్రకాశ రూపత్వా దిత్యత్రాహ|| కిష్కోతి|| తత్త్వమత్వ ముప
గమ్య దూషయతి|| తత్త్వమత్వంచ కేత్యాహ|| శక్తిమత్త్వంచేతి|| దూ
షకాన్తగమాహ|| కిష్కోతి|| వస్తుత్వం తద్వ త్యావృత్తిః-

౫౭- తస్యయథాభీనమానం ప్రముచ్య ప్రబ్రూయాదేతాం వికంగన్తానాం ఏ
తాదిరం ప్రజేతిస గ్రామాద్రాకుం పుర్యకేపద్ధికోమధావిగన్తానానామైవసంఘ
ద్యేత- యథాకల్పితార్థుడికతస్య బంధనం ముక్త్యాదిత ర్థోగంధారాప
తాంఘి శంప్రజేత్యుక్తా గ్రామాద్రామంఠరంపుర్యకే తైరుపదిప్య మాగో, మ
ధావిడై త్వాథావిస్సరణింః, పండితః పోషాపాహమ్ మధీయుక్తః యథాగం
ధారాగవపునరభిసంఘద్యత ఇత్యేతాః-

౫౮- ఏవమేవమావార్యత్వాన్ పునుషేవేద తస్యతావదేవవి కంయావత్సవి
మోక్ష్యే అథసంఘర్ష్య ఇతి- ఏవమావార్యం బ్రహ్మత్వ కన్తవిమతి అతస్తదా
త్వకతయాస్వాత్మానమరుసంధ్యై త్యుపదిప్య స్స తదాత్మకత్వమనుసంధ్యై-
ఎతాత్మకానుసంధాన నిజ్య త్వతావా నెవవిలంఘి యావత్స్వార్థకమూర్ఖక
రీరాన్న ఏవోమోక్ష్యే- తదసంఘరంతుశత్రూపం బ్రహ్మసంఘర్ష్యతే - సవిమోక్ష్య
ైకసంఘస్య ఇతితైరుపద్య త్యయత్వాః తస్యః తదిత్యతస్య తావదేవవిరమిర్వ్యత

తస్మాద్వివిధ) తేతనాచేతనాత్మకజగద్భూతేణ విమలస్వా
మి తీక్షణక్షమః పురుషోత్తమపవ జిజ్ఞాస్యత్థితి సిద్ధమ్-

వివేకం సంహర్య చ్యవతం నిగమయతీ తస్మాద్విధి

శ్రీభగవద్గీతాపాద్యైః తస్యమేతావాసేవవిలంబితే, యావత్కర్మభిర్నవిమలః
తఃపరంబ్రహ్మసంపన్నైః ఇత్యుపాసక స్వార్థసంధానప్రకారోనన వాక్య
సూచ్యతేఇతివదంతి-

౫౯- తద్ధ్యాన్యైః తేనైవ విజ్ఞాతీతి- ఏవంనవకృత్వోపాధితః శ్రేయశ్చ
తురస్యాద్భూతకస్య వాక్యాత్తద్భూతస్య సర్వరూపం విజ్ఞాన్తేజ్జాతవా నిత్యభావః-
వాక్యసామ్యోక్తిర్భూతపానీతవానితి వాదః- ద్విరుక్తిర్విద్యాసమాప్త్యభావః॥

విషయః॥ ఆపన్నవర్తి-

౧- తస్మాద్వివిధస్వాభావ- పరమతత్త్వే హితపురుషార్థా ప్రతిపాదితానం
దర్శన ప్రస్తుతైః- బ్రహ్మవిదాపాత్తిపరమ్- సీతశ్చియబృహత్సాక్షి
వస్తుపాసకస్సర్వభ్య ఉత్పన్నం పాహ్నితీత్యభావః- ఆపన్నైరసకృతవదే
తావ (౧౧౧౧౧౨) తస్మాదకాంత్యా తేన తదమూపాసనాది శబ్దానామేతా
భావా ద్భూతస్య వివిధ్యత్ర విచ్యుత్పూర్వపాసనపరః- తత్కీర్తితున్యాయసప్రాప్య
వైకా పాస్యత్వాద్భూతస్య విదాపాత్తి పరమితి పరస్యభిప్రాయః- ప్రాప్యత్య
కథనాన్తవైకాపాస్యత్వమితి ప్రస్తుత్యమ్- అత్ర బ్రహ్మ, తద్విదనం, ప్రాప్తిః,
ప్రాప్త్యంతేత చతుష్టయముక్తమ్-

౨- తింతర్భూతీద్భూతం తద్విదనం తిద్భూతప్రాప్తిః తిద్భూతం పాహ్నిమి
త్యాకాంత్యాం మంత్రముఖేన వివరీతుం మంత్రీమవతారయతి- తదేషాన్య
త్- తద్భూతస్య భిక్షుభీకృత్య ఏషాముగధ్యేతృభిరుక్తా- బ్రాహ్మణాక్తస్యా
ర్థస్య తేద్యదునైవ మంత్రేణ క్రియత ఇత్యర్థః- ఏవ తేన హిమంత్రీవ
నిక (౧౧౧౧౧౩) సూత్ర భాషితమ్-

౩- సత్యం భావ మనన్తం బ్రహ్మ యేవేద నిశితం గుహయాం పరమే
ద్యౌమహా సోఽశ్మితే సర్వాబ్రాహ్మత్యనిహ- బ్రహ్మణ విపృక్తతీ- జ్ఞానాది
(౧౧౧౧౧౪) సూత్రేయతోవా ఇమాన్తేజ్జాతకారణకాత్మిన స్తీతిపన్న జగత్కా
రణస్య బ్రహ్మణసనికతే తరవ్యాపృతం స్వరూపమభిధీయత, సత్యం భావ
మనన్తం బ్రహ్మణ- తత్రసత్యవదం నిరుపాధిక సత్తాయేబ్రహ్మణ- తేనవి
కారాస్పదమతేతనం తస్మిన్సృష్టశ్చేతనకృత్యావృత్తిః- సామాంతరభజనా
ద్యవస్థాంతరయోగస తయేనిగ రుపాధికసత్తాయే గతహితత్వార్- భావ
వదం నిత్యాపంతుదిత భూతకారణమాహ- తేనకదాదితస్మిన్కుటిరభావశ్చేతన
ముక్త్యావృత్తా- అనంతవదం దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదరహితం- స్వరూప
మాహ- సగుణత్వాత్స్వరూపస్య స్వరూపేణగుత్త్యానంత్యమ్- తేనపూర్వపవ

ద్వయ వ్యావృత్తకోటిద్వయ విలక్షణసాన్నిధ్య స్వరూపస్వగుణానిత్యావ్యా
వృత్తాః విశేషజానాంవ్యావృత్తా కత్యాదితి భాషితమ్- నన్విత్రాక్షాన పదస్య
విషయావగాహిత్యానత్యం ప్రవృత్తినిమిత్తంచేత్, స్వరూపస్యాభ్యావృత్తి
జ్ఞానమిత్యస్య జ్ఞానగుణకమిత్యభావర్యవన్యో న్నతు స్వరూపస్యజ్ఞానత్యమ్-
స్వప్రకాశతా రూపజ్ఞానత్యం ప్రవృత్తినిమిత్తంచేత్, స్వరూపస్య జ్ఞానత్య
మాత్రం నిర్భయన్తు జ్ఞానగుణకత్యం- నచేచ్ఛపత్తిః తద్గుణసారత్యత్తుత
ద్యవదళః పాజ్ఞవదితి (అ॥౩౧౬౯) సూత్రయథానత్యం జ్ఞానదితి బ్ర
హ్మణా జ్ఞానగుణసారత్యావృత్తానమితి వ్యపదాఇతిభావ్యం విరుధ్యతేతిచేత్-
ఉచ్యతే- స్వప్రకాశత్యమప్రవృత్తినిమిత్తం- తత్రజ్ఞానత్యాశ్రయత్యమసం
జాచాత్వస్య రూపతోగుణకత్వనిర్భయః- బ్రహ్మశబ్దాత్పూరిత్యమానం బృహత్త్వం
యథాస్వయావతో గుణతత్వనిర్భయః తద్వదితి వ్యాసాశ్రయత్వం- వస్తుతస్తు
జ్ఞానమిత్యస్యాతో దాతృత్వాదకో అద్యజంతత్వే నజ్ఞానగుణకత్యమివారథః-
ప్రజ్ఞానమనవవానందమయితి నిత్యం విజ్ఞానమితి శ్రీత్యత్రరాద్బ్రహ్మణా
జ్ఞానస్వరూపత్య మప్యస్తీతి ద్రవ్యవ్యమ్- ఇహేదం నాన్యత్రతిపరిచ్ఛేదత్తుమక
త్యవ్యంజే కాపరిచ్ఛేదః- ఇదమిదానం నాన్యతిపరిచ్ఛేదాయోగ్యత్యం కా
పరిచ్ఛేదః- ఇదమిదం నెరిచ్ఛేదానమాత్యలక్షణం సర్వవస్తు సామానాధి
కరత్యామాత్యం వస్త్యపరిచ్ఛేదః- యద్వావస్తుస్వభావతః పరిచ్ఛేదావస్తు
పరిచ్ఛేదః- యథాతుల్యతాత్యైతి తల్యపరిమాదత్వేదిదళవణా సువణా నేక్ష
యోకలభాతాదెరపకమాః- తద్రాహిత్యం వస్త్యపరిచ్ఛేదః- సమాభ్యధిక
రాహిత్యనిదానభాతో గుణైనిరతిశయ ప్రకమావస్త్యపరిచ్ఛేదఇత్యక్తం
భవతితి వ్యాసాశ్రయ్యావృత్తాశ్రం- నాంరంగుజానాంగచ్ఛం తితేనానన్యాయము
చ్యతఇతి స్మరణాబ్ధిజానంత్యమనంతకర్తా భాః- అత్రరూఢివకాద్భవతా విశే
షనిరణయః- సచానంతపదస్య సారాయుజాదినః పుల్లింగత్యం స్వాదితివా
చ్యమ్- ఇచ్ఛాపత్తిః- తస్యద్వితియాంతత్వేన పుల్లింగత్య స్వేచ్ఛత్యాద్విత్వీతి
యాంతత్యాభావేన యోజననిహితంగుహయామిత్యత్ర తచ్చుత్వాధ్యాహరప్ర
సక్తోర్- అనధ్యాహరణాపకావధ్యాహరస్యాన్యాయ్యాదీర్- యదిదా
నంతపదయోగికాభాస్య త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితత్యస్య సారాయుజాదన్యత్రా
ప్రసక్త్యాశ్రీపత్యాదికత్వే ప్రివసనయాధిః కల్పనీయేత్యత్యేత, తదాఃసనకీతిః-
అత్రసత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మత్యనైకబ్రహ్మశబ్దాభో వివృతః- పృథ
యగుహనిహితత్వ ప్రకారకజ్ఞానప్రతిపాదకనయో జననిహితం గుహయామి
త్యనైకవిచ్ఛుత్వా భావత్- పరమేవోమకసోక్తురభ్యత్యంతక ఆపృతి కజ్ఞా
భావత్- సర్వాన్మామాంతుహ బ్రహ్మణావిచ్ఛేద తిత్యనైక ప్రాప్యముక్తమ్-
కామ్యంతఇతి కామాకల్యాణగుణాః- ముక్తస్యసర్వవిషయ విరక్తస్యతద్వ్యతి
రిక్తకామ్యంతరానంభవార్- అభయఇహత్యానమనిద్య ప్రకంత్వేతాంశ్చన

తామనామనితామదా తామకల్పి స్వ కలాగగుమిక్తివ ప్రయోగాత్- వివిధము
 కన్పిరిద్యనైతి విముద్రిహి- నిరుపాధికానన్యాధీ నానంబుదిత సర్వవిముద్రి
 త్వానవత్త్వం హిపచక్పిత్త్వమ్-అయం చగుణి నిత్యముక్తత్వానవత్కాః- బ్రహ్మ
 పెక్షయాంతరత్వజ్ఞానం ఫలదానయాం ప్రాధాన్యం ప్రతిపాదయితుం బ్రహ్మ
 తాన హినిదెకాః- సహాయుక్తైః ప్రధానైరిహి పాదేనిస్సృతిః- సహకార్య
 తాయాం గుణాపేక్షయా బ్రహ్మణోఽప్రాధాన్యం విమాయేతికల్పత్త్వమ్- క్రియం
 శ్వత్ప్రతిచైర్వయమిహ భజాదుక- [redacted] విరివ క్షరమాత్మాపేక్షయా
 వితక్తల్యాగుణజ్ఞానం భాగ్యతాతి [redacted] నాయైవైవైతాదృశాప్రా
 ధాన్యస్య గుణత్వనదాజత్వాధాత్- అతపవహి- [redacted] భవహదనం భుక్తై
 ఇతి వహ్నిక్తృసాహిత్యపరత్వై బ్రహ్మణోఽపా- [redacted] ప్రసంగాత్ కృతికన్య
 జ్యవయిసాపేదనం భుక్తై-ఇతివ ద్భాగ్యసాహిత్య- [redacted] మేవ- సదాశ్రవణే
 పరబ్రహ్మణోఽప్రాధాన్యం విమాయేతి, భాగ్యసాహిత్యపక్షపిత భగవత్పాదా
 జ్యక్తృతానమూర్తిః- సమతేమమ్భుగ్యత్రాణవశేన పాదవ్యవస్థేతి జైమినినా
 భావనాధీనపాదవ్యవస్థావత్త్వస్య బ్రహ్మగణకయేక్తత్వాత్సహిత్యస్య పా
 దాంతరస్థస్య బ్రహ్మజేతి పాదా- [redacted] నాన్యయేనసంభవతి- తతశ్చబ్రహ్మ
 జేతినసహాయోగకృతీయా- అపితుద్భి- [redacted] భావలక్షణే కృతీయా- సహిత్యస్య
 చ యుగపదిత్యభాః- సర్వాన్ కామన్యుగపదగుభవతి బ్రహ్మజా-బ్రహ్మభూత
 ఇతియావత్- అతపవస్థా- [redacted] సాక్ష్యతేనకలాన్మామనకగిమిదసురజాభాః
 విదితబ్రహ్మరూపేః కేవల్యై- [redacted] నసంకయ ఇత్యుపలంహితమిదిచెన్న- తెహ
 మ్భుగ్యత్రాణవ శేనైత్యస్య ఉపలక్షణమాశ్రయాత్- ఉపలక్షణత్వపక్షమభ్యుప
 గమ్యైవ తద్వాన్యభ్యుత్పాద భిరవ్యభావశేనవా వ్యుత్పవశేనవా పాదవ్యవస్థేతి
 త్యాభ్యాతత్వాత్- అభియుక్తానాం మంత్రప్రసిద్ధివిషయత్వం మంత్రకన్యజితి
 వదభియుక్తానామృక్పద ప్రసిద్ధివిషయత్వమేవముక్త్యమ్- తతశ్చపాదాన్తర
 స్థేనాపి పాదాన్తరస్థపదాన్యయేయుక్తః- బ్రహ్మజేత్యస్య ఇత్థంభావలక్ష
 ణత్వాశ్చియినేన బ్రహ్మభూతఇత్యభావ ససంభవతి- త్వరతశ్చతేన రాజే
 త్యాదౌ తథా అభివాదకానాత్- కన్యజుక్తస్కాన్త వచనస్య చూర్వైస్సం
 ప్రతి పత్తిరను దాహృతత్వాత్ భాగ్యకృతుక్తపితాభాః- ఇతి శక్తోమన్త్ర
 సమాప్తివ్యతసాగః.

ర-సర్వంజ్ఞానమనం తమిత్వక్తం వస్త్రవరిచైదలక్షణమానంత్యం సర్వో
 పాదానకన్య సర్వాంతరకన్యముఖేన ప్రపంచయతి- తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మ
 సలకాశస్సంభూతిః-తస్మాదిత్యనైన బ్రహ్మవిదాహ్నితి పరమితి వ్యవహిత
 బ్రాహ్మణాత్తం పరామృత్యై- ఏతస్మాది సర్వంజ్ఞానమిత్వ వ్యవహితమి
 త్రోక్తంపరామృత్యై- తతశ్చమంత్రబ్రాహ్మణాత్తాదేతస్మాదాత్మసలకాశ-
 త్పన్నైకత్వరూపి.

౫-అకాశాద్వాయుః! వాయోరగ్నిః! అగ్నిరాపః! అద్భుత స్మృతిః-

త్రవత్వ వికారాలపరిమితత తః ప్రభుత్వం ఈమహాదాతాశవా
యతేనాదికాస్తాస్త్రవ్యవహారక పరమాత్మపరాధితి తపోరసభావ్యాహ(౨॥
౩॥౨౭॥)త్యుత్తరతః తమః

౬— పృథివ్యా ఓషధయః, ఓషధీభ్యోన్నమః, అన్నాత్పురుషః—పురుషశ్చరీ
రమిత్యుత్తరః శిష్టం సువస్తం

౭— సహపితృమహాన్నరసమయః—అయందేహాన్నరసస్య పరిణామః
అన్నమితం త్రేధా విధీయతే తేనాదికాస్తాస్త్రవ్యవహారక పరమాత్మపరాధితి తపోరసభావ్యాహ(౨॥
౩॥౨౭॥)త్యుత్తరతః తమః

౮— తస్యేదమేవ తేనాదికాస్తాస్త్రవ్యవహారక పరమాత్మపరాధితి తపోరసభావ్యాహ(౨॥
౩॥౨౭॥)త్యుత్తరతః తమః
యమత్వా ఇదంపుష్కరప్రతిష్ఠా—తస్య దేహమాపస్య పురుషస్య ఇదం ప్రత్య
క్షాత్కృత్యమేవ తః తామోన్మయం పక్ష- అభిసాన్త్రీ వాయానాభిరూప్యం
పరివృత్తమానాయం మన్యమాదేహభాగ అత్వా- మన్యం హ్యేమామః గానామా
త్సరిత్రతః ధారకత్వేన ప్రధానభూతిభిర్యుతః ఇదం నాభిరసాన్త్రీర్వరిదృ
శ్యమానం చరణన్మయం పుష్కరదా తేనాదికాస్తాస్త్రవ్యవహారక పరమాత్మపరాధితి తపోరసభావ్యాహ(౨॥
౩॥౨౭॥)త్యుత్తరతః తమః

౯— తదశ్చేద్యోనా భవతి—తత్ తస్మిన్నేవాత్మే బ్రహ్మణా తే అయం
మంత్రయాహ్నోనాభిరూప్యత్యుత్తరః

౧౦— అన్నాద్విప్రకాః ప్రకాయస్తే యాతాశ్చస్థాగ్నిత్రతః అభో
అస్మై నైవ జీవతి అత్రేనదపీయంత్యంతరః—పృథివ్యాం పరిణామానస్సవ్యాః
ప్రకా అన్నాదేవార్పిత్యంతః తత్పూర్వార్పిత్యే నైవ జీవతి అత్రతాత్రత్ర
వలయం యాన్తి త్యుత్తరః

౧౧— అన్నగంహి భూతానాం జ్యేష్ఠమః సస్మాత్సర్వామభిముచ్యతే—స
త్యభూతాపారకత్వాన్న మేవ జ్యేష్ఠమ- అతః తానాయాదిభ్యాః ని వర్తక
త్వాత్తదేవ సర్వామభిముచ్యతే త్యుత్తరః ఓషధీభ్యోన్నమిత్యుత్తరః తపోరసభావ్యాహ(౨॥
౩॥౨౭॥)త్యుత్తరతః తమః

౧౨— సర్వం నైశ్చ మేత్తువత్ యేన్నం బ్రహ్మసాసతే—అస్మై బ్ర
హ్మకృష్టింకుర్వతః యావదన్నమపి తం తావదన్నం ప్రాత్నువంతీత్యుత్తరః

౧౩. బ్రహ్మకృష్టి హేతుభూతం బ్రహ్మసామ్యం హ—అన్నగంహి భూ
తానాం జ్యేష్ఠమః సస్మాత్సర్వామభిముచ్యతే—బ్రహ్మణా పి సకలరోగినవర్తక
తయా సర్వభేదత్యుత్తరః సత్త్వాదిభిభావః

౧౪— అన్నాత్పురానికాయస్తే తాతాస్య త్సేనవహాన్తే— జనకకృష్టి
హేతుభ్యున్న బ్రహ్మణా స్సమమిత్యుత్తరః

౧౫— అన్నశిల్ప స్య నిర్వచనమాహ— అశ్వతేరిరథాశాని, తస్మాదన్యం తదవ్యత ఇతి— తీవ్రపదనియాం స్య యుక్తద్యత-సాకదకాయామలభ్యమాన తయానా విపరీతపరిణామ హితకయానా, అన్నం కృత్యుం తమశీవాతు మానురితి శ్రుత్యుక్తిత్యా, అశ్వతేరిరథాశాని సార్వత్రికం ద్వివ్యవస్థమ్.

౧౬— ఏకమేకాదరన్న మయశ్చి తస్మాల్ తరీరపర్యంతస్య బ్రహ్మ హాస్యా ఉపాదానం శేత్యక్వాప్యసతత్వాః ఇత్య పెక్షయామానందమయపవ స ఆత్మేతి దేశకాయితం స్థూలారుంధరీన్యామేన స్థూలతేహంతరన్వీనం ప్రాణ మయూతస్మత్వేనదేశకాయః సూక్ష్మారుంధరీం ద ర్పయితం ప్రవృత్తిః ప్రథమ తపవ మూక్ష్మయా అనుభత్యాః ప్రదేశనానమ్భవం యోగ్యాచ్యుతత్వనిప వర్తిస్థూలతారకాయామయిత వాసుంధరీతి ప్రదేశకాయితః తస్మాం స్థూలతా రాయాం శ్రోతురరుంధరీత్వమిచ్ఛాన్యథాయా తత్వనిపావపరిణానం వస్తుతాః రుద్రస్థితం సూక్ష్మయితమారుంధరీతి ప్రదర్శయతి- సాయం స్థూలారుంధరీ న్యామి- తస్మాద్వాపితస్మాదన్యర సమయూత్ | అస్మాన్తరతత్వాప్రాణ మయః— దేశాంతరన్వీన దేశవస్థియాప్రాణమయః సపహాత్సనతత్వాస్సం భాతవత్త్యాకాని సర్వాపాదానత్వేన తదంతర్యామిత్యేన నిర్దిష్టఆత్మేత్య భాః భగవతా భావ్యకృతా అన్యయాదితి చెల్పియవచారణ(3:3||౧౭)దితి సూక్తి)అన్నయఃసూదంతరి ప్రాణమయేప్రథమంపరమాత్మ బుద్ధిరవరీణా, త దన్తరంప్రాణమయఃసూదంతరి మమమమ, తతోబిజ్జానమయే, తతఃఆనందమ యశ్చితిభావతః ఆశ్రమంచవృత్తిః ప్రాణస్యప్రాణనవృత్తి ప్రచురత్వాత్ప్రాణమ యత్యమ-

౧౭— తైజసపూర్ణః— తనప్రాణమయే సార్వనాఅయమన్న రసమయ ఆత్మాపూర్ణఃఇతిర్థః వ్యాప్తియోగం- సర్వస్యాం దేశస్యప్రాణవ్యాప్త త్యాదిభావః-

౧౮— సవావివపురుషవిసవివ— ప్రాణమయేవిపురుషాకృతిరవత్యర్థః-

౧౯— హస్తపాదాదిమగ్నిన పురుషవిభక్త్యభాసింవృక్షస్యతి— తస్యభే రుచుభితాం | అన్య యంపురుషవి- తస్మాత్సమయస్య పురుషవిభక్త్య ము కృత్య ప్రాణమయేవి పురుషవిభక్త్యర్థః తత్కృత్యవిభావః యతేతద్వాదితి త్రియాపురుషవిభక్త్యర్థః-

౨౦— తస్యప్రాణంవరీతి వ్యాపాదక్షిణంపక్షః అనంతరరీపక్షః— స్పష్టర్థః-

౨౧— ఆకాశతా— యథాకాశస్థితోనిత్యం వాక్కుస్సత్వత్రోమహాన్ ఇతిస్పృశ్యక్రీత్యా వాయుతారభారప్రాణా పానావిభారకత్వ దాకాశ స్సార్వత్రికమ-

౨౨— పురీతిత్యం ప్రతిష్ఠా— పురీత్యామాకాశస్య ప్రతిష్ఠితత్వాత్సూక్తి పురీత్యమ-

విజయలక్ష్మి అనన్ద వల్లి-

అర్చితం ప్రాణం దేహా అను ప్రాణం తి. మనుష్యుః పరత
 త్వం— ప్రాణమను ప్రాణం తి. ప్రాణాధీనతేన నా ఇత్యర్థః-

అర— ప్రాణాహితా తా నామాయా... య
 సాత్త్వికాం భాతానాం యావద్ధృతి... యాయోరితి
 ప్రాణస్థాత్త్వే సనస్థ్యవనాదిలక్షణ సర్వభూతాయాః కారణత్వం సకలవప్రా
 ణవీచనస్థమాయోరిత్యుచ్యత ఇత్యర్థః-

అగ— సర్వమీవ తతః పుర్యంతి. యే ప్రాణం బ్రహ్మ పాసతే— ఎవః అక్ష
 ణప్రాణే బ్రహ్మ బుద్ధింతు ర్వంతః సర్వమాయాః పాప్రేక్షవంతీత్యర్థః-

అజ— ఎవం ప్రాణమయే ఆకాశాద్యన్నమయాంత రాత్సర్వబుద్ధి మవతాగ్య
 తాంబుద్ధిం నివర్తంతి— రత్నైకవచనాదీరతత్వా. యోహూర్వస్య— పూ
 ర్వస్థాస్థమయస్యైవైతత్వా ఎజవచనస్య ప్రాణమయస్థాత్త్వే త్యర్థః.
 కారీరత్వీరప్ర తిస్థంబంధాత్తై త్యర్థః- అనెనాత్స కల్పస్యైవ యాహూర్వస్వ
 త్వాంతి త్యేదస్తాభవతి- తనకౌన్నమయప్రాణమయావతాత్సకా- సర్వన్నమ
 యస్యప్రాణమయ ఆత్మై త్యర్థః-

అద— తహి అన్నమయ పాప్రేక్షమయ ర్మోకలత్స త్యాకాంబయాయా
 హ— తస్మాద్వా ఎరస్మాత్ప్రేక్షమయార్. అన్యోన్తరతత్వామహే మయః
 — అత్ర మహే మయ ఇత్యర్థః ప్రాచుర్యాభావమయత్- మనూబుద్ధ్యహంకార
 చిత్తాభ్యాంకీకరణ వృత్తి ము మనూవృత్తిః ప్రచురత్వార్-

అర— తైకైకపూర్ణః సకలవిజయవిధివచ. విశ్వపురుషవిధివచ. అ
 న్వయోపురుషవిధిః— పూర్వవచనార్థః-

అర— తస్యయతా రవః రః— తస్మాంత. కరణస్థగ్గణాత్వేదవితయి త్వా
 న్నకకమనూబాధాపాగ్గీర ఇత్యర్థః- ముఖ్యభాగస్యయతా ర్వేదస్య మనస్సంబం
 ధాభావ మనస్సగ్గీరస్త్వయాపదానంభవాదితి ద్రిష్టవ్యం. ఏవముత్తరత్రాతి-

రెం— ఋగ్గోమః పక్షః సామోత్తరః పక్షః. ఆద్యకలత్స— ఇదంతురు ఇ
 దంతుకాక్షీరితి విధినిషేధరూపం రహస్యానుకాసనమాద్యకలత్సర్థః. అత్ర త
 వ్యస్థాన సకలభూతాంతరీకరణస్య వృత్తిరాద్యకలత్స ముచ్యతే-

రెం— అధర్వాంగీరః పుచ్చంప్రేక్షు— అధర్వాంగీరా నిర్భూతమం
 త్రాః ప్రతిష్ఠా సకలభూతంపుచ్చ విత్యర్థః. అత్రాప్యధర్వాంగీరశ్చ, క్షేప్త
 స్థాన సకలభూతమనూబాధాపాతరః-

రెం— రవః త్యజ్జగోభవతి. యతో వానోనివర్తంతే. అప్రాప్య మనసాన
 - మా. అన్యం బ్రహ్మ జావిద్యాన. సదితేతికదాతవతి— యస్మాద్బ్రహ్మసంధా
 త్యాత్మనః ఇంధుత్వాంబుధంపారమప్రాత్య నిత్యేతే, తాత్త్వం బ్రహ్మ సంధం,
 త్వత్వేత్యేద్యయాయాత్త్వం, మనసామనిత్యేత్యుత్తరీత్యాత్మకత్వ మనసాత్మా
 త్వం కదాచితి తేజోత్వం- అత్ర బ్రహ్మ సంధస్య నిత్యత్వమనూగోచరత్వత్రతి
 త్వత్వం తేజోత్వం మనూవిజయత్యుత్తరీత్యేద్యయాయాత్త్వం-

32— తస్యైకవిషయారితత్వాః యః పూర్వస్య— పూర్వస్య ప్రామాణ్య-
స్య యతస్మాదవిషయమనామయ స్యాప్యాత్మ త్యభావః ఏకంచాక్షుషమయ ప్రామా-
ణ్యమనామనామక ఆత్మ త్యక్తంభవతి-

33— సకలకర్మకర్తయమాహ— తస్మాద్వా ఎతస్మాత్సమయార్థః
అన్యోంతర ఆత్మా విజ్ఞానమయః— అత్ర విజ్ఞానమయేతివః సమర్థమాత్రమ్-
మయబ్ధిర్యయేన వ్యతిరేక ప్రతికే-

34— తేనైవ పూర్ణః సహజమేరుజవిభవః తస్యైరుజవిభవః అ-
న్యాయప్రతికవిభా— పూర్వవరభా-

35— తస్యక్రచ్చేషకరః ఋతంబక్షిణఃపక్షః సర్వముత్తరఃపక్షః—
అత్రక్రచ్చాఋతసర్వకర్తాః జ్ఞానవిశేషపరా-

36— యోగతత్వా— బ్రహ్మజేత్వామహాస ఓమిత్యాత్మానం యంతేతి
విహితజ్ఞానవిశేషా యోగకర్తృ సూచ్యత-

37— మహాపుష్పం ప్రతిమ— యోగవిరోధినిరసససామర్థ్య అక్షణం మహా-
పుష్పవిర్యభావః ఎతేషాంక్రచ్చాదీనాం ఆత్మగుణత్వేన ప్రసిద్ధ త్యాత్మత్వకవ-
ద్విష్ణుమాత్మస్వరూపంః పక్షపుచ్చాపిరయా ప్రతిపాద్యతఇతిత్రక్షువ్యమ్-
అతస్సన్విస్సాదనశీలిత్వే స్యావయవైశ్విరః పక్షపుచ్చాపిరూపం పరత్వాన్వై-
కరణస్థితిభావ్యస్యనవిరోధః-

38— పదవ్యవస్థాభవతి విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే కర్మాచీరనుతేపి-
— అత్ర విజ్ఞానమయకల్ప నిర్దిష్టాదీవః విజ్ఞానకర్తృ సూచ్యత- ఆత్మస్వరూ-
పస్యవ్యవస్థాకరయాజ్ఞానైకనిరూపణీయత్వేనచ విజ్ఞానకర్తృ నాభిధానసంభ-
వార్థ- కృత్యల్యుటోపసూకమితివాచనా తీర్థ్యల్యుటాద్రీయత- సంద్యాది-
త్వంతాభిర్యసందిగ్రహీత్యాదినా కర్తరిల్యుటాద్రీయత- తేనతేవం విజ్ఞానమా-
త్రవరామతాంయజ్ఞంతను తకర్మాచీరను తేపితే ప్రతిపాదితైదికతాకకమా-
కర్మకర్తాసంభవార్థ, అంతర్యామి బ్రహ్మజేయ ఆత్మనితిక్షునిపి మాభ్యంది-
సహకరతాత్మకం స్యానే యేవిజ్ఞానైతిక్షునిపి కావ్యపాదకకనా, ద్విజ్ఞానక-
ర్తా తేతాత్మకరః-

39— విజ్ఞానంబహుస్సత్త్వః బ్రహ్మజ్యేష్ఠముపాసతే— సర్వతేనా విజ్ఞానం
జీవస్వరూపమేవ, ప్రధానకర్తా శిలపాదచేతనాద్భ్రహ్మజ్యేష్ఠం, ప్రకాశ-
విద్యాకర్తృత్వా ఉపాసతేకర్తృభావః-

40— విజ్ఞానంబ్రహ్మచేష్ఠిక, తస్మాచ్ఛేష్ఠప్రమాణ్యతీ, శరీరపాషణాహి-
త్యా, సర్వాన్మానూంత్సమత్వతీతి— యస్తుజీవరూపం బ్రహ్మచేతనస్మాత్త్వ-
వాతంతిమప్రత్యయవర్తంతంప్రమాణ్యతీచేత, శరీరపాషణాహి-
వరకామన ఏవవిషయైశ్చ పూర్వోత్తరాదు, సర్వాన్మానూంత్సమత్వతీ-

౧ ఏవం జిజ్ఞాసితస్య బ్రహ్మణ శ్చేతనభోగ్యభూత జడరూప
 సత్త్వరజస్తమోమయ ప్రధానా ద్వావృత్తి రుక్తా- ఇదానీం కర్మ
 వశ్యాత్తిగుణాత్మక ప్రకృతిసంసర్గ నిమిత్త నానావిధానస్త దః
 భాసాగరనిమజ్జనే నాశుద్ధా చుచ్ఛిద్ధావృప్త ప్రత్యగాత్మ సోఽన్య ని
 భులహేయ ప్రత్యసేక సేతతీశయానన్తం బ్రహ్మేతి ప్రతిపాద్యతే-

ఆనన్దమయేఽభ్యాసాత్ ||౧౩||

తైత్తిరియా అధీయతే- సవాపిష పురుషోన్నరసమయ ఇతిప్రకృత్య,
 తస్మాద్వా ఏతస్మా ద్విజ్ఞానమయాత్ । అసోన్తరత్యానన్దమ
 యభితి-

౧. అవాన్తరసంగతి మాహ||ఏవమితి||

ఆనన్దమయేభ్యాసాత్ — తస్మాద్వా ఏతస్మా దాత్మనభిర్యాదే రుత్తర
 త్రోవాహరిజ్యమానత్వా చార్షకబ్ధ వ్యాఖ్యా నోపక్రమవాక్యం సవాపిషభి
 ర్యాదిక ముపార్తమ్-

౪౨—రన్యజుపవశారితత్వా । యః పూర్వస్య । తస్మాద్వా ఏతస్మాద్వి
 జ్ఞానమయాత్ । అన్యోఽంతరతత్వానందమయః । తైవైవపూర్వాః । సవాపిషపు
 రుషునిభవ । తస్యపురుషవిభతామ్ । అన్యయంపురుషవిభః । తస్యక్షియమేవరః ।
 మోదాదక్షిణఃపక్షః । ప్రమోదాతిర్తరఃపక్షః । ఆనందతత్వా । బ్రహ్మపుష్పంప్ర
 తిష్ఠి — ఇష్టవస్తుదర్శనభవ్యం సుఖంప్రియం- తల్లభభవ్యంసుఖమోదః- అ
 బ్ధసోమయేఽన్యం సుఖంప్రమోదః- సుఖాతిశయతన్తః- సచమధ్యకాయ
 త్వేన రూపితస్యానందస్య పుచ్ఛత్వేనరూపితబ్రహ్మణకృతేదాథావన త స్యైవా
 త్సత్వేనపుచ్ఛత్వేనవ రూపణంకథమితివాద్యమ్- ఏక స్యైవబ్రహ్మణః బ్రహ్మత్వ
 వేషేణపుచ్ఛత్వం, ఆనందత్వవేషేణార్షకబ్ధి రమభ్యుక్తకాయోక్తి మిత్వపవత్తరః-
 సవాసం దయాపబ్రహ్మ స్వయాపస్య తథానంద ప్రచురత్వ త్కణమానంద
 మయత్వం, ఆనందస్య రానందప్రచురత్వా భావాదితివాద్యమ్- అశంకస్వరూప
 స్యైవబ్రహ్మణః ప్రియమోద ప్రమోదకల్ప వాత్సలికః పక్షతాయాపితథమభా
 రానందమయత్వస్య త్వివపత్తః- అత్ర పూర్వవ్యవస్థమయాదిభువతుష్టప
 ర్యామేవనిరూపితశ్చ బ్రహ్మతోవయతత్వ స్థాన్తిస్మానందమయపర్యాయ
 నిరూపణం బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యైవత్రాంతస్య బ్రహ్మజడేశస్థానం
 దమయపర్యాయ సమాకళమితిజ్ఞాపనార్థమితి ద్రవ్యవ్యం అతోత్రానందమ
 యపన ప్రత్రాంతంబ్రహ్మ-

అ తత్తగ్రంథేహ- కిమయ మానన్తమయేన ఐన్తమోక్షభాసినః
ప్రత్యగాత్మనో జీవశబ్దాభిలషనీయా దన్యః పరమాత్మా- ఉత స
పవేతి-

3 కింయుక్తమ్- ప్రత్యగాత్మేతి- తుతః- తస్యైకపద శాశ్వత
అస్మేత్యానన్తమయస్య శాశ్వతత్వశివశాత్- శాశ్వతోహి శశ్వతసం
బంధీ జీవాత్మా- ననుద జగత్కారణతయా ప్రతిపాదితస్య బ్రహ్మ
ణ సుఖప్రతిపత్త్యర్థ- మన్నమయాదీ ననుక్రమ్య తదేవ జగత్కా
రణ మానన్తమయభిత్వపరిశతి. జగత్కారణంచ తదైక్షతే తక్ష
ణశివశా తస్యర్వజ్ఞ సుర్వేత్వరత్న త్యుక్తమ్- సత్య ముక్తమ్-
సతు జీవా న్నాతిరిచ్ఛతే. అనేన జీవే నాత్మనానుప్రవిశ్య, త త్వ
మసి శ్వేతకేతో ఇతి కారణతయా నిర్దిష్టస్య జీవసామానాధికర
ణ్యవిదేశశాత్- సామానాధికరణ్యం స్వోకత్వప్రతిపాదనపరమ్-

అ. తత్రత్యాది సుద్ధమ్-

3. శాశ్వత్యమస్తు, తతః ॥ బుద్ధ్యత్రాహ ॥ శాశ్వతోహితి ॥ అధికరణారమ్భ
మాక్షిపతి ॥ సమచేతి ॥ ప్రకరణాదివిధిమహా ॥ అనుక్రమ్యతి ॥ ఈక్షాదిశేషః ॥ క

ర3—తదప్యేవశ్లోకోభవతి. అసన్నైవసకవతి. అసద్భ్రమితి వేదచేరే ।
అస్తిబ్రహ్మచేద్యదా । సంకపిసంకపావిశుతితి—పూర్వమపత్తుపర్యామే
మాదాహ్యుతానాం శ్లోకానాం పుచ్చవద్విషయత్వ దర్శనాదయమపి శ్లోకః
పుచ్చవదానందమయ విషయకవిన. సతు బ్రహ్మపుచ్చమితి నిర్దిష్ట రదేశకవశవి
క్షయః- తతశ్చ బ్రహ్మశబ్దేనానందమయపర్యవ్యతే- అనందమయ సదసత్త్వ
జ్ఞానాస్సైక్షసంసారా భవతత్తత్వభావః-

రర అనందమయరూపస్య బ్రహ్మణ ఆకాశాదివిజ్ఞానమయాంత పదా
ధాంతర్యామితయా నిర్దిష్టస్యాస్యాత్మాంతరమస్తి కిమితి శంకాం త్యజస్య
తి—తస్యైకపదశాశ్వతత్వా । యఃపూర్వస్య—పూర్వస్య విజ్ఞానమయాం
తపదార్థస్యాత్మ భూతపక్ష అనందమయ ఆత్మతస్యానన్త మయస్యాత్మ త్యక్తి
తతశ్చానన్తాత్మ త్వముక్తంభవతి- సచపూర్వమపర్యామేషుతస్యైకపదశాశ్వత
ఆత్మభిక్షస్యానన్తాత్మ త్వ ప్రతిపాదకత్వాదర్శనాదస్మిన్ పర్యామేతదాక్ర
యంతే అర్థత్రయాప్యం స్వామిశంక్యమ్- పూర్వమపర్యామేషు అనుక్తస్య బ్ర
హ్మవయవత్వవ్యాపా నిరూపకార్ తస్మాద్వా ఏతస్మాదానందమయా త
మ్యూంతర ఆత్మేతి నిర్దేశనాభావాచ్చ ఏతత్పర్యామిగతస్య తస్యైకపదశాశ్వ
తతత్వ త్వ స్యానన్తాత్మ త్వ ముచ్యతే-

(అంతర)

అనన్తమయోధికరణమ్

యథా సోమయః జేతకత్ ఇత్యాదా- ఈతాపూర్వీకావ స్మష్టి
శ్చేతనస్య జేవ స్యావపద్యత ఏవ- అతః బ్రహ్మవిదాహ్నిపరమితి
జేవ స్యావిత్సంసర్గవియుక్తం స్వరూపం ప్రాప్యతయేవదిశ్యతే-
అవిద్వియైక్త స్వరూపస్య లక్షణమిద ముచ్యతే, సత్యం జ్ఞాన
మనన్తం బ్రహ్మేతి- తద్రూపప్రాప్తి రేవహి మోక్షః- సమావేశ
శరీరస్య గతః ప్రియామితయేయ రసహారి రస్తి అశరీరంవావ స
న్తం న ప్రియాపీయే స్పృశతఇతి- అహో జేవ స్యావిద్యావియుక్తం
స్వరూపం ప్రాప్యతయా పృకాన్త మానన్దమయేతి త్విప్రదిశ్యతే-

క మిర్యత్రాహ-ఈతేతి॥ ఏవకాలోస్వారస్యసూచకః- సాక్షిర్యమే వేక్షి
ర్యమితి భావః- సమ జ్ఞాతస్య సలక్షణావేక్ష, నిర్యప్రాప్తస్య జ్ఞాతస్య పరి
చిన్నజ్ఞానస్య జేవస్య ప్రాప్యర్యం లక్షణాత్ స్పష్టికేవరూపానన్త్యంచ స
యజ్యత్ ఇతి- పరమాత్మత్వ సిద్ధి రిర్యత్రాహ-అతఇతి॥ సామానాధికరణ్యులలా
ల్లక్షణాత్ రితి-కల్పయ, ప్రాప్యత్వాది చాదివియుక్త యుక్త ఇర్యభావః-
వియుక్తస్య ప్రాప్యర్యంకణోక్తంచేత్యాహరద్రావేతి॥

రగ అనందమయ బ్రహ్మ ప్రతిపాదనాంతరం బ్రహ్మవిదాహ్నిపరమిత్వ
పత్రమాక్షిర ప్రాప్తివిదీకరణాభావం ప్రకృతుశ్చక్షి- అథానానుప్ర
కృత్॥ ఉతావిద్యానముంఠోకం దైర్య, కర్మనగర్భితః॥ అహోవిద్యానముం
ఠోకందైర్య, కర్మనైమిత్తతాపితి- పూర్వప్రతిపాదనస్య విభుత్వాహు
ర్యమకర్మజ్ఞ ముచ్యతే- ఉతాఇతినిపాతస్య భాందసా దీక్షణః- అథానపత్నా
నిలివర్- అవిద్యానిరపద్యతి హ్యుద్యదాత్తం స్వార- రక్షురుషేతుల్యాకేతి
శ్శరణార్- అంతాదాత్తం చదంపదమ్- ఉత విద్యానిరిచ్ఛదః- అప్రకృష్ట
హృదయాదిస్థానస్థం అనవచిన్నంచ బ్రహ్మ ఉపాసీసూవిద్యానో కిమితి॥ దై
ర్యాముంఠోకం పరమేవ్యో మన్నిత్యుక్తం గర్భిత్యేకః పృక్షి॥ ఉతగర్భన
తేజమిత్రావ బ్రహ్మప్రాప్తీర్యభాసిద్ధిః ప్రక్షి॥ అహోవిద్యానముం
ఠోకం ఇతి-కర్మకృత్వం వివేకిరమ్- అయమభావః- కర్మకరం గ్రహేనా పాపీనాపి
విద్యానముం ఠోకం గర్భిత్యేకంమత్తుతే- కర్మభారం బ్రహ్మనుభవతీత్యకః
ప్రక్షి॥ ఉత బ్రహ్మస్వరూపైతి-భవతీత్యభాసిద్ధిః ప్రక్షి॥ ఏవం కాన్త్రై
విశ్యమాహః గరితీత్యస్వరూపభేదసదసద్భావ విషయాః ప్రకృతివాచకస
వివక్షితాః-ఏతస్మిన్తస్య జ్ఞానోర్మయపాసాత్రి విధ్యాతితి (౧౧౧౩)

కూతస్పష్టమృత్యుం

౪ తథాహి- తాభావస్థానానామ తాత్పర్యరూపం తత్పర్యాయం
మ అన్నమయః పురుషాభి శరీరం ప్రథమం నిర్దిశ్య, తదన్తరభూ
తం తస్య ధారకం పశ్చిమ్మతిపాగం, తస్యా ప్యన్తరభూతం మ
న, సత్తదన్తరభూతాంబ బుద్ధిం, పాణిమయే మనోమయే విజ్ఞా
నమయ ఇతి తతః తతః బుద్ధ్యవతరణగ్రామేని నిర్దిశ్య, సత్త్వాన్త
రభూతం జీవాత్మనామఅన్యోన్తరతత్త్వాన్తనన్తమయఇ త్యుపదిశ్య,
అన్తరాత్మపరమ్పరాం సమాపయతి- అతో జీవాత్మస్వరూపమేవ
బిహ్వవి దాపోతితి ప్రకాశం బ్రహ్మ, తదే వానన్తమయఇ త్యు
పదిష్టమితి నిశ్చయతే-

౪. స వియక్తవిషయత్వమ్, అన్తరసమయా ద్యన్తరత్వ విజ్ఞానమయా
స్య త్యావరిచిన్నానన్తైః పరత్వసిద్ధి రిక్యత్రాహతథాహితి శరీర మవ
తగమ- అన్నమయా త్యక్తి రుచ్యర్థవతరణాయ- ప్రాణమయాది సాహచ
ర్యా ద్విజ్ఞానం యజ్ఞం తనురభిత్వేకాభ్యాశ్చ మయతో స్వాధికారి- వి
జ్ఞానసారథిః, బుద్ధింతు సారథిమితి ప్రయోగార్ తరజే త్యుక్తత్వా అన్తః
కరణం విజ్ఞానమితి సజీవా దస్యస్వమ- అమితానన్తమ్ నిష్కలమ్ సే ర్య
భావః- అతఇ త్యుపసంహరః-

౪౩. ఏతాస్పరివశ్చం జగత్కారణత్వ పయికగుణవిశిష్టత్వేవ బ్రహ్మ
ని ప్రాప్యత్వాదిజ్ఞాననాయాహ- సోకామయతః అశుస్యాం ప్రకారే
యేతి- సతసంబంధయ అత్సా దేవమనుష్యాదిరూపేణ బహుస్యాం, తదభామా
కాకాదిరూపేణ ప్రకారేయేతి, వ్యప్తి సమప్తి రూపచేతనాచేతనవిషయ సంక
ల్పచక్రతత్వభావః-

౪౪- సరసాతవ్యత- సపరమాత్మాసృజ్య వ్యాలోచన దాపం తపఃకృతవా
నిర్యభావః- తపలలోచన ఇతిహిధాతుః-

౪౫- సరసప్రస్తావ్తి ఇదగ్ం సర్వమపృథక- యదిదంకించ- తస్మి
న్ప్రస్తావ్తి, తదాహుప్రావిశత- ససుసర్వదాసర్వవ్యాప్తస్యబ్రహ్మగి- సోసృ
ష్టికానుప్రవేశితచక్షుర్యత- గౌరవరగతవత్సవత్సర్వవ్యాప్తస్య బ్రహ్మగి
ప్రత్యేకం సర్వవస్తుమ పుష్కలపరిశ్రయ్యాస్థితి విశేషవిహాన ప్రవేశః- అ
దేన సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ, యేవేదనిహితం గుణాగ్రామితి మన్త్రైక్య
మనంతస్య బ్రహ్మజాత్మకయగుణానిహితత్వ ముపపాదితం భవతి-

౪౬- తదేవప్రతిభ్య- తత్పర్యదాభవాత్- సర్వజ్ఞే న నిర్వికారతయా
సరత్వకరూపత్వసం తత్యత- త్యచ్యత్వ సమూర్వ సూర్యావస్థాత్మక వికారా

౫ నకుఁ బ్రహ్మ పుచ్చుం పఠిషే త్యానన్దమయా దన్య ధృ
హ్యైః పఠియతే- వైవమ్- బ్రహ్మైవస్వస్వభావవశేషేణ పురు
షవిభక్త్యాపితం శిరః పక్షపుచ్చయాపేణ వ్యపదశ్యతే- యథా౭
న్నమయే దేహబాహివయదీ స్వస్సా దనతిరిక్తైః స్వావయ
తైరేవ తస్యేదమేవశిర ఇత్యాదివా శిరఃపక్షపుచ్చవత్తయా
నిదర్శితః, తథా అనన్దమయా బ్రహ్మపి స్వస్సా దనతిరిక్తైః పి
యాదిభి ర్నిదర్శితమ్- త తావయవత్సన రూపితానాం ప్రియసౌ
దప్రమోదానసౌదానా మాశ్రయత యాఽఖిల్లా రూప మానన్దమ
యం బ్రహ్మ పుచ్చుం ప్రతిషే త్యవ్యతే- యదీ దానన్దమయా
దన్య ధృహ్యైః పుచ్చవివ్యత్, తస్మాద్వా ఏతస్మా దానన్దమయాత్ ।
అన్యోస్తర ఆత్మా బ్రహ్మైశ్యపి నిరదేక్ష్యత- నచైవం నిదిశ్యతే-

౫. అనన్దమయస్య నిష్కృష్టతేవపరత్వబాధినం సాక్ష్యం బ్రహ్మైశ్యసహ
జీ వోదయతి॥ సమచేతి॥ అవయవిహితవయవభాత కశ్యదితి భావః- ఇతిహ
రతి॥ ప్రవయతి॥ అనన్దమయస్య బ్రహ్మైశ్య సౌత్విస్తరమాహ॥ యదీచేతి॥

స్పదకుచేతనముచ్యతే- బ్రహ్మైవ చేతనాచేతనసామూహభాగ్య పరిత్యక్తః-

౫౦ ననుబ్రహ్మం ఏవసర్వో పాదానతయా సర్వభావ వికారాస్పదత్వం
స్వాదిత్యాకంత్వాహ- నిరుక్తంచానిరుక్తంచ । నిలయనంచానిలయనంచ- తాతి
గుణక్రియావర్తయా తాతిగుణాభిధాయ శబ్దవాచ్యమ చేతనం నిరుక్తం- తాతి
గుణాదికూన్యం చేతనకారమ నిరుక్తం- ఎవభాగమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్య
ఋతాఇత్యుక్తరీత్యా అచేతనవగాధారభారం చేతనకారం నిలయనం- ఆ
చేతనం అచేతనకారోన్యనిలయనం.

౫౧-విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ-అజడస్వరూపం జడస్వరూపంచ.

౫౨-సర్వంచాన్యతంచ సర్వమభవత్-నిర్వికారతయా సర్వత్వం చేత
నస్య- ఇతరస్యర్వితకార్యం- తత్కృ నిరుక్తత్వానిరుక్తత్వ నిలయనత్వా నిల
యనత్వవిజ్ఞానత్వావిజ్ఞానత్వ యుక్త సర్వాన్యతశ్చి త చేతనాచేతన సామూ
హభాగ్యవదతి బ్రహ్మ సర్వసామభవత్- అజహన్న్వికారత్వ లక్షణ స్వస్వభావ
సామభవదవర్త్యః-

౫౩-యదీదంకించ, తర్చ్యుత్యాకమతే-యస్మాచ్చేత నాచేతనాత్మ
కవగాధానుప్రవిష్టతయా సర్వకర్మి తస్యబ్రహ్మం అర్చ్యత్వం, అతఏవసర్వమపి
చేతనాచేతనాత్మకం జగత్, నాస్త్రీకృష్టి మంతః తేరుహః పరాకరాదయః, హ
రర్చ్యకించిద్యుతిరిక్తమప్తి, జ్యోతిఃపివిజ్ఞానావసానివిజ్ఞాత, ఇత్యాదుత్తరవర్త్యః-

౬ ఏత దుక్తం భవతి- బ్రహ్మవి దాహ్నితి పరమితి ప్రకాశంతం బ్రహ్మ సత్యం జ్ఞాన మనన్తం చ, హ్యేతి లక్షణతః సతేతరవ్యాప్యతా కారం పరిపాద్య, తదేవ తస్మాత్వా ఏతస్మా దాత్మనత్త త్యాత్మశబ్దేన నిర్దేశ్య, తస్య సర్వాన్తరత్వే నాత్మత్వం వ్యజ్ఞయ ద్యాక్యమ్, అన్నమయాదిషు తత్తదన్తరతయా ఆత్మత్వేన నిర్దేశ్యైక ప్రాణమయాదీ నతికమ్య అన్యోన్తర ఆత్మానన్తమయ ఇ త్యాత్మశబ్దేన నిర్దేశ మానన్తమయే సమాపయతి-అత ఆత్మ శబ్దేన ప్రకాశంతం బ్రహ్మైనన్తమయఇతి నిశ్చయతఇతి-

౭. నహ్యనయైవ వచనవ్యక్త్యా వాచ్య మన్యత్వ మిత్యత్రాహ-ఏతదుక్త మితి॥ ప్రకరణవశాత్తైవ భువన్యతి త్యభా- స్వాత్మస్య స్వేనైవ వ్యాఖ్యానసంభవ జ్ఞాపనాయ బ్రహ్మవిపర్యా యపాత్తమ్- మన్మోగీ తస్యవరణమ్- ఆత్మైక్యైరానన్తమయే సమాప్యతాం, తస్య కథం బ్రహ్మత్వమితి తత్కానిరస్యతే॥తదేవతి॥ తదేతదభిప్రాయ ప్రకృత బ్రహ్మ పరామితి భావః-

౫౪- తదవ్యవక్త్యాభవతి-స్పష్టభావః-

౫౫- అనన్తమయితి అపిచిత్- తతోన్తరదబోధయిత-ఇదం స్థూలచేతనాచేతన శరీరకం బ్రహ్మ అనభివ్యక్తనామయాపం బ్రహ్మ, స్పష్టైప్రాగాపి- తస్మాదిదం జగదభివ్యక్తనామయాపమభవదిత్యర్థః-

౫౬ నన్యసత్పుతస్య బ్రహ్మణ ఉపాదానత్వ కర్తృంతరమతేతీతం నిమిత్తపాదానయే ర్పదావశ్యం భావాదిత్యాకంక్యాహ-తదాత్మానగ్ స్వయమమరుత-ఆత్మానమహి పాదానత్వేన స్వీకృత్యప్యయేవామరుత-

౫౭- తస్మాత్తత్పుతముత్యకఇతి-యస్మాత్స్వీయమేవ స్వస్యకార్యం అతఏవ బ్రహ్మ, సుష్టుకార్యం యన్యతత్పుత్యక- కార్యస్య సౌత్వవంధానతి క్తే, తదావశ్యం స్పృశిస్తస్యకార్యస్య నిరూపణీకై ప్రసక్తిః- తతత్పుత్తిష్టుకార్యం బ్రహ్మణి నిశ్చయేత మేతన్మహతో భూతస్యేత్యాది కృతయేవదంతీత్యభావః-

౫౮ భవతుతత్పుత్యకం తస్మాపాస్యత్వ ప్రాప్యత్వయే- విమాయాతమిత్యత్రాహ-యద్యైతత్పుత్యకం, తతోన్తరః-సుకృతమితి నిర్దేశ్యం బ్రహ్మ, తస్మాత్ అనన్తః-

౫౯- తస్మాత్ క్యేవానులభ్యానందీ భవతి -తస్మాత్తదస్యానందిత్యమ్-తత్కృతస్యానందత్యాత్మైవ్యత్వోపాస్యత్వయైవ ఇతి భావః-

౬౦ తదేవోపాదయతి- తాన్యవాన్యత్వై ప్రాప్యై- యదేవ ఆత్మాక ఆనందోనస్యార్, ఏవమేవానందయాతి-యద్యయమరేర్నిష్కానందమయః పరమాత్మానస్యార్, సాంసారికమాపవగీకం వాసుఖంకః ప్రాప్నోయార్- అ

2 నమః బ్రహ్మ ఘృతం పరిష్కేత్యక్తా, ఆనందేన సత
 వతి అన ధృష్టాతి వేదవత్ । అప్రిష్టాతిశబ్దేన సత మే
 నం తతో విచరితి, బ్రహ్మజ్ఞానాజ్ఞానాభ్యా మాత్మన స్పృహ
 వాసద్భావా దర్శయతి. నానన్దమయ జ్ఞానాజ్ఞానాభ్యామ్- న
 జానన్దమయస్య ప్రియమోదాదియాపేణ సర్వలోకవిదితిస్య స
 ద్భావసద్భావ జ్ఞానాశబ్దా యుక్త- అతో నానన్దమయ మధి
 తృత్యాయం శ్లోక ఉదాహృతిః- తస్మాదానన్దమయా దన్య

3. 1. నమః తతి య ద్యావన్దమయః ప్రధానః, తస్మిన్ క్షాంత్యై విక్రా
 న్తి, తదాతయే రత్యతరకర్తే న నిర్దోష్యన్యం, తదభావా హ్స్యకే లుప్తవి
 కయః, సత పర్యాయత్వా దవిరోధః, ప్రసిద్ధ స్వాత్మాన కత్కామపక్షేతి

తపః శ్రేయోపాసందయతి- అతస్తస్య సర్వవిధానః తాతత్వాత్తస్య ప్రాప్య
 త్వమక్తిభావః-

21-యదాహ్యైవపితస్మిన్నుద్భవ్యనా త్స్వనిరుత్త నిలయితభయః పరి
 తిష్ఠం విందతే । అభ్యుదయంగతోధవతి-అద్యత్య చతురాదిగ్రహణకా-ఆ
 త్యై శ్రావ్యః- శరీరవిత్కః- అనాత్మ్య అశరీరవిత్కః- అతపఃరుత్త,
 జాతిగుణాదివాది దేహానందమాత్యై, అనిలయిత, ఆధారకూన్య, అభయం అ
 భయాయ నావ్యయాభావాది చతుర్థ్యాఅమభావః- అథాభావేయదవ్యయ
 మిత్యవ్య యాభావపమానః । అభయసానినభారం ప్రతిష్ఠం నిరంతర స్ఫురి
 లక్తాం నిష్ఠం యేవిందతే, అభతే, సః, అభయం ప్రాప్నోతి- అత్రవ్యాసా
 త్యై రకృత్యైవచిద్వాప్యవృత్తిః, అనాత్మ్యైవచిద్ధ వ్యాప్యవృత్తిః, సహపరమా
 త్మనావ్యాప్యః, యద్యావత్సర్వం వ్యాప్యం, కర్మకృతకరీరం, కద్రహితానా
 త్మ్యై, అనిరుక్తైవమిక్త వ్యాప్యవృత్తిః, సహిబద్ధావస్థాయాం దేహావశేషైరు
 క్తః, అనిలయితైవ నిత్యమిక్తవ్యాప్యవృత్తిః, తేషామీదగవానాధారః, ఇత్యుక్తం-

22 ఏవం విహితాయాః ప్రతిష్ఠాయావిచ్ఛేదే అనభావం దర్శయతి-
 యదాహ్యైవపితస్మిన్ను దరతుంతరంతురుతే । అథ తస్యభయం భవతి-
 ఏవంపాపక ఏన్ద్రేన్ద్రమత్సనిధ్యాన స్వాంతరం విచ్ఛేదమరతువుచుకయే
 కురుతే, తస్యభయం భవతిత్యై- పూర్వవ్యాప్య ప్రతిష్ఠకర్తేన నిరంతర
 భ్యానవాచినాభ్యానగతైరంతర్యస్యాభివారత్వార్- అత్రాంతరకర్తానాది
 తత్త్వేనభ్యానగతైరంతర్యస్య విరోధసుభ్యానవిచ్ఛేదస్య గ్రహణముచితమ్-
 సతు పరోక్షరీత్యా బ్రహ్మణి అంతరం భేదం యాకురుతే- తానాదిత్యర్థాదిర
 ఇతిద్రవ్యవ్యం- వస్తుత్వం బ్రహ్మకృతాదినామ స్వాకంబ్రహ్మణి నానాత్వ
 నిష్ఠితృప్తప్రతిహేలః- అస్మాదీనానాబ్రహ్మవాదస్యానభ్యవగమార్- తథా

ద్వీపా... నైవేద్యం ఇదం పుష్పం పరిమళం, పుష్పం పుష్పం ప్ర
తిష్ఠా, అథర్వాశ్శిరసః పుష్పం పరిమళం, మహా పుష్పం ప్రతిష్ఠా
త్వత్వా, తతః త తోదాహృతః అస్మాదైవ పరీక్షాః గ్రహయ
న్త ఇత్యాది శ్లోకా, యథా న పుష్పమాత్రప్రతిపాదనపరః, అపి
త్వన్నమయాది పుష్ప పరిపాదనపరః, ఏవ మతా పాననన్దమ
య స్యాయం అసన్నేవేతి శ్లోకః. నానన్దమయవ్యతిక్రమ్య పు
ష్పస్య. అనన్దమయస్యైవ బ్రహ్మత్వేపి పీయమీదాదియాపేన
యాపిత స్యాపరిచ్ఛిన్నానన్దస్య సద్భావానద్భావజ్ఞానాశకారయ
క్తైవ. పుష్పబ్రహ్మణో వ్యపరిచ్ఛిన్నానన్దకయైవ హ్యపరిచ్ఛి
తా. శిరఃపరిచ్ఛిన్నవయవిత్యాధావా ద్వీప్తానో నానన్దమయే బ్ర
హ్మతితే, బిప్తానః త్వత్వ పరిమళ త్యాధావాత్ పుష్పమపి
బిహ్మ నభవేత్ - అథావిద్యాపరిచ్ఛిన్నతస్య చస్తునన్దస్యాత్రయభూత

తృతీయః పరివారతీతైవమతి॥ పుచ్చపద్మీయత్యం ప్రకరణాడుక్తమ్- అష్టా
నాశ్చాక్షుసంభవ మాహ॥ అనన్త మయస్యైతి॥ ప్రతినిష్ఠ మభిప్రయన్నాహ॥ అ
చ్చతి॥ అనన్తా బ్రహ్మత్యై రానన్త స్యత ప్రసిద్ధ త్యాది తృతీయః అవయ
విత్యాదుకాం హాశ్చాక్షువయవత్యాదుకాం ప్రతిబన్ధ్యా పరివారతి॥ తిరగ్దితి॥ స

పీఠకరణాను గుర్తాచక్రవిహారముచేత ఇతిద్రవ్యవ్యవ-

౬౩ కింధయం తత్రాహ— తత్త్వవిషయం విజయేనానన్య— విజయే
బ్రహ్మపానననిష్ఠ్య తదతిరిక్తవిషయస్పృహయానిరంతరం మననమ
కుర్వతః తదిహమననంధయం. సహితదత్తయా న్యతృప్తయమస్తి. చిత్తంచమ
హర్షిణిః. యస్మాచ్ఛూరణంక్షణం వాపిహమదేహోనచింత్యతే। సాహనిష్ఠస్య
మర్పిద్యం సాంధ్రాంతిస్సాదవిక్రియాః॥ వరంచూతవహ వ్యాపారంజరాంత
ర్యన్యవస్తితి। సకారింతావిముఖ జననంబానైకీనమితి.

మీర—రచయితగారు. భీమస్వామియ్యకవి. భీమశంకరమూర్తిగారు. భీమస్వామియ్య కవిగారు. మృత్యుర్ధ్వతల వంశముగారి—అన్నప్పమూర్తిగారు. ముఖానుగ్రహించిన ప్రకారం పరమార్థగ్రాహకమృత్యు కింభువ్యతిరికి భీమార్థవ్యవస్థ కర్త ముఖాగ్రహకభవన్. అతని బ్రహ్మచరిత్రము కృష్ణమణివంశముగారిగారి వారసులు. అతనికాదుకవికామనయమననవిచ్చి కన్యాశ్రవర భయమననాదుల నానయం కిందిగిరి తల్లి.

త్వాత్ బ)ప్త్యుః పుష్పం పరిపేతి రూపణమూర్తి మిథ్యుశ్యేః,
 హస్త తస్మి తస్మాసుఖాద్వ్యావృత్త స్యానన్దమయస్య బ)ప్త్యుః పి
 యశిరస్వాదిరూపణం భవిష్యతి- ఏవం చ సత్యం జ్ఞాన మన
 న్తం బిహ్యతి ఏకారాస్పద జడ పరిచ్ఛిన్న వస్త్రస్తరవావృత్త
 స్యాసుఖాద్వ్యావృత్తి ర్థానన్దమయశ్చ త్యుపదిశ్యతే- తత ఇచ్చఖ
 జ్ఞైకర సానన్దత్వాపే బిహ్య కానన్దమయశ్చతి మయత్వా ప్రియమ
 యశ్చ వ స్వాధికో దృష్టవ్యః-

౮ తస్మా దవిద్యాపరిఃస్పృత వివిధ వివిధి దేవాదిభిన్నస్య జీ
 వాత్మన స్యాస్వాభావీకం రూప మఖజ్ఞైకరసం సుఖైకతాన మాన
 న్దమయశ్చ త్యుచ్యతే త్యానన్దమయః పితృగాత్మా-

౯ ఏవం ప్రాప్తే పరిపత్తహ- ఆనందమయో- భ్యాసాత్- ఆన
 న్దమయః పరమాత్మా - కతః- ఆభ్యాసాత్- నైవానన్దస్య మీ
 మాంసా భవతీత్యారభ్య, యతోవాచా నివర్తన్తే ఇత్యేవమన్తేన
 వాక్యేన శతగుణితోత్తరక్రమేణ నిరతిశయదశాశిర సో-భ్యస్యమా

త్యాదివాక్యేన కృతస్మి త్యావృత్తిసిద్ధా || మత్ర క్రియత ఇత్యతావా|| ఏవం
 చేతి బిహ్యః కథమితి తస్య విర్యతావా|| తతశ్చేతి|| తతః అనుపపత్తి నాం
 పరిహారత్వార్-

౧౦ అపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్య ప్రత్యగార్జునః కథం జుఖిత్వ మఖతార
 తమ్యే ఇతిశక్తోంత పరిహరణే పూర్వపక్ష ముపసంహరతి|| తస్మాదితి|| కుభ్య
 న్దమిత్యక్తశ్చోభ్యత్వం యథావస్త్వితి, త త్పురమూర్తని ప్రసాదనీయత్వయా
 ప మనుషస్థేయమ- అన్యత్ర కన్యాత్వే- తస్యర పతీకరణం తచ్చరణాగరిత
 పరిహి పక్ష్యత-

౧౧ అస్మి న్మృత్యుపక్షే ప్రాప్తే సూత్ర మవతారయతి|| ఏవం ప్రాప్త ఇతి||
 ఉత్తరాధికరణసూత్ర స్యాన్యశ్చోద్ధానుషక్తి లబ్ధాభామావా|| పరమాత్మేతి|| వా
 తుడం వ్యావృత్తే || ప్రాప్తేతి|| యతోవాచశ్చ త్యాదివాక్య మభిప్రేత్యా|| నిరతిశ

మృ ఏవం బ్రహ్మ చదనస్య జగత్కారణత్వ తదాయక సారవ్యాప్తిని
 లవిశిష్ట విజయ కర్తృమనిర్విఘ్నోచిత విధాయిప్రాప్త్యస్థానందమయస్య బ్ర
 హ్మణః ఆనందమయ శబ్ద ప్రవృత్తి నిమిత్తరూపంద ప్రాచుర్యందశాయతి-
 ప్రేమనందస్య మీమాగ్ం సాధవతి-వక్ష్యమాణానంద విజయశ్చ విచారాభవతీత్య
 ర్భృః-

౪ ఆనందోనన్తమఃఖమిశ్రీ వర్ణమితసుఖలవ భాగీని జీవాత్మ న్య
సంభవ నిస్సఖలహేమప్రత్యగీకం కల్యాణైకతానం సకతతరవిత
క్షయం పరమాత్మానమేవ సాప్రక్షయ మావేదయతి- యథాహ, త
స్మాద్వా ఏతస్మా ద్విజ్ఞానమయాత్ అన్యోన్తర ఆత్మానందమ
యశ్చితి-

౧౦ విజ్ఞానమయేహి జీవః- న బుద్ధిమాత్రమ్- మయట్ప్రీ
త్యయేన వ్యతిరేకపరీతేః- ప్రాణమయే త్వగత్యా సాధక తా
ప్రీయతే- ఇహ శు తద్వతో జీవస్య సంభవా న్నానభావ్యం న్యాయ్య
మ్- బహో ముత్తశ్చ పత్యగాత్సా జ్ఞాతైవేత్య భ్యధిష్టుహి- ప్రా
ణమయాదౌచ మయడధానమ్మ ప్రౌ నన్తరమేవ వత్స్యతే-

యేతి॥ ఆభ్యస్యమానః ఆభ్యాసో గుణనమ్- సమీక్ష లిహ్నాన ఆనంద ఇతి గుణ్య
మాన ఇత్యర్థః- ఆస్య వాక్యస్య కథం నచత్సుభానన్ద పరత్వ మితీతర్- ఉ
చ్యతే- ముఖ్యత్వా త్పరమాత్మని ప్రకరణా త్పరత్వప్రసిద్ధేకత, స్తచ్చత్వా
త్పరీక్షానోపసంహరణతః పుంధిరచచ్చుతః॥ పక్షస్థా ద్గుణానా త్రేణాపరిప
దా త్పరీక్ష్య ద్భవత్వాశ్రుతే, ర్ధత్వానన్త్య పరేషావాక్యనయతో బ్రాహ్మ
స్సవిహో గుణఇతి- ముక్తే సంభవతీత్య బ్రాహ్మనిఖిలతాయేతి॥ స్వతస్సాధా
తార్ పునఃకామచతోక్తేః జగద్వ్యాపారాభావాచ్చ నేతిభావః- నపరం వస్తు
సామర్థ్యా జీవవైలక్షణ్యం, కణ్ఠాక్తంచే త్యాహ॥ యథాకాశి॥

౧౦ ఆన్తరీకరణపరత్వం వ్యుదస్యతివిజ్ఞానేతి॥ యేయం విజ్ఞానమయః
ప్రాణేతి హృద్యస్తర్వోతి రిత్యాది వ్యోతకోహిత్యైః- ప్రకృత్యసావరస్యం చా
తిక్రతమ్- ప్రత్యయత్రయర్థం కణ్ఠాక్తమ్- నాత్ర మయడధా సంభవః
ధీమాత్రం హ్యస్మత్కృతాహ॥ బద్ధఇతి॥

౨౩- యథాస్యాత్మానమయ వాఘాన్యకః॥ ఆజ్ఞాక్షణిజ్ఞుఃఖిజ్ఞుః॥ తస్యై
యం పృథివీశర్వాదిత్రస్య పూర్వాస్యార్- సమీక్షానుమతసందః॥ శ్రోత్రి
యస్య చాకామపారస్య- అత్రవ్యాసాన్యైః, సాధుయవాఘాన్యకః॥ సా
భి, యథాదిశి, సమ్యక్సం ప్రదాయసిద్ధతయాస్యరవదాదిభ్రమరహితంజ్ఞా
యువకత్వేన ప్రత్యగ్రత్వం వివక్షితం- అవిస్మరతాన్నిత్యనవం యథాభవతిత
భాగ్యయినవాన్త్యర్థః- యద్వాన్యసమవయస్సానాం సర్వేషామధ్యాయకః
అధ్యాపకః తదధికజ్ఞాన ఇత్యర్థః- ఆజ్ఞః- ఆజ్ఞతరక్రియః- యద్వాన్య
నవమః- అరోగిత్యర్థః- యద్వాన్యతీర్వాదవిజయభావః- సర్వానురంజక
ఇత్యర్థః- సర్వానరదాహ్న మస్యంతివర్- బలిష్ఠః- మహాబలతాన- ద్విధిజ్ఞుః

ఆనందమయాధికరణమ్-

౧౧ శ్లోకస్య విజ్ఞానపదం బ్యాఖ్యాతుం పుచ్చతి॥కథమితి॥ సాత్రో నిర్వా
చా దర్శయతి॥జ్ఞాతుమితి॥ కాబ్ధ ప్రక్రియయా ద్విధా నిర్వక్తి॥కృత్వతి॥ ప్ర
థమే కర్తృభూత్యం కల్పయి- ద్విరియేతు గుణాన్తర్వాచయి త్యాశ్రయణభా
క్తిః- విశేషసన్య విశేషసన్యకృత్వేన సమంశకర్తృభూతు ర్యవ్యక్త- జ్ఞాతృవర
త్యనిశ్చయతే సతి జ్ఞాతృవం నిర్వాచా విశ్యత్రాచ॥అతఏవచేతి॥ అతః- జ్ఞాతృ

౬౩— తెయోశతమనుజులభవంబాః॥ శుభోమనుజ్యగంధర్వాణామనందః॥
 శ్రోత్రియశ్చదాతామహావశ్య॥ తెయోశతమనుజ్యగంధర్వాణామనందః॥ శు
 భోమనగంధర్వాణామనందః॥ శ్రోత్రియశ్చదాతామహావశ్య॥ తెయోశతమ
 నందర్వాణామనందః॥ శుభోమనుజ్యగంధర్వాణామనందః॥ శ్రో
 త్రియశ్చదాతామహావశ్య॥ తెయోశతమనుజ్యగంధర్వాణామనందః॥

౬౯ ఏకంభారతసంపదమయః యోజననిహారం సుహృద్యాదివృత్తం
సుహృనిహారత్యేనాపాధ్యయశః, కీర్తననిహారితకంఠ్యః, భాద్యకంఠ్యః

ధారణై ర్విలయన త్యాగిలయనత్వాదిభి ధర్మమవిశేషై ర్విభజ్య
నిర్దిశ ద్వాక్యం విజ్ఞానం చాజ్ఞానంచేతి విజ్ఞానశబ్దేన తద్గు
ణం చేతనం వదతి- తథాస్తర్యామిహృహ్లాణే గోవిజ్ఞానేతివ
న్నిత్యస్య కాణ్యపాతగతస్య పర్యాయస్య స్థానే య ఆస్మిని తివ
న్నితి పర్యాయ మధీయానా మాధ్యందినాః కాణ్యపాతగతం వి
జ్ఞానశబ్ద నిర్దిష్టం జీవాత్మేతి స్ఫుటికుర్వన్తి- విజ్ఞానమితివ న
లంసకలిగ్గం వస్తుత్వాప్రపాయమ్-

స్తస్య నిలయనత్వ సత్యత్వాయుగాత్, నచ పరమాత్మపరత్వమ్, వ్యాప్యత్వా
యుగా దితిభావః- తాళాస్తరస్థప్రయుగంబ దర్శయతి॥తథేతి॥ తత్రాపి నా
స్తకీకరణపరత్వమ్, ఆత్మశబ్ద స్థానీయత్వాత్, నచపరమాత్మపరత్వమ్, ఆ
స్యనియామ్యత్వాయుగా దితి భావః-

మధ్యత్యాగాంతయామాహ—సయశ్చాయంపురుషే। యశ్చాసావాదిత్యైః సవకః
—యపిహంతరాదిత్యహిరణ్మయైః పురుషదృశ్యతే హిరణ్యగ్రహిరణ్యకేశ
ఆద్రణభాత్సర్వపవనువానాః తస్యయథాకప్యాసంపుండరీక మేవమక్షిణీతస్య
దితినామెత్యాదిత్యమండలాంతర్యుతిః కమనీయవిగ్రహాయుక్తయః పుండరీకా
క్ష, సస్పవహృదయగుహవర్తే విజ్ఞానమయాదంతరః- తతశ్చపుండరీకాక్ష
త్వాదివిగ్రహావేతో నారాయణపత్యర్థః- తతశ్చతాదృశవిగ్రహవిజ్ఞత్యై
సహృదయగుహవర్తిమో భగవతోధ్యానం కరణవ్యుతిభరితోభా- ఆత్రసచ్చ
త్యచ్ఛాభవదితివిదవిచ్చరీరకత్యై నానుసంధాన ముక్తమ్- సత్యంజ్ఞానమిస్త్వ
యావేనానుసంధానముక్తం- తచ్చస్త్వయావేనానుసంధానమాది్య మండలాంత
ర్యుతిఃపుండరీకాక్షవిగ్రహవిజ్ఞతయోచోక్తమ్- జీవముఖ్యప్రాణినింగాత్మి
చేహ్నిపాసాత్త్రైవిధ్యా (౧॥౪॥౧౦॥) దితిసూత్రభగవతాధ్యాత్మతా ఇదంత్ర
విధంత్రానుసంధానం ప్రకరణాంతరివ్యప్తాత్రితం, సత్యంజ్ఞానమనంతం
బ్రహ్మత్వాదిభు స్త్వయావేనానుసంధానం, తస్మిన్ప్రతి రజేనానుప్రతికృత్
తదనుప్రవృత్తి సచ్చత్యచ్ఛాభవదితిభోక్తుకరీరకతయోభోగ్య భాగోఽకరణకరీ
రకతయోచానుసంధానమిత్యుక్తమ్-

రిం ఏవమస్యప్రాప్యత్వోపయుక్తం రూపముక్తం- ఉతావిద్యానమంతో
కమిత్యాదిహిపక్షిప్తానాం ప్రక్షానాముక్తరమాహ— సయపివంచితః। అస్మా
త్లాకాత్పృత్తి ఏతమన్నమయమాత్మానముపసంత్రామతి। ఏతంప్రాణమయ
మాత్మానముపసంత్రామతి। ఏతంమనోమయమాత్మానముపసంత్రామతి। ఏతం
విజ్ఞానమయమాత్మానముపసంత్రామతి। ఏతమానందమయ మాత్మానముపసం

౧౨ తదేవం విజ్ఞానమయా జీవా దన్య సదన్తరః పరమాత్మా ఆనందమయః-

౧౩ యద్యపి విజ్ఞానం యజ్ఞం తమతత్తత శో కేన జ్ఞానమా త్రమే వోపాదీయతే, న జ్ఞాతా, తథాపి అన్యోన్యరౌ ఆత్మా విజ్ఞానమయ ఇతి తత్త్వా జ్ఞాతై వోపదిశ్యతే. యథా అన్నాద్వై ప్రజాః ప్రజాయంత ఇత్యత్ర శో కే కేవలాన్మోపాదానేపి న వాపిష పురుషోన్నరసమయ ఇత్యత్ర నాన్నమాత్రం నిదిగ్మమ్. అపితు తస్యైః, తద్వికారః- పతత్సర్వం హృది నిధాయ సూత్రకార స్స్వయమేవ భేదవ్యపదేశాది త్వనన్తరమేవ వదతి-

౧౪ జ్ఞానమాత్రపరత్య ముపగమ్యహంయద్యపితి॥ బ్రాహ్మణేన శ్లోక ద్వైతార్థ్యంతు తద్వైతైదేశవిషయతయాఽపి యుక్తమితి భావః- ఉక్తార్థాన్య సాత్రతా మాహంపతతి॥ సాధ్యపయిత్యా తస్యై మభిప్రతమి త్యర్థః-

త్రామతీతి- అత్రసంబంధవిర, అస్మాల్లాకాత్ప్రేక్ష్యత్యనైశశబ్దేషాం బ్రహ్మవిదాం అర్చిరాదిమార్గఉక్తైరవతి. ఆనందమయమాత్మాన ముపసం త్రామతీతి ముక్తిదశాఃశూం జీవబ్రహ్మణోరుపాస్యాపాసకయేభాగ్త్వభాగ్య భావప్రతిపాదనాన్మక్తాబ్రహ్మణాదికృపక్షోన్యదస్తాభవతి. పతమన్నమయమిత్యాదిపంచస్యపిపర్యాప్తేషుపతదభిజ్ఞాపరమాత్మపరః. అన్నమయప్రాణమయమయోమయవిజ్ఞానమయతత్త్వాస్తద్భేదకపరమాత్మపరాః. అత్రవ్యాసాన్యోస్సర్వోపి ద్వానస్మాల్లాకాత్ప్రేక్ష్యత్యన్నమయూది సమప్తివ్యప్తివిభాతికం నిరతిశయానందం పరమాత్మానంభాగ్యభారం భాక్తాసన్ననుభవతీ ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తమిత్యుక్తమ్-

౨౦ అభయంప్రతిష్ఠాంబందతే, అభసాభయంగౌ భవతీత్యుక్తార్థా సాక్షిత్వసర్వోకం పతతి- తదవ్యయశ్లోకభవతి. యతోవాచానివర్తంతే, అప్రాప్యమనసాసహ! ఆనందంబ్రహ్మణావిద్యానో నవిభేదితుత్యనైతి- బ్రహ్మణసెఅనందస్య ఇయతాంతగ్గం పారంగతుం ప్రవృత్తైరదప్రాప్త్యైవ నివృత్తైరవతి. తాదృశానందగుణలబ్ధివాచాసన సర్వక్షేపభయార్యంతనిష్ఠుర్నిర్భవతీత్యర్థః-

౨౧ తదోపపాదయతి- ఎతగ్మనావావనరవతి. కిమనంసాధునాకరవం. కిమనంపాపమకరవయితి- ధ్వగ్గాదికేతుం సుకృతం నాకామం నరకాదికేతుభారం పాపమకామం, ఇతీదృశీదింతాబ్రహ్మవిదంసనాధి. ధ్వగ్గా-

౧౪ య దుశ్చం జగతా రణతయా నిదిగద్వస్య, అనేన జీవే నాత్మనానుపవీశ్య, తత్త్వమసీతి జీవసామానాధికరణ్యనిదేశా శాశ్వజగతా రణమపి జీవస్వరూపా న్నాతిరిష్యత ఇతి కృత్యా, జీవస్యైవ స్వరూపం బ్రహ్మవిదాపొలిపరమితి ప్రకాస్త మసుఖా ద్వాన్మస్తే నానన్దమయ ఇ త్యుపదిశ్యత ఇతి- త దయిక్తమ్- జీవస్య చేతనత్వే స త్యపి త దైక్షత బహుస్యాం ప్రకాయేయేతి, తత్తతోస్సృజితేతి, స్వసంకల్పపూర్వ కానన్తవిచిత్రస్పష్టియే గాను పపత్తేః శుద్ధావస్థస్యాపిహ తస్య స్వర్నాది జగద్వ్యాపా రా సంతవో, జగద్వ్యాపారవక్షం, భోగమాత్రసామ్యులిజ్ఞా దిత్య తో) పపాదయిష్యతే-

౧౫ కారణభూతస్య బ్రహ్మణో జీవస్వరూప త్వానభ్యుపగమే, అనేన జీవే నాత్మనా తత్త్వమసీతి సామానాధికరణ్యనిదేశా తః కథ ముపపద్యత ఇతి చేత్, కథంవా నిరస్తనిఖలదోషగన్ధస్య

౧౬ అస్యాధికరణస్య శద్విశ్వోక్తేతస్య చిద్వైలక్షణ్యనిశ్చయకల్ప ప్రతిబద్ధక సామానాఃకరణ్యానీ సూత్రానత్వాన్ సామానాధికరణ్యం కారీర త్వేనసహపూర్వపక్ష హతుతయా సూత్రకృతాల్లితేరమితి, తయోః పరిహర ప్రకార శ్చైత్రత్ర సూత్రవిద్య ఇహోపజీవ్యత యాల్లితేరవి త్యలితేత్య తయోః పూర్వపక్షోత్తోః ప్రకమధీశక్రమేణ చరణం పరిహర్తు మనువద తియిష్యతమితి స్పష్టియేగానుపపత్తేరితి ప్రకయే కరణకే బరవిరహ ది తి భావః-

౧౭ సమానవిధక్యవగతైక్యం కథమితి చోదయతి|| కారణేతి|| ప్రాతిపది దిలోకేష్విచ్ఛాయాఅభావార్- బ్రహ్మశ్శానదగ్ధపాపతయా నరకాదిభయస్య క్షభావార్-

౧౮ ఏతాదృశంబ్రహ్మవిద్యాప్రయుక్త మహత్స్వరూపిభ్యోయమిత్యాహ— సయివవంపిద్యానైతేతత్సాన్ద్యస్మిణ్— ఏతేపితాభ్యాం చింతాభ్యాం బ్రహ్మ సం స్మృణుతేరక్షతీత్యభావః— పుణ్యపాపభాగుభానాస్తీత్యుక్తంభవతి-

౧౯—ఉభయైవపితేతత్సాన్ద్యస్మిణ్— యివవంపద—పునర్యవసం పుణ్యపాపభూననధ్యానసాంతర్య తాదృర్యదోరనాయ అనువాక సమాప్తి దృష్ట తనాయచ-

౨౦—ఇత్యపనిహర్ — ఇత్యంపరమరహస్యాపదాః— తాదృభావతేయే గాన్మయైవవక్తవ్యధితిభావః-

సత్యగుణల్యుప్త్య సర్వజ్ఞస్య సర్వశక్తైరనవధీకారికయాగజ్ఞైర్య
కల్యాణగుణగణస్య సకలకారణభూతస్య బ్రహ్మణః నానావిధాన
స్తదుఃఖాకరకర్మాధీనచింత నిమిషితాది సకలప్రవృత్తి జీవస్వయా
పత్వమ్-అస్యతరస్య మిథ్యాత్వేనోపపద్యత ఇతిశేత్ - కస్యభాః- కిం
హేయసమృద్ధస్య, కింవాహేయ ప్రత్యగీక కల్యాణైకతాన స్వ
భావస్య- హేయప్రత్యగీక కల్యాణైకతానస్య బ్రహ్మణోఽనాద్య
విద్యాశ్రేణితేన హేయ సమృద్ధమిథ్యాప్రతి భాసామిథ్యాయపత్తి
శేత్, విప్రతిషిద్ధమిదమభిధీయతే. బ్రహ్మణోహేయప్రత్యగీక క
ల్యాణైకతానత్వ, మనాద్యవిద్యా శ్రేణితేనానన్తదుఃఖవిషయ మి
థ్యాప్రతిభాసాశ్రేయత్వం ఐతి- అవిద్యాశ్రేయత్వం తతా-ర్యదుః
ఖప్రతిభాసాశ్రేయత్వం చైవహిహేయసమృద్ధః- తత్సమృద్ధిత్వం
తత్ప్రత్యగీకత్వం చవిరుద్ధమేవ. తథాపితస్యమిథ్యాత్వాన్నవిరోధఇ
తిమావోచః- మిథ్యాభూతమస్యపురుషార్థః- యన్నిరసనాయ స
త్వేవేదాన్త ఆరభ్యన్త ఇతిబ్రూహే. నిరసనీయాపురుషార్థయోగశ్చ
హేయప్రత్యగీక కల్యాణైకతానతయా విరుద్ధతే. కింభర్గః-అయే
నాశుతంశుతం భవతీత్యేక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాయ,
సదేవసామ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదినా నిఖలజగదేక కారణతాంశితదై
క్షతబహుభామితి సత్యగుణల్యుతాం చప్రతిపాద్యతస్యైవ బ్రహ్మ
ణః తత్త్వమసీతి సామానాధికరణ్యేనానన్తదుఃఖాశ్రేణిజీవైక్యంప్ర
తిపాదితమ్-తదన్యథానుపపత్త్యబ్రహ్మణ ఏవావిద్యాశ్రేయత్వాదిచ

కావగతవిశేషజాన్వయఃకథమీతి ప్రతిపత్తి కథంశేతి॥ కంకతే॥ అస్యతరస్యై
తి॥ కస్యేత్యాదినావికల్పప్రథమం యుజయతి॥ విప్రతిషిద్ధమితి॥ తదవసాద
యతి॥ అవిద్యేతి॥ తతఃకీమిత్వత్రాహ॥ తదితి॥ మిథ్యాత్వాదవిరోధమాశంకా
హ॥ తథాపీతి॥ పరిహరతి॥ మిత్యేతి॥ తతఃకీమిత్వత్రాహ॥ నిరసనీయేతి॥ మిథ్యా
త్వమిత్వస్తాభావశ్చేన్న కాస్త్రైరన్యై, త్వానభాద్యత్వంచేత్త్రాహి పురుష
భావత్వే కాస్త్రానారంభణీయతా, అపురుషభావత్వే నిరసనీయతీయతా
గాద్యప్రతిషేధ ఏవత్యభాః- తతఃవిరోధేతి కాస్త్రైరబ్రహ్మీకార్యత్వంశంక
తే॥ కింభర్గ ఇతి॥ యుజయతి॥ గ్రుతేతి॥ అనుపపన్నంతర్కపరావృతమ్- విరు

(౨౩౮)

ఆనందమయాధికరణమ్.

రికల్పనీయమితిచేత్. శ్రుతోపపత్తయేవ్య సుపకన్మంవిరుద్ధంచనకల్పనీ
 యమ్-ప్రథమాయ సమ్యుత్పదవ పారమాధికారి, కల్యాణైకస్వభా
 వతానుమిక్యానుతా. హన్తేచంతాపత్రయాధి హతచేతనోజ్జీవీ
 వయిషయాప్రవృత్తం శాస్త్రం, తాపత్రయాధిహతిరేవతస్య పార
 మాధికారి, కల్యాణైక స్వభావస్తు భ్రాన్తిపరికల్పిత ఇతిబోధయి, తస్మి
 మ్యగుజ్జీవయితి. అతైతద్దోషపరిజిహ్మయాబ్రహ్మ జోనిర్విశేషవి
 న్నాస్త్ర స్వరూపాతిరిక్తజీవత్వ దుఃఖత్వాదికం, సత్యసజ్జల్పత్వ క
 ల్యాణగుణాకరత్వ జగత్కారణత్వాద్యపి మిక్యానుతమితికల్పనీయ
 మితిచేత్. అహింసాభవతాం వాక్యాథావర్యాలోచనకుశలతా- ఏ
 కవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞానం సర్వస్యమిక్యాత్వే సర్వస్య
 జ్ఞాతవ్యస్యాభావాన్న సేతస్యితి- యతైకవిజ్ఞానం పరమాథావి
 షయం, తతైవ సర్వవిజ్ఞానమపి యదిపరమాథావిషయంతదన్తర్గ
 తంచ, తదాతజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానమితి శత్యతేవక్తుమ్- నహిపర
 మాథాశుక్తికాజ్ఞానేన తదాశ్రియమ పరమాథారజతం జ్ఞాతం
 భవతి-

౧౬. అథోక్తేత- ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన పరిజ్ఞాయాఅ
 యమథా:- నిర్విశేషవస్తుమాత్రమేవ సత్యమన్యదసత్యమితి- సత
 హియేనాశ్రుతంశ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం జ్ఞాతమితి
 శ్రూయేత-యేనశ్రుతేనాశ్రుతమపి శుతంభవతీతివ్యాన్యవాక్యస్యా
 ద్యంమానవిరుద్ధమ్- పూర్వవికల్పేద్విరీయం శిరశ్శక్తే|| అథేతి|| శాస్త్రీస్యా
 పురుషేణ పర్యవసాయిత్వేనాప్రామాన్య మాపద్యతేఇత్యర్థః- ఉభయప్రమా
 ణంశక్తే|| అథేతి|| సోపావృద్ధుంధూజయితి|| అహింసాభవతామితి|| పదద్వయ
 వాన్త్యై తత్ప్రకరణప్రకరణాస్తరోచినిపదస్తర మానాస్తర తర్కస్యామానా
 ధికరణ్య పర్యాలోచనాసాధ్యిత్యర్థః- ప్రథమమతప్రకరణాప క్రమతరోధం
 దకాయతి|| ఏతేతి|| పరమాథావిషయం తదన్తర్గత మిత్యక్తమథాం వ్యతిరే
 కేణోపపాదయితి|| నహితి||

౧౭ శక్తేతి|| అథేతి|| పరిహరతి|| నేతి|| కార్యస్యకవిజ్ఞానవిషయత
 యాన్తర్భావోభిమతశ్చ నిక్యాత్వేనత్యద్యాహారోధీవై రూప్యంచ, అనన్తర్భా
 వే, అజ్ఞాతజ్ఞాతశ్చోక్తిలాక్షణికీస్యాదితిభావః- సతైతేహాస్పృహతే స
 స్త్యైకధర్మవిషయత్వార్- సాక్షాదథామాహ|| యేనేతి|| సతసర్వస్వాకారణ

ర్థః- కారణతయేన పరిమిత నిర్విశేషవస్తుమాత్రమైవ సద్భావశ్చే-
త్రప్రతిజ్ఞాతః, యథాసోమ్యైకేన మృత్తిశ్చేదనసర్వం మృగ్మయం విజ్ఞా-
తమితి దృష్ట్వా నోపినఘటతే- మృత్పిణ్డవిజ్ఞానేన హితద్వికారస్యజ్ఞా-
తతానిదర్శితా-తత్రాపివికారస్యా సత్యతాభిప్రేతేతిచేత్- మృద్వి-
కారస్యరజ్జు సర్వాదివద సత్యత్వం శుశ్రూషోరసిద్ధమితి ప్రతిజ్ఞా-
తాథా సమ్భవనాప్రదర్శనాయ* యథాసోమ్యేతి ప్రసిద్ధ వదుప-
న్యాసోనయుజ్యతే-నచ *తత్త్వమస్యాదివా క్యజన్యజ్ఞానోత్పత్తిః ప్రా-
గ్వికారకాతస్యా సత్యతామాపాదయత్తరగ్రాను గృహీతమననుగృహీ-
తంవా ప్రమాణముపభామహిత-అయమర్థః* తదనన్యత్వమార-
మ్భణశబ్దాదిభ్యత్తత్వత)వక్యతే-

౧౭. తథా *సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీదేకమేవాద్వితీయం* త-
దైక్షతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్రైజోస్థుజత *హవ్రాహమిమాన్సి-
సోదేవతా ఆనేనజీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి*
సమ్మలాసోమ్యేమాసన్యాః ప్రజాస్మదా యతనా సుతప్రతిష్ఠాః,
ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమిత్యాదివాఽన్యజగతస్స దాత్మకతా, సృష్టిః
పూర్వకాలేనామరూప విభాగప్రహీణం, జగదుత్పత్తౌ సచ్చబ్ధివాప్య-
స్య బ్రహ్మణస్స్వవ్యతిరిక్త నిమిత్తాస్తరాపేక్షత్వం, గృహ్పికాలేఽహ-
మేవానన్తస్థిరత)సరూపేణ బహుస్యామిత్యనన్య సాధరణసజ్జ-
ల్పవిశేషో, యథాగ్రజల్పమనన్తవితితత్త్వానాంపిత్వణశ్చిమవిశేష-
విశిష్టాసృష్టి, సన్మమస్తేద్వితేతనేషు వస్తుషుస్వాత్మక జీవానుప్రవేశే-
నానన్త నామరూపవ్యాకరణం, స్వవ్యతిరిక్తస్య సమగ్రస్యస్వ-

జ్ఞాతత్వం, తింతుజ్ఞాతత్వసర్వత్వే ఏకాశ్రియనిష్ఠే, సోయంప్రాగవజ్ఞాత-
ఇతివత్, సహిప్రాగిదన్తయాజ్ఞాతమ్- సవరంప్రతిజ్ఞాతాత్వం, దృష్టాన్తవా-
క్యతుసినఘటరత్నాహ- కారణేతి తదుపపాదయతి మృత్తిశ్చేతి సహిపత్తి-
యాదూప్యని మృత్తి నిదగోతతిభావః- తత్రాపిమిథ్యాత్వం శంకత తత్రాపి-
తి పరిహరతి మృదితి అనుమానానినానిదృఢిత్వచాహ- సచేతి అనుగృ-
హీతమితి దృష్ట్వాన్తరయోక్తమ్-

౧౮ దాష్టాన్తికవాక్యాననుగుణ్యమాహ తథేతి స్వాంతర్యత్వవాదా-

మూలత్వం, స్వాయతనత్వం, స్వప్రవర్త్యత్వం, స్వేనావనం, స్వప్రతిష్ఠత్వం, మిత్యావృత్త పశేషాత్పైకసమఖగమ్యః ప్రతిపాదితాః. తస్మిన్పుష్టితయా ప్రకరణాంతరేష్యప్యపమాతపాప్యత్వాది నిరస్తనిఖలదోషతా సర్వజ్ఞతా సర్వేశ్వరత్వ సత్త్వకామత్వసత్త్వగజుల్పత్వ సర్వానన్తకరణనిరతిశయానన్తయోగాదయస్సకలేతర ప్రమాణావిషయా స్సహస్రశః ప్రతిపాదితాః. ఏవమనన్యగోపరానన్తవిశేషవిశిష్ట ప్రకృతబ్రహ్మపరామర్శితద్భుద్భవ్య నిర్విశేషవస్తుమాత్రోపదేశపరత్వమ సజ్జితత్వనోన్మత్తప్రతిపత్తయేత.

౧౮. త్వంపదంబసంసారిత్వ విశిష్టతేవవాచి- తస్యాపినిర్విశేషస్వరూపోపస్థాపనపరత్వస్వాధికారః పరిత్యక్తస్సాన్యత- నిర్విశేషప్రకాశస్వరూపస్యపవస్తువోహ్య ఒద్యయాలిరోధానం స్వరూపనాశప్రసక్త్యాదిభిర్నసమ్భవతితీహూర్వమివోక్తమ్.

౧౯ ఏవంబసరిసమానాధికరణవృత్తయేస్తత్త్వమితిద్వయేరపిపదయేర్ముఖ్యార్థపరిత్యాగేన లక్షణాపకమాశ్రయణీయా.

౨౦ అథోచ్ఛేత- సమానాధికరణవృత్తానామకార్య ప్రతిపాదనపరతయా విశేషణాంశే తత్త్వర్యాసమ్భవాదేవ్యశేష నిష్ప

నిర్భం స్వప్రతిష్ఠత్వాది- ప్రత్యక్షరావణగుర్వమాహ||రస్సంబంధితయేతి||అమూదితత్వనిరాసాయసకలేతర ప్రమాణావిషయాశ్చత్వత్వమ్- పదర్థయాపర్యాలోచనమాహ|| ఏవమితి|| పూర్వంపదయేనివిశేషపరత్వే ప్రకరణవిరోధః- ఇహతురయేనివిశేషవత్త్వసభిధాయకత్వమ్.

౧౮ తకాపర్యాలోచనమాహ|| నివిశేషతి||

౧౯ సామానాధికరణ్యానాలోచనమాహ|| ఏవంబసతితి|| విశిష్ట స్వముఖ్యార్థత్వాత్తత్త్వాగే సలక్షణేత్యధాః-

౨౦ పరమతంత్రంత|| అథోచ్ఛేతతి|| సమాశ్చర్యాదిగ్రంథః పక్షవిషయః- రేయేయేషామహానోపసాగ్నిమూనితవత్ సామాన్యవిషయేనా|| తత్త్వర్యాసంభవాదితి|| అన్యథావిశేషగుణముత్వాత్తేకాభ్యాసిద్ధేరితిభావః- లక్షణామఖ్యపయితస్తస్యావోక్షత్వాభావే రేయేషాతుస్స ఏవలక్షణాభ్యుపగమేన సాతుతిహూయత్యేవకారః- అన్తర్లంఘనంనా||సలక్షణా ప్రసంగశ్చితి||వాక్యేప్రధానాం

త్వైశ్చపుమాత్రికత్వప్రతిపాదనాన్న లక్షణాద్రసజ్ఞః, యథానీల
ముగ్ధులమితివదద్వయస్యం శేష్యైకత్వప్రతిపాదనవరత్వేననీలత్వో
త్పలత్వయాపిశేషాద్యయం నవివక్ష్యత- తద్వివక్షాయాంహినిల
త్వవిశిష్టాకారేణోత్పలత్వవిశిష్టాకారస్యైకత్వ ప్రతిపాదనప్రస
జ్యేత. తత్ప్రసంగభవతి- నహినైల్యవిశిష్టాకారేణతద్వస్తూత్పలపదే
నవివక్ష్యత- జాతిసుగంధేయనోన్యస్యసమవాయప్రసజ్ఞాత్- అతోనీల
త్వోత్పలత్వోపలక్షితవత్వైకత్వమాత్రం సామానాధికరణ్యేన పృ
తిపాద్యతే. తథాసోయందేవదత్త ఇత్యతీతకాలనిపృష్ట దేశవిశిష్ట
స్యతేనైవయాపేథి సన్నిహితదేశవత్సమానకాల విశిష్టతీయాప్రతిపా
దనానుషంఠైరుభయదేశకాలోపలక్షితస్యయాపమాత్రిక్యం సామా
నాధికరణ్యేన పృతిపాద్యతే. యద్యపినిలమిత్యాద్యేక పదశ్చవశే పృతి
యమానం విశేషం సామానాధికరణ్యవేధాయాం విరోధాన్నపృ
తిపాద్యతే తథాపివాచ్యేతేభావభావాలశ్యేపృతిపాదనాన్నలక్షణా-ఆ
పిచువిశేషణాంశస్యాలిపత్యామాలిమ్. సర్వత్రసామానాధికరణ్యైస్య
దపవస్యభావఇతిసకర్పేద్దోషఇతి.

౨౦ తదివక్షుపారమ్- సర్వేష్యేవవాక్యేషుపదానాం త్యక్ష్మ
త్రిపిద్యధికానంసర్గవితేజమాత్రం ప్రత్యాయమ్. తత్రీనమానాధి
కారీతివక్ష్యమాణకాతురభిప్రేతః- ఉపపాదయతి॥ యథేతి॥ కథమవివక్షేత్వ
త్రాహ॥ తద్వివక్షాయామితి॥ ప్రసక్తస్యానిష్ఠత్వమాహి తత్త్వితి॥ యాగప
శ్యవక్షేతత్త్వోపాదేయ విభాగాభావప్రసంగం నిర్దంకత్వాక్రమపక్షేన్యాయ
స్యసమవాయ ప్రసంగఉక్తః- విశేషణావపత్యాయాః స్ఫుటతరత్వాయేవాహర
కాస్తరమాహ॥ తథేతి॥ తహింలక్షణేత్యత్రాహ॥ యద్యపితి॥ తథాప్యస్యారస్య
విత్యత్రాహ॥ సర్వత్రతి॥ సామానాధికరణ్యత్యక్ష్మత్తే రిత్థంభూతత్వాన్ని
స్వారస్యవిత్యభావః.

౨౧ ఏతన్నిరస్యతి॥ తదిదమసార మిత్యాదినా॥ ప్రభవంతరమాక్తర
యాధీన్యం త్యక్తుత్వస్తరం త్యక్తస్యతి॥ సర్వేష్యతి॥ సర్వేషు, సమానాధికరణే
షువ్యధి కరణేషుచేత్యభావః- కౌశల్య త్యక్తుత్వాస్యాభావోదేసంభవతినాన్యకౌ
ప్తిస్యాన్యాయేత్యభావః- తహింలక్షణేదేవ కథమితి తత్త్వాపాకరణాభావస్యం
సగంవిశేషకర్తవ్యః- తతః క్షమిత్యత్రాహ॥ తత్రేతి॥ విశ్యధీరవశాద్ధి, విశేషణా
శ్చయిధీస్తైత్రియిధి, అతీంద్రియేతు ససా, తత్రత్వైశ్చస్యసేవేతి శంకాభ్య
దాసాయత్రత్యక్తవిజయం శరీరవిజయం చోదాహరణవ్యయం దశకాయ

కరణమృతావామపి నీలాదిపదానాం చైల్యాదివిగ్ధపవాహోః శ్చు
త్పత్తిసిద్ధిపదాన్త రాధాసంస్కృష్టైభిధీయతే. యథానీలముత్పల
మానయేతు్యకేనీలిమాది విగ్ధమై వానీయత, యథావనిశ్చాస్థల
వ్యాం మదముదితోమాతల్లగంస్తత్పత్తిరి పదజ్జయోవగతవిశేషగవిశి
ష్టపవాహాః ప్రతీయతే, ఏవంవేదాన్తవాక్యేభ్యపి సమానాధికరణని
ర్దై కేతుతత్పత్తి కేదగవిగ్ధమేవ బ్రహ్మప్రతిపత్తవ్యం. నవవిశేష
వివక్షాయామికరణశిష్టాకారంవస్త్వస్యేవనిశేష్టవ్యమ్-అపితునరైవ
ర్విశేషతైస్సన్వియాపమవచితేద్యమ్. తథాహి భిన్నప్రవృత్తిమితా
నాంకల్పా వామకస్సిన్నభౌ పత్తిస్సామానాధికరణ్యమ్. అన్వయేన
నిమృతావామపదాన్తర ప్రతిపాద్యాకారాదాకారాన్తరయ్యుక్తతయోర
న్యైవవస్తునో వదాన్తరప్రతిపాద్యత్వం సామానాధికరణ్యతావ్యమ్.
యథాజేవదత్తశ్చా మోయువాలోహితాత్మో దీమో కృపణో నవ
ద్యత్తిరి యత్రత్వేకస్మిన్వస్తుని సమన్వయాయోగ్యంవిశేషగ ద్వ
యం సమానాధికరణపవనిర్దిష్టమ్, తతావ్యవ్యతరత్పదమముఖ్యవృ
త్తమాశ్రీయతే, నన్వయమ్, యథాగౌరవాహికత్తిరి. నీలోత్పలాదిమ

రి॥ యతేతి॥ అనియత విశేషగప్రతీతా వనీలమప్యనీయేతేతి భావః. తా
వేదాధికరణ ముపశిత్యాహ॥ ఏవమితి॥ మితస్సమతాయా ప్రసంగంపరిహరతి॥ శ
తేతి॥ ఉత్తరప్రవిస్తరేగవత్కమతిత్వాదత్ర పరిహరస్సంక్షిప్తః॥ యథానుప
పత్తిర్మతేకావాప్యమిద్యత్తః॥ పృథక్పాస్వరీతాథానాం పదానాం యథా
యోగ్యం పరామర్శనియత్యాత్ స్మరణపరామర్శదశయోగరత్నసంగః,
వాక్యాభాభిధానంతు యోగవదితి సతతాపి ప్రసంగః, తాతాత్పరవివేక
స్తుపరామృష్టపీడ్యధిభావః॥ పావ్యక్త్యునుగు లక్షగ్రన్థమాహ॥ తథాహి
రి॥ సహి విశేషజాన్తరవిగ్ధపీ విశేషజాన్తరాన్వయోత్పాస్సానునాధికరణ్యని
త్యుక్తమితి భావః॥ అరవపయోగవచ్చే విశేషవిశేషైవ్యక్తప్రసక్తికృ పరిశ్చూ
తా- సహివిశేషగ విశేషయోరైక్యబోధనం సామానాధికరణ్య మిత్యుక్తమితి
భావః॥ విశేషయోత్పావ్యక్త్య ప్రత్యక్షపీడ్యత్వత్సూచిత్యుత్పత్తికృపవిశేష
గవిశేషైవ్యక్తవిదయేతి సాద్రవియామికాదుస్తత్వా లక్షగ్రన్థం విషయాది॥
అన్వయేతేతి॥ సాన్వయమాపాదాన్వ్య నివృత్తిచరత్వం కల్పమిద్యత్తః॥ నిర్వృ
త్తతథాన్వయైవ్యవాహాశ్చౌర్ పృత్త్యంతరం త్యుత్పత్త్యంతరంవాక్యవిద
పి నసాధికరణత్రాహ॥ యత్రత్వేతి॥ ముఖ్యాసంభవ పృత్త్యంతరం, తదసంభ
వ త్యుత్పత్త్యంతరం, పృత్త్యంతరపర్య తరన్యైవముఖ్యత్వం, నద్యయేతి॥

తుదిశేషగర్వయాన్వయావిరోధా దేకమవోధయవిశిష్టం ప్రతిపాద్యతే.

౨౨ అథమమపే- ఏకవిశేషగప్రతిసమ్మన్తి త్వేననిరూప్యమాణం ఏకేషణాన్తర ప్రతిసమ్మన్తిత్వాద్విలక్షణమితి ఘటపటయోర్నిచైకవిభక్తినిర్దేశేప్యైశ్యప్రతిపాదనా సమ్మత్యాత్మిమానాధికరణశబ్దశ్చ నవిశిష్టప్రతిపాదనపరత్వమ్, అపితు విశేషణముఖేన స్వరూపముపస్థాప్యత దైక్యప్రతిపాదనపరత్వమవేతి. ప్యాదేతదేవం, యదివిశేషణద్యయ ప్రతిసమ్మన్తిత్వపూత్రమేవైశ్యం నిరున్యాయత్. నచైతదస్మి. ఏకస్మిన్దర్శిణ్యుపసంహర్యమయోగ్యధగ్గద్యయవిశిష్టత్వమేవ హ్యేకత్వం నిరుణద్ధి. ఆయోగ్యతాచ ప్రమాణాన రసిద్ధాఘటత్వ పటత్వయోః- నిలముత్పలమిత్యాదిమతుదగ్గిత్వబుద్ధిత్వ వద్రూపవత్త్వరసవత్త్వగన్తవత్వాదివచ్చవిరోధోవోపలభ్యతే. నశేపలమవిరోధపవ - ప్రవృత్తిని మిత్తభేదే నైకాథానిద్విత్యయాపం సామానాధికరణ్యముపపాదయ త్యేవధగ్గద్యయవిశిష్టతా. అన్యథాస్వరూపమూత్రైక్యే అనేకపదప్రవృత్తినిమిగా భావాత్సామానాధికరణ్యమేనసప్యాత్. ఏకేషణానాం స్వసమ్మన్త్యానాదరేణ వస్తుస్వరూపావలక్షణపరత్వే న త్యేకేనైవవస్తూపలక్షిత మిత్యపలక్షణాన్తర మనథాగమేవ. ఉపలక్షణాన్తరోపలక్ష్యాకారభేదాభ్యుపగమ తేవా కారేణవిశేషత్వ

ఇతరశ్యచననివిశేషమథాత్వం, వుత్త్యస్తరోపస్థాపితవిశేషసమగ్నకత్వాదిభావః. గారాహికఇతివదత్రాదిస్యాదిత్యత్రావా॥ నీలాత్మరతి॥

౨౩ విశేషణభేద విశేష్యభేదం శంకతే. అశేతి॥ విశేషణాన్తర ప్రతిసమ్మన్తిత్వాత్సోపస్థాప్యతి సంబంధసూచిత్వమిత్యథా॥ ఏకవిశేషణ ప్రతిసంబంధిత్వేనతి॥ ఘటత్వాన్వయశ్యపటత్వాన్వయశ్యర భేదాన ఘటపటయోర్యతానశ్యం తద్వ్యత్రాహిభావః- తహి శం పరత్వమిత్యత్రావా॥ అపిత్వతి॥ పరిహరతిస్యాదేవతి॥ అత్రాప్యయోగ్యతాస్యావిశిష్టత్రావా॥ అయోగ్యతాచతి॥ ఉపపాదకత్వం విచ్ఛేదతి॥ అన్యభేతి॥ ఉపలక్షణరయనిమిత్తమిత్యత్రావా॥ విశేషణానిమితి॥ అపాదరస్థాత్మర్యాభావః. తహిశ్యత్వమేతి విస్సాదిము బ్రహ్మపలక్షణత్వీకరతయోగ్యం స్వాదిత్యత్రావా॥ ఉపలక్షణేతి తత్రవిస్సాద్యమణుత్పాదకత్వాత్పరత్వంవ్యవహార భేదాత్పరయోగ్యమ, న తతా త్వయావస్తులక్ష్యం, సవిశేషకత్వావతీరిత్యథా॥ సా

ప్రసజ్జః. సోయం దేవదత్తత్యక్తతాపిలక్షణాన్వోనవిద్యతే. విరోధాభావాత్. దేశాంతరసమ్మన్వితయాఽతీతస్యగున్మిహితదేశసమ్మన్వితయావర్తమానత్వావిరోధాత్. అతపవహిసోయమితప్రత్యభిజ్ఞయాకాలద్వయ సమ్మన్వనోవస్తునవికృతముపశాద్యతే, వస్తునస్థిరత్వవాదిభిః- అన్యథాప్రతీతివిరోధేనతి సర్వేషాంక్షుకత్వమేవస్యాత్- దేశద్యయసమ్మన్వ విరోధస్తుకాలభేదేనపతీహియతే.

౨౩ యతస్సమానాధికరణపదానామనేకవిశేషణవిశిష్టకారణవాచిత్యమ్- అతపవ అరుణయైకహాయ్యాపిజ్ఞాత్మాసోమంక్రీణాతీత్యాదుత్యాదివిశిష్టకహాయన్యః క్రయస్సాధ్యతయా విధియతే-తదుక్తమ్, అత్రైకత్వే ప్రవృత్తుగయోరైకకర్తృస్థితియమస్సాద్యతి-

౨౪ తత్రైవంపూర్వపక్షీమన్యతే- యద్యప్యరుణయోఽపదమాయమిత్యాహ విరోధం సరిహరతి॥ సోయమితి దేశకాలాంతరసంబంధినస్సన్నికృప్తదేశకాలసంబంధిత్యమేవ విరోధితి శంకాయామేకస్య కింకాలద్వయసంబంధవిరుద్ధః, ఇతదేశద్యయసంబంధితి వికల్పం మత్వాప్రథమం శిరోమామయతి॥ అతపవహితి॥ అతపవ, ఏకస్యకాలద్వయసంబంధా విరోధాదేవ-ప్రతీతివిరోధే, కాలద్వయసంబంధప్రతీతివిరోధే- ద్వితీయంత్వదస్యః॥ దేశద్యయేతి॥

౨౩ ఏవంసామానాధికరణ్యస్య ప్రవృత్తినిమిత్తకేదేవకార్యభోగశ్వం లోకసిద్ధమితి దశాశయమ్- వేదసిద్ధం చేత్యాహ॥ యత్యితి॥ యతఃతత్ర ఇత్యతేనప్రాగుక్తన్యాయానామరుణాధికరణే వివక్షితత్వం సూచితమ్- అరుణయేత్యాది పదానాం ససామానాధికరణ్యమిత్యత్రాహ॥ తదుక్తమితి॥

౨౪ సూత్రం సర్వకుత్సార్థపరమిత్యా శంకాయామథానంతరంతస్య సమీరీనత్యాత్యారోపితమ్, అస్మదక్తావేవపూర్వపక్షరాద్ధాంతా సూత్రకృదభిజ్ఞతావిర్యభిప్రాయేణాహ॥ తత్రైవమితి॥ అత్రతుగుణపదస్య ద్రవ్యపర్యంతత్వం పూర్వపక్షేరాద్ధాంతానానుయాయ అకృత్యధికరణత్వేనైకప్రాతిపదికార్థస్థితిరతి, ఇహతుల్యత్వస్థితిమానవిభక్త్యర్థితిభిదా- మెరుణ్యమేకమయి-సూత్రాన్వయ, ఉితప్రాకరణికసర్వద్రవ్యాన్వయ- తదథాం కిమేకం వాక్యముతభిన్నవాక్యమ్- ఇదం చింతాద్వయం వ్యాఖ్యాంతరేతి క్లుప్తమ్- అధికం చింత్యతే- కిమరుణయేత్యాదిపదానివ్యధికరణాని, ఉితస- తదగ్ధం కారకవిభక్త్యం సర్వంతం సామానాధికరణ్యవిరోధి, ఇతగేతి- విరోధేతి పూర్వపక్షః॥ సైరిసిద్ధాంతః- అరుణాపదస్య ద్రవ్యపర్యంతత్వే విద్యకరతైకత్వేన క్ర

కృతేరివగుణస్యాపి ద్రవ్యప్రకారతేకస్యాభావత్వాద్భివ్యవర్త్యమేవారుణిమానమభిదధాతి- తథాప్యేకహాయన్యన్యాయనియమోఽరుణిమోనసమ్భవతి- ఏకహాయస్యాక్రీణాతి, తచ్చారుణయే, త్యథాద్యయవిధానానమ్భవాత్- తతచ్చారుణయేతివాక్యంభిత్వాప్రకరణవిహితసర్వద్రవ్యపర్యంతమేవారుణి మానమవిశేషేణాభిదధాతి- అరుణయేతిస్త్రీలిజ్జ నిదేశః- ప్రకరణవిహితసర్వలిజ్జక ద్రవ్యాణాం ప్రదేశకనాథః- తస్మాదేకహాయన్యన్యాయనియమోఽరుణిమోనస్యాదితి-

౨౫ అత్రాభిధీయతే- అత్రైకత్వేద్రవ్య గుణయోరైకకర్తాభిన్నయమస్యాత్- అరుణయైకహాయన్యేత్వారుణ్యవిశిష్టద్రవ్యైకహాయనీద్రవ్యవాచిపదయో స్సామానాధికరణ్యేనాత్రైకత్వేసిద్ధే సత్త్వకహాయనీ ద్రవ్యారుణ్యగుణయో రరుణయేతి పదేనైవ చ

యస్య రత్నాభ్యతాపాపాథాభదా తేకవాక్యత్వసిద్ధిరితి వాక్యభదాభీనపూర్వపక్షేర్భిన్నసాధిత్యత్రాహ- యద్యపి- సామాన్యసద్రవ్యమాత్రిపర్యంతత్వేపి ద్వివ్యవిశేషపర్యంతత్వ నియమానస్యాదిత్యర్థః- కుతభిత్వత్రాహ- ఏకేతి- ప్రాగుక్తవిశేషణ వివక్షాభీనానుపపత్తిః- క్రియాన్యాయబోధోపక్షీణాయా- కారకవిశేషత్వేమిహోన్యాయబోధకత్వాచ్చ విశేష్యైక్యం సమీకృత్- అరిమిహోన్యయేహివిశేష్యైక్యమ్- తదభావాద్రైయభిరగ్యంస్యాత్- తత్రైకహాయస్యాక్రీణాతిత్యనేన ఏకహాయస్యా- క్రయసంబంధఉక్తి- తచ్చారుణయేతి, వాక్యేనతస్మాదరుణిమసంబంధఉక్తస్యాత్- అరుణిమోద్రవ్యవిశేషం చినాక్రయసాధనత్వాయేగాత్- తతచ్చ ఏకహాయస్యా- క్రయసంబంధారుణ్యసంబంధరూపార్థాద్యయవ్యైకవాక్యేన ప్రతిపాదయతుమకత్వత్వాదిత్యర్థః- తతఃమిత్యత్రాహ- తతచ్ఛ్రీతి- న్యవాక్యస్థత్వాభావాద్భిరకరణేన ద్రవ్యవిశేషనిశ్చయేతస్య సర్వద్రవ్యసాధారణ్యత్- అరుణ్యం తత్స్థితసర్వద్రవ్యాన్వయాత్వర్థః- స్త్రీలింగత్వం కథమిత్యత్రాహ- అరుణయేతి- పూర్వపక్షముపసంహరతి- తస్మాదితి-

౨౫ నిర్వాంతరం సూత్రమవతారయతి- అత్రైకత్వభిత్వత్వాది- సూత్రస్యాక్షరాక్షరమహ- అరుణయేత్యదితా- అత్రైకత్వభిత్వస్య పూరకవచాం తరమధ్యాహృతమ్, అరుణ్యవిశిష్టద్రవ్యేతి- ద్విరీయపదం వ్యాపక్షే- ఏకహాయనీ ద్వివ్యారుణ్యగుణయేతి- పదేనైవ, శబ్దవాక్యనేత్యర్థః- భిరకర్త్యా

శేషణవిశేష్యభావేనగమ్యన్వికయాఽభిహితయేః క్రయాన్వైకకర్తా
 న్యయావిరోధాదరుణిమ్నః క్రయసాధనభూతైక హయన్యన్యనియ
 మసాన్వితం. యద్యేకహయన్యః క్రయగమ్యన్తవదరుణిమ్నగమ్యసోపి
 వాక్యావసేయసాన్వితం, తదావాక్యస్యాథాద్యయవిధానంసాన్వితం.
 నచైతదస్తి. అథుణయతివదేనైవారుణిమ్నవిశిష్టద్రవ్యమభిహితమ్.
 ఏకహయనిపదసామానాధికరణ్యేనతస్యైకహయనిన్వయాక్రమవగమ్య
 తే. నగుణగమ్యన్తః. విశిష్టద్రవ్యైక్యమేవహిసామానాధికరణ్యస్యా
 థాః. భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానాంశబ్దానామేకస్మిన్నైకే వృత్తిస్సా
 మానాధికరణ్యమితిహి సామానాధికరణ్యలక్షణం. అతపవహిర
 క్తఃపటోభవతిత్యాదిత్వేకాభ్యాదేకవార్యత్వం. పటస్యభవనక్రి
 యాసమృత్తేహివాక్యవ్యాపారః. రాగసమృద్ధస్తరక్తపదేనైవా
 భిహితః. రాగసమృద్ధద్రవ్యంపటశ్చత్యతావత్సాత్తం సామానాధి
 కరణ్యవసేయమ్. ఏవమేతేనగుణేనద్యాభ్యాం బహుభిర్వాతనతన
 వదేనసమస్తేనవ్యస్తేనవా విశిష్టమపస్తాప్య సామానాధికరణ్యే
 వగర్వవిశేషణవిశిష్టోఽథాఏకశ్చితి జ్ఞాపయిత్వాతస్య క్రియాగమ్య

దిత్యకర్తవ్యావచ్ఛేదః క్రయాభ్యేతి అవిరోధాత్, వాక్యభేదరూపవిరోధాభావా
 త్. నియమ సాన్వదిత్యంశం వ్యావచ్ఛేదః అరుణిమ్నవిశిష్టద్రవ్యైకకర్తా
 భావాదితి భావః. గుణాన్వయః పదేనైవావసేయంస్తు తరః 30 వాక్యభే
 దాయత్తనియమ పరహరణ్యేతి కక్షాయాం ప్రాకసంక్షిప్తం వివృణోతి॥ య
 దీతి తహి సామానాధికరణ్యకృత్యం 3 మిత్యత్రాహ॥ ఏకహయనితి కథం
 న గుణాన్వయ సామానాధికరణ్యవసేయ ఇత్యత్రాహ॥ విశిష్టద్రవ్యైక్యమి
 తి ద్రవ్యం విశేష్యమ్- ఏకేషాంశైక్యభూతాసాయ ద్రవ్యశబ్దః- అథు
 గ)శ్చేన సంవాదయతి॥ భిన్నేతిసహి విశేషణ విశేష్యన్వయే వృత్తి సామా
 నాధికరణ్యమి త్యక్తమ్- ఏవం ప్రాతిపదిక తస్మిన్మానసవిధి వాన్వైక్యరూపా
 న్యయ మిథోన్వయ క్రయాన్వయానాం బోధ్యత్యముక్తమ్- అపరైశ్చేత
 మితి దర్శయతి॥ అతపవతి॥ అతపవ, కృత్యరక్తియస్య యథోక్తద్రవారత్వా
 దేవ- ఏకహయనిపదేననిరాకాక్షత్యేపి ఇతరపదస్య క్రూయమాణ స్వత్వా
 తాకాక్షతయాఽన్వయేనన్యాయ్యః- యథా రక్తపదస్య రిచాభిప్రాయః- ఉ
 క్తం వివృణోతి॥ పటస్యర్థాదిసా అత్రను విశేషణాని, బహుని వారకవిభ
 క్త్యానానిశ్చి రక్తాధికార్యైకమయ్యాన్వయ స్తేనా మిత్యత్రాహ॥ ఏక

సాధితానమరిరుద్ధమ్ దేవదత్తశ్చ మోయూపాలోహితా శ్లోక
 శ్లోకం లీలిత్యుతి, శుకే నవానసాయపనికాం సమ్పాదయేత్, నీల
 ముత్పలమానయ, నీలోత్పలమానయ, గామానయశుకాం శోభనా
 షీమ్, అగ్నియేషధిభృతేపురోదాశమహ్నకపాలనిర్వపేత్, ఇతిప
 వమ్ ఆరుణయైకహయన్యాపిజ్ఞా త్వాసోమంక్రీణాతితి.

౨౬ ఏతదుక్తంభవతి- యథాకాంతైస్సాన్యమోదనం పశేద్
 త్యనేకకారకవిశిష్టైశ్చాక్రియాయుగ పత్రుతీయైః తథాసమానాధి
 కరణపదసంఘాతాభిహిత మైతైకంకారకంతత్తతా-రక ప్రతిపత్తిః
 భావానువానేకవిశేషవిశిష్టాయుగపత్ప్రతిపత్త్యంక్రియాయామన్వే
 తితి నకల్పిద్విరోధః- భాదీరైశ్చురైఃకాంతైస్సమపరిమాణేభాదై
 శ్చాయసంకాల్యాదనం సమభాసావకలపచేదిత్యాదిప్సితి.

శుకేతేతి॥ దేవదత్తప్రతి॥ చిద్వాచకత్వా చిద్వాచకత్వవచనం నైవమ్య మ
 ప్రయోజక మితి భావః- దక్షిణీ కామ్యచిశేషణమ్- శుక్లేతేతి కరణకారకా
 దావారణమ్- నీలోత్పలమితి సమస్తం కర్మవిభక్త్యవతః- తత్రా వ్యనేక ప
 తాన్వయం దర్శయతి॥ గామితి॥ ఇదికం సంప్రదానా ద్యుపాహరణమ్ అ
 గ్నియైతి- పశేతి తథేత్యాహ॥ ఏవమితి॥ కారకవిభక్తైః క్రియాన్వయబోధక
 త్వైవ ప్రథమావర్త- సంఖ్యాన్వయబోధకత్వశ్చ పశునేత్యాహ దర్శనా
 త్ పరస్పరాన్వయ బోధకత్వంచ యుక్తమ్- కారకవిభక్తి త్రైవికవచనత్వా
 ద్యాకారభేదవర్త సమానవిభక్తిత్వరూపాకారభేదాన్సోన్వయే యుక్తః-
 పదాన్తరపరామర్శ విశిష్టస్త్వ విరోధాభావా దక్షిణీత్వరక- తదభావస్సాన్వ
 యాన్వయవాది రుచేతపవ- శుకేవలమవిరోధమాత్రా దక్ష్యయి నిధిః- ప్ర
 యోగస్తు నియామకః- కారకవిభక్త్యన్తానాం సంఖ్యాక్రియాన్వయబోధకం
 ప్రయోగవిత్కమితీతర్ మిథోన్వయశ్చ ప్రయోగవిత్క ఇతిచరమభిర్యభిప్రాయే
 త ప్రథమావర్త కారకవిభక్త్యవతః పశువాక్యోపాహరణమ్-

౨౭ అథ విశేషణ వివక్షాధీనానుసంపత్తయః ప్రాగేవ పరిష్కృతా ఇతి త
 త్రాన్యూన్వయసహాయపరిహారం ప్రాగ్ సంక్షిప్తం విస్తరేణ వచన్ కరణకారక
 కరూప వివక్షయనిరూపణస్య సర్వకారకవిభక్త్యుపాధ్యాయం ఉక్తకృత్యవ్య
 యస్య ప్రమాదిత్వావివక్షావతః దర్శయతి॥ ఏతదుక్తమితి॥ యథేత్యాది॥ య
 తావ్యధికరణవాక్యవ్యన్యూన్వయసహాయాదిబోధ్యం యుగపదవిభాసన సన్త్యై
 కారతైః క్రియాయాపివ విశేష్యత్వాత్ పరిష్కృతేమ్, తథా సమానాధికరణ
 వాక్యేతి అనేకవిశేషణై రేకస్య యుగపద్విశేష్యత్వా దవిరోధ భిక్త్యుపా-

(౨౪౮)

అనన్తమయాధికరణమ్-

౨౩ యత్పాతద్రవ్యకావ్యస్థగుణశబ్దః కేవలగుణాభి
 ధాయాత్వగుణయేతిపక్షేన కేవలగుణప్రైవాభిధానమితి తస్మాదప
 ద్యతే లోకవేదయేద్రవ్యవాచిపక్ష సమానాధికరణస్థగుణవాచి
 నాత్వవిదపి కేవలగుణాభిధానాదశావాత్- ఉపాత్తద్రవ్యకావ్యస్థం
 గుణపదం కేవలగుణాభిధాయాత్వస్థగుణతమ్- పటస్సుక్లృత్యాది
 మాపాతద్రవ్యకేమిగుణవిష్టప్రైవాభిధానాత్- పటస్థశుక్లృత్య
 త్రశ్శేక్లృతిష్టపటాప్రతిపత్తిర సమానవిభక్తినిదేశకృతా- నపునరు
 పాత-ద్రవ్యకావ్యతా- తత్రైవపటస్థశుక్ల భాగృత్యాదిషుసమా
 నవిభక్తినిదేశశేక్లృతిష్టద్రవ్యంప్రతియతే-

౨౪ యత్పనిశ్రయప్రైవ హేయస్యవరుద్ధతయాఽరుణిమ్ముక్త
 యాన్వయోనసమ్భవతీతి తదపివిరొధిగుణరహిత ద్రవ్యవాచిపక్ష

౨౩ అథ పరోక్ష పూర్వపక్ష రాద్ధాన్తగుణతం తయేరసాధారణం
 చాక్షణం పుష్కలస్థితి యత్ప్రైవ్యాదిని పరోక్షం ప్రయోజక ముపకమ్య ప్ర
 యోజ్య గుణమాత్ర పర్యవర్త్యం మామయతి తస్మిన్ తదపవాదకతయా
 త్వదభ్యుదగత సామానాధికరణ్యస్యాత్ సమర్థితత్వా దిర్వ్యక- ప్రయోజ
 కం మామయతి ఉపాత్తద్రవ్యతి ఆత్మానికత్వాదిత్యస్థ- ప్రయోజక మి
 త్యత్రాహ- పటస్థితి విషయవిభక్తినిదేశకృత్యత్యక- ఇదమపి ప్రయోజ
 కం పటస్థ శుక్ల భాగ ఇత్యత్రాసమానవిభక్తినిదేశకేఽపి గుణిపర్యవర్త్యాది
 త్యాద్యిప్రతిపత్త్యభిప్రాయో జాహ తత్రైవేతి ఉపాత్తద్రవ్యక కావ్యస్థ
 త్యస్థ సామానాధికరణ్య మపవాదకత త్వేముక్తం తదస్థ ప్రయోజకమ్- సా
 మానాధికరణ్యభావే పుష్కలద్రవ్యకావ్యస్థగుణశబ్దస్థ గుణిపర్యవర్త్యద
 ర్శనార్, తేవమ్, భాగశేష సామానాధికరణ్యవిలక్షణ, భాగశే నాన
 మన విభక్తినిదేశోపి నాస్తితి వ్యనిచారాభావార్ గుణమాత్రవాచిత్వే సపక
 ప్రయోజక ఇ త్యర్థ- ఉపాత్తద్రవ్యకావ్యస్థత్వం వ్యనిచారానికమేవ- అ
 త్యుచితయార్- త్వేనోధావతి త్వేన మాలభితత్వాహ గుణిపర్య
 వర్తి, పటస్థ శుక్ల ఇత్యత్ర ఉపాత్తద్రవ్యక కావ్యస్థత్వార్ స- గుణమాత్ర
 వర్తి, పట శుక్ల ఇత్యత్ర తదపవాదకం సామానాధికరణ్యమితి క్తాత్త త్ర
 యమ్- అకృతినయేఽసమానవిభక్తిశ్చ త్యస్థత్వే లాభవమ్-

౨౪ అథ పరోక్ష పూర్వపక్షాభాగ స్పృశిద్ధాన్తయత్పాతద్రవ్యకావ్య
 త్యాహ- యత్పనిశ్రయ- తదరుద్ధతయా, నిరాక్షరయా- రాద్ధాన్తకా-

సమానాధికరణగుణపదస్య తదాశ్రయగుణాభిధానేన క్రియాపదాన్వయవిరూపాదసజ్జతమ్. రాద్ధాత్తేచోక్తవ్యాయే నాదుశిమ్ముళ్ళాబ్దేన వ్యాన్వయేసిద్ధౌడవ్యగుణయోః క్రియసాధనత్వానుపపత్త్యాఅథా త్వరస్పరాన్వయసిద్ధ్యత్యవ్యసజ్జతమ్-అతోయథోక్తప్రవాధాః-

౨౯ తస్మాత్ తత్త్వమస్యాదిసామానాధికరణ్యోపపదవ్యయాభిహితవిశేషణపరిత్యాగేనైవైక్యప్రతిపాదనం వర్జనీయమ్-తత్త్వనాద్యవిద్యోపహితానవధికరుఃఖభాగినశ్చుద్ధ్యశుద్ధ్యధ్యయవాస్థాప్యేతనాసకానైరభూతమశేషహేయ ప్రత్యుక్తానవధికరణ్యానైకతానం పరమాత్మానమనభ్యుపగచ్ఛతో నసమ్భవతి. అభ్యుపగచ్ఛతోపిసమానాధికరణపదానాం యథావస్థితవిశేషణవిశిష్టైక్య ప్రతిపాదనపరత్వాశ్రయణేత్వమ్మదప్రతిపన్న సకలదోషభాగత్వం పరస్యప్రసజ్యేత్యేతేత్యనైకదేవమ్ త్వమ్మదేనాపిజీవాన్తర్యామిణఃపరస్యైవాభిధానాత్-

౩౦ ఏతదుక్తంభవతి- సచ్చబ్దాభిహితంనిరస్తనిభిదోషగ

మామయతి రాద్ధాత్తేతేతి॥ కార్యాన్వయే సిద్ధా నచ్చత్వ దగ్గరభసయా భావ్య ముపపన్నమి త్యథాః- వాక్యభేదేన పూర్వపక్షశ్చేత్, కథముపాత్తద్రవ్యకాక్యస్థాన్వయ- అతోఽపిపక్షం పూర్వపక్షః- స్త్రీలిక్తా యోగాచ్చ- రాద్ధాన్వ య్పిపక్షః- కరణద్యయకాక్షాత్కల్పకకల్పాద్యభావార్- స్వాత్కానికరణాభా ముపసంహరతి॥ అత ఇతి॥

౨౯ ఏవ మస్తు తతః ౩౦ ప్రస్తుత సామానాధికరణ్యోన్యత్రాహారస్యాదితి॥ తస్మాత్, సామానాధికరణ్య స్వాశేకవిశేషణ విశిష్టాభావపరత్వస్య లోకవేదసిద్ధిత్యా దిత్వరథః- త త్వరమత ససంభవతి త్యాహ॥ తత్త్వైతి॥ ప్రవృత్తినిమిత్తసామాన్యత్యథా- తచ్చబ్దావగతగుణవత్ త్వంకల్పావగతగుణా వ్యక్తిపేర్యః- తదా పరస్య సదోపత్వమితి శంకతః అభ్యుపగచ్ఛతోపితి॥ పరిహరతి॥ నైకదితి॥

౩౦ కథమన్యవాదికల్ప స్వాన్వయాదిత్వమ్, ద్వారద్వారిభావవిపర్యయశ్చ ౩౦ సస్యా దిత్వత్రాహ॥ ఏతదుక్తమితి॥ సచ్చబ్దేతి॥ కారణవాది సచ్చబ్ద స్తదనుగుణగుణవిశిష్ట పరదితి భావః- సామానాధికరణ్యనిర్దేశకశ్చ త్యత్యభావపపత్త్యాఅన్తర్యామిపరత్వం కల్పమితి భరితమి త్యభిప్రాయేణ నిరస్తేత్యాదుక్తమ్- బహుస్యామితి సామాన్యేన నామరూపయేతి పరమాత్మీయత్వ ముపగత

(౩౫౦)

అనన్తమయాధికరణమ్.

సం సం త్యగజగత్పమిత్రానవధికా తిశయానశ్చేయ కల్యాణగుణ
 లం సమస్త కారణభూతంపరం బ్రహ్మణమపిసామితిసజగత్పరం తే
 జోఽనిన్నప్రముఖం కృష్ణం జగత్సృష్టౌ తస్మిన్ జేవాదివిచిత్రం
 పాశనసంస్థితేజగతిచితనంజేవవగం యోగ్యానుగుణేమశరీరేష్యా
 త్కృతయాప్రవేశ్యస్వయంబ స్వేచ్ఛయైవజేవానరాగృతయాఽను
 ప్రవిత్యైవమూర్తేషు స్వపర్యస్తేషు జేవాద్యాకారేభిసజ్జితేషు
 నామరూపేవ్యాకరోత్ - ఏవంయపసజ్జితస్యైవవస్తుత్వం శబ్ద
 వాచ్యత్వంచాకరోదిత్యథాః- అనేనజేవేనాత్మనా, జేవేనమయే
 తినిజేవాజేవస్యబ్రహ్మత్వత్వందశాయతి. బ్రహ్మత్వకత్వంచజే
 వస్యజేవానరాగృతయాబ్రహ్మణో నుప్రవేశాదిత్యవగమ్యతే-ఇదం
 సర్వమసృజతయదిదంకించితస్సృష్టౌతదేవానుప్రావిశత్. తదను
 ప్రవిత్యగ్రవృత్త్యాభవత్ ఇత్యతేదంసర్వమితినిదీక్ష్యంచెతనాచ
 తనవస్తుత్వయం సర్వచ్ఛబ్దభ్యాం విజ్ఞానావిజ్ఞానశబ్దభ్యాం
 చవిభజ్యనిర్దిశ్య చిత్వస్తున్యపి బ్రహ్మణో నుప్రవేశాభిధానాత్. ఆ
 తపసం నామరూపవ్యాకరణా తస్మిన్వేవాచకశబ్దా ఆదిజ్జేవ విశిష్టవ
 రమాత్మవాచిన ఇత్యవగతమితి.

మ- సంవిధి సమాక్షుతానామివ పరమాపూర్వజేవత్వమ్- తత్ర ద్రిహ్యదిద్వా
 రా ప్రాక్షణాదేవ తేజఃప్రకృతి నామరూపయే స్పద్యారకత్వం నామరూప
 వ్యాకరణప్రత్యాసగతమ్- ప్రముఖ శబ్దా వాయ్వాదిపరః జేవాది నానుప్ర
 వేశపూర్వకశ్చేతి, కింతు వక్యమాం చిదవిద్విధాగార్థం జగదాకారకతన
 మ- జేవపరమితి- క్రితస్థవిజ్ఞానశబ్దః సాక్షిపదిక విభక్త్యథావివరణమ్-
 స జేవపరయే రస్యతరత్వం శరీరశ్చే ప్రయోజకమితి దర్శయితుం చరణ
 శబ్దః- జేవవ్యావృత్త్యథాం- నేవర్పయైవత్వత్వమ్- నామరూపవ్యాకరణస్య
 స్వపర్యస్తత్వం స్పష్టయతి- ఏవమితి- స్యయాచరిపాతే స్వశబ్ద- ఈశ్వరచరః-
 రూపశబ్ద- క్షిదచిత్పరః- వస్తుత్వం జేవాదిశ్చే- జేవనాత్మనేర్య స్యాకరణం
 యత్తం తత్ర ప్రతిపన్నం- తే మహా అనేశతి- మయేత్యాత్మశబ్ద- వ్యాఖ్యాన
 మ- మృదాత్మక ఇతితస్య చిత్వత్రాహ- బ్రహ్మితి- కురేత్యత్రాహ- ఇద
 మితి- తతః కిం ప్రకృతస్య త్యత్రాహ- అరణ్యి- అరః, రత్నర్యస్తకయాశ్చ
 తి విద్యత్యాదీ-

రె- అకృతిశయం శరీరవాచకేషు సంచారయిష్యం క్షిదచిత్ శరీర

౩౧ కింఛ- ఇదితదాత్మ్యమిదం సర్వమితి చేతనమిత్రం ప్రప
జ్ఞమిదం సర్వమితి నిర్దిశ్యతమైత్యుక్త ఆత్మేతి ప్రతిపాదితమ్.

౩౨ ఏవంఽ సర్వం చేతనా చేతనం ప్రతిబ్రహ్మణ ఆత్మత్వే
ససర్వం స చేతనం జగత్తస్య శరీరంభవతి- తథావశ్రుత్యన్తరాణి-
అన్తః ప్రవిష్ట్యా సాజనానాగ్ంసర్వాత్తాయః పృథివ్యాంతన్తా పృ
థివ్యాత్తర్యోయం పృథివీనవేదయస్య పృథివీశరీరంయః పృథివీమన్త
ర్యోయమయతి సతతత్తాన్తర్యామ్యమృత ఇతి ప్రారభ్య య ఆత్మనితి
క్షన్తాత్మనోన్తర్యోయమాత్సా సవేదయస్యాత్మశరీరం య ఆత్మాన
మన్తర్యోయమయతి సతతత్తాన్తర్యామ్యమృత ఇత్యాది, యః పృథివీమ
న్తరేన జ్వరణయస్య పృథివీశరీరం యోషామన్తరేన జ్వరన్ యస్యా
పృథివీరమిత్యాకభ్య యోక్షరమన్తరే సజ్వరస్యస్యాక్షరం శరీరం
యమక్షరం నవేదపక్ష సర్వభూతాన్తరాత్సా పమాతసాప్తాదివ్యోజేవ
ఏకోనా రాయణిత్యాదీని స చేతనంజగ త్తస్య శరీరత్వేన నిదిశ్యత
ప్యాత్మత్వేన పరమాత్సానముపదిశితి.

౩౩ అతశ్చేతనవాదినోపిచచ్ఛాత్మేతనస్యాప్యాత్మభూతం చే
తనశరీరకం పరమాత్సానమేవాభిదిధతి- యథాచేతనజేవాదిపం
స్థానపిన్దవాదినశ్చచ్ఛాత్మస్తద్వృత్తికజేవాన్యనవేదవాదకాః, పర్వా
రఃపజ్ఞాదశరాత్రా దేవత్వంగచ్ఛన్తిత్యాదిమ- జేవాభవన్తిత్యర్థః-

౩౪ శరీరస్య శరీరిణం ప్రతి ప్రకారత్వాత్, ప్రకారవాదినాంచ

త్వాక్షేపకాక్యం కర్మయతి॥ కించితి॥

౩౨ తతః కిమిత్యత్రాహ॥ ఏవంచేతి॥ చేతనాచేతనమితి॥ సర్వకర్మా
సంకారచూర్యవాక్య ప్రత్యక్షైకతాథాన్యస్యభిప్రేతాని- శరీరకర్మకా
ర్మిం కర్మయతి॥ తథాచేతి॥ అన్తరిత్యాది శరీరంజగమ్- విశేషవాన్యం స్వప
సఖ్యావృత్తిః-

౩౩ తతః కిం సామానాధికరణ్యవ్యేర్యత్రాహ॥ అతశ్చేతనశ్చ॥ తత్కర్మమి
త్యత్రాహ॥ యథేతి॥

౩౪ తల్లాక్షణికమితి శబ్దాయా మాకృతీనయ విజయిత్య మాహ॥ త
రీరస్యేతి॥ తాదిగుణతావిపదానామివతి హృదయమ్- తేమనుతి ప్రవర్తనత్యక్త
ర్యం శబ్దమిత్యపేక్షయా మాకృతీనయం వస్తుం ప్రకారం ప్రకారిణా విచిత్ర

శబ్దానాం ప్రకారశ్చేవపర్యవసానాత్, శక్తిగవాచనాం శబ్దానాం
 శక్తిరివర్యవసానం వ్యాయోమప్రకారోహినామశ్చదమిత్థమితిప్రతీయ
 మానేవస్తువిశిష్టమితి ప్రతీయమానోంశః- తస్యతదస్త్వపేక్షత్వేన
 తత్ప్రతికేతనదపేక్షత్వాత్ తస్మిన్నేవపర్యవసానంయుక్తమితితస్య
 ప్రతిపాదకోపిశక్తిస్తస్మిన్నేవపక్షవస్యతి- అతఏవగౌరవోమనుష్య
 త్తత్సాధిపతికారభూతాత్ప్రతిపాదనశ్చబద్ధః ప్రకారిణిపిన్దవర్యవసన్తః
 పిన్దస్యాపిచేతనశక్తిరత్యేన తత్ప్రకారత్వాత్, పిన్దశక్తిరశ్చేతనస్యా
 పిపరమాత్మప్రకారత్వాత్, పరమాత్మస్యేవపర్యవసన్తీతి సర్వశ
 బ్దానాం పరమాత్మైవవాచ్యతీతిపరమాత్మవాచితేనసామాన్యధిక
 రణ్యంముఖ్యమేవ.

౩౫ ననుఖిణ్దోగౌఖిణ్దశ్చ౪౦ జాతిగుణవాచినామేవప
 దానాం ద్రవ్యవాచివదైస్సహ సామాన్యాధికరణ్యం దృఢమ్- ద్రవ్యా
 తాంతుద్రవ్యవర్తర ప్రకారత్వమత్యథీయప్రత్యయోద్భవః- య
 తాదర్శీభుక్తిరీతి- నైవమ్- జాతిర్వాగుణోవాద్రవ్యంవానైతేష్యేక
 మేవసామాన్యాధికరణ్యప్రయోజకమ్- అన్యోన్యస్సన్వయభిచారాత్.
 యస్యపదార్థస్యకక్షవిత్ప్రకారతయైవసద్భావః, తస్యతదవృత్తిస్స
 ద్విస్సృజిపరిణిశ్చద్యాదినాంశబ్దానాం స్వాభిధేయవిశిష్టద్రవ్యవా
 చిత్యాద్యర్థాన్తరవిశిష్టతద్ద్రవ్యవాచినాశబ్దేన సామాన్యాధికర
 ణ్యంయుక్తమేవ- యత్ప్రసంగపృథక్పిన్దస్యస్వనిష్ఠస్యైతద్రవ్యస్య
 కదాచిత్కవిత్ప్రకారత్వమిచ్ఛతి, తత్రమత్యథీయ
 దర్శయతి॥ ప్రకారోహితి శబ్దాదిభిః ప్రకారిపర్యవర్తకస్య ముపపాదయ
 తి॥ తస్యతి తదస్త్వస్త్వకక్షత్వేన, ప్రకారిసాపేక్షస్వరూపశ్చిత్త్యస- త
 త్ప్రతికేత, యథావశ్యితప్రకారప్రతీతః- ఏవం న్యాయశ్చీకరః- తత్ఫలమా
 హ॥ అతఏవతి॥

౩౬ నన్విత్యాదిజాతం శోభ్యం చరిహరతి॥ నైవమితి॥ ద్రవ్యంవేతి॥
 అవిశిష్టః ప్రయోగవైదిభావః- ప్రయోజకమాహ॥ యస్యేతి॥ అనన్తగతం ప్ర
 యోజకీకృత్య క్వాప్యముఖ్యత్వాక్రయః కుయుక్తమితి భావః- అనుగతమాహ॥
 యస్యేతి॥ ఇక్తవిపర్యయే ప్రయోజకమాహ॥ యత్యేతి॥ ఇతి నిరవద్యమ్- సర్వ
 ప్రయోగానుగతి తదవిజయ వ్యావృత్తిర్భౌత మవ్యాప్తిర్వాస్తవీ శేత్యర్థః॥

ప్రత్యయైతినిరవద్యమ్.

౩౬ తదేవంశరమాత్మనశ్చరీరతయా తత్ప్రకారత్వాదవిద్వితే
ష్టుజీవస్యాపి జీవనిదౌకేదిశేషయాపా అహంత్యమిత్యాదికర్తాః
పరమాత్మనమేవాదక్షతైతితత్త్వమసీతిసామానాధికరణ్యేమోషసం
హృతమ్.

౩౭ ఏవంశనతిపరమాత్మనంప్రతి జీవస్యశరీరతయాఽన్య
యాజ్జీవగతాధర్మాః పరమాత్మానంసన్నుశ్చి- యథాస్యశరీరగతా
కాలత్వయువత్వాదయోధర్మాః జీవంసన్నుశసి.

౩౮ అతః తత్త్వమసీతిసామానాధికరణ్యే తత్పదంజగత్కాద
నిభూతం సత్యసేజకల్పం సర్వకల్యాణగుణాకరం నిరన్తరమన్త
మేయగన్ధం పరమాత్మానమాచక్షే- త్యమితిచతక్షణసశరీరజీవశరీ
రకమాదక్ష్యైతి సామానాధికరణ్యం ముఖ్యవృత్తమ్, ప్రకరణావి
రోధ, స్విర్వశుక్తివీరోధో, చిత్తజీవరవద్యేల్యానైకతానేతి
విద్యాదిదోషగన్ధాభావో.

౩౯ అతోజీవసామానాధికరణ్యమపి విశేషనిభూతాజ్జీవాదస్య
త్వమేవాపాదయతీతి విజ్ఞానమయాజ్జీవాదస్యపవానన్తమయః పర
మాత్మా.

౪౦ యదుక్తం తస్యైకవీవశరీర అత్తేత్వానన్తమయస్యశరీ

౩౬ ఉక్తం ప్రకృతశఘటయతి॥ రదేవమితి॥ సామాన్యేన నైయతికర
ణ్య సూక్తస్య సామానాధికరణ్యేన విశేష ఉపసంహర ఇత్యుక్తాః.

౩౭ తన దోషస్పర్శబోధ్యస్య పరిహారత్వమాహ॥ ఏవంచతి॥

౩౮ పరపక్షే యో దోషా స్తే స్వపక్షే ననస్త్రిత్యాహ॥ అరణ్యితి॥ ప్రక
రణేతి రక్షాకతర్వాద్యవీరోధాః సర్వేతి భేదక్రూరిఘటక్రూర్యవీరోధాః బ్రహ్మ
ణీతి అఖావిరోధాభావఉక్తాః ప్రాగుక్తజీవగతకర్తాస్పర్శకలం దోషమాహ
విద్యాద్యుక్తాహః.

౩౯ సామానాధికరణ్యస్య సత్వారకత్వార్థేవాపాదకత్వమాహ॥ అ
త్యైతి॥

౪౦ అథ పూర్వపక్షోక్తం పూర్వస్తరం యదుక్త మిత్యాది నాన్యభావ్య

రత్నవ్రతాజ్ఞావాదవ్యక్త్యంనసమృతతః- తదయుక్తమ్ అస్మిన్ ప్రకర
 నేన రత్నవ్రత తస్యైవ పవిత్రాచారితత్వాయః పూర్వస్థేతి పరమాత్మన
 ఏవ తాత్పర్యాత్పాఠిధానాత్. కథమ్ తస్మాద్వాపి తస్మాద్వాత్సలత
 తాత్పర్యము తత్పర్యాకాదీ నృత్యవర్తనవరమకారణత్వేన ప్ర
 త్యాకాజీవవ్యతిరేకస్యవరస్య చిహ్నానలత్పత్వేన వ్యవధేతా తద్వ్య
 తిరిక్తాకాకాదీనామన్నమయవర్యవ్తానాంతచృరీరత్వ మవగమ్యత-
 యస్యవృత్తిరీరీరంయస్యాప్యరీరం యస్యతేజశ్చరీరంయస్యవాయు
 శ్చరీరం యస్యాకాశ్చరీరం యస్యాక్షరం శరీరం యస్యమృత్యుశ్చరీ
 రం ఏష సర్వభూతాన్త రాత్నాపమాత పాప్సాదివ్యోదేవపక్షా
 రాయణైతి సుబాలత్రుత్యానర్యతత్త్వానాం పరమాత్మశరీరత్వం
 స్పష్టమభిధీయతే- అతః- తస్మాద్వాపి తస్మాద్వాత్సలతైవాన్న
 మయస్యవరమాత్మైవ తాత్పర్యతత్వవగతః. పాణిమయంప)త్వ
 త్యాహ, తస్యైవ పవిత్రాచారితత్వాయః పూర్వస్థేతి- పూర్వస్థాన్న
 మయస్యయశ్చరీరలత్పాత్రుత్వస్తరసిద్ధః పరమకారణ భూతః పర
 మాత్మా, సపవతస్త్వప్రాణమయస్యాపితాత్పరీరలత్పత్వేత్యర్థః- ఏవం
 మోమయవిజ్ఞానమయయోద్రాక్షప్తవ్యమ్- ఆనందమయేతు ఏష ఏవే
 తిసిద్ధాకాశస్యానన్యాత్పత్వత్వందర్శయితుమ్- తిత్- కథమ్ విజ్ఞానమయ
 స్యాపి పూర్వోక్తయానిత్యాపరమాత్మైవ తాత్పరీరలత్పత్వవగతః- ఏ

పరిహరతి- తదయుక్తమితి- కథమ్- తాత్పర్యాత్వం పరస్థేతి కథం జ్ఞాతవి
 త్యర్థః- అన్నమయ తాత్పర్యాత్ సూత్రతత్వాత్పాఠిమయే యి- పూర్వస్థే
 త్యనువాదో నయుక్తఇతి తస్యప్రాప్తిం దర్శయతి- తస్మాద్వాత్సలత- అతః-
 అర్థత క్కురీత్యన్తరాత్మై త్యర్థః- తస్యైవ ఇతివాక్యే ప్రాణమయ స్యాత్రు
 త్యా రత్నవ్రతయత్వం జ్ఞాపయతి- ప్రాణమయమితి- తద్వాచ్యచక్షే- పూర్వ
 స్థేతి- ఉక్తం మమోమయాదా వదితకతి- ఏవమితి- ఆనందమయ స్యాత్పాత్ర
 రత్రవనాన్న పరమాత్మత్వ మిత్యత్రాహ- ఆనందమయేతి- అత్సత్వరం న
 తస్యేతే క ఇతివదితాహ- తత్కథమ్- ప్రకరణత్రైకాప్య మస్యారస్యంతేతి ధా
 వా- పరిహరతి- విజ్ఞానేతి- ఆనందమయంప్రతి శ్రుత యి- పూర్వస్థేతివాక్యే
 పూర్వోక్త వివరణయాహ- విజ్ఞానమయశ్చ- తతః క మిత్యత్రాహ- ఏవమి

వంశవిజ్ఞానమయస్య యశ్చారిత్రాగ్రంథానాం నాన్యమయస్యాపి శాశ్వత
రత్యైత్యుక్తే ఆనందమయస్యాభ్యాపావగత పరమాస్మదావస్య ప
రమాత్మన స్సన్యమేవాత్మకమ్యతే. ఏవంచస్యవ్యతిరేకం చే
తనాచేతనవస్తుభూతం స్వకరీయమితి సపవనిరుపాధికశ్చారిత్రా- ఆ
తపవేదంపరం బ్రహ్మధిఃపర్యవృత్తంశాస్త్రం శారీరకమిక్యభియు
క్తైరభిధీయతే

రగ అతోవిజ్ఞానమయాజ్ఞేవాదస్య ఏవ పరమాత్మానందమయః.

౧ అహ. నాయమానంద మయేజేవానందః. విశం శబ్దస్యమ
యబ్బుత్వయస్య ప్రవణాత్. మయద్యైవయేతి ప్రకృత్యనిత్యంవిద్య
శరాదిభ్య ఇతివికారాభేదమయట్ ప్రత్యేకత. పృథక్స్వామ్యానందశ
బ్దః నను ప్రాచుర్యేపమయజసి. తత్ప్రకృతవ సనే మయదీతిప్రత్యేకః.
యథాఅన్నమయేయజ్ఞానితి. సపవాంఘవిద్యతి. నేవమ్-అన్నమయ

తి॥ ప్రకరణ దర్శనానుభూతిప్రబల్య మభిప్రాయన్నాహ॥ అభ్యాసతి॥ అభ్య
స్తానస్థ స్థానస్థం బ్రహ్మణ్యతి విహ్నసంబంధిత్వ క్రితా దానమ్ బ్ర
హ్మణి బ్రహ్మణి ఆనంద శబ్ద వాచ్యత్వా స్థయదీత్య తద్రహితయే అభ్యాసే
నానన్దానస్థ మయశబ్ద యే పర్యాయత్వార్ విద్యతేవభావ విజ్ఞానమయాస్త
రాత్మత్వాదినా చానన్ద మయస్య పరమాత్మత్వం నిరదేశమ్. అతి శ్చారీరాత్
న ఆనన్ద మయస్య పరమాత్మత్వనిరదేశ్య పరమాత్మన ఆత్మాస్తరవత్
స్వామానకత్వాచు జన్మ స్వారస్యభేదే నానన్దాత్మత్వ పరత్వం విద్యమి త్య
భా॥ శారీరాత్మత్వం పరత్వైవ ముఖ్యమి త్యాహ॥ ఏవంచతి॥ అతశ్చ కృత
త్వా నిరుపాధికత్వమ్. తదే వాపపాదయతి॥ అతపితతి॥ అభియుక్తైః, హ
దాయనాదిభిః సంహిత మేత చ్చారీరకమితిహి తద్యుక్తిః.

రగ సూత్రార్థ ముపసంహరతి॥ అత ఇతి॥

౧ ద్వితీయసూత్రస్య శక్త్యాం ప్రస్తావతి॥ అహితి॥ ప్రత్యయస్య వికా
రార్థత్వం కథ మిత్యత్రాహ॥ మయద్యైతి॥ వికారావయవపరామర్శినా ఏత
యేతిరీపదేన వికారార్థత్వం త్వా వితమ-పృథక్ శరాదీనాం ప్రాప్తి వ్యతీతి త్య
ధికారసి త్యాబ్బుత్వయం త్యుదస్యతా నిత్యం మయ ద్వితీయోదేశ సూత్రం-
పృథ్యాదిత్వా దానన్ద శబ్ద స్వ పృథక్త్వమ్. అతాశ్చ పృథికి- ॥సన్నిత్యా
ది॥ సపితతి॥ తేవపరత్వైవ వికారార్థత్వ మయేక్తమితి భావః. అత్యంత
య స్థాయేన పరిహరతి॥ నైవమితి॥ ప్రాచుర్యాభేద పృథికుతానిదిహి

ఇత్యుపక్రమేవికారాభావ్యం దృష్టం. అతః బోధిత్యాదస్యాపివికారాభావ్యమివయోక్తం. కింఽప్రాచుర్యాభావ్యపి జీవాదన్యత్వం నసిద్ధ్యతి. తథాపి. అనన్త ప్రచురత్వం దుఃఖమిత్యేవమవగాహియమ్. అనన్త స్యహిప్రాచుర్యం దుఃఖస్యాప్యత్వమవగాహయతి. దుఃఖమిత్యేవమేవహిజీవత్యమ్. అతః బోధిత్యాప్రాచుర్యాభావ్యమేవయోక్తం. కింఽ. లోకేష్టుయోహిరణ్మయందారుమయమిత్యాదిమ, వేదేచపర్ణమయీజహూః శమీమణ్యశునిః దర్భమయీరశనేత్యాదిమ, మయటోవికారార్థే ప్రయోగ కాపూర్వాత్సవప్రథమతరంధియమధిరోహతి. జీవన్యతానన్తవికారత్వమన్వేష. తస్యైవతనన్తయాపస్య సతస్య సారిత్వావహా తద్వికారసవేతి. అతావికారవాదినోమయబ్రుత్యయస్య శ్రవణాదానన్తప్రయోజీవాదనతిరిక్త్యతి. తజ్జీవదమభావ్యపరిహరతి.

సూ. వికారశబ్దాన్మేతిచన్తప్రాచుర్యాత్ ॥ ౧౮ ॥

నైతద్యుక్తం. తుతః. ప్రాచుర్యాత్. పరస్మిన్ బ్రహ్మశాస్త్రనన్తప్రాచుర్యాత్, ప్రాచుర్యాభావమయటస్సమ్యవత్.

౨ ఏతదుక్తంధవతి. శతగుణితోత్తరక్రమేనాభ్యస్య మానస్యానన్తస్య జీవాశ్రయత్వాసమ్మతాద్భిహ్నక్రయోయమానన్త్యతినిష్ఠితేనతిరస్సిన్ బ్రహ్మణీవికారాసమ్మవత్ ప్రాచుర్యేపిమ

ప్రాచుర్యేతి॥ ప్రయోగప్రాచుర్యమాహి ॥ ౧౯ ॥ అవయవాకమయా వికారః ప్రసిద్ధ్యతి తద్వాస్తవత్వత్వం ప్రథమరచిత్యుక్తమ్. జీవన్య వికారత్వాసమ్మత మాతక్తాహి॥ జీవన్యేతి అవస్థాన్తరయోగోహి వికారఇతి భావః. నిగమయతి॥ అత ఇతి॥ తక్తాయా॥ సూత్రస్థత్వా దనుభావ్యత్వక్తమ్.

వికారశబ్దాన్మేతిచన్తప్రాచుర్యాత్ — తస్మిన్ తస్య ప్రాచుర్యమిత్యత్రాహి॥ పరస్మిన్మితి॥ సంధవతు ప్రాచుర్యం, తద్వికారే తస్య తద్వాస్తవత్వం చాతేషీర మిత్యత్రాహి॥ ప్రాచుర్యాభావః॥

౩ వికారార్థత్వేనాభావ ఇత్యత్రాహి॥ ఏతదుక్తమితి॥ అత్యధిరోహాభావక ఇత్యర్థః॥ తాదక దృష్ట్య త్యేవతే తాదక సమానా త్విత్తి

యోగ్యుని కమ్మవాచ్యునక మయఃజరంబ్రహ్మిని. బౌద్ధిత్వాత్ప్రయోగ
గ్రహాభ్యాసమయతోవికారాభ్యాత్వ మథానితోధాన్య సమ్భవతి. కిం
చ- బౌద్ధిత్వంప్రాణమయ ఏకపరిత్యక్తమ్- తత్రవికారాభ్యాత్వా న
మ్భవత్- అతన్తత్రపశ్యన్వైత్వాయోః ప్రాణవృత్తిమతామూ
త్రేణప్రాణమయత్వమ్-ప్రాణాపావాదిమసజ్జుసువృత్తిమ ప్రాణవృ
త్తైః ప్రాచుర్యాద్వా. నచ ప్రాచుర్యేమయప్రృత్యయస్యపాశ్చి
త్వాస్తి- అన్నమయేయజ్ఞః శత్రుమయాయాత్రైత్వాదిమదళా
నాత్-

౩ యదుక్తమానన్దప్రాచుర్యమల్పదుఃఖసద్భావ మవగమయ
తీతి- తదనన్త- తత్ప్రచురత్వంహితత్ప్రభూతత్వమ్- తత్ప్రతరస్య
సత్తాంనావగమయతి- అపితుతస్యాల్పత్వంనివతరయతి- ఇతర
సద్భావాసద్భావాదు ప్రమాణాన్తరావసేయా- ఇహదప్రమాణా
న్తరేణతదభావోఽవగమ్యతే- అపహతసాప్యేత్వాదినా- తత్రైతావ

యతా మిర్యత్రాహ- బౌద్ధిత్వాదితి- ప్రకరణం లిక్తా జ్ఞర్కమ్, అర్కవ
రోశ ప్రాధిక్య మర్చులా, యతా గల్గాపదాదా వితి భావః- బౌద్ధిత్వం నే
త్వాహ- క్షేప్తితి- అథా న్నయతో వికారాగ్ధత్వం వివక్షితమితి శక్త్యాం
శమయన్ ప్రాణమయశక్త్యర్థ మాహ- ఆశ్చితి- ప్రభుమయేజనాయాం ప్రాణ
వృత్తిమా నిర్యథాః- ద్వితీయ ర్మేజనైవ సాధ్యునీ- ప్రత్యయా నైయత్వో
వృత్తిమాత్రజరత్వ మాత్రతం ప్రాణశబ్ద స్య- ప్రాచుర్యేపి ప్రయోగభావశ్చ
మాహ- నచేతి- అవయవత్వాజేతయా ప్రసిద్ధి ప్రాచుర్యమ్-

౩ యదుక్త మిత్యాదితా పూర్వపక్షయ్యుత్తర ముమాద్య పరిహారః
తదనన్దితి- సమానాశ్రయ వికారీయాలృప్త్య మన్తరక్షతయా- ప్రతియోగీతి గ్రా
హ్యమితి వగన్య భావః- త మ్మా జయతి- తత్ప్రచురత్వంహీతి- ప్రాచుర్యం,
ప్రమాణాన్తరసిద్ధం మూనాదిమద్ధమర్థం ప్రతియోగితయాఽనేకత, నకు స్వ
యం ప్రతియోగివిశేషసాధక మిర్యథాః- తత్ప్రచురమ్- కేనావగమ్యతే ఇత్య
త్రాహ- ఇతరేతి- పరాధిమతప్రతియోగినిః పక్షే బాధితత్వమాహ- ఇహ-చేతి-
తహి- కి మత్ర ప్రతియోగీర్యత్రాహ- తత్రేతి- యతా తేజః ప్రచురో గర్భ
మా నిత్యతే న తద్దత తిమిరాలృప్త్యం పరియోగి, కింతు చస్మాదిగత తేజః

(౨౫౦)

అనన్తమయాధికరణమ్.

దేవతత్వమ్- బ్రహ్మనన్దస్థి పరమాతత్వ మన్యనన్దస్థాత్మత్వమపే
తుతత్వతి- ఉచ్యతేచతత్ సపకోమానుషానన్దత్వత్వాదినా జీవా
నన్దాపేక్షయాబ్రహ్మనన్దో నిరతిశయదశావన్నః ప్రభూతఇతి.

౪ యదౌత్పత్తంజీవస్యానన్దవికారత్వం సమ్భవతి. తదపినోప
పద్యతే- జీవస్యజ్ఞానానన్దస్వరూపస్య కేనచిదాకారేణమృతత్వ
వఘటాద్యాకారేణపరిణామస్సకలశ్రుతిస్మృతీన్యాయవిరుద్ధః- స
సారదశాయాంతకర్షణాజ్ఞానానన్దా సజుఃచితావిత్పుషపాద
యిష్యతే. అతశ్చానన్దమయోజీవాదవ్యఃపరంబ్రహ్మ-

ఇతశ్చజీవాదన్యతనన్దమయః-

సూ. తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ॥౧౫॥

కోహ్యేవాన్యతరఃప్రాణ్యాత్ యదేషుకాశలనన్దోనప్యాత్ ఏ
షహ్యేవానన్దయాతి, ఏషఏవజీవానానన్దయాతి జీవానామానన్ద
హేతురయంవ్యవదిశ్యతే- బ్రహ్మనన్దయితవ్యాజ్జీవాదానన్దయితా
యమన్యతనన్దమయః పరమాత్మేతివిజ్ఞాయతే- అనన్దమయ ఏవాత్ర
అనన్దశబ్దేనోచ్యతత్వతిదానన్తరమేవవత్త్యతే-

ఇతశ్చజీవాదన్యతనన్దమయః-

సూ. మాన్త్రవిశేషకమేవచగీయతే॥౧౬॥

సత్యంజ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతిమన్త్రవినోకాదితం బ్రహ్మేవానన్ద
మయత్వతిగీయతే- తత్తుజీవస్వరూపాదన్యత్ పరంబ్రహ్మ- తథాహి-

మన్యమేవ, తద్వదితిభావః- జీవానన్దాల్పత్వం ప్రతియోగీతి సపరంన్యాయ
నీర్ధం, కన్యోక్తంచత్యాహ॥ ఉచ్యతేచేతి॥

౪ యదౌత్పత్తిః మయద్యాచ్యవికారః స్వరూపాశ్యభావావరూపవ, స
చాత్ర శేత్యర్థః- జ్ఞానానన్దస్వరూపస్య కథం దుఃఖాజ్ఞానసంభవ ఇత్యత్రా
హః- సంసారేతి॥ సూత్రాధికం పరమప్రకృతేన సంకమయతి॥ అతఇతి॥

తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ- కర్షకత్రైక్యాసంభవ ఉక్తిః- అనన్దా
హ్యత్రానన్దయి రోక్తిః, సత్వానన మయ ఇత్యత్రాహ॥ అనన్దమయ ఏవాత్ర॥
ఉపక్రమగతం హేతు మాహ-మాన్త్రవిశ్లేషకమేవచ గీయతే- మాన్త్రవ

బ్రహ్మవిదాప్రొత్తివగమిజీవస్య ప్రాప్యతయాబ్రహ్మనిర్దోషమ్, త
దేమాభ్యుక్తేతి, తత్ బ్రహ్మ, అభిముఖీకృత్య, ప్రతిపాద్యతయా
పరిగృహ్య, యుగేమా, అధ్యేతుభిరుక్తా. బ్రాహ్మణోక్తసాధకానభి
వైశద్యమనేనమస్త్రేణక్రియతఇత్యర్థః- జీవస్యోపాసకస్యప్రాప్యం
బ్రహ్మతస్మాద్విలక్షణమేవ. అనన్తరంచ తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మన ఆ
కాశస్సమ్భూత ఇత్యాకారభ్యోత్తరోత్తరై బ్రాహ్మణైరమనైశ్చ
తదేవవిశదీక్రియతే. అతోజీవాదస్య ఆనన్తమయః.

అత్రాహ- యద్యపుపాసకాత్పాప్యస్య భేదేనభవితవ్యమ్,
తథాపివనన్తస్వరంజీవాత్వాస్త్రేవనికర్షింతు- కింతుతస్యైవోపా
సకస్యవిరస్తసమస్తా విద్యాగన్ధనిర్విశేషఃస్వాత్రేకిరసం శుద్ధం
స్వరూపమ్- తదేవ సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మేతి మస్త్రేణవిశోధ్య
తే. తదేవచ యతోవాచోనిపరన్తై అప్రాప్యమన సాగుహ్యేవా
బ్ధినసాగోచర తయానిర్విశేషమితిగమ్యతే. అతస్తదేవ మాస్త్రేవర్ణి
తమితస్మాదనతిక్రమనన్తమయఇతి. అతడుతరంపవతి.

సూ. వేతరోనుపపత్తేః॥౧౭॥

పరమాత్మనభివేద్యతేవశక్యా భిలప్యోముక్తావస్థాపి నభవతిమాస్త్రే
వనికర్షః. కుతః (అనుపపత్తేః) తథావిధస్యాత్మ్యోనిరుపాధికం ఏ

న్దికస్య జీవాదస్యత్వం కథమి త్యత్రాహ- తథాపీతి॥ తతః కిమి త్యతేహ
యాం మస్త్రేబ్రాహ్మణయే ఘటకతాక్య మాహ॥ తదేవేతి॥ అభిముఖీకర
ణస్య చేతనధర్మత్వమిదాసాయాహ॥ ప్రతిపాద్యతయేతి॥ ఉక్తేత్వక్తే పారు
షేయత్వకత్వాం భువస్యతి॥ అధ్యేకృభిరీతి॥ క్షుక్త మిత్యత్రాహ॥ బ్రాహ్మణే
తి నిత్యనిర్దోషత్వానిశేష స్మ ప్రాబల్యబోధ్యల్యోక్తిర్యక్తేతి భావః॥ మస్త్రే
వర్ణన భేదవిధిం దర్శయతి॥ జీవస్యేతి॥ మాస్త్రేవనికర్షం జీవాదస్య దస్తు, త
స్యైవానన్తమయత్వం కథ మిత్యత్రాహ॥ అనన్తరంచేతి॥

అనన్తరమాత్రస్య కల్పా మాహ॥ అత్రాహేతి॥ అచ్యుదితా విషేషి
తానమస్తాధికారః॥ త్వానత్వం చాత్మనసనివృత్తిస్య నిర్విశేషత్వ మేతః॥ అస
స్మాభేదేనాత్మ్యోపాసకప్రాప్యభేదోపపత్తేర్న జీవాన్యత్వ మిత్యర్థః॥

వేతరోనుపపత్తేః - తిపాత్యనుక్తాత్వ నిరుపాధకత్వం నిర్భయః

(౨౬౦)

అనన్తమయాధికరణమ్-

పశ్చిత్త్వం నోపపద్యతే. ఇద మేవహినిరుపాధికం విపశ్చిత్త్వం సో
 కామయతదహుస్యాం ప్రజాయేయేతి సత్యసజ్జల్పత్వ ప్రదశానే
 నవివరిత్యతే. వివిధంపశ్యచ్ఛిత్త్వం హివిపశ్చిత్త్వం. పృషోదరాది
 త్వాత్పశ్యచ్ఛుచ్ఛాదయవస్య యచ్ఛబ్దస్యలోపంకృత్వాప్యేత్వాది
 తోవిపశ్చిచ్ఛబ్దః. యద్యపిముక్తస్య విపశ్చిత్త్వం నవచ్ఛవతి, తథాపి
 తస్యైవాత్మన స్సంసారదశాయామవిపశ్చిత్త్వమప్యస్తీతి నిరుపా
 ధికవిపశ్చిత్త్వం నోపపద్యతే. నిర్విశేషవిప్లాత్రతాపన్నస్య ముక్త
 స్యవివిధదశానాథావాత్సుతరాం విపశ్చిత్త్వం నగచ్ఛవతితి. నకే
 నాపిప్రమాణేననిర్విశేషం వస్తుప్రతిపాద్యత ఇతిచ పూర్వమేవో
 క్తమ్. యతోవాచోనివతాన్త ఇతవాక్యం యదివాఙ్మనసయోబ్రాహ్మ
 ణోనివృత్తిమభిదధిత, నతతోనిర్విశేషతాం వస్తుమోఽవగమయితుం
 శక్నుయాత్. అపితువాఙ్మనసయోస్తత్రాపిమాణతాంవదేత్. త
 థాచసతితస్యతుచ్ఛత్వమాపద్యతే. బ్రహ్మణిదాహ్నతీత్యారభ్య చి
 హ్మణోవిపశ్చిత్త్వం, జగతాతలత్వం, జ్ఞానానందైకతానతా,
 మితరాన్పితౄనాన్దయితృత్వం, కామాదేవదిదవిదాన్లకస్యకృత్సిద్ధి
 స్యసగిష్టత్వం, సృజ్యవగాఢానుపివేళకృత తదాత్మకత్వం, భయా
 భయహేతుత్వం, వాయ్వాదిత్యాదీనాంప్రళాసితృత్వం, శతగుణ
 తోత్తరకృమణ నిరతిశయానన్తత్వ. మన్యచ్ఛానేకం, ప్రతిపాద్య,
 వాఙ్మనసయోద్రవహ్నతిపవృత్త్యాభావేన నిర్వహిమాణకం బ్రహ్మ

వివిధంకే త్యాహ॥ ఇదమేవతి॥ విపశ్చిచ్ఛుచ్ఛాదా మహా॥ వివిధమితి॥ విప
 త్యదితి తావ్య మిత్యత్రాహ॥ పృషోదరేతి॥ స్వమతన ముక్తస్య విపశ్చిత్త్వా
 నుపపత్తి రుక్తా. పరమతేమ తా మహా॥ నిర్విశేషేతి॥ ఇతిశబ్ద స్థాత్రపశ్చమి
 త్యాత్వానమ్. సవరం విపశ్చిత్త్వవిరోధః, సర్వప్రమాణవిరోధశ్చ త్యాహ॥ స
 శేనావేతి॥ జ్ఞానత్వోక్తయా పార్థగుణనిక్షేపః ప్రాగేవ పరిహృతః. తాన్లకస
 నివృత్తిరూప స్వత్ర పరిక్షియతే॥ యతో వాచ ఇత్యాదినా॥ తతః కిమన్య
 త్రాహ॥ తథాచేతి॥ బ్రహ్మణ స్తుభ్యత్వం పూర్వావరవిరుద్ధ మితీతర, నిర్వి
 శేషత్వమితి తథే త్యధిప్రాయోజాహ॥ బ్రహ్మవిదితి॥ ప్రకరణవిరోధ ఉక్తః॥ స్వ

త్యుచ్యత ఇతి ఛాన్తజిప్తితం. యతోవాచోనివతాన్త ఇతి యచ్ఛబ్ద
నిదాన్త మానన్తం అనన్తం బ్రహ్మణోవిద్వానిత్యానన్త శబ్దేన ప్రతిని
దిశ్యతే స్య బ్రహ్మసమ్పన్నీర్థ్యం బ్రహ్మణ ఇతివ్యతిరేకనిదాన్తేన ప్రతి
పాద్యతే దేవవాన్తానసాగోచరం విద్వానితి తద్వేదనమభిదధవాన్త్యం
జరద్గవాదివాన్త్యవదనర్థకం వాద్యనన్తర్థతంచస్యాత్. అతిశ్మ
తగుణితోత్తరక్రమేణ బ్రహ్మనన్తస్యాతిశయేయతాం వక్తుముద్య
మ్యత స్యేయతాయా అభావా దేవవాన్తానసయోస్తతోనివృత్తి
ర్యతోవాచోనివతాన్త ఇత్యుచ్యతే. ఏవమయిత్రారహితం బ్రహ్మ
ణ అనన్తం విద్వాన్మతతచ్ఛననవిభేతీత్యుచ్యతే. కింఛ అన్యమాన్త
వక్షాకస్యవిపత్తితః సోకామయతేత్యారభ్యవత్సమాణ స్వసజ్జ
ల్పావక్ ప్రజగజ్జన్మస్థితిజగదన్తరాత్మత్వాదేర్గుక్తాన్త స్వయాపా
దస్యత్వం సుస్పష్టమేవ.

ఇతశ్చోభయావస్థాత్ప్రకృత్యాగ్గ్రహోన్యతనన్తమయః.

సూ. భేదవ్యవదేశాచ్చ॥౧౮॥

తస్మాద్వాపితస్మాద్వాత్సన ఆకాశఇత్యారభ్యమాన్త్రీవక్షాకం బ్ర
హ్మవ్యభిజ్ఞయద్వాక్యమర్షప్రాణమమోభ్యభవజీవాదపితస్య భేదం
వ్యవదిశతి తస్మాద్వాపితస్మాద్విజ్ఞానమయాదన్యోన్తర ఆత్మాన
న్తమయితి. అతోజీవాద్భేదస్యవ్యవదేశాచ్చాయం మాన్త్రీవక్షా
క అనన్తమయోన్యప్రవేతిజ్ఞాయతే.

వాక్యవిరోధ మాహ॥ యతోవాచయితి॥ విద్వానితి మనోనివృత్తివ్యాపారః. అన
భాకం వ్యాపారార్థమ్. వ్యాపారః పరిణిహిషణతాచేత సముద్రభూదవ ద్వా
క్యతైవ సస్యార. వాక్యత్వ వ్యాపార రసర్పనీయైర్భావః. స్వయం రద
భామాహ॥ అతిఇతి॥ శతతి॥ నిర్వికేవత్వేభిమతే క్రమేణ గుణాచయే వా
చ్యో, సర్వవికేయఇతి భావః. వాన్తానసనివృత్తి రస్తిచేత, కథం వేదనవచన
విత్వత్రాహ॥ ఏవమితి॥ అమదవత్తరితి సోత్రపదస్యాథాన్తరమాహ॥ కిచ్ఛేతి॥

భేదవ్యవదేశాదన్త— అన్తప్రాణమనోభ్యభవజీవాద సహితత్రావస్థాత్
దేవాన్త్యవ్యతిరేకవాద్యమ, ఇహాపి రద్యవతి భావః. అత్ర వత్తవ్య మాన్త్యమా
త్రపి వాక్తవ్యం.

ఇతశ్చ జీవాదస్యః.

సూ. కామాచ్చనానుమానాపేక్షా॥౧౯॥

జీవస్యావిద్యాపరవశస్య జగత్కారణత్వేహ్యవజగతీయా అనుమానికప్రధానాదీశబ్దాభిధేయాదిద్యస్తు సంసర్గాపేక్షా- తత్ర వహి చతుర్ముఖాదీనాంకారణత్వమ్- ఇహ చ సోకామయతపసా స్యాం ప్రణాయేయేత్యదిత్యంసర్గరహితస్యస్వకామాదేవచిత్ర దిదద్వస్తునస్సృష్టిః ఇదంసర్వమనృజతయదిదం కించేత్యామ్నాయతే- అతోఽస్యానన్దమయస్యజగత్సృజతోనానుమానికాదిద్యస్తు సంసర్గాపేక్షా ప్రతీయతే-

ఇతశ్చ జీవాదస్య ఆనందమయః.

సూ. అస్మిన్నస్యచ తద్యోగం శాస్త్రీ ౨౦॥

అస్మిన్ ఆనందమయే, అస్య జీవస్య, తద్యోగం ఆనందయోగం, శాస్త్రీ శాస్త్రీం, రసోవైసః! రసంహ్యేవా యంలబ్ధాన్వనీ భవతీతి. రసశబ్దాభిధేయానన్దమయలాభాదయం జీవశబ్దాభివసీయతనీ భవతీత్యుచ్యమానై, యల్లాభాద్యతనీ భవతి ససపవేత్యనుశ్చక్రఃకోబ్రవీతీత్యథాః. ఏవమానన్దమయఃపరం బ్రహ్మాదినిచ్చితసతి యదేషతకాశతనన్దః, విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మత్యాదిహ్యనన్దశబ్దే నానన్దమయపపరామృతే- యథావిజ్ఞానశబ్దేనచ

కామాచ్చ నానుమానాపేక్షా— స్థూలశరీరావ స్థావరసంసర్గాపేక్షే త్యర్థః- శబ్దాశేత్యథావా దపేక్షేత్వం ప్రయథ్యాత్మనప్రధానత్యావృత్తి పరత్వం యుక్తమితి భావః-

అస్మిన్నస్యచ తద్యోగం శాస్త్రీ— ఇద ముకేయపరమితి భిదా- శస్మిన్ శస్య శేన యోగ ఇత్యత్రాహ॥ అస్మిన్నితి॥ ౧౦ శాస్త్రీమి, శాస్త్రీత్యథాః కః, కళం మూత్రాభాస్య శేతుత్వ మిత్యత్రాహ॥ రసోవై సః॥ ఉచ్యమానఇతి శాస్త్రీశ్లోకైః- శేతుత్వం దర్శయతి॥ యల్లాభాదితి॥ కోబ్రవీతీతి సర్వమాన వ్యవదేశ సుస్ఫుటరత్వాదితి భావః- నాత్రానన్దమయే ఆనన్దయోగం శాస్త్రీ శాస్త్రీమి, అపి త్యానన్ద ఇత్యాశంక్య, ఆనన్దానన్దమయశ్చ యోగోక్త్యా హాహ॥ ఏవమితి॥ యథేతి॥ అపర్యవసానా దనుబాలస్య

జ్ఞానమయః. అతపవ ఆనన్దం బ్రహ్మణోవిద్వాన్తి వ్యతిరేకని దేశ-
కః. అతపవ చ ఆనన్ద మయమాత్మానముపసంజాగ్రమతీతి ఫలనిదేశాక-
శ్చ. ఉత్తరేచానువాకేపూర్వాను వాకోక్తానామనన్దమయాదీనాం
ఆనన్దం బ్రహ్మణివ్యజానాత్ పాణోబ్రహ్మణివ్యజానాత్ మనో
బ్రహ్మణివ్యజానాత్ ఏజ్ఞానంబ్రహ్మణివ్యజానాత్ ఇతిప్రతిపాద-
నాత్ ఆనన్దోబ్రహ్మత్వప్యానన్దమయస్యైవ ప్రతిపాదనమితివిజ్ఞా-
యతే. రతపవచరత్యాపి ఆనన్ద మయమాత్మాన ముపసంజాగ్రమ్యే
త్యుపసంహృతమ్ అతఃప్రధానశబ్దాభిలప్యన్తర్థాన్తరభూతస్య సర-
స్యబ్రహ్మణోజీవశబ్దాభిలపనీయాదపివస్తు నోఽర్థాన్తరత్వం సిద్ధమ్.

ఆనన్ద మయాధికరణంసమాప్తమ్.

౧ యద్యపిమంథపుణ్యానాం జీవానాం కామాజ్జగత్సృష్టిర-
తిశయితానన్దయోగోభయాభయ హేతుత్వమిత్యాదిససమ్భవతి- త-
థాపివిలక్షణపుణ్యానామాదిత్యేన్ద్రప్రజాపతిప్రభృతీనాం సమ్భవ-
త్యవేతిమామాకజ్ఞాగ్రాంనిరాకరోతి.

సూ. అన్తస్తద్ధర్మోపదేశాత్॥౨౧॥

౨ ఇదమామ్నాయతే చ్ఛాన్దోగ్యే యపిషాన్తరాదిత్య హిర-

దిధిరూపత్వాచ్చేతి భావః- వ్యతిరేకనిదేశం హేతుమాహ॥ అతపవేతి॥ అతః-
సన్దానన్దమయప దైకాథ్యార్థ- హేతుస్తరమాహ॥ అతపవచేతి॥ స్థాన-
సమాన మాహ॥ ఉత్తరేచేతి॥ అధికరణార్థ ముపసంహరతి॥ అతఇతి॥

౧- అన్త స్తద్ధర్మోపదేశాత్- అపాన్తరసంగతి మాహ॥ యద్యపీతి॥
వీవమాత్రస్య జగత్సృష్ట్యాద్యయోగేఽపి తీవచీవేషస్య త ద్భక్తమ్, ఆనన్దవ-
్యాయం ప్రతిపాద్యస్యహి యశ్చాసా వాదిత్యేతి త్యాదిత్యాన్తర్యగ్రిత్యై ముక్త-
మ్, తస్యచ కరచరణాదిలక్షణ దేహాదికేషు శ్చిక్షి, సచకర్మకృతఇతి శబ్దో-
నయార్ పూర్వాధికరణకేవల్యే నాన్తరధికరణ మారభ్యతఇతి సంగతితి-
భావః.

౨ విజయమాహ॥ ఇదమితి॥ గేర్హ గానవిశేషా- అము హ్యేదిత్యస్య దేవ-

విషయ వాక్యదీపికా

౧- అకయపిషాన్తరాదిత్య హిరన్యాయశిరుషుద్భవ్యతే- అదిత్యమండల-

(౨౬౪)

అనంతరధికరణమ్.

గ్నాయః పురుషోద్భవ్యతే హిరణ్యశ్శుహిరణ్యకేశ అప్రణభాత్స
 ర్వవన సువనాప్రస్యయథాకప్యాసం పుణ్యైకమేవమక్షిణితస్యోదితి
 నామసవనసర్వేభ్యః పాప్త్యభ్యుదయతః ఉదయమావైసర్వేభ్యః పా
 ప్త్యభ్యోయవం వేదతస్యర్చనామచగేష్టా ఇత్యుదయైవతమథాధ్యా
 త్నమపి అథ యవపోత్రరక్షిణిపురుషోద్భవ్యతే వైవరక్తాస్సమతమ
 క్త్వంతద్యజ్ఞప్రద్రవ్యహ్నతవైతస్యత దేవరూపం యదమువ్యహం
 యావమువ్యగేష్టాతౌగేష్టాయన్నామతన్నామేతి తగ్రసద్విహ్యకే-
 కిమయమత్రౌదిత్యమన్మలాన్తర్యరీపురుషః పుణ్యోపచయనిమిస్తే
 శ్వర్యఅదిత్యాదితబ్ధాభిలప్యోజీవపవ ఆహూస్విత్తదతిరిక్తఃపర
 మాత్మేతి.

తాయా ముపాసన మక్తితైవమ్- దేహ ఉపాసన మధ్యాత్మమ్- అదిత్యాదీ త్యా
 దిత్యేన కరచరణాదిమ ద్దేహా సంబంధపర వాక్యాన్తరాణామపి తుల్యన్యాయ
 తా ద్యోహితా- సూత్రే అస్తికృత్తా ద్విద్యుదిత్య మన్మల సాధారణః.

స్య మధ్యహిరణ్యయే యిపురుషాయేగిభిద్భవ్యత్యత్యర్థః- దృశ్యత్యర్థగ్ర్య
 యామిద్భావ్యసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శిభిరితిశ్రుత్యై కాభ్యాకర- హిరణ్యయై
 తి రూపసామాన్యార్చనప్రీతిముఖ వదితివాక్యకారః- తతశ్చహిరణ్యయై శబ్దస్య
 నముఖ్యభోగ్రాహ్యైతి వాక్యకారాభిప్రాయః- తతశ్చ హిరణ్యయైశ్చము
 జ్జ్వలిత్యుత్తర్థః- అతోనీలతో యదాభస్మాపి హిరణ్యయై నామపవత్తి-
 యద్యాకచ్ఛిన్నతద్ధ మసమానవర్ణం తస్మాదసమితి ప్రామాన్యప్రయోగా
 ద్భవ్యతే రుక్ష్మవర్ణమితిశ్రుతేశ్చ నీలతోయదాభస్మాపి రుక్ష్మవర్ణత్వం సంభవ
 తి- తత్రకాతుశ్చ సంప్రదాయగమ్యః- ఏతన్నర్వం వేదార్థసంగ్రహ ప్రకా
 శకాయాం స్పష్టమ్- తతపివాచకతవ్యమ్- యదావశ్యః శ్శ్రుతేరుక్ష్మవర్ణమి
 తి ప్రకరణే మనసాతు విశుద్ధిగతి రుక్ష్మవర్ణవిగ్రహానిష్ఠస్య విషద్యమసూ
 గ్గాగ్నివ్యూత్పత్తిరారోపితాకారస్య విషద్యమసూగ్గాగ్నివ్యూత్పత్తిభావాదసారోపిత
 త్వం సిద్ధమ్- ఈక్షుతికర్ష వ్యవదేశాత్స ఇత్యత్యేక్షుశస్య పరమాత్మవిషయా
 త్వం పక్షవ్యమితి పత్రైరవ్యంగికృతత్వాచ్చ- అదిత్యవర్ణం తమసః పరస్మాది
 తిరమః పారవర్తిత అదిత్యవర్ణవిగ్రహానిష్ఠత్వాభిధాననకచ్ఛిరత్వావప్రసక్తే-
 నహికచ్ఛిరస్య తమః పారవర్తిత్యం సంభవతి-

౨- హిరణ్యశ్శుహిరణ్యకేశ అప్రణభాత్సర్వవనసువనాః- రమణీయ
 శ్శక్తిగోరమణీయ సర్వావయవజ్జిత్యర్థః-

౩- తస్యయథాకప్యాసం పుండరీకమేవ మక్షిణీ- కంపిణితకవిరాదిత్యః

౩ కియ్యుక్తమ్. ఉపవిత్తపుణ్యజీవపవేతి. కుతః. 'సశరీరత్వ ప్రవణాత్. శరీరదమ్భన్యోహిజీవానామేవసమ్భవతి. కర్మానుగు

౩ జీవానామేవ త్యేక కుపపాదయతి॥ కర్మత్వప్రియాప్రియ యోగాత్-
తనాస్యతక్షిప్యతే వికాస్యతే ఇతికప్యాసమ్- తథాహవాక్యకారః- ఆదిత్య
క్షిప్తం వాక్రిమత్త్వాదితి- యద్వాకం పిబతీతి కపిర్వాకమ్- తస్మిన్నాస్తే ఇతి
కప్యాసమ్- ఆపవితాదపి సంకతాన్నాశస్థిత్య పుండరీకస్యోభాతిశ్చయవత్త్వా
త్తాదృశమిహవివక్షితమ్- యద్వాకం జలమ్- ఆసతిపవేశనఇతిథాతురపి పూ
ర్వకః- వస్తితాగురిరల్లవమువాప్యరువస్థయేతితి వరసాదకారలోపః-
తేజసే ఆప్యాస్తే ఇతి కప్యాసమ్- ఫలిస్థమిత్యర్థః- ఏవమస్యాత్కర్త్రయస్యా
పరస్పరయా వాక్యకారేణ నిర్ధారితస్యమధి ప్రైత్యభగవతాభాష్యకారణే వే
దార్థసంగ్రహ గంభీరాం భస్మముద్భూతసుమృష్ట నాశరవికరవికపితపుండ
రీకదళామలాయితే త్విద్యస్యనిహితమ్- మర్కటజఘనపద్మక పుండరీకసాదృశ్యా
ద్యభాంతరంత్య శీలత్వాదివాజమవ్యతయా వాక్యకృదసాదృశత్వాభ్యామ్య
కారణా వ్యసాదృశమ్- యద్యప్యరుకోశే పుండరీకంసితాం భాజమిత్యనుశి
ష్టం, తథాపి శలరస్యామినా నవమాధ్యామే తాద్యంచరుం నిర్వపేచ్ఛి-యై
శ్చీకామఇతి విహితాయామిచ్ఛా పుండరీకాణిభిః-పిభవంతీతి స్తరజార్కత్వే
న విహితమ్ పుండరీకమ్ ఆదిదేశతః ప్రాప్తస్య దత్తైశ్చైత్యేతరవారి-నిరితిమం
త్రస్య దర్శనపదస్థానే పుండరీకపదం వారితపదస్థానై రక్తపదమూహితవ్యమి
త్యుక్తత్వాద్రక్తం భాజమేవ పుండరీకమితి దగ్ధిష్టవ్యమ్-

౪- తస్మాదితివాక్- పృష్టార్కః॥

౫ తస్మాన్నామకత్వే శామనా- సమీకనస్యభ్యః పాష్కభ్యసేదితః-
సర్వపాపాద్ధర్మత్యామన్నామకత్వయిత్యర్థః- నితాచ్చకుంతోద్భవనవత్పావనం
జరామర్దమనరూపముత్సార్కస్య కుత్రాప్యభావాదుద్భవసిన తస్మింబంధరాహి
త్యం లక్ష్మితే- వైసం నెతుమహారాత్రైతరతః సజరానమృత్యుగ్నోనానసుకృ
తం నమచ్ఛృతమ్ ఇతి పరమార్తసమ్ముక్తృతమచ్ఛృతసంబధాభావోహి ప్రతి
పాద్యతే- తరతః ప్రాప్తివాదిత్యాత్- పాష్కశబ్దశ్చైత్యైవ పాపరూపాభయవిశ
దక్ష్యపరః- పరమార్తప్రకరణేషు-వైసం నెతుమహారాత్రైతరతోసజరానమృ
త్యుగ్నోనానసుకృతం నమచ్ఛృతం సర్వపాపానామలోనివరంతరఇతి సుకృ
తపి పాష్కశబ్దప్రయోగార్- పాష్కశః కాలజరామృత్యుకాదయశ్చం భ్యా
తర్వాదితి వాక్యకారవచనాత్- అలోకిత్వే సర్వనిష్కలసాధకత్వరూప పృ
ష్ఠనిష్ఠిత్రయోగీత్యున్యస్యాపి పావకత్వాభిరయత్సోపపత్తేః, ముముక్షుశ్చే
త్తయా స్వ్యాగదీనామన్యనిష్ఠత్వాత్- ఏతేవైనిరయాస్తాత్సానస్య పరమా
త్మనః, క్వనాకపృష్ఠమనం పునరావృత్తిలక్షణం, క్వజిహవాసుదవేతి ము
క్తిరీజనుత్తమమ్, ఇతిస్సరజార్- సర్వపాపాదితత్వంనామకర్మచక్షుతాగంత

అప్రియాప్రయయేగాయహితీరసమృత్యః. అతపవహితగ్గసమృ

త్య ముపపాదయతి॥ అతపతేతి॥ జ్ఞానాద్యతిశయ లోకరాక్షిత్యాది కథ

రాహిత్యమితి ఫలితాభావః. కృతానామపికర్షణం ఫలజననకైప్రతి భటలక్షణః
కల్పితైశ్వరస్వభావవిశేషావహతపాశ్చర్యాశ్చిస్సర్వ పాపాదితకర్మా ర్థఇతి క్ర
ష్టవ్యమ్॥

౬— ఉన్నామవిష్టస్య ధ్యానస్యఫలమాహ— ఉదేతి మతైసర్వభ్యః పా
శ్చభోగ్యయివంవేద— సప్రజ్ఞైర్మ॥

౭— తస్యర్కప్రసాదువగేష్టా— ఋక్సామతద్దానరూపే అగ్నిం ద్రాదిప్ర
తిపాదక ఋక్సామగేయైర్వ్యాస సర్వాత్సకత్వముక్తం భవతి॥

౮— తస్మాదుద్ధృతిః— యస్మాత్పరమార్గస ఉన్నామకత్వం తద్దైక్యత్వం
చ ఋక్సామగేయైః, అతఋక్సామార్గకద్విరీయ భక్తైరుద్ధృతత్వమ్॥

౯— తస్మాత్తైవోవాదాతావత్సహితా— ఉన్నామక పరమార్గగత్య
త్వా దేవముత్త్యైశ్వర్యేషస్య ఉద్దాత్తసంక్షి త్వమ్॥

౧౦— సపవహితముష్కర్మరాం చోలాకాస్తేషాం చేష్టేదవకామా
నాంచ— సపవహితస్యయిశ్చువ అదిత్యమండలాధ్యక్షవర్తికాలానాం దేవ
భోగ్యభోగోపకరణ భోగస్థానానాంచ నియంతృత్వమ్॥

౧౧— ఇత్యధివైవతమ్— ఉపదిష్ట మితిశేషః॥

౧౨— అథాధ్యాత్మమ్— ఉపదిశ్యతఇతిశేషః॥

౧౩— అథయపిహంతరక్షిణీపురుషాద్యైతే నైవఋక్ తత్సామతక్షకం
తద్యతా తద్భిన్నా— సపవముగ్యతాసామత్వా ఉత్పాదితస్త్రైత్వా బ్రహ్మ
చేత్యభావః. అత్రోత్కృష్టత్రయ్యైవేషయా పృథక్పరిగణనం గౌరవవదగన్యాదేవ
సదగ్రష్టవ్యమ్॥

౧౪— తస్యైతస్య తదేవయావం యదముద్యరూపం యావముద్యగేష్టాతా
గేష్టాయన్నామతన్నామ— ఏతస్యాత్వం తర్వతిగన అదిత్యాం తర్వతిగమాయ
ద్ధిరగ్నియత్వాదిరూపముదితి నామఋక్సామరూపగేష్టాదతాని సర్వాదేభవంతి
త్యభావః॥

౧౫— సపవయేతైతస్మాదర్వాం చోలాకాస్తేషాం చేష్టేదవముద్యతా
మానాంచేతి— ఏతస్మాదగ్నిస్థానాదభోవర్తిగాం లోకానాం ముద్యభాగా
దీనాం చనియంతే త్యభావః॥

౧౬— తద్యజ్ఞికురితానాం గాయంత్యైకంతే గాయంతి— యస్మాదయ
మిత్యైకస్తస్మాద్ధిలోకానాం గాయత్యైర్వసి ఇమమేవగాయంతిత్యభావః. త
స్యసర్వాత్సకత్వేన తేవమనుష్యుదికమౌకగాసస్యాది పరమార్గవిషయత్వా
దితి భావః॥

౧౭— తస్మాత్తైకససయః— సనిర్వాభః భనానాం సనిర్వాభాయేమితి తే

స్థరహిత స్వమోక్షస్య పా)వ్యత్యమశక్తిరత్వేనావ్యతే. నహానైవ శక్తిరస్వసతఃప్రియాప్రియయేనావహతిరస్తి, అశక్తిరంవాసనంతం ప్రియాప్రియేస్పృశతత్తి. సమ్భవతిచళుక్యాతిశయాజ్జ్ఞానాధిక్యం శక్త్యాధిక్యం చ. అతపవలూక కామేశత్యాదితస్యోపపద్యతే- త తపవహాపాస్వత్వమ్, ఫల వాయిత్యం చ. పాపక్షమణకరత్వేనమోక్షోపయోగిత్యం చ. మనుష్యవ్యపుసచితచళుక్యాఃకేచి జ్ఞానశక్త్యాదిభిరధికతరాదృశ్యనై- తతశ్చసిద్ధగన్ధర్వాదయః. తతశ్చదేవాః- తతశ్చేంద్రాదయః.

౪ అతోబ్రహ్మోద్విష్యన్యతమపవైకైకస్యై కత్సేపున్యవిశే

మిత్యత్రాహ॥ సంభవతిచేతి॥ తత్సంభవ ముపపాదయతి॥ మనుష్యవ్యపీతి॥

౪ జీవముత్వా ద్వ్యాహతి శక్త్యుత్తరాత్ త్వియత్వంచే త్యత్రా

భసననయః-ఈశ్వరగాయికత్వా జీవజాగాయినానాం భసలాభవత్త్వమ్- స హ్యసత్త్వరగార్థత్వే భసనప్రక్తి రప్రీతిభావః॥

౧౮- అఖయపవం విద్యానామగాయత్యభాసగాయతి- అధ్యాత్మాధి-
తైవతభిన్నవిద్యాయుక్తస్సన్నుద్ధీభం యేగాయతి సచాక్షుషమాదిత్యస్థం చ
పరమాత్మానం గాయతీత్యభాసః. ఉద్భిగస్యచాక్షుషణ పరమాత్మనా ఆది
త్యాం తిర్యగిగానాచపరమాత్మనా విశ్వాధ్యాసవిశిష్టతయా తాదృశోద్ధీభగా
యకన్యైవ పరమాత్మగాయ కత్వాదితిభావః॥

౧౯ తస్యైవం విదః ఫలముచ్యతే- సోమునైవసపీజయే చాముష్యత్వ
రాం చోలోకాస్తాం శ్చాప్నోతిదేవకామాంశ్చ, అథానైనైవయే తైవస్సాద
ర్యాం చోలోకాస్తాం శ్చాప్నోతి మనుష్యకామాంశ్చ-సవిద్యా సమునైవాది
త్యాంతర్యగ్రినా ఉపాసితేనతడుపాసనా విశిష్టపీజితమూర్ఖ్యలోకానైవతకా
మాంశ్చాప్నోతి. అనైవాత్మ్యం తర్యగిగానామనుష్యలోకాభసనలోకాన్ననుష్య
కామాంశ్చాప్నోతి- చక్షురాదిత్యస్థానవర్తిపరమాత్మాపాసనయాసరస్వలాకా
వాత్తరచవతిత్యర్థః॥

౨౦- తస్మాద్ద్రుతావం విశుద్ధాత్రాయాత్మంతే కామమగాయానీ
తి- ఎతాదృశవిద్యాయుక్త ఉద్ధాతాయజమానం ప్రతికాయజమానకేకం
కామందేవకామం మనుష్యకామంకాగాననసం పాదయానీతిబ్రాహ్మీయాదిత్యర్థః॥

౨౧ శక్తితాదృశోక్తాశ్చద్భాతుః కథం సామర్థ్యమిత్యత్రాహ- ఎక
శ్చేదకామగానస్థేష్టయి ఎకదేవం విద్యాన్ సామగాయతి సామగాయతి
తి- ఎవం విజుజస్సామగస్య కామనంపాదకగాన సామర్థ్యమస్తీత్యర్థః-
ద్విగుర్తిరద్యానమాప్త్యర్థః॥

ప్రేమైవ ముఖ్యత మైశ్వర్యం ప్రాప్తౌ జగత్సంహృత్య పితౄణాం తిథిః గతా-
 రణత్వ జగదస్త రాత్నాత్పాదివాక్యమస్మిన్నే వోపనితపుణ్య విశేష-
 నర్వత్సే నర్వశక్తావరతే. అతోనజీవాదతిరిక్తః పరమాత్మానామ-
 కల్పితస్తి. ఏవంవసతి అస్థూలమనన్దోహస్యమిత్యావయో జీవా-
 త్సనస్సయాపాభిప్రాయా భవన్తి. మోక్షకాప్తాన్యపితత్వయావ-
 తత్పాప్తిప్రపాయోవదేశవరాణితి.

౫ ఏవం ప్రాప్తైభిధీయతే- ఆన్తస్తద్ధర్మోపదేశాల్-ఆన్తతా-
 దీత్యేనైవరక్షణీయయః పురుషః పరియతే, సజీవాదన్యః పరమాత్మ-
 న. ఖతః. తద్ధర్మోపదేశాల్- జీవేద్వనమృతం క్షతతిక్తన్యైవ ప-
 రమాత్మ మోధర్మోయమపహతపాప్సత్వాదిః, సపదసర్వేభ్యః పా-
 ప్సభ్యః తిత్తతత్త్వాదినోపదిశ్యతే. అపహతపాప్సత్వం హ్యపహత-
 తర్సత్వమ్- తర్సవీశ్యతాగన్ధరహితత్వమిత్యభాసః. తర్సాధీనసుఖ-
 దుఃఖభాగిత్యేన కమనశ్చాహితీవాః. అతోఽపహత పాప్సత్వమ్
 జీవాదన్యస్య పరమాత్మ నవీదభమః- తత్సూర్యకం స్యయాపాప్రాధి-
 కం లోకకామేశత్వమ్, సత్యసజ్జల్పత్వాదికమ్, కర్మభూతాస్త-
 రాత్మత్వం చ తన్యైవభమః. యథాచ ఏదాత్మైవహతపాప్స-

మా అరణ్యః కారణభేదనాపాయో కేయవరగిరాం జీవజరత్వమాహ|| అ-
 దితి|| ఉపనిత పుణ్యవిశేషాది|| పాప్సభ్యః తిత్తతత్త్వాది పాపమార్గిణి నివర్తయ,
 నతు పుణ్యమితి భావః-

౫ రాధాస్తమాహ|| అన్తరితి|| పరమాత్మ నివర్తయ తద్ధర్మత్వమితి తా-
 తో స్సాన్తావిశేషత్వ పుణ్యదాసాయాహ|| జీవీతి|| పాప్సభ్యః తిత్త తత్త్వ-
 క్తియ ద్వాశ్య అపహతపాప్సత్వమిత్యక్తి రాపనితద వాక్యాన్తరస్సారణ-
 భావ- పాప్సత్వం విపృణ్యో విధిత్వాన్తరి మాహ|| అపహతక|| అపహతక-
 త్సత్వమ్- పాప్సత్వో ముముక్షుశ్చయో నిష్కలక పుణ్యపాపాత్మక త-
 త్సపరతి త్యర్థః- నసుత్వతం నకుక్కురమ, సర్వే పాప్సా మూలో నివర్త-
 తే, స ససాధునా కర్మణా భూయామ్నోవి వాసాదునా కనీయాన్, ఇత్యాది-
 త్రితిప్రసిద్ధి వ్యవహారాశ్చ|| అపహతకత్వం విపృణ్యో ముక్తత్వాన్తరి మా-
 హ|| కర్మణి|| జీవత్వాన్తరి స్ఫుటయతి|| కర్మాధీనతి|| తత్సూర్యకమ్- అప-
 హతపాప్సత్వ పూర్వకత్వార్ వ్యభావికమిత్యభాసః. సుఖల్ప స్వాన్తరా-
 త్సత్వస్య తత్సూర్యకత్వ వాక్యత్వయం దర్శయతి|| యథా తాతి|| తత్సూ-

[illegible]

యతుశరీరసమృద్ధ్యాన్నజీవాతిరిక్త ఇత్యుక్తమ్- తదనంతః
సహితసగిరత్వం కమలావకృతాంపాదయతి. సత్కుసజలబృహ్మేచ్ఛ
యాపితశరీరసమృద్ధ్యనమ్భవాత్. అథోజ్యేత- శరీరంజామత్రగుణా
స్థోఽప్రకృతి పరిణామరూపభూతసజ్జాతః- తత్సమృద్ధ్యాపమాతపా
ప్తనస్సత్కుసజలబృహ్మపురుషస్యేచ్ఛయానసమృద్ధవతి. అపురుషాభా
త్వాత్. కమలావశ్యస్యకుసస్వరూపానభిజ్ఞస్య కమలామగుణాభ
లాపభోగాయాదిదృతోపి తతస్సమృద్ధోఽవర్జనీయఇతి. స్యాదేత
దేవం, యదిగుణత్రయమయః ప్రాప్యతోస్యదేహసాస్యత్. సతు
ప్రాప్తిమతపాస్వనురూపోఽపాకృతపవేతి. గర్వముపచన్నమ్-

రవ్యకన్య కన్యా కన్యాధావనీ సర్వకాన్యాప్రత్యయనయార్ తత్సూర్యక సత్యసం
 కల్పచూర్యకల్పా చూర్యత్రావీ తత్సూర్యకత్వ నిధి మర్తిత్రా త్యాహ॥ ౮౭
 కానుయితరి॥ కాన్యానసరి॥ పరిచ్ఛేదకపరిమితికృతం పరిచ్ఛేద్యస్య పరిమిత
 త్వ మి త్యర్థః:-

యత్త్వతి పూర్వపక్షయోః మనుష్య పరిహరతి॥ తదనతి॥ తత్పూర్వకత్వేన ప్రతిపాదనా ద్విజానరాజామివ దేహస్యా వ్యకర్షకృతత్వం సీన్తీకార్యమి త్యర్థః॥ అన్యథాసిద్ధత్వాన్న దేవత్వసాధకఇతి యావత్॥ ఇచ్ఛాయా అసంభవం శక్తితః॥ అథతి॥ కర్మాచరణశాతః స్వరూపానభిః స్వమేపరిహరతి॥ స్యామితి॥ అభిమతత్వే అననుయాపత్వం అనుయాపత్వే అనభిమతత్వం చ వ్యాపకతయితి॥ స్వాభిమత స్వామియాపత్వేతి॥ విగ్రహదత స్వరూపానభిః ప్రకల్పనాచక ఇత్యర్థాహ॥ సర్వమితి॥

2 ఏకమక్తంభవతి- పరస్మైతబ్రహ్మనోనిఖలహేయ ప్రత్యసి
కానన్తజ్ఞానానన్తైకస్వరూపతయా సకలేతరవిలక్షణగ్యస్వాభావి
కానవధికాతికయానజ్ఞేయకల్యాణగుణకాశ్చసర్వి- తద్వదేవప్ర
భిమతాను రూపైకరూపాదన్తద్వి వ్యాద్యుత్పత్తినిరవద్యనిరతికయా
జ్ఞ్యుల్యసౌన్దర్యసౌగధ్యసౌతుమార్యలావణ్యయా వనాద్యనన్తగుణ
నిధివివ్యయాపమపిస్వాభావికమస్తి- తదేవోపాసకానుగ్రహేతత్త
త్రప్తివత్త్యమహావసంస్థానంకరోత్య పారకారుణ్యసాశీల్య వాత్స
ల్యాదార్యజలనిధి ర్నిరస్తనిఖలహేయగన్ధాఽపహత పాప్స్వపర
మాత్మాపరంబ్రహ్మపురుషోత్తమోనారాయణశ్చతి.

3 యతోవాభిమానిభూతానిగాయన్తే, సదేవసోమ్యేదమగ్ర
ఆసీత్, ఆత్మావాభికమేకపవాగ్రఆసీత్, ఏకోహవై నారాయణః
సీన్మబ్రహ్మనేకావభిత్వాదీమ నిఖలజగదేకకారణతయాఽవగతస్య
పరస్యబ్రహ్మణః సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ విజ్ఞానమానన్దం
బ్రహ్మాత్మాదిప్యవక్షుప్తుతం స్వరూపమిత్యవగమ్యతే. నిగుణం
నిరభ్యానమ్, ఆపహతపాప్స్వవిజరోవిమృత్యుర్విరోకోవిజ్ఞుతోస్పి పాగు
గ్నత్యకామస్సత్యసజ్జాత్వః, సతస్యకార్యంకరణంచద్యతే సత

2 కథం సర్వ ముపపన్న మిత్యత్రాహ- ఏకమక్తమితి- స్వరూపవ ద్య
నివచ్చ మానసికత్వా ద్వి హూత్యైకత్య ఇ త్యర్థిప్రామేణాహ- పరస్మైవేతి-
హేయప్రతి భవత్వ మంగళగుణాకరత్వైకరూప్య మేకరూపత్వమ్- అనిత్య
త్వాది విషయ త్యాగిణూలరరాగోదగత్య మున్త్యస్యమ్- దిక్యకా ద్ర
వ్యసంస్థాన తైలక్షణ్య పరా- తస్య కథం నికృప్త దేవాది సాకార్య మిత్య
త్రాహ- తదేవేతి- స్వరూపానన్త తైకల్యమన, స్వసంబద్ధి భోగ్యతాయాః
స్వభోగ్యతాతికయ నిబంధనత్వాదితి భరితమ్- నిరస్తేత్వాదే ప్రాసౌఖ్యోప
యోగి గుణాగ్ని- నిరూపకర్య తదివపాదక తద్వివరణయావ కర్మసంబద్ధ ప్ర
త్యసేకత్య సేస్సమాశ్చక్రికార్యత్వవరం నిరస్తేత్వాది పదత్రయమ్- పరబ్ర
హ్మని సామాన్యతః- తేదత్రతి ఘటక త్రత్యర్థగరళం విశేషపస్థానక మ
స్యత్వవద్యయమ్-

3 ఆత్మాభో మానాని దర్శయతి- యతోవాభితి- కారణస్వరూపభో

త్వమత్వాభ్యధికశ్చద్విత్యే. పరాస్యశక్తిర్వినిధేవత్రాయతే స్వా
భావికీజ్ఞానవిక్రియాపా. తమిశ్యరాణాంపరమంమహేశ్వరంతందై
వతానాంపరమంవదైవతమ్. స కారణంకరణాధిపాధిపాన చా.
స్యకశ్చిజ్జనితానచాధిపః। సర్వాణిరూపాణివిదిత్యధీరో నామాదికృ
త్వాభివదన్యదాప్తైః। వేదాహమేతంపురుషంమహాస్తమాదిత్యవగ్దం
లిమనుఃపరస్తాత్ సర్వేనిమేపాజిజ్ఞాతేవిద్యతః పురుషాదధీత్యాది
ముపరస్యబ్రహ్మణః ప్రాకృతహేయగుణాః ప్రాకృతహేయబేహ
సమ్భవంతి. తస్మాల్లకమగువశ్యతాసమ్భవంధం ప్రతిపిధ్యకల్యాణగు
ణాన్కల్యాణరూపంచవదన్తి.

౯ తదిదంస్వాభావికమేవయాప ముపాసకానుగ్రహాతస్మితి
పత్యమగుణాకారం దేవమనుష్యాదిసంస్థానంకరోతస్యేచ్ఛ. యైవ
పరమకారుణికోభగవాన్. తదిదమహేశుతిః బ్రహ్మయమానోబ
హుభావిగాయతత్తితి. స్మృతిశ్చ ఆజోపనస్మవ్యయాత్సాధూతానా
మీశ్వరోపినన్. ప్రకృతింస్వామిష్యానమ్భువామ్యుశ్చ మాయ
యా। పరిత్రాణాయపాధూనాంవినాశాయ చదుషక్పతామితి. సాధ
వోహుయపాసకాఃతత్పరిత్రాణమేవోద్దేశ్యమ్-అనుషక్తిగమ్యదమర్ప
తాంవినాశః- గజరల్పమాత్రేణాపితమపపత్తైః. ప్రకృతింస్వామితి-
సృష్టః స్వభావః. స్వమేవస్వభావమాప్నాయ- నగంపాతిణాం
స్వభావమిత్యభావః. అస్మమాయయేతి- స్వగజరల్పరూపేణజ్ఞానే

కమానుక్తి ద్భూష్టాన్తాభాగగుణవిభాగోక్తి పుడభాగ వివాదకమనాభాగచ
ప్రాకృతకాయ దేవసంబంధం కల్యాణరూపంచేతి సామాన్యవిశేష గొణలిప
దానయా పభిక్షేతా-

౯ ప్రాగుక్తస్య తదిద మిత్యాది నా త్తనః కథనం వక్ష్యమాణ తాత్పర్యే
తదభావ్యత్వాపనారథమ్- ఉపాధికానుగ్రహభావ్యప్రతితిః కథ మిత్యత్రాహ||
సాధవతితి|| అనుషక్తికన్వీతితి|| చకన్వీ ౭స్వారయ తితి భావః- అనుషక్తికత్వ
ముపపాదంతుతి|| సంకర్షేతి|| త్రిగుణార్కకవ్యావృత్త్యభావమా|| ప్రకృతి
స్వభావవతితి|| అవిద్యత్వ వ్యావృత్త్యభావమా|| మాయావయునమితి|| తిక్షం

(౨౭౨)

అన్తరధికరణమ్-

నేత్యధికః. మాయావయునంత్యానమితి జ్ఞానపర్యాలుమపి మా
యాశబ్దంనైఘణ్యకాఅధీయతే. ఆహవభగవావరాశిరః- సమ
సాత్కృత్యైత్యైతావ్యవయతివృత్తితాః। తద్విశ్వరూపతైవావ్యం
యావమన్యద్ధరేమహాత్। సమస్తైశ్చియాపాణిలతా- తోపిజనేశ్వరః।
దేవతిర్యజ్ఞనుష్యాభ్యాచేష్టావన్తి స్వలీలయా। జగత్కముపకారా
యనపాకగ్గంమిత్తజెతి. మహాభారతేచావతారయావస్యాస్యపా
కృతత్వముచ్యతే, నభూతగజ్ఞునంసాన్ధివోదేహూగ్య పరమాన్నిన
ఇతి.

౧౦ అతఃపరవ్యైవప్రప్తాం ఏవంధావరూపవత్త్వాదయమపిత
వ్యైవధర్మః. అతఃఆదిత్యమ్కలాత్కృతికరం ఆదిత్యాదిజీవవ్యతిరక్తఃప
రమాత్మైవ.

సూ. భేదవ్యపదేశాచ్ఛాన్యః॥౨౭॥

ఆదిత్యాదిజీవేభ్యోభేదో వ్యవదిశ్యతైస్సవరమాత్మనః। యఆది
త్యేతివృత్త్యాదిత్యాదన్తరోయమాదిత్యోన వేదయస్యాదిత్యోర్భేదం
యఆదిత్యమన్తరోయమయతి, య ఆత్మోపివృత్త్యాన్తరొయ
మాత్కానవేదయస్యాత్కాగ్రిరం య ఆత్మానమన్తరోయమయతి, య
స్యాత్కరంభగ్రిరంయమకరం నవేదయోమృత్యుమన్తరే సజ్జరన్య
స్యమృత్యుశ్చరీరం యంమృత్యుర్నవేద, ఏద సర్వభూతాన్తరాత్మా
వహతపాప్రాదివ్యోదేవప్రోనారాయణితి చాస్యావహతపాప్తనః
పరమాత్మనః సర్వాన్జీవాన్శరీరత్వసవ్యవదిశ్య, తేషామన్తరాత్మ
త్యైవైనంవ్యవదిశతి- అతస్సర్వేభ్యోహిరగ్యగధాది జీవేభ్యోఽ
న్యపివపరమాత్మసిద్ధమ్.

అన్తరధికరణంసమాప్తమ్-

స్మృతియితుమాహ॥ అహరేతి॥ ఈడ్కగ్రూపత్వమపి సూత్రాభిప్రేతమిత్యాహ॥
అరవిధిః॥

౧౦ సూత్రార్థముపసంహరితి॥అరవిధిః॥

భేదవ్యపదేశాచ్ఛాన్యః— అదిశబ్దోపాత్త జీవతైవత్వాదయాహ॥
యఆత్మసిధిః॥ కారణదేశాయామపి భేదం దర్శయతి॥ యస్యాత్కరమితి॥ మృ
త్యుశ్చరీరం స్మృష్టాచిత్తమితి॥ అధికరణార్థముపసంహరితి॥ అరవిధిః॥

౧ యతోవాచ మాదిధూతానితా యన్తత్త్వం నిగతా-రణం

౧ చిదవిద్యుత్తులస్య తదాత్మవిజయత్వ నిశ్చయమునకైరాధికరణానా మనారమ్భణీయత్వకాం వ్యవస్థనంగతిమాహ|| యతోవాచ|| పాదక

విజయవాక్యపీఠా

౧— త్రియోహోద్ధీతే కుశలాబధావృతి, తిలకాబధావర్యత్వేతితాయనా దాబ్ధ్యః ప్రవాహానామైవలిరితి — కాలవచ్చురశ్శిలకనామా, దాబ్ధ్యః దబ్ధ గోత్రశ్శిలకాయన మతి, ప్రవాహానామామైవలిసురశ్శి, త్రయసై ఉద్ధీధవి త్వానెనైతాబధావృతిత్వభావః. కాలవచ్చుర్వా దవత్వాత్ అజీరకంతాత్మావీర్య అభిజిద్విదభ్యుద్భూతవిద్యుదినా యభ్యుత్పత్తయః. దంబ్ధిర్వాద్యోత్రాపత్యే గ గాః విల్వాద్యభావః. చిత్తాయనకర్తా దవత్వార్థ, ముషిత్వాదనీత్రైతాయనః. తేవలకర్తా దతభిభావైవతి||

౨— తేహోయః ఉద్ధీతే కుశలాః స్సహంహోద్ధీతకథాం వదామ ఇతి— వయముద్ధీకవిత్వాన కుశలాభవావః. అతోవిద్యావైకద్యాయవాదక థాం పరస్పరం ప్రవర్తయామ ఇత్యాదురిత్వార్థః||

౩— తథానివాసముపవిశః— ఏతత్త్రోపవిష్టవంత ఇత్వభావః||

౪— సహప్రవాహానామైవలిరువాచ— ప్రవాహానః క్షత్రియః, తాత్రా మ్నానోప్రాగల్భ్యదువాచేత్వభావః||

౫— భగవన్తావగ్వివదతాం బ్రాహ్మణ్యైర్వదతార్వాచం శ్రోమ్యమితి— భగవంతా పూర్వావన్తా, బ్రాహ్మణావగ్రవాదకథాం కురుతామ్. తత్పరీకారం శ్రోమ్యమాతి||

౬— సహంహోద్ధీతకథావర్యత్వేతితాయన స్థాల్పమువాచ మానరత్వాపృ త్వానీతి స్పృశ్యేతిపదావాచ— స్పృశ్యేత్వార్థః||

౭— కాసామ్నాగతిరితి— గతిరయనం ప్రాప్యమిత్వభావః||

౮— స్వరవితి మూవాచ— స్వరాత్సకత్వాత్సమ్నావితిభావః||

౯— స్వరస్య కాగతిరితి, ప్రాణవితి మూవాచ — ప్రాణనిర్వర్తకత్వా త్పరీకానీనత్వాత్స్వరస్థితి భావః. ఏవముత్తరత్రాప్యాచిత్వమనసంభేద్యత్వః

౧౦— ప్రాణస్య కాగతిరితి అన్నమితి మూవాచ, అన్నస్య కాగతిరితి అప వితి మూవాచ, అపాం కాగతిరితి, అసోకాగతి మూవాచ— మ్యతోవాచావ వృష్టి ప్రభవాదితిభావః||

౧౧— అముచ్యతోకస్య కాగతిరితస్య గం. లోకమతిభయేదితి మూవాచ— స్వగం లోకమతిత్వా పరమాక్రయంతరం సామనసయేత్స్వగలోకస్థితి క్షమాక్రయంతరం సామనప్రాపయేదిత్వార్థః. సవదేదితివాచ||

హ్యేత్యవగమ్యతే. కింతజ్జగత్కారణమిత్యపేక్షాయాం, సదేవ

హేతికరణదత్తు యార్హకః. తత్ర ప్రథమే అథానైరసాధారణ కచ్చే న ప్ర

౧౨— స్వగోపవయం లోకం సామాభిసంస్థాపయామః స్వగోపంస్తా
వం హి సామేతి—అలౌపయమపి సామాభి, సామప్రతి, ఆశ్రయత్వేన స్వగోప
లోకం సమ్యక్ స్థాపయామః. స్వగోపైలోకసానుకుతేద ఇతి శ్రుత్యా స్వగో
పై న సామస్తూయమానత్వాదిత్యర్థః॥

౧౩— తంహాశిలకృతావర్తకైర్జితాయనం చాల్ప్యమువాచ, అప్రతిష్ఠితం
తం తైలితేచాల్ప్యసామ, యస్త్యైరహిణామాయాన్సూర్యై విపరివ్యూహిత
మూర్ధాతే విపరీతేతి—హదాల్ప్యఅప్రతిష్ఠితం స్వగోపలోకం సామగరిప
రం పరాచిత్రాంతి భూమిం వదతస్తవమతే సామఅప్రతిష్ఠితమేవస్యాదే తస్మై
స్థమయేయః కర్మదాగత్యవాదకథాయామయుక్త మథం ప్రతిజానానస్యతే
మూర్ధావిపరివ్యూహిత యదిబ్రూయాత్తదావిపరీతే దేవతే మూర్ధానసంశయః.
మయాతుసాహావాదాత్తథావాక్తమతాదేవసీతిఃలక ఉక్తతానిర్యథా॥

౧౪— హంతాహమేతద్భగవత్పూజదానీతి విద్ధితిమూవాచ— తహ్యగ
జాంసామగరిపరం పరాచిత్రాంతి భూమిం త్వత్కౌతానీయామితి ప్రాథికతస్తథే
మ్యుక్తతానిర్యథా॥

౧౫— అముహ్యలోకస్య కాగరిరిత్యయం లోకఇతిమూవాచ— యాగ
దానమూమాదిభిర్భూలోకస్య స్వగోపపరీవ్యూహాదిభిరహం॥

౧౬— అస్యలోకస్య కాగరిరితి సప్రతిష్ఠితం లోకమనినయేదితి మూవాచ
సప్రతిష్ఠితం వయం లోకం సామాభిసంస్థాపయామః సప్రతిష్ఠితంస్తా వంహిసా
మేతి— పృథివీలోకస్య కాగరిరితి చాల్ప్యన పృచ్ఛల్లికః సప్రతిష్ఠితం పృథి
వీలోకమరిక్రమ్య సామగరిపరం పరాచిత్రాంతి భూమిమనస్యం నకస్పిదపి వదె
త- అలౌపయమపి తత్రైవ వదామః ఇయం తైరథం తరమితి శ్రుత్యాసా
మ్యుః సప్రతిష్ఠితోకత్వేన స్తూయమానత్వా ర్థస్వగోపస్య జ్యోతిశ్చ క్రలగ్నత
యాబంభిమ్య మాతేన సప్రతిష్ఠిత్యాభావేన పృథివ్యాస్తు స్థిరత్వాత్పరి
ష్ఠే త్వమిత్యుక్తతానిర్యథా॥

౧౭— తంహాప్రజాహజా తైవలిరువాచ, అంతవత్ప్రతిష్ఠితకాలావర్తసా
మ— అంతవరీం పృథివీం సామగరిపరం పరాచిత్రాంతిభూమితయా ప్రతిజా
నానస్యతేతే సామాంతవదేవస్యాదిత్యర్థః॥

౧౮— యస్త్యై రహిణాబ్రూయాన్సూర్ధాతేవిపరివ్యూహిత మూర్ధాతేవిప
రీతితి, హస్తాహమేతద్భగవత్పూజదానీతి విద్ధితిమూవాచ— పూర్వపద
ర్థః॥

సోమ్యేదమగ్నిసీత్, తత్తేజోస్పజత, ఆత్సావాఇదమేకపవాగ్రు
సీత్, సఇమాల్లా కానస్పజత, తత్తాద్వాపతస్తాదాత్సనత ఆశస్స
మూతఇతిసాధారణైశ్చబైర్జగత్కారణే నిదిహేయైశ్చతుగుణైశ్చే
షానన్దవిశేషరూపవిశేషాశా స్వభావాత్ప్రధానతైత్రణ్యాదివ్యతి
రిక్తం బిష్టేషాత్సుక్తమ్- ఇదానీమాకాశాదివిశేషతబైర్నిదిహేయ
జగత్కారణత్వజగదైశ్వర్యాదివాదేష్యాకాశాది శబ్దాభిధేయత
యాప్రసిద్ధవిదవిద్యస్తు నోభావనరముక్తలగుణమేవ బ్రహ్మేత్ర
విషాద్యతే, ఆకాశస్తర్లిజ్ఞాదిత్యాదినాపాదశేషేణ.

సూ. ఆకాశస్తర్లిజ్ఞాత్ ॥౨౩॥

౨ ఇదమామ్నాయతేఛాన్దోగ్యే- అస్యలోకస్య కాగతిరితల
కాశఇతిహూవాచసర్వాణిహవా ఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవ
సముత్పద్యంతే ఆకాశంప్రత్యస్తంయన్తి ఆకాశోహ్యవేభ్యోజ్ఞా
యానాకాశః పరాయణమితి. తత్రసన్తేహఃకింపిసిద్ధాకాశపవా
తా)కాశశబ్దేనాభిధీయతే- ఉత్పాదకలక్షణమేవబ్రహ్మేతి.

త్యవస్థాన, మహావిరోధేన పరిహరణి. అవిరోధేనప్రత్యవస్థానం, విరోధో
జ్ఞాతవేన సిద్ధాంతోద్విరక్తమ్- విరోధిత్వాభావే నాల్పానుకూలత్వేనచ ప్రత్య
వస్థానం తృతీయే,విరోధిత్వద్వర్జితవేన సిద్ధాంతః- అనుకూలత్వభూయస్వేన
ప్రత్యవస్థానం చతుర్థే, తస్మిన్రాసేనసిద్ధాంతఇతి భిదా- సంగతిశ్చ
నేనసరితా-

౩ సిద్ధాంతాపరయేగా దన్యేత్యాదికముపార్తమ్-

౧౯- అస్యలోకస్య కాగతిరితి ఆకాశఇతిహూవాచ- అస్యవృధిరీహ
స్య కాగతిరితి కాలావర్త్యేన వృద్ధిః ప్రేమాహు ఆకాశఇత్యుక్తవానిత్యుక్తాః-
అత్రాకాశతే ఆకాశాయితీతిహ వ్యర్థత్వాత్ప్రకాశశబ్దా బ్రహ్మపర- ఆకాశా
హత్రేనామహాపరమిర్నిర్వహిత ఇత్యాదావాకాశశబ్దస్య బ్రహ్మగ్రహీ ప్రసి
ద్ధత్వాన్నకు భూతాకాశపరఇతి ద్రష్టవ్యమ్.

౨౦ తదవగతిర్యం ప్రపంచయతి- సర్వాణిహవా ఇమానిభూతాన్యాకా
శాదేవసముత్పద్యంతే, ఆకాశం ప్రత్యస్తం యన్తి- విదవిదాత్సక- ప్రపంచ
చఆకాశాదేవాత్పద్యతే, తత్రైవలియితఇత్యుక్తాః.

3 కింప్రాప్తమ్. ప్రసిద్ధాకాశభి- మతః- శబ్దైకసమధిగ-
మ్యేతమనియపవాధోఽవ్యుత్పత్తిసిద్ధశ్శబ్దైశ ప్రతీయతేనపవగ్రహీ-
తవ్యః- అతఃప్రసిద్ధాకాశ ఏవతరావరభూతతాతస్య కృత్సమస్య
కారణమ్. అతస్తస్మాదనతిరంత్రమన్య-

3 పూర్వపక్షానుమానః। శబ్దేతి॥ ఏకశబ్దేన యూపాదిత్యవ్యా-
ప్తిః॥ ప్రసిద్ధాకాశపతతి॥ దుశ్శిర్యగా ద్రులతతిభావః-

౨౧—అకాశాశ్చైవభౌత్యావ్యాయాన్— వ్యాప్తిస్తత్త్వం నామసర్వైః క-
ల్యాణైశ్చైవభౌత్యానిరతికయ నిరుపాధికార్మకః॥

౨౨—అకాశః పరాయణం— పరాయణత్వం పరమగతిత్వమ్-పరమప్రా-
ప్త్యవ్యవతియావర॥

౨౩—సమీక్షపరీక్షాయానుద్దీక్షః—పరా ఉత్పత్తిః- వరీయసామతివర
ఇత్యర్థః- అత్రపరకృత్సంస్కారాంతా ద్రవ్యవ్యతి- ఏవం దూపఅకాశఉద్దీ-
క్షః పరమాత్మదృష్టివిజ్ఞ ఉద్దీక్షఇత్యర్థః- ఉద్దీక్ష ఎతాదృశకాశసృష్టిః
కరణవ్యతియావర॥

౨౪—సమీక్షానంతః— ఉద్దీక్ష అర్థస్య మమోఽయమాకాశఽనంతః
అపరిచ్ఛిన్నఇత్యర్థః- తతిచ్చానంతస్యాకాశశబ్దీతస్య పరమాత్మనపవ సామగ-
తివరం పరావిత్రాంతి భూమిత్వాన్సర్వమై అంతవత్త్వేతి సామత్వోన్తం
కవత్త్వరూపప్రసరతీతిభావః॥

౨౫—పరీక్షపరీక్షావ్యవతిపరీక్షాయానా లోకాన్ జయతి యపర-
మేవం విద్యాన్పరీక్షాయాం సముద్దీక్షముపాస్తే — యఃపరీక్షాయాం సమ-
రమాకాశః, తం పరమాత్మనం విద్యానాకాశస్య సుద్దీక్షముపాస్తే తస్య
పరీక్షాయస్త్యగుణకం తీవరం భవతిపరీక్షాయస్త్యగుణకఫలలోకావాప్తి-
శ్చుభవతి॥

౨౬ ప్రమాణసోప్సితార్థం సంబాధయతి — రంత్రాకరమతిభవ్యాకా-
నక ఉదరకాండిత్యాద్యైవోన్వితార — అతిభవ్యతామాత్రనగురః ఉదరకాం-
దిత్యాయ ఋజుయై- ఉదరకశబ్దే నసంరతిరాత్మ్యే- సంతతికాంతిలగ్నఇత్య-
ర్థః- ఏరముద్దీక్షముత్పత్తిఅన్యదభ్యుపాదేత్యర్థః-

౨౭ కింతదిత్యత్రాహ — యావంతపసంప్రకాయాముద్దీక్షం వెదిక్త్యం-
తే పరీక్షపరీక్షాభ్యుపాస్తవత్సన్ లోకేతీవసంభవిత్యతి తథాఅముష్మిన్లో-
కేలోకభి — లోకేలోకభివిహింసాయాం ద్విరవ్యవసమ్- యావంతిభుమితి

౪ నన్విత్తాపూర్వకసృష్ట్యాదిభిరతేతనాజ్ఞీవాచ్యవ్యతిరక్తం బ్రహ్మేత్యుక్తమ్. సత్యముక్తమ్- అయ్యుక్తంతురత్. తథాహి- యో తోవాత్తమానిభూతానిజాయంతే తద్బ్రహ్మేత్యుక్తే, తతత్తమాని భూతానిజాయంత్యత్వాది విశేషాపేక్షాయాం సర్వాసిహవాత్త మానిభూతాన్యాకాగాజేవసమున్నద్యంత ఇత్వాదినా విశేషప్రతి లేజగజ్జన్మాదికారణమాకాశపతేతినిశ్చితేనతి సదేవసోమ్యేదమగ్ని అసీదిత్యాదివ్యపి సదాదిశబ్దాస్సాధారణాకారాస్త మేవ విశే షమాకాశమభిదధతి. అత్సావాత్తదమేక పవాగ్రఅసీదిత్యాదివ్యవర్త్య శబ్దోపి తత్రైవవర్తతే- తస్యాపిహితేత. నెకాన్తత్వం నసమ్భవ తి- యథామృదాత్మకోఘటత్తితి. అపౌక్షీత్యాన్యైతి త్యక్తత్వైవతరా మాకాశేప్యాత్మశబ్దోవర్తతే. అతపవమాకాశపవకారణం బ్రహ్మే తినిశ్చితేనతి త్వాదయన్తుదనుగుణాగౌణావగూనీయాః. యదిహి సాధారణశబ్దై రేవసదాదిభిః కారణమభ్యధాయిష్యత, తుక్షణా ద్యర్థానురోధేనచేతనవిశేషపవకారణమితినిరతేవ్యత- అకాశశబ్దేన తువిశేషపవనిశ్చితత్తితి నార్థస్యాభావాన్నిరణతవ్యమస్తి.

౪ అథావిశోధేన యోదయతి॥ నన్వితి॥ పరిహరతి॥ సత్యమిత్వాదినా॥ అకాశపవతీ॥ యతోవాత్తమానీతి ప్రకరణస్థానన్దశ్చట స్వాకాశసామానా ధికరణ్యా దనిచ్ఛాయితత్వేతరదను గుణైత్యభిప్రాయః॥ తేజోవవిశేషమితి చాచి గపక్షన్యాబ్రముర్నిప్రకరః- అత్తశబ్దో విశేష సమర్పకత్వత్వాశక్త్యరూఢ్యాత్, వ. ౪వశక్త్యైవ సాధారణమాహ॥ అత్సావాత్తమితి॥ తుక్షణాది గౌణత్వమాహ॥ అత ఇతి॥ తుక్షణాధీన విదర్శిత్యైవగూణస్త్వయానుగుణ మాకా శశబ్దో న్యైవైత్యత్రాహ॥ యదిహి॥ విలబ్ధిరార్థిత్వాత్ శీఘ్రప్రవృత్తా శ్చుతిర్పరియసీతి భావః-

ద్విధముపానీవ్యంతే తేజోముర్జ్జుప్తమహతోజేవనం భవిష్యతిరథా సర్వస్య స్మిన్నతి పరలోకభవిష్యతి- తేజోవ్యంతభిత్వేతరదన్వ్యర్థయినార్హనెపదమ్- ఇతి తితి అతిభన్వాదివాచేతి పూర్వజాన్యయః-

౨౦ అత ఇదానీంతనానామి తద్విదాంతర్థలమసీత్యాహ — సయస్మి తమవందిద్యానుపాస్తేచోవరియ పవమాస్యాన్తిన్-లోకేతేవసంభవతి తథాము ప్సిన్లో లోకేలోకత్తితి లోకేలోకత్తితి — లోకేలోకత్తితిద్విరుక్తి ర్ని ప్త్యేథాగా-

౫ సన్యాసశ్రమ అకాశస్సమ్భూతతత్వాకాశస్యాపి కార్యత్వం ప్రతీయతే. సత్యమ్. సర్వేషామేవాకాశవాయాదీనాం సూక్ష్మవస్థాస్థూలావస్థాచేత్యవస్థాద్వయమస్తి. తత్రాకాశస్యసూక్ష్మవస్థాకారణమ్. సూలావస్థాతుకార్యమ్. అత్సనత్రాకాశస్సమ్భూతత్వం, సర్వస్మాదేవసూక్ష్మయాపాత్స్వయం స్థూలరూపస్సమ్భూత ఇత్యథాః. సర్వాణిహవాగ్రమాసభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతే. ఇతి సర్వస్యజగతలకాశాదేవప్రభవాప్యయాదిశ్రవణాత్తదేవ హి కారణం బ్రహ్మేతినిశ్చితమ్. యతఏవంప్రసిద్ధాకాశాదనతిరిక్తంబ్రహ్మ, అతఏవయదేవఅకాశఅనన్దానస్యాత్ అకాశోహవైనామరూపయోర్నిర్వహితేత్యేవమాదీనిర్దేవోవుపపన్నతరః॥

౬ అతఃప్రసిద్ధాకాశాదనతిరిక్తం బ్రహ్మేతి॥

౭ ఏవం ప్రాప్తైబ్రూమః- అకాశస్త్రిజ్జాత్- అకాశశబ్దాభిధేయః ప్రసిద్ధాకాశాదేతనాదభావనరభూతోయథోక్తలక్షణః పరమాత్మైశ్వర్య. కుతః. త్రిజ్జాత్- నిఖలజగదేకకారణత్వం, సర్వస్మాద్యాప్యయస్త్వం, పరాయణత్వమిత్యాదీని పరమాత్మత్రిజ్జాన్యపలభ్యతే. నిఖలకారణత్వం హృదిద్యస్తునః ప్రసిద్ధాకాశశబ్దాభిధేయస్య నోపపద్యతే. చేతనవస్తునస్తత్రాకార్యత్వాసమ్యవత్. పరాయణత్వంచ, చేతనానాంపరమప్రాప్యత్వమ్. తచ్చాచేతనస్య హేయస్యకలపురుషాభావిరోధినోనసమ్యవతి, సర్వస్మాద్యాప్యయస్త్వంచనిరుపాధికం, సర్వైః కల్యాణగుణైస్సర్వభోగవిరతిశయోరూపః. తదప్యంతోనోపపద్యతే॥

౮ సన్నిహితోద్భవం పరిహరతి॥ సత్యమితి॥ వాయూద్భూత్వాత్సర్వకాయాః అత్సకల్పి స్వీయూపపద్యతే త్యర్థం- కథమస్యైవ సర్వావృత్యత్రామా సర్వాదేతి॥ అపకాశదాశసస్థితి రాదిభ్యోక్తాః నిర్వహితత్వవమాదీత్యత్ర భంబ్రహ్మత్వాది వివక్షితమ్.

౯ అకాశస్త్రిజ్జాత్- అనాదిత్వాద్రిజ్జాదిత్యుక్తిః- రిక్షిసంబంధిరయామా శాస్త్రకవికథ భర్తాహి రిక్షిమ్- నిఖలకారణత్వా త్యుపపద్యతే వివక్షితం॥ నిఖలైర్అత్ర నిమిత్తత్వాదుపపత్తిర్యుభిక్తా-

౮ యదుక్తంజగతాగ్రణవిశేషాకాక్షాయామాకాశశబ్దనవిశేష
దనమర్పణాదన్యత్సర్వంత దనుదూపమేవవణావీయమితి, తదయో
క్తమ్-సర్వాణిహవాత్రిమానిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్వంత ఇతిప్ర
సిద్ధవన్నిర్దేశాత్. ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశోహిప్రమాణాంతరప్రాప్తిమపే
క్షతే. పరిమాణాంతరాణివ సదేవసోఽప్యేదమగ్రహసిద్ధిశ్చవ మాదీన్యేవ
వాక్యాని- తానిచయథోద్దితప్రకారేనైవబ్రహ్మప్రతిపాదయంతి త
త్ప్రతిపాదితం బ్రహ్మకాశశబ్దనప్రసిద్ధవన్నిర్దిశ్యతే. సమభవతివ
పరస్యబ్రహ్మణః ప్రకాశకత్వాదాకాశశబ్దాభిధేయత్వమ్ ఆకాశ
తే, ఆకాశయతి, చేతి. కింద, అనేనాకాశశబ్దనవిశేషసమగ్నుగమ
మణాపిచేతనాం శబ్దప్రత్యసమ్భుతికారణభావమచేతన విశేషమ
భివధానేన తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయసోకామయతబహుస్యాం
ప్రజాయేయేత్యాదివాక్య శేషవధాంతసార్వజ్ఞ్యసత్యసజ్జల్యత్వా
దివిశిష్టపూర్వార్థాప్రతిపాదన సమర్థవాక్యాభావ్యథాకరణంన
ప్రమాంపదమధిరోహతి. ఏవమపూర్వానన్తవిశేషా విశిష్టపూ
ర్వార్థాప్రతిపాదనసమర్థానేకవాక్యగతి సామాన్యంచైకేనానువా
దసదూషేణాన్యథాకరుం నశక్యతే.

౯ యత్ప్రత్యక్షబద్ధచేతనేకాన్తనభవతి, మృదాత్ కోఘట
ఇత్పాదిదర్శనాపిత్వక్తం, తతోవ్యతే- యద్యపిచేతనాదన్యత్రాపి

౧౦ యదుక్తమిక్యాదినా పూర్వపక్షయుక్తి మనుద్యమామయతి. తదయో
క్తమితి॥ అనువాదపదః పారోవాదికవిరుద్ధం వస్తుం నామిత్యభావః॥ ఆకాశశబ్ద
తి॥ స్వప్రత్యక్షత్వం- ఆకాశయతి సర్వం స్యాత్సప్రత్యక్షభావః- యాధిప్రాయ
ల్యయన్యథావిరోధనతీతిభావః- అస్యప్రసిద్ధవన్నిర్దేశస్యయదాక్షేయ ఇ
త్యాదివాక్య సామ్య మాకాక్షాయోగ్యత్వసాధివ్యం తైవమ్యమాహ॥ కింతే॥
విశేషానసమర్థుగామీణావీతి॥ ఏకపదశ్రవణదశాయా మిత్వత్వం- పరామర్శద
శాయాం హ్యయోగ్యత్వం ప్రతీయతే- యోగ్యాత్వత్వవిధియావత్వాభ్యాం సహ
భూయిష్ట్యంచాహ॥ ఏవమితి॥ అయోగ్యాత్వత్వార్త గ్రహభాసాయం సేద
నపదసమభిప్రాయాత్మాపదపదవితి ఫలితమ్-

౧౧ ఆత్మశబ్ద సాధారణ మనుద్య స్వకప్రాప్త్యావిశేషవరత్వేన వ
రిహతి॥ తత్రేతి॥ న పరమథాంతరసాధకాభావః, స్వకప్రాప్తస్య సాధకత్వ

(౨౦)

పాశ్చాత్యరగమ్-

కృచిదాత్మశబ్దః ప్రయుజ్యతే- తథాపి క్రిరప్రతిసమ్బుద్ధి న్యాత్మశబ్ద-
స్యప్రయోగప్రాచుర్యాత్ ఆత్మావాచకమకపివా గ్రహిణిత్ అర్థసత
తాతస్సమ్మూలతత్త్వాదిమకక్రిరప్రతిసమ్బుద్ధి చెతనవపవరీయత- య
తాగోశబ్ద స్యానేకార్థవాచిత్యపి ప్రియోగప్రాచుర్యాత్సాన్నిధి
మానేవస్వతః పరీయత. అథాన రపరీతిస్తునత్తదపాధానినిశ్చ
తాపేక్షా. తథాస్వతః పాస్త్రంకక్రిరప్రతిసమ్బుద్ధి చెతనాభిధానమేవ
సకురుతలోకాన్నుసృజాత్మతి సోకామయతమహాస్యాం వ్రజాయేయే
త్యాదితత్త్వాదికవిశేషావసగ్ధిరీకుర్వన్తి.

౧౦ ఏవంవాక్యశేషావధారితానన్యసాధారణానే కాపూర్వా
ర్థవిశిష్టం నిఖలజగదేక కారణం సదేకసోమ్యేత్యాదివాక్యసిద్ధం
బ) హ్యేవాకాశశబ్దేనప్రసిద్ధవత్ సర్వాదిమావా ఇమానిభూతాని
త్యాదివాక్యేననిర్దిశ్యతమిసిద్ధమ్.

సమాప్తమూకాశాధికరణమ్.

సూ. ఆతపవప్రాణి॥౨౪॥

చావా॥ సకురుతతి॥ నిగమయతి॥ ఏవమితి॥

విషయవాక్యరీతి

౧ - కురుతీహతేషుకురుషుతట్యాసహకాయయా ఉపన్తి హారాత్రాం
చఇభ్యగ్రామప్రద్రావకతివాస- చక్రస్యసురదేవన్తినామకశ్చన ఋషిరశ్చ
వృష్టికృతమర్చితమాపి తేషుకురుతేషు తట్యాఅనుపకాశపయోధరాదివ్యం
సయాభార్యయాసహవిధ్యానాం గజారోహణాం గ్రామప్రద్రావకః అనశన
కుర్పితాంగరిమావన్నః బ్రహ్మవిద్యానిష్పత్తయే ప్రాణానామసవసాదమాంక్ష
స్మృతాన- ద్రామత్సాయాంగరావిరిధాతు- చక్రస్యగ్రావత్యుర్యథే అ
త్యాదిత్యాత్మభేదాత్రాయదితిరూపమ్॥

౨- సకాభ్యం కుల్లామో తాదంతం విభిదే- సాన్నాక్షీపర్యటన్ కు
ర్పుతాన్నామో తాదంతభ్యం యాచితవాన్- కుల్లామదభిదినిదేశాత్కుర్పి
తమామో కుల్లామకల్ప స్వసాధుర్వమ్॥

౩- రంహావాదగతోస్యవిద్యంతేయ చ్చయే మభిమదపనిహరాభి-ఇ
తామయాభక్త్యమామర్చిష్టరాశిః కుల్లామతస్యేకవిద్యంత- యద్యస్మా
త్తేతోరిమేకుల్లామోమేవయే మదీయేభక్త్యచయే ఉచిష్టరాశావనిహితా

౧ ఇదమామూయలేచాన్దోగ్యే- ప్రస్తోతర్యాదేవతావస్తా

౧- అతవప్రసాదః ఉత్తన్యాయాదిదేశయతి సంకరిః

ప్రశ్నపాఠః అతఃకరికామిత్వమస్మిన్మిథ్యజ్ఞవాచిత్యర్థః॥

౨- ఏతేషాం మేదేహీతిహావాచ- ఉద్భిష్టా నామపిమథ్య మహ్యమపికిం చిద్దేహీతిప్రార్థితవానిత్యర్థః॥

౩- తానప్రేక్షప్రదదౌ- తానకుల్సామనుజస్తయేదత్తవానిత్యర్థః॥

౪- హంతానుపానమిత్వద్భిష్టం వైమేపీతం స్యాదితిహావాచ- సమీపస్థముదకం గృహీత్వాగృహజానుపానయిత్యేమాక్తుః తదదకపానైఉద్భిష్టాదకపానం మేస్యాదిత్యవాచిత్యర్థః॥

౫- సస్వీదతత్ప్రేక్షద్భిష్టా ఇతి సహజజీవిష్యమిమానభాదన్నితిహావాచ- కిమేతకుల్సామలమద్భిష్టా ఇతిభ్యేనపర్యనుయక్తుః కుల్సామభాదన స్యస్వజీవ సమానిర్భవతితావత్సాత్రభాదనైనద్భుతప్రాణస్య స్యస్వాచిష్టాదకపానం తా మతారికం నిషిద్ధం స్యాదిత్యవాచిత్యర్థః॥

౬- సమాభాదిత్యాతికేమన్ జాయాయాఅజవర- ఉపస్థిస్త ద్భుక్యైత్యాతికేమన్ జాయాయైదత్తవానిత్యర్థః॥

౭- సాగ్రపవసుభిక్షులభావతాన్ ప్రతిగృహ్యసిదధా- సాజాయాప్రాగవలభ్యాన్మృగభావతథాపిస్త్రీప్రభావాదనవజ్ఞాయతాస్సత్వమాస్మాచ్చగిగృహ్యసిదధతే॥

౮- సహప్రారసం జహనఉవాచ యద్భుతాన్నస్యలభెమహితసమాత్రామ్- సహూజస్త్రీశ్చయినంపరిత్యజన్నవజ్ఞత్వాం శ్చౌన్వంత్యాం యద్యన్న స్యస్తాకమపిలభెమహితసప్రాజాన్ ఏర్వా అల్పం భనం లభెమహిత్యర్థః॥

౯- కథం భనమాత్రాలభ్యతఇర్విప్రహ- రాజాసౌయశ్యేతే సమాసత్వైరార్యైశ్చైర్వృణీతేతి- రాజాసౌనాదిదూరయజితే- సమాంధ్యస్త్వై సర్వాశ్చార్యైశ్చాగ్నిర్వియా తారయిత్యానీతిప్రార్థయైత్యువాచిత్యర్థః॥

౧౦- రంజారేణవాచహంరవతఇమపవ కుల్సామఇతి- హేదతేయ మధస్తనిషీప్తాస్త్రీయాకుల్సామస్తే ఇమపవతాన్ గృహజిత్వైవరిత్యర్థః॥

౧౧- తాన్ భాదిత్యాముం యజ్ఞం వితరమేయాయ- తానవపర్యపిత్తద్భిష్టాన్ కుల్సామన్ భక్షయిత్వాచిస్త్రీణాం యజ్ఞవాటం గతవానిత్యర్థః॥

౧౨- తత్రోద్ధౌత్యానాస్తావే స్తావ్యమాజానుపాపవివశ- ఆస్తువంత్యస్సీన్నిత్యాస్తావః స్తాత్రస్థానమ్- సదపిస్తోతుం ప్రవృత్తానామృత్యుప్రసోత్పప్రతిహర్తృణాంసమీపే ఉపవిక్తవానిత్యర్థః॥

౧౩- సహప్రస్తాకారమువాచ, ప్రస్తోతర్యాదేవతాప్రస్తావమన్యాం

పదున్నాయలైతివ్రస్తుక్కు, కతమాపదేవతలిహా)నిశ్చితజ్ఞానా
 వనర్యాసేనవాత్సమానిధూతానిప్రాణమేవాభింబంశైర్నప్రాణమభ్య
 జ్ఞానాతేనైవాదేవతాప్రస్తావమన్నాయత్రాతాం చేదవిద్వాప్రా
 స్తాప్యేనూర్వాతేవ్యపతివ్యతితి॥

అత్ర ప్రాణశబ్దో ప్యాకాశశబ్దవత్పుసిద్ధప్రాణవ్యతిరిక్త
 పరస్మిన్నేవబ్రహ్మణీవర్తతే. తదపాధారణ నిఖిలజగత్పువేశని
 మహిమనాదిలిజ్ఞాన్పుసిద్ధవన్నివిష్ణుత్వమ్॥

3 అధికాశబ్దాదుః శృత్సృజ్యభూతజాతస్యపాణాధీనః

3 అరిదేశఫలం దర్శయతి॥ అధికాశక్తిర్వితి॥ అధికాన్మిశ్చలయా॥

తాతాం చేదవిద్యాస్సస్సోద్యుని మూర్ధాతేపతివ్యతి — ఈ ప్రస్తావన ప్ర
స్తావనలో అభ్యస్యయాదేవతాతిచాస్య, తామవిద్యా యదివిమళా మమనమి
తే ప్రోద్యుని మూర్ధాతే పతివ్యతిత్యర్థం. యద్యపి నాభామరుతాయ
త్యుతదేవం చేదయ్యచనేదత్యవిమళావ్యర్థి వ్యాధి కానస్తి, తథాపివద్యత్య
స్థిధాపవిమళా కమూర్ధికారా నాస్తి తథాపి.

౧౬— ఏవమపూర్వాత్తా రముతాహిద్వాతర్యాదవత్ స్తీభమన్వాయ
త్తాతాంచదవిచ్ఛాను ద్వాన్యసీమూధాతేవిపరివృత్తిః, ఏవమివప్రతిహతా
రముతావ ప్రతిహతర్యాదవ తాప్రతిహరమున్వాయత్తాతాంచద విచ్ఛాన్
తహిపరివృత్తియార్థా తేవిపరివృత్తిః — స్పష్టృభః-

[illegible]

౧౨— అభక్తానం యజమానఉత్తర, భగవంతురూపానాం వివిధమితి
 ౧౩— భగవానితి భగవంతుం శ్చ తుష్టిచ్ఛాదాత్మకనిం యజమానఉత్తరానిత్య
 భగవంతుః

౧౯— ఉత్తరశ్చిరాక్రాయగణితమనావాద — సుబ్బ కవి:-

అం— సమాహవభగవంతు అమరీభిస్సర్వైరార్చ్యైః పర్య
పిఘం, భగవతోమాతమా విద్యాన్యాసద్వీభగవాం స్త్రైవమసర్వైరార్చ్య
త్రైరితి — భగవంతుంసర్వగుణావతం శుభ్రాన్సర్వాన్యాస్త్రి న్యాసభగవద
ధీనానికరుంభగవతోన్యఘం కృతహాసస్థి- భగవతఃఅవిద్యా- విదర్శనః
నవిదిః అవిదిః ఇక్కమ్యోపిభ్యభిర- అవిద్యాఅరాధే నభవాన్ముత్విజౌపృత
హాసస్థి ఇతః పరమపీఠికావవ సర్వైరర్చ్యైక్కుమగిర్మృత- ఇత్యువాచే
భ్యభః. సర్వార్చ్యకాన్యకంపృతభిర్యవరః.

తిష్ఠవ్యత్వాదీదర్శనాత్ పునీద్ధపవపాణోజగతా-రణతయాని
 ర్ద్దేశమహాతీతి. సరిహాసస్తలిలాకాష్మాదిమచేతనస్వరూపేతద
 భావాత్ సర్వానీనావాతమానిభూతాని ప్రాణమేవాభిసంవిశన్తి
 ప్రాణమభ్యుజ్జహత్యతిసోపపద్యత్యతి. అతఃప్రాణయతిసర్వాభూ
 తానీతికృత్వాపరంబ్రహ్మైకప్రాణశబ్దేనాభిధీయతే॥

జగత్కారణమయి॥ స్థిత్యాదికృత్యాజ్జనికృతులవ మఖా నిర్ఘమితిభావః॥
శివాకాష్ఠిదీపి॥ ఆదిశక్త్యాదాకాకాది॥

అది— కాంచనవిద్యాన ప్రాసాద్యమాధాతవ్యపరిజ్యుతసోకస్యమయే
 తి— కాంచనవిద్యానస్సోకస్యపరిజ్యుతమయేతవపరిజ్యుతే మమకస్యం తదమ
 ల్యోకీకునాద్యత్యోరద్వయనామనభిక్షాంయతి ప్రాసాద్యో, తలొమోధాత
 వ్యపరిజ్యుతేవ తతస్సానుకృతం స్వయానుకృతమిదమగమ్యునినయేన పుష్పతతి

(౨౫౪)

జ్యోతిరధికరణమ్.

౪ అతః ప్రసిద్ధాకాశాగ్రాదేరన్యదేవనిఖిలజడేక కారణమ
పమాతపాప్యత్వసార్యజ్ఞ్యనత్యనజలృత్వాద్యనన్తకల్యాగుణగ
ణం పరంబ్రహ్మహికాశప్రాణాదికబ్ధాభిధేయమిసిద్ధమ్.

సమాప్తం ప్రాణాధికరణమ్.

౧ అతః పరంజగదాగ్రణత్యవ్యాప్తేన యేనకేనాపినిరతిశ

౪ నిగమనై ఆకాశప్రాణసమభివ్యాహరా దధికరణద్యయి స్వాత్మాన్తరై
కపేటికార్యం సూచితమ్-

౧ పేటికాన్తరసంగతిం పేటికాద్యయిం కామ॥ అతః పరమితి॥ యేనకే

భావః- అత్రమూర్ధాతవ్యపరివ్యర్తభోక్తస్య మయేత్యుక్త్యావిజమపవముక్త
స్యావిజమస్తదనావరణకమకరణైరః పారలక్షణః ప్రత్యక్షాయః- నతువిజ
మముక్తస్యావ్యవిజమఇతిభావః- త్యాసాన్తరమూర్ధాతవ్యపరివ్యర్తదిత్యస్యఅ
ర్తసత్త్వసంభ్యత్యర్థఇత్యాత్మసత్త్వహనిపర్యంతః ప్రత్యక్షాయోవశోరః॥

విజయవాక్యదీపికా

౧ చతుర్ముఖత్వవిద్యిధ్యాధ్యాం బ్రహ్మణోగాయత్రీసాదృశ్యానుసంధా
నమాపావిద్యాప్రస్తుయితే ఇంద్రకీరీపతిః॥వరసదీరః॥దశ్యవహావృషా॥న
మిత్పుసానహః, ఇతిగాయత్రీచతుర్ముఖా- ఏతైకస్యపాదస్యకదక్షరాత్సర
యా మదక్షరపాదవత్త్వేనకద్యిధాచ-ఎవం బ్రహ్మణోపిభూతకలి రాత్సవగ
పకఃపాదః- కమూర్జితభాగస్థానమాచ-పుథిలిలోకపికఃపాదః- భాగోపకర
ణం శరీరమితిపాదః- అర్చనీకృత్యుగుప్రచళితమహ-ఎం హృదయమితి
పాదః- ఇతిభూతపుథిలిశరీరహృదయ-నిచత్వారపాదాః- రత్రసర్వభూతల
క్షణపాదస్య బ్రహ్మగ్నకవాక్కర్మాకగానకమూర్త్యత్రాగకమూర్త్యలక్షణం వి
ధాద్యయిమ్- పృథిలిలక్షణస్య పాదస్యసర్వభూత ప్రతిమృత్యుసర్వభూతానతి
వర్త్యత్వంలక్షణం విధాద్యయిమ్- శరీరహృదయలక్షణయేః పాదయేః ప్రాగప్ర
తిమృత్యుతదనతివర్త్యత్వంలక్షణం విధాద్యయిమ్- ఏవంద్యయేరపి విధాద్యయి
యేర్థేవాభావాత్- రతశ్చబ్రహ్మదూపాగాయత్రీభూతపుథిలిశరీరహృదయ
హృదపాదకతుప్యయవర్తయాచతుర్ముఖా- గానకగ్నర్వత్రాగకగ్నర్వసర్వ
భూతప్రతిమృత్యుసర్వభూతాశ్చరీవర్త్యత్వసర్వప్రాణప్రతిమృత్యుసర్వప్రాణా
నతివర్త్యత్వంలక్షణవిధాద్యయిమ్- రయాకద్యిధా- అతశ్చతుర్ముఖత్వవిద్యి
ధ్యాధ్యాం బ్రహ్మణోగాయత్రీసాదృశ్యానుసంధానం కరకవ్యమితి ప్రతిపాదయి
తి- గాయత్రీమాతాఇదం సర్వం భూతం యదిదం॥చ- అత్రగాయత్రీక
ర్మే సనప్రసిద్ధాగాయత్ర్యధీయత- రస్యాభూతాదిపాదకతుప్యయసంసంధా

యేతన్ను గుణన జన్మంజ్యోతిరినాద్విదితమై రత్నానరప్రపిదై ర
 ష్యభిధీయమానం పరంబ్రహ్మవేద్యభిధీయతే జ్యోతిష్పరణాభిధా
 నాదిత్యాదినా-

సాక్షిః। ఆక్షేపకగుణ విశేషనియమానేతి భావః। పూర్వాక్షేపకా కారణత్వా
 భిధాయ వాక్యవిజయో ఇయంతు తద్వ్యాప్త రిక్షవ ద్వాక్యవిజయేతి భేదత్య
 భావః। ఉపయోగమకథాకారం దర్శయతి। అథానరేతి।

భావార్థః - ఎతావానన్యమహిమితి పుంసూక్తమంత్ర ప్రతిపాద్యత్వాభావాద్ - అ
 పితుపరమాత్మ - యథామండపాయినామయినేమాసమస్తితూత్రం వాహూతి
 త్యక్తితూత్రశబ్దః। పరియుజ్యమానస్తత్సాదృశ్యవిజిప్తానుసంధానాభావః, త
 త్తాగాయత్రీశబ్ద బ్రహ్మణీ ప్రయుజ్యమానస్తత్సాదృశ్యమాను సంధానాభావః। తర
 త్తాగాయత్రీశబ్దే సత్ప్రయోగవాభిధీయతే - తైశబ్దవధారణాభావః - బ్రహ్మవ
 పరిదృశ్యమానసరస్య భూతాత్మకమిత్యర్థః। తరతృప్తబ్రహ్మణా భూతంక్షణపాదక
 త్వముక్తమ్॥

౨ గాయత్రీశబ్ద ప్రవృత్తినిమిత్తమపి బ్రహ్మణ్యపాదయన్విధాద్యయ
 మానా - వాగ్యేగాయత్రీ - గాయత్రీశబ్ద తం బ్రహ్మవదానూపవిజిప్తం
 భవతిత్యర్థః। శబ్ద మూర్తిభరత్యైతద్రూపం విజ్ఞానరూపాత్మనభిధి పరాకర
 స్పృత్యనురోధన బ్రహ్మణివ శబ్ద రూపత్యవిభిధావః॥

౩ తరతృప్తిశబ్దత్రాహ - వాగ్యాభిదం సరస్యం భూతం గాయతీచత్రా
 యితేచ - వాగ్రూపమేవబ్రహ్మసర్వాణిభూతాన్యభిభృతే, హితాహితవిధినిమ
 తముభేదత్రాయితేచ - అతోబ్రహ్మణావాగ్రూపస్య గానత్రాణకర్తృత్వాభ్యాం
 గాయత్రీశబ్ద వాచ్యత్వం, భూతాత్మకపాదవతోబ్రహ్మణా వాక్తృత్వకగాన
 త్రాణకర్తృత్వాభ్యాం త్వవిభిద్యం చోక్తంభవతి॥

౪ ఉక్తాభానువాదపూర్వకం ద్వితీయం పాదం సామానాధికరణ్యేనా
 హ - యోతేసాగాయత్రీచయం వాచసాయేయం పృథివీ - ఉక్తరూపవిజ్ఞ
 ప్రకృతభూమిపర్యయశ్చబ్దః - యాసాసరస్యభూతయాతైకపాదయతాగాయత్రీ
 గాయత్ర్యాభ్యాం బ్రహ్మతేజవప్రసిద్ధాపృథివీత్యర్థః॥

౫ కథం పృథివ్యాబ్రహ్మత్వకర్తృమిత్యత్రాహ - అస్యాం హీదం సరస్యం
 భూతం ప్రతిష్ఠితం - బ్రహ్మత్వకర్తృత్వవివహితసరస్యభూతప్రతిష్ఠిత్యం సహి
 తేవలం పృథివ్యాససరస్యభూతధారణాత్మకరస్తిత్యర్థః॥

౬ ప్రతిష్ఠిత్యంతర నియమమిత్యాహ - ఎతామేవసాక్షియతేభిధి - పృ
 థివీం భూతకారంసాక్షివర్తతే కమనశ్చాత్మనాం హిప్రతిష్ఠిత్యాదేవ పృథివీ
 నియమినాకార్యాది క్రమగోత్యర్థః। పృథివీమయిబ్రహ్మంబోదరణాభోక్త్యంతర

సూ. జ్యోతిర్పరిణాధానాత్ ॥౨౫॥

౨ ఇదమాత్మాయ తేభా మ్దాగ్యే- అథ యదరః పరోదివోజ్యోతిర్విద్యతే విశ్వతః పుష్టి మునర్వతః పుష్టి వ్యవృత్తి మేమాన మేమలలోకేష్విదం వాతతద్యదిదమస్సన్నతః పురుషేజ్యోతిరితి. తత్ర

౩ విజయమాపాఇదమితి విశ్వసర్వకా వ్యప్తి సమప్తి విజయా- పుష్టి మ ఉపరిత సమ- ఆదిత్యాదిత్యాటః కారణమితి సత్యాహరి- కృతస్మి కా రణత్వంహి పరలక్ష్మ మ్, సతు కారణత్వ మాత్రమ్- ఏతేక స మప్తి వ్యప్తి విక

ర్వః పరివర్తతే సర్వోత్తరిభావః- ఎవం ద్విరీయః పాదా, భూత ప్రతిష్ఠాత్వ తదనతివర్తత్యయావం విధాద్యయం చోక్తం॥

౪ అథ త్వరీయం పాదమాహ- యాత్రైసాపృథివి ఇయంవాతసాయదిద మస్మిన్మృదుత కరీరం-పురుషకర్మ కరీరవిజ్ఞతవపరః- పృథివిరూపపాదవిజ్ఞ మ్దయాగాయత్రీగాయత్ర్యాఖ్యం బ్రహ్మ సాకరీరం- కరీరాఖ్యపాదవిజ్ఞత్వ ర్థః- భూతపృథివ్యార్థాయత్రైసామానాధికరణ్యసనిర్దిష్టతయా భూతపృథివికర్మ యోర్మిహి పరత్వత్వే సతమపస్థాపనమవత్వాం- అగ్నిప్రాణాన్యాయా దత్రకరీరంమహిపాదాంతరస్య నిష్కమకకర్మ త్వతి సామానాధికరణ్యస ని దాగోయుకః॥

౫ కరీరస్యబ్రహ్మర్షకర్మం ప్రాణప్రతిష్ఠాత్వతదనతి వర్త్యత్వాత్వ ముపపాదయతి- అస్మిన్ హి మే ప్రాణాః ప్రతిష్ఠితాః ఎవదెవసారికియంతి- సారివర్తంత ఇత్యర్థః॥

౬ తతుర్థంపాదమాహ- యాత్రైకత్వమృదుత కరీరం, ఇదంవాతరద్యదిద మస్మిన్మంతఃపురుషావయం- కరీరాఖ్యపాదవిజ్ఞం యద్దాయత్ర్యాఖ్యం బ్రహ్మకర్మవత్పాదయకరీరకం వృద్ధయంపాదకమిత్యర్థః॥

౭ వృద్ధయస్యబ్రహ్మర్షకర్మముపపాదయతి- అస్మిన్ హి మే ప్రాణాః ప్రతిష్ఠితాః, ఎవదెవసారికియంతి- ప్రాణకర్మ సప్రాణాపానాదయఇం ద్రియాణీవాకభ్యంతే- తెమంవృద్ధయసంబంధిసాదీవ్యారావృద్ధయ ప్రతిష్ఠితత్వం॥

౮ ఏవంత్వరీయచతుర్థపాదా ప్రాణప్రతిష్ఠాత్వతదనతివర్త్యత్వయావం విధాద్యయం చోక్తం- ఎవముక్తం చతుశ్చత్వరీయ మిద్విధ్యంకనికమయతి- నైమచతుషపాదద్విధాగాయత్రీ-

౯ సత్త్వవంతుమృత్వైవబ్రహ్మణః పరిచ్ఛిన్నత్వం స్థానికంకాయా ముక్తస్య మహమ్మపికావత్త్వ ప్రతిక్షధికామృతముదాహరతి- రజతవృధా భ్యసూక్తం- తదేతద్దాయత్ర్యాఖ్యం బ్రహ్మణిమృత్యుర్వముచాత్మ్యేత్తం॥

నంశయః: శిష్యుయంజ్యోతిశ్శబ్దేననిదాష్యో నిరతిశయదీప్తి యుక్త
 ర్మః ప్రసిద్ధమాదిత్యాది జ్యోతిరేతకారణభూతంబ్రహ్మ, ఉత్తమ
 మస్తేదిదివ్యప్రకాశవిసజాతీయః పరమకారణభూతోఽమితభా
 శ్శుభ్యజ్ఞసనిత్యనచల్యః పురుషోత్తమత్వతి.

తయో నమస్త దిదవిద్యమృతాతశచిః. అమితభాః. కారణర్యవ్యాప్తిశ్చాపక
 సరవివ్యాప్తకరణాక్త విశేషణం సర్వజ్ఞత్విః. య సమర్థజ్ఞః, సజత్ర
 ర్యత్విః. క్రూయాతే. పుంసాక్. ప్రత్యక్షానా మ్మకం. పురుషాత్మవత్విః.

౧౩ కామీనచాంపతరి—కావానస్యమహిమ—పూర్వోక్తకన్యోపేతి
రశ్మయిహిమనియామృతర్పణః॥

రెండు—రతాశ్యాంశ్చపురుషః— పూర్వోక్తమహిమకథనా పురుషా
శ్యాంశ్చ రతాశ్చమహిమకారకకర్త॥

౧౫— పాపాశ్చ సర్వాభాతాని— అత్ర సర్వాభాతానితి శార్వకవదంశ
గౌతామిత్వం సుష్టుకైరనాదిచ్యుతే- సర్వా, సర్వాణి- పాదః అంశమూత్ర
మిత్యర్థః- సర్వకర్మాత్మ సర్వవశ్యకేషు సుష్టుకైరనాదిచ్యుతేనాపిరూపం॥

౧౩— త్రిపాదస్యాక్షుకంబివి — ఆశ్రమ్యశ్చ సమక్షుప్తవ్యప్తశత్యబా
 యుతాప్రాకృతస్సానువతీవపరః-ఆప్రాకృతస్సానువతీశ్చైవ్యవరమాత్మనా
 మ్మకం పాదత్రయమిత్యర్థః- త్రిపాదస్యైవ ప్రాకృతైర్వ్యగ్రహగన్తానా
 నావకరణవిశేషైర్వాహుజానాస్త్రియూపానానామంతర్యంతవస్యభివాసభి
 త్యైర్గణకదయభవమాత్రపరైర్వివృత్తిమైర్నాతైర్వాత్మభిర్వాసంరవతి॥

౧౩ అధికమర్మపాదత్వమొక్కస్థాపాత్యకయావత్వమూలస్యమౌదయస్య
 ముక్త్యకం తత్కానికాకస్యకామ్యకాకాభేదేనమహత్త్వంవస్తుం బాహ్యకాక
 త్య బ్రహ్మమర్మత్వం సామానాధికరణ్యనాన— యద్యైకదృశ్యేకేంద్రీయం వా
 వత్త ర్మేయంబహిర్యభిరుపేదాకా ర్మేయైవసహితాభిరుపేదాకా
 యం వావత్తర్మేయమస్తే త్విరుపేదాకా—స్వకార్యమౌపత్త్యా మూలత్వా
 త్తత్వాదిబ్రహ్మమర్మకామ్యకాకానిన్నభిరుపేదకర్మత్వకాంక్షిత్యర్మ
 కామ్యంకరాకారమేర్పదవత్త్వే ర్మత్వానిపాయోగభేదానీతకా

౧౨— దొంగలపట్టణమున గల వానపత్తియనుచు పేరుగల
యెడల—

౧- ఏకంబ్రహ్మ మత్యథాత్యుక్తానాం నైత్యమన్త గతాకాశభేదం శు
భయాకాశస్యాత్మాపితాద్యకమహిమార్పకయానాక ఇతి స్తూతి - తే
స్తూతిరత్యుక్తయ్యతాశ్చి - అంతర్భూతదేవీతరమానాయితాశ్చి: ॥

౩ కింయుక్తం- ప్రసిద్ధమేవజ్యోతిరితి. కుతః. ప్రసిద్ధవన్ని
 ర్ద్వితేషామకాశప్రాణాదివత్స్వవాక్యోపాత్త పరమాత్మవ్యాప్తిరిజ్ఞ
 విశేషాదర్శనాత్ పరమపురుషప్రత్యభిజ్ఞానాసమ్భవాత్ కాత్య
 యజ్యోతిషైకోపదేశాద్వ ప్రసిద్ధమేవజ్యోతిః కారణత్వవ్యాప్తి
 నిరతిశయదీప్తియోగాజ్జగత్కారణం బ్రహ్మేతి.

౩ ||ప్రసిద్ధవదితి|| అతాన్తరసంగతిశ్చ సూచితా- స్వవాక్యేతి విరోధి
 త్యాభావః- కాత్యేయ త్యానుమానా రిహోక్తిః-

యంశః- రాద్యకమహిమకారిత్యభావః- అసయాచహృదయాతాళస్సుత్యాదతు
 ర్థపాదత్వసూక్తం హృదయంస్తుతంభవతి-

౨౦. ఏవంచతుక్షుదః కద్విధస్యబ్రహ్మణః ప్రపంచాంతభాగనవరిద్ధి
 స్సుత్యాన్తీరత్యకంకాత్యాప్త్యర్థం పూర్ణాత్వాప్రవర్తిత్వగుణకరయేపా
 శనం సూక్ష్మభవదధాతి - రక్షతత్తునిగామప్రవర్తి - పూర్ణాత్వమపరి
 ద్ధిస్తత్వమప్రవర్తిత్వమకలత్యంస్థిరత్వమ్.

౨౧- పూర్ణామప్రవర్తినీంక్రియంభవతే యఏవంచద అనంతస్థి
 రాక్రిముక్తైశ్చర్యమివ- రక్షపానీసూక్తింభవతిత్యభావః-

... ..

౨౨ ఏవంగాయత్రవిద్యాప్రకృతస్యజ్యోనమ్బుంధిన సునికంభలప్రదస్యబ్ర
 హ్మణిభిరూప్యతీతిమత్త్వయాపకలవిశేషభావం కాత్యేయజ్యోతిరూపత్వే సూ
 పాసనావిధానాయాహ - అభయదశఃపరాదిజాత్యాతిరీప్యతేవిశ్వకః పృ
 థ్మేషుసర్వతః పృథ్వీభ్యనుత్తమూత్తమేషులోకేషు - రథాశ్చరాత్సంభ
 వతీహవిశ్వయిత్కత్ర జగదంతర్వర్తివ్యప్తికాతే విశ్వకల్పప్రయోగాద్విశ్వక
 ల్పా వ్యప్తివరకః, సర్వకల్పాపరిశేషే త్నుకుప్తిరక్త్యపరభితి వ్యాపార్యయ
 కమ్. పరకల్పదినాప్రాకృతస్థానవిశేష స్థాపరిష్టుత్నుకుప్తి వ్యప్తి బహిర్యా
 తేషుస్థానవిభాగత్తమరహితోత్తమస్థానవిశేషేషు తస్యధానాసర్వవిదం విభాగ
 త్యవధానకరయా జ్యోతిశ్చర్దితః పరమాత్మయేదీశ్వరభ్యర్థభావః-

౨౩ అత్రయచ్చుద్ధిస్యసర్వనామత్వేన ప్రకృతపరామర్శితయాప్రకృతం
 త్రిపాద్రహ్మపరామృత్యతే - ఇదంతావకద్యపిదమస్మిన్నురతః త్తమేషాన్వ
 తిః - తరదివఃపరస్మాద్ధీప్యతానం త్రిపాద్రహ్మ, కాత్యేయ జ్యోతిరీవకా
 త్యేయ జ్యోతిశ్చరీరకమత్యర్థః అహంతైశ్వానరోభాత్వాప్రాణేనాం దేహ
 మూర్తిరః। ప్రాణాపానసమాయుక్తః పరామ్య స్మంచతుర్విధమితిస్సరకాత్.
 తరకృతదాత్మకత్వానుసంధానంకరస్వమిత్యభావః-

౪ ఏవంప్రాప్తప్రదక్ష్యహే జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ చక్షుః
సమృద్ధితయా నిదిశన్మం నిరతిశయదీప్తియుక్తం జ్యోతిఃపరమపురు
షసవ-తుతః- పాదోన్మృతస్వాభూతాని త్రిసాదస్యామృతందివిత్య
న్యైవద్యుగమృద్ధిన శ్చరణ త్వేనసర్వభూతాభిధానాత్-

౫ ఏతదుక్తంభవతి- యద్యపి అథయదతః పరోదితోజ్యోతితి
త్యస్సిన్యా క్యే పరమపురుషసాధారణబిద్ధం నోపలభ్యతే- తథాపి
పూర్వవాక్యేద్యుగమృద్ధితయా పరమపురుషస్య నిదేశాదిదమపి
ద్యుగమృద్ధిజ్యోతిససవేతి ప్రత్యభిజ్ఞాయత ఇతి- కాత్మేయజ్యోతి
ప్రకాశోపదేశశ్చ ఫలాయతదాస్యకత్వానుసంధానవిధిరితి నకల్పిద్యో
మః- కాత్మేయజ్యోతిషశ్చతదాస్యకత్వం భగవతాస్వయమేవో

౪- జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్- ఇహ నిరతిశయదీప్తిః తారణర్యవ్యా
ప్తశర్మ-

౫ చరణాత్తర్ని పూర్వవాక్యే, త త్కథమ స్యపరవిషయశ్చమ్, తా
ద్యోచ్చ తత్కథ మిత్యత్రాహ|| ఏతదుక్తమితి|| పూర్వపక్షయుక్తిం వరిశురతి||
కాక్షయేతి||

౨౪- తన్యైవద్యుప్తిర్యత్ర తదస్మిన్చరణస్సృజోన్మీమానం వి
జానాతి - తస్యపరమాత్మశరీరభూతస్య తాతరాగ్నైరమృద్ధి దశశాన
మిత్యభాః- యత్రయిదా- అస్మిన్చరణస్సృజోన్మీమానం విజానాతితి
యర్- యదాప్త్యవలంభనమిత్యభాః- ఉపలభ్యమానాన్తస్సృజోన్మీమాన రాన్
సంబంధిత్యా తస్సృజోసాక్షాత్కార ఏవతత్సాక్షాత్కారశిల్యభాః-

౨౫- తన్యైవద్యుప్తిర్యత్ర త్రైతత్కతావపిగృహ్యనదమవనదభుతి తా
గ్నైరివజ్వలతఉపశృణోతి - యత్రయిదా, తతానంగురీభ్యాం సిద్ధాయననద
మివరకమౌనమివనదభుతివనదభుమి వ ఋషభమౌనమివనదహిజ్వలతోన్నేళ్ళ
ల్యమివశృణోతితియత్తదేవతాకరాగ్నిత్రవగమ్- అంతరఫల్యశ్చ తాకరాగ్ని
సంబంధిత్యాత్తత్ఫల్య త్రవగమేవ తచ్చరణమిత్యభాః-

౨౬- తదేతద్భృత్తంచ శ్రుతంచేత్యుచాసీత - తదెతత్చరణాత్మశరీర
భూతం కాక్షేయజ్యోతిః, ఉత్తరీత్యాద్యుత్త త్యక్తతత్వాభ్యాముపాసీతేత్యర్థః-

౨౭ తస్యభవమాహ- తత్తువ్యక్తితోభవతియసవంవేదయవంవేద-
చతువ్యవస్థాసాధూవ్యమ్- చతువహిరభిర్యథోశరీరావయవాచ్ఛేరియర్- త్త
తత్త్వంతైదుక్తమ్- ద్వరుక్త ర్విద్యాసమాప్త్యభాః-

(౧౯౦)

జ్యోతిరధికరణమ్:

త్వమ్, అహం, చైత్యానరోహిత్యాప్రాణినాం దేహమాశ్రితశ్చితి:

సూ. ఛన్దోధిధావాన్మేతిచేన్నతకాచేతో

ర్మణిగమాత్తథాహిదర్శనమ్॥౧౬॥

పూర్వస్యన్వాక్యే గాయత్రీవాగ్దం సర్వమితిగాయత్ర్యాఖ్యం
ఛన్దోధిధాయ తదేతద్దాభ్యమాత్త మిత్యదాహృతాయాః
తావానస్యమహిమేత్యస్యాఋరోపిచ్ఛన్దో విషయత్యాన్నాత్రపర
మపురుషాధిధానమితి తత్. తన్న. తకాచేతోర్మణిగమాత్. సగా
యత్రీకబ్దేనచ్ఛన్దోమూత్రమిహాభిధీయతే. ఛన్దోమూత్రస్యసర్వా
త్కకత్యానుపపత్తేః. అపికుబ్రహ్మణ్యేవగాయత్రీతతోర్మణమిహాని
గమ్యతే. బ్రహ్మణిగాయత్రీసాదృశ్యానుసన్ధానం ఫలాయోపది
త్యతశ్చిత్త్యకాః. సమ్భవతిద సాదోస్యసర్వాణాతానిత్రిపాదస్యా
మృతందివీచతుష్పదో బ్రహ్మణశ్చతుష్పదాగాయత్ర్యాదసాదృ
శ్యమ్. చతుష్పదాచగాయత్రీత్వవిద్యుశ్యతే- తద్యథా. ఇన్ద్రశ్చ
చివతిః। వతేనపీడితః। దుశ్శ్వవనోత్పమా। సమిత్సుపానహిరితి. త
కాహ్యస్యత్రాపిసాదృశ్యాత్తచ్ఛన్దోధిధాయాశబ్దోఽర్థాన్తరే ప్ర
యుజ్యమానోద్ద్యతే- యథాసంవగవిద్యాయాం తేవాపతేప
జ్ఞాన్యేషజ్ఞాన్యే దశసమ్పద్యవైశిత్యారభ్య సైమావితాడన్నాది
త్యుచ్యతే.

ఇతశ్చగాయత్రీకబ్దేనబ్రహ్మైవాభిధీయతే.

సూ. ఘాతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్త్యైవమ్॥౧౭॥

ఘాతపృథివీశరీర వృదయానిర్దిశ్య సైమాచతుష్ప దేతివ్యవదే

ఛన్దోధిధానాన్మేతిచేన్న తకాచేతోర్మణిగమాత్తథాహిదర్శనమ్—
కోభాష్యత్యైవాహ॥అపిత్వితి॥ నిగమ్యత నిశ్చయితే- తేనాకాతం సాదృశ్యమ
త్యత్రాహ॥సంభవతిచే॥ త్రిపదాహి గాయత్రీత్యత్రాహ॥ చతుష్పదాచేతి॥
తకాహిత్యాది సూత్రఖండం వ్యాదప్తే॥తకాహితి॥ అన్నమతీ త్యన్నార్-
ఘాతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్త్యైవమ్— ఉపక్రమానురోధేన సర్వా
త్కకత్యాన్వారస్యం న్యాయ్యుతి శక్తాయాం తత్రాప్యన్వారస్య మితిహా
త్వమ్- అద్రోక్షం — గాయత్రీనామసేయం శ్రుతిశరసి పరం త్యోతి రధ్యా

శ్రోత్రహస్తేవగాయత్రీశబ్దాభిధేయఉపపద్యతే.

సూ. ఉపదేశభేదాన్నేతితేనోభయస్సిన్నప్యవిరోధాత్. ౨౮॥
పూర్వవాక్యే ప్రపాదస్యామృతందివీతివిరోధాధికరణత్వేన నిర్దేశా, దిహచదిహఃపరభిత్వవధిత్వేననిర్దేశా, దుపదేశస్యభిన్నరూపత్వేనపూర్వవాక్యోక్తం బ్రహ్మపరస్సిన్నప్రత్యభిజ్ఞాయతభిత్వేన తన్న ఉభయస్సిన్నప ఉపదేశేఅర్థస్యభావైక్యేన పృత్యభిజ్ఞాయాతివిరోధాత్. యథావృత్తాగ్రశ్చేనౌపృత్తాగ్రాత్పరతశ్చేనభిత్వతప్తేనపరమపురుషపవనిరతితలులేజసోదినః పరోజ్యోతిర్దిప్యతభిత్వతిపాద్యతే. ఏతావానస్యమహిమా అజోజ్యాయాంశ్చపురుషః। పాదోన్యవిధ్యాధూతానిప్రపాదస్యామృతందివీతిపరిపాదితస్యదతిచ్ఛదః పరమపురుషస్య వేదాహమేతంపురుషంమహస్తమాదిత్యవణాంతమనస్తుపారభిత్వభిహితా పాకృతరూపస్య లేజోన్యపాకృతమితితద్యక్షయాగపజజ్యోతిశ్చబ్దాభిధేయభితినిరవద్యమ్

సమాప్తం జ్యోతిరధికరణమ్.

౧ నిరవశయదీప్తియుక్తం జ్యోతిశ్చబ్దాభిధేయం ప్రసిద్ధవన్నిదిగిష్టం పరమపురుషపవేత్యుక్తమ్ ఇదానింకారణత్వవ్యాప్తామృతత్వ పాప్రప్రపాయతయోపాస్యత్వేన తుతభిన్నప్రాణాదిశబ్దాభిధేయోపపరమపురుషపవేత్యాహ.

య నిర్వేచ్యాతుష్పద్యంతు భూతక్షేతరనుష్పదయై ష్టర్వికం తద్విధాభిః। బాహ్యాకాశాన్నిధానం నదక్షుగతయా వ్యాకృత తక్రియద్వ్యో మర్విద్యాభూత్వ పక్షస్వరసనికమన శ్రత్యశ్శనం తదేతది- ఏనం బ్రాహ్మణమస్మైతే సర్వాత్సత్వ చతుష్పూర్వానునుపపత్తి ఉత్తే.

ఉపదేశభేదాన్నేతితే న్నోభయస్సిన్నప్యవిరోధాత్ — సహ్యత్సస్య రూపే దీప్తిరస్తి, త త్కథం జ్యోతిర్దివ్యతభిత్వక్తి రిత్యత్రాహ॥ఏతావానితి॥

౧ సంకరితాహ॥నిరతిగయేతి॥ తథం పరమపురుషస్య జ్యోతిశ్చబ్దాత్సత్వమ్, ఇంద్రోహివదాస్తవద్యః పృథీయతభితిశ్చాయాం సంకరితః.

విషయవాక్యదీపికా

౧— ప్రతదగనాహతైరైవాదానిరింద్రస్య ప్రియంధామిపజగామ, యు

సూ. పౌగస్తకానుగమార్ || ౨౯ ||

౧ తాపీతకీరాప్తానోపరితదానవిజ్ఞానాం పరితకానోపా
వైదైవోదాసిరిన్ద్రస్యపియంధామోపదగామ యుద్ధైవపాదాన
చిత్యారభ్య, వరంవృణోష్యేతితతారమిన్ద్రంపరితి, త్వమేవమేవరం
వృణోష్యయంత్యంమనుష్యాయ హితకమంమన్యసభితి పరితదా నో
క్షేన హూవావపానోష్టపిజ్ఞాత్వా తంమామాయురమృతమి
త్యుపాస్సేతిహూయైతతత్రసంశయః కిమయంహితకమోపాసన
తర్హతయేన్ద్రపౌగోశబ్దసిద్ధిఃప్రేషవపవ, ఉతతతతిరిక్తఃపరమా
త్మేతి-

౩ కింయుక్తమ్. నవపవేతి. కుతః. ఇన్ద్రోక్తగ్రన్థజేవచితేష

౪ పౌగస్తకానుగమార్ — ఉపదిష్టమస్తు, తవః దుర్యతానాహి

ద్ధైవపాదానాం — వివేదానస్యావత్యం దైవోదాసిః నామ్నాప్రతదానః
యుద్ధౌపారణులెనకార్యణచయుతః ఇంద్రస్యప్రియం ధామస్థానం స్వగరము
పగతభిర్యథా||

౫ — తంహేన్ద్రోపాద, ప్రతదానవరంతకదానీతి — శ్చుద్వ్యథా||

౬ — సహూవాదప్రతదానః త్వమేవమేవరంవృణోష్యయంత్యం మనుష్య
యహితకమం మన్యస — సర్వజ్ఞస్త్వం యంవరం మనుష్యయమహితకమం
మన్యసేతమేవవృణోష్యఅహమజ్ఞః హితకమంవరం నవేతి||

౭ — తంహేన్ద్రోపాద సత్వైవరంవరంవృణోష్యేతితతారమిన్ద్రంపరితి — స
న్యాన్యాన్యాభాం వరంవృణోష్యేతి అరస్త్వకలింపికం వరంత్వమేవమరంవృణో
ష్యేతిర్యథా||

౮ — అవరోదైరహిలమితి హూవాదప్రతదానః — యదిహిన్ద్రయా
సిన్ద్రుమితి తహిమహితకమస్యావరిజ్ఞానాద్యరాధావపవ ప్రాప్తితి ప్రత
దానఇంద్రముపాదేర్యథా||

౯ — అభోభిర్వింద్రస్పృత్యాజేవనాయాం — ఏవమిక్తస్త్వేవరంకదానీతి
సత్యాద్యాద్యాన్నాపరితి||

౧౦ — తత్రహేతుమాహ — సత్యంహేన్ద్రేతి — ఇంద్రస్యసత్యప్రధానత్వా
విర్యభ్యః తరళ్యవరం కదానీతిమజ్జక్తం తాకన్యమభిర్యం మాధాతిర్యమన్యతే
ర్యథా||

౧౧ — సహూవాదమామేవవిజానీశ్యోరదవాహం మనుష్యయ హితకమం

పవనసైన్యము, తత్సమనాధికరణస్య ప్రాణశక్తి స్థానైవ రత్రైవవృత్తిః, అయమింద్రాధిభామోజేహావేక్షణానైవ తత్సమేషమేవరంభ్యణీవ్యయం తస్యంమమేష్యయహితతమంమనస్యభిక్షుత్వం మోమోహసేన్వరిస్తాత్సహానసంహితతమమచచిదేహితతమశ్చమృతత్వప్రాప్త్యపాప్యపవ. ఇగతాకరణాహాననైవవామృతత్వప్రాప్తిహేతుతా, తస్యతావదేవదిరంయావన్నవిమోక్షే అథసమృతస్య ఇన్యవగతా. అతఃప్రసిద్ధజేవభావఇన్ద్రపవ కారణంబ్రహ్మ.

రతమత్వేతి

మన్యోయస్మాం విజానేయూర్ — యదితేహితతమమపదప్రవ్యం రహిః మమ పాసనమివహితరమం మోక్షసాధనమితి మన్యతమ్. అత ఇతరత్వరిత్యభ్యమాము పాస్యేత్యర్థః. అత్ర ప్రతిభేదవభావస్యోద్రస్య హితరమత్వంక్షణమోక్షసాధనత్వాక్రయేపాసన కమార్యాసంభవాన్మునితి కల్ప సాన్విత్సభూతం పరమార్తానమభిదధాతి. యితర్సనిదిక్షన్, అత్ర ప్రవిష్టశ్చస్తాజనానాగం సర్వాత్సాధికాస్తేగి సప్తస్యాత్సభూతః పరమార్తానిదిక్ష్యతే. అహంబుద్ధికర్తృత్వ పరమార్తపర్యం తాత్పర్యాసత్యఇంద్రస్య స్వాత్సభూతే పరమార్తనిమామితి కల్ప ప్రయోగేనామపవతి. ననుస్వాంతైశ్చ ప్రయోగేనసందిగ్ధం పరమార్తావకమేవ పదంప్రయుజ్యతాం కిం న్యాంబుభ్యసరమార్త పర్యవసానైవమామితిశ్చైవేతితర్, స్వాదేవం యదిపరమార్తస్వయావమాత్రోపాసనం విధిస్థిరంస్యాత్. అదిను న్యకరితకరయా. అహంబుద్ధినిక్షేపకపద్యతే.

౯ తత్క్రితున్యాయేనస్వాపాసకస్యపాపాత్సేజం వత్తున్యస్యపాపాత్సేజం దర్శయతి॥

— రీతిహేతూంత్వాప్యగిమానమ్ — రీతిరస్మంత్యాప్యగిం విశ్వయానంపరతానన్తి.

౧౦ — అయన్మథాన్యతీన్ సాలాన్మత్యే ప్రాయచ్చమ్ — కారీరియ్యకరః రుర్ముఖనవిశ్యేతిమమంతే అయన్మథాన్. రేహంరవిముఖాన్ యతీన్ క్వచిత్తేష్యే భాదసాయప్రాయచ్చమ్॥

౧౧ — బహ్వీససంధాఅతిక్రమ్యదివి ప్రాప్యదీనర్మణామ్, అంతరిక్షేభాలోమాన్ పృథివ్యాం కాలకంజాన్ — నమనిమ్యేమితి బహ్వీప్రతిభాఅతిక్రమ్యదివివరణమానాన్ ప్రహ్లాతళిత్రానర్మణామ్ అమానమ్. కృపాహింసాయామితిధాతుః. అంతరిక్షేభాలోమాన్ భేలోమసుతాన్. పృథివ్యాం కాలకంజాన్

౪ ఇత్యాకబా-యాయుభిదీయతే, పానిస్త కానుగమాదితి- అ
 యమిస్త ప్రాణకల్ప నిధిః పృథ్వీ నజీవ మాత్రమ్- అపితుజీవాకర్మాన్త
 రభూతం పరంబిహ్మ- స ఏవ పానిసవస) ఇత్యాదితనన్తాఽచరన్త
 మృతశ్చిన్త ప్రాణకల్పాధ్యాం ప్రస్తుత స్యానన్తాఽచరమృతకల్ప సామా
 నాధిక రణ్యేనా మగమోహిత కాన త్యేవోపపద్యతే-

౪ రాధాన్త మాహి అయమిస్త ప్రాణేః రథా పదంబ్యాచక్షుః కథా
 శరీరకథాత్వ సామగమాది మాత్రాభావ- అనిగమా భర్త ర యాఽనవ
 తి-

శశురాంశ్చ హింసిరవాసన్తి-

౧౨- రశ్యమేతత్రశలోకుచమియతే - ఎవంహింసిరవతోమిరామాది శ
 హింశ్యతే- బిహ్మవిద్యాప్రభావాదిత్యర్థః-

౧౩- శరేణుమాం విహసీయాన్తాఽశ్యతేనచ కర్మజాతాఽమియతే శమా
 త్వవధేనపతిత్వవత్తేన సన్తేయేన క్షర్రాగసాత్యయానాశ్యపాపం క్రమ్రుమముఖం
 సీతంజతి- యపితాద్యకమవాత్సకం పరమాత్మాశమపాన్త రశ్యతేనాఽక
 మజామాత్వవత్పితృవత్సన్తేయభాగిసాత్యామితేన పరలోక ప్రాప్తిర్న విరు
 ధ్యతే- ఏవం పాపం కృతవతోమితృకం పాపం కృతమితి నిర్వచననిరము
 భిజ్జెవగ్యామితి సాన్తిర్యర్థః- చక్రమితి క్వసంతాత్మన్తి-

౧౪ ఏవం శేతశశితేజఃపాపశ్చ విజ్ఞ పరమాత్మ పాపశమత్వా అతే
 తనవిజ్ఞయూపప్రాగవిశిష్ట పాపశమాన- సమలావాద, ప్రాణాన్తి ప్రజ్ఞా
 త్సారం మామాయోరమృతమిత్వపాశ్చన్తి- ప్రజ్ఞా రూపతా ప్రజ్ఞా త్సారేవ
 జీవకరీరకశ్యర్థః- జీవకరీరకోశం ప్రాణాన్తి ప్రాణకరీరకోశామన్తి- కాద్య
 కం ప్రాణకరీరకం మామాయోరమృతమిత్వపాశ్చన్తి-

౧౫ కథం ప్రాణకరీరకస్యాముష్ట్యమృతత్వే ఇత్యాకంత్వాహ - అ
 యంప్రాణం ప్రాణాకాళిమః ప్రాణాకాళిమృతం యావత్కల్పస్థిన్ కరీరప్రా
 ణావళితావదాయం ప్రాణేనకాళివాముష్టిర్నోఽమృతత్వమాహ్మితి - శ
 రీరప్రాణిన్తే రుక్మాన్తసానితజాయస్సంధనత్వాదాయం ప్రాణం లోకాం
 తరదిరస్థాన్తిత్వ రూపామృతత్వప్రాప్తేః ప్రాణాతీనిపాయామమృతసాధ్య
 త్యాకాపిసాధ్యమృతత్వమ్- ఇతఅయమమృతత్వే ప్రాణస్యపపద్యతే ర
 త్యాకాపరమాత్మకళ్యణపపద్యతే- అయమమృతత్వత్వాధ్యాం ప్రాణకరీరకప్ర
 హ్లాదిపాపశమపపద్యతే- యద్యాప్రజ్ఞాసారోక్తరీత్యర్థం మామాయోరితా
 త్యామితి జీవవిజ్ఞరోచ్యతే- అయోరితిప్రాణవిజ్ఞతా- అయంప్రాణవిజ్ఞ

సూ. నవమైరాత్మోపదేశాదితీతకధ్యాన్య

సమ్యక్సంఖ్యామాహాస్యస్స ॥౩౦॥

౧ యదుక్తమింద్రావాణశబ్దవిద్వత్సయః అనన్తైః జిహ్వోఽక్షృతశ్చత్యనేనైకార్యాదయః పరంబ్రహ్మేతి తస్మై పవద్యతే- మామేవచి తానీహ ప్రాణోస్త్విద్రక్ష్యాత్సాకం మామాయురమృత మిత్యపాసేస్త్వి తివక్తాహేన్ద్రః తిశిమాణంతావత్స్వమహనమిత్యేక మాదినాత్వా

నవమైరాత్మోపదేశాదితీతకధ్యాన్యసమ్యక్సంఖ్యామాహాస్యస్స ॥౩౦॥ అపిశ

సంకరమివశ్రవణార్- అన్యరమిరిపెనయాపెదావస్థితిః- ఎవంచాస్మిన్నైవతా త్యన్యైకయాతెగచదికచిత్విజ్ఞ తయాచత్రివిధోపాసనం విధీయతే- అతా నూపా సనాశ్రయవిధిక్తురతాక్యభేదఇతి ద్రక్ష్యవ్యమ్॥

౧౨ ప్రక్షాల్నకర్మవిజ్ఞప్తి పాసనసమ్యక్సంఖ్యామాహ- ప్రజ్ఞాయాసర్వసంకల్ప మితి- అపశురపాపస్య త్యాదిగుణాభ్యుత్పాదకం బ్రహ్మయోచయిత్వర్థః॥

... ..

౧౩ - యోతైప్రాణసాస్త్విద్రక్ష్యాయాఽప్రక్ష్యానప్రాణః-

౧౪ సమప్రక్షాల్నకర్మ రతీవస్య ప్రాణస్యైక కళమభేదభిర్యత్రాహ - స హాక్యతావస్థి స్ఫురీతవభరస్సహాత్కామితః-

౧౫ సహాత్కామిగుణప్రతిజ్ఞ త్యాదైకకార్యకారిత్యాదభేదవ్యవతేయం జ్యోతఃకృత్వాప్రాణవివద్రక్ష్యాత్సాభిరం శరీరం పరిశృత్యాత్మావయతితి ప్రక్షాల్నకర్మ రతీవసహాయకస్య ముఖ్యప్రాణస్యైవ శరీరోత్థాపకర్మమితి ము క్యప్రాణస్యాదుభ్యప్రాణాపేక్షయా నైలక్ష్యముక్త్యాన్యైశ్చిరమృదుజమన్ ప్రస్పృష్టుం సకథంచనవక్యేతి అహస్మిన్నగిలపైచైకధాభవతి. ముఖ్యైదకా యామితి ప్రాణవిజ్ఞ పరమాన్వనీతీవస్య లీలరయానుభూత్వావతి తేవప్రాణయో సాసహారణ్యం ప్రదర్శ్యప్రాణశ్చయర్వభూతోపదేశవ్యక్తముక్త్యా- అభిభు యితాప్రక్షాల్నాయాం సర్వాణిభూతాన్వేగవం తిరచ్యాన్యభ్యాస్యామః - ఇతి ప్రక్షాల్నకర్మ రతీవస్య సర్వభూతాక్రయత్వప్రకారః కళ్యతభిరప్రతిక్షాల్నా యా హ- తానీహ స్యాపకమన్వయమాథం తస్మాన్మామత్తరసాత్ప్రతిపెహితాభూత మాత్రా- అస్మాకై ప్రక్షాల్నాయాః- ప్రజ్ఞాయాతేనైవతియావర్- తాగింద్రియమే కమంగముమాథమ్- పరిశృతీరమిత్వర్థః- ఉచ్యతేహకర్మ భూతవర్తివర్తిరగ్న హీరమిత్వర్థః- నమస్త్రస్తస్యాన్తరాహత్ స్యాతాదః తిరసాద్వాగ్విశ్వత్వేక ప్రతినియరయవిహితాభూతమాత్రానామ- ఎవముత్తరత్రాపద్రక్ష్యవ్యమ్॥

ద్రువభాధిభిః సౌఖ్య తతః పాపస్య పాపస్య పాపస్యతాం చిర
తానాయోపదిశతి- అథ దివ్య కమలవనితేన ఇత్యవగతేనతి ఆన
నా చిర మృత ఇత్యాదిభిరుజనంహ్యస్తదనగుణపవ వణానియ
ఇతిశీతో-

శ్లోక సాలావృక్షయతిదాసుః- ఉపక్రమ ప్రావర్త్యాది త్యభా-

౨౦-— శ్రావణమహాస్యాపికమంగముదాథం తస్యగంధః పురస్తా ర్పిరివిహి
తా భారమాత్రా, చక్షుఃపాస్యాపికమక్ష్మముదాథంతస్య రూపం పురస్తా ర్పి
రివిహితా భారమాత్రా, శ్రోత్రమహాస్యాపికమక్ష్మముదాథంతస్య శబ్దః పుర
స్తార్ ప్రతివిహితా భారమాత్రా, జిహ్వాపాస్యాపికమంగముదాథంతస్యా
స్మరణః పురస్తా ర్పిరివిహితా భారమాత్రా, మస్తాపాస్యాపికమంగముదా
థం తయోరీకర్మాదిపురస్తా ర్పిరివిహితా భారమాత్రా, కిరీరమహాస్యాపిక
ణం గముదాథంతస్యమఖిలమేపురస్తా ర్పిరివిహితా భారమాత్రా, ఉపస్థప
హాస్యాపికమంగముదాథం తస్యానంతరతిః ప్రకాతిః ప్రతివిహితా భారమా
త్రా-— ప్రకాతిః ప్రవహనమిత్యర్థః॥

౨౧-— పాదావహాస్యాపికమంగముదాథంతయోరీకార్థః పురస్తా ర్పిరివి
హితా భారమాత్రా- ఇత్యేగమహాసత్యభాః॥

౨౨-— ప్రత్యే హాస్యాపికమంగముదాథం తస్యా ర్థేవిజ్ఞాతవ్యం కా
మోపురస్తా ర్పిరి విహితా భారమాత్రా- అత్ర ప్రథమాంతః ప్రజ్ఞా శబ్దః
మహాఃకరః సమప్రజ్ఞా రూపతేజశః- చిత్తరక్తతేజాం విజ్ఞానీతవేతారం
విద్యాదిత్యనంతరం సమసావిజ్ఞానీతి మత్యేక ప్రయోగాత్కాపితప్రమాణ
సప్రజ్ఞా శబ్ద స్వరూపవేతార్యః- ధిమావిజ్ఞాతవ్యం మహావ్యక్తా సవిజయిత్య
ర్థః- కామః కామ్యమానాద్యత్యభాః॥

౨౩-— ఎవం నామగంధరూపకలి రసశర్మ ముఖమితాశంకగతిభా రహ్య
సాంకశాసం భారమాత్రానా హృదయోపదిశయిత్వముత్ప్రజ్ఞాశబ్ద ర
స్యోతకస్యనామదిత్యవిభాతమాత్రాత్యాప్తి ప్రకారమాహ-— ప్రజ్ఞయాభావం
సమయస్యతాదాసర్వాసీనామాప్యత్పాతి-— అత్ర ప్రజ్ఞా శబ్దః అవ్యవహితప్ర
జ్ఞా శబ్ద నిర్విజ్ఞ మహాఃకరః- తత్యేకసహజాగ్రీయమధిష్ఠ యతిద్వావీరా
సర్వాసీనామాస్యలింపతక్రియాద్వారాప్యత్పాతి॥

౨౪-— ప్రజ్ఞయా శ్రావణశక్తిమయస్య శ్రావణసర్వార్థం భాసాపాతి-—
మనసా శ్రావణీయమధిష్ఠ యితత్త్వావీరాసర్వార్థం భావజ్ఞానాపాతి॥ ఎ
వముత్తర శ్రాపిత్రజ్ఞవ్యం॥

౨ పరిహరతి- అధ్యాత్మకమృత్యుభూమూహ్యప్రేష్- అగ్నిసేయ
ససమృతసాని త్యాత్మకమృత్యుః- తస్యభూమా- భూయస్త్యమ్- ఐ
హుత్వమిత్యథాః- అగ్నిస్యాధేయతయాసమృత్యమానానాం ఐహు
త్వేనసమృత్యుఐహుత్వమ్- తద్వాప్తిస్త్యక్రిపరమాత్మనేవహిసమృత
తి. తద్యథారథస్యారేషు నేమిరర్పితానాథావతాలర్పితాపవమేవై
తాభూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్త్వర్పితాః ప్రజ్ఞామాత్రాఃప్రాణే

౩ గాంధేవీ స్థితివ స్మరణోక్తవజా త్పరిహరతి త్యక్తమ్- నశివలము

౨౫- ప్రజ్ఞయాచక్షుససహరుహ్య రక్షుమసర్వాణిహావాన్యాపూతి, ప్ర
జ్ఞయాక్రోత్రం సమరుహ్యక్రోత్రేణసర్వాంచభక్తా నాపూతి, ప్రజ్ఞయాజిహ్వం
సమరుహ్యజిహ్వయా సర్వానన్నరసానాపూతి, ప్రజ్ఞయాహస్తే సమరుహ్య
హస్తార్థం సర్వాణికర్మాణ్యాపూతి, ప్రజ్ఞయాశరీరం సమరుహ్యశరీరేణసుఖ
దుఃఖేఽపూతి, ప్రజ్ఞయేవస్థం సమరుహ్యఉపస్థేనానందంరతిం ప్రకాశిమా
పూతి, ప్రజ్ఞయాపాహసమరుహ్యపాదార్థ్యం సర్వాభిత్థాఽపూతి, ప్రజ్ఞ
యైవధియం సమరుహ్యధియేవిజ్ఞాతవ్యం కామానాపూతి॥

౨౬ ననుకునూద్యారాతాగాదిసన్నియమనం కిమర్థమిత్యశంక్యాహ- న
హిప్రజ్ఞాపెతాతాత్మామకించనప్రజ్ఞాపయేత్ - నహిమహిసధిష్ఠితం తాగింది
యం నామప్రజ్ఞావననమర్థం శరీరత్యథాః॥

౨౭ అత్రలోకమీపసాక్షిత్వే నూదాహరతి - అన్యత్రమేమనూభూది
త్యాహ, నాహమేతం నామప్రాజ్ఞానీకమితి - లోకోహిఅన్యత్రమేమనూభూది
త్యుక్త్యావిరన్నామనప్రాజ్ఞానీకమితిహ్యహ- మనూచ్యాసంగవశాజ్ఞానమూ
ర్వకనామూఢిపనలక్షణతాగిందియత్యాపాహిసాభూదితిలోకః ప్రత్యేకీత్యథాః-
ఎవముత్తరత్రాపి త్రవ్యవ్యమి॥

౨౮- నహిప్రజ్ఞాపెతోక్రాంతాగంధంకంచ నప్రజ్ఞాపయేత్, అన్యత్రమే
మనూభూదిత్యాహ, నాహమేతం గంధం పాజ్ఞానీకమితి, నహిప్రజ్ఞావేతం
చక్షూదాపంకించ నప్రజ్ఞాపయేత్, అన్యత్రమేమనూభూదిత్యాహ, నాహమేత
చూషం ప్రాజ్ఞానీకమితి, నహిప్రజ్ఞావేతం క్రోత్రంశబ్దంకంచన ప్రజ్ఞాప
యేత్, అన్యత్రమేమనూభూదిత్యాహ, నాహమేతంశబ్దం పాజ్ఞానీకమితి,
నహిప్రజ్ఞాపెతాజిహ్వఅన్నరసంకంచన ప్రజ్ఞాపయేత్, అన్యత్రమేమనూభూ
దిత్యాహ, నాహమేతమన్నరసం ప్రాజ్ఞానీకమితి, నహిప్రజ్ఞావేతాహస్తోకర్మ
కించనప్రజ్ఞాపయేతాం, అన్యత్రమేమనూభూదిత్యాహ, నాహమేతర్కర్మప్రా
జ్ఞానీకమితి, నహిప్రజ్ఞావేతం శరీరం సుఖదుఃఖంకించనప్రజ్ఞాపయేత్, అ
న్యత్రమేమనూభూదిత్యాహ, నాహమేతత్సుఖందుఃఖం ప్రాజ్ఞానీకమితి, నహి

ద్విత్వాః సపద ప్రాణవివక్షాత్కానన్తో జగో మృతత్వతి భూత
 మూత్రాకర్తేనా శతనవస్తుజాతమభిధాయ, ప్రజ్ఞామూలాశబ్దేన
 తదాధారతయాచేతనవగ్ధం చాభిధాయ, తస్యప్రాయోధారతయా ప్ర
 కృతమిన్ద్రీయాణశబ్దాభిధేయం నిదిశ్యతమేవానన్తో జగో మృత
 అత్యుపదిశతి- తదేతచ్ఛేతనాశేతనాత్మకకృతస్త్వవప్రాయధారత్యం జీ
 వావర్థాస్తరభూతే స్త్వివపరమాస్త్వస్యేవాపవద్యతత్వభిధేయధాః.

పసంహరే, పూర్వమవ్యక్తిరి జ్ఞాపనాయసపద ప్రాణ ఇత్యాదుప్రకృతమ్-
 పూర్వవాక్య స్యాకామహా|| ధాతేతి|| అవయవి ప్రాబల్యం కరితమ్-

ప్రజ్ఞాపెతఉపస్థానసందంరతిం ప్రజాతింతాంచన ప్రజ్ఞాపయేత్, అన్యత్రమ
 మమోభాదిత్యాహ, నాహమేతమానందంరతిం ప్రజాతింప్రాజ్ఞానిమితి, సహ
 ప్రజ్ఞాపెతోపాదాదిత్యాం తాంచనప్రజ్ఞాపయేతాం, అన్యత్రమమమోభాది
 త్యాహ, నాహమేతామిత్యాం ప్రాజ్ఞానిమితి, సహప్రజ్ఞాపెతోపాదాః తాంచన
 సిద్ధ్యర్-

౨౯ ఏవంప్రజ్ఞాకర్తృతస్యజీవస్యభూతమాత్రావ్యాప్తిప్రకారకభనముతేన
 అత్సానాత్సవివికంప్రదక్ష్య- అన్యత్రాహోవిముంచభక్త్యుక్తరీత్యా భూతమా
 త్రాకర్తృతానాత్సవిజ్ఞానం పరిహరకవ్యమిత్యాహ - సప్రజ్ఞాతవ్యంప్రజ్ఞా
 యేత - జ్ఞాత్రాత్సవ్యతిరిక్తానాత్సభూతో విజయేనజ్ఞాతవ్యఇత్యర్థః-

౩౦ తదేవప్రపంచయతి- సహచంవిజ్ఞానీత, వక్తారంవిద్యార్-
 అత్రవాక్పల్లః ప్రకరణానుగుత్యాన్నామపరః- వక్తారముక్తరీత్యామమిదిష్టి
 తవాసింద్రియశస్యాకీరపన క్రియయానామవక్తారమాత్సానమేవవిద్యార్- వ
 క్తృజీవశరీరకపరమాత్సానం విద్యాతితియావర్- ఏవముక్తరత్రావిద్రు
 వ్యమ్-

౩౧ సగంధంవిజ్ఞానీతక్రూతారంవిద్యార్, సహచంవిజ్ఞానీతరూ
 పవిదంవిద్యార్ - రూపంపశ్యంతంవిద్యాదిత్యర్థః-

౩౨- సకల్లంవిజ్ఞానీతక్రూతారం విద్యార్, సాన్నరసంవిజ్ఞానీత
 అన్నరసవిజ్ఞాతారంవిద్యార్, సకమవిజ్ఞానీతకతారంవిద్యార్, ససు
 తిమశేవిజ్ఞానీత సుఖదుఃఖయ్యేవిజ్ఞాతారంవిద్యార్, నానందంరతింప్ర
 జాతింవిజ్ఞానీత అనందస్యరతిః ప్రజాతిర్విజ్ఞాతారంవిద్యార్, సత్యాం
 విజ్ఞానీత ఏతారంవిద్యార్, సమసావిజ్ఞానీతమంతారంవిద్యార్, తా
 వాపితాదతైవభూతమాత్రా అధిప్రజ్ఞం దక్షప్రజ్ఞామాత్రాఅధిభూతం యదిభూ
 తమాత్రాసమ్యక్సప్రజ్ఞామాత్రాస్మ్యక్ యదివాప్రజ్ఞామాత్రాసమ్యక్ సభూత
 మాత్రాస్మ్యక్ సమ్యక్సరూపం కించససిద్ధ్యర్ - నామగంధరూపకల్పర
 సకరసమిదుఃఖానందరసిజ్ఞాతవ్యఅక్షరకభూతమాత్రాకృతద్వాదీహిత్యాహుః

3 - అథవా. అధ్యత్సవమృతసమూహాహ్యస్యేన్ - పరమాత్మా
పాధారణధర్మసమృద్ధి ధ్యాత్సవమస్తః. తస్యేహమా, బహు

3 భరితత్వాదపి కణ్ఠాత్తత్వం పరమితి స్వాభిమతయోజనా మాహ॥ అథ
వతి॥ ఇదానీ మధ్యాత్సవం ఆత్మనివర్తమానపరః. భర్మాభూయస్త్యం

౧ వత్సక్సృతజిహ్వహస్తకరీరౌపస్థపాదమమాలక్షణాదకప్రజ్ఞామూత్రాశ్చ
స్యాన్యధారాః వాగాదీంద్రియాణామభావేనామూచితేర్ధరభావేన వాగాదిలక్ష
ణప్రజ్ఞామూత్రాక్షీణసిద్ధికత్వా స్నామాదిభూతమూత్రాణాం తేజించాభావేతదస్య
వహరఫలకప్రజ్ఞామూత్రశబ్దే తేంద్రియాద్యనిష్పత్తేః. అతోగ్రాహ్యగ్రాహకా
భయూహీనత్వాత్ - సర్వలోకయాత్రాయాగ్రాహ్యసవిసాకృతం గ్రాహకం
గ్రాహకేతివిసాకృతం గ్రాహ్యంవాకార్యకమం సభవతి॥

33- సూపతైరన్నానా - నానాశబ్దా విసాధకకః. ఏతద్ధ్యాత్సవగ్రా
హకకారతం పరస్పరావిసాభాతమిత్యర్థః. తస్మాత్ప్రజ్ఞామూత్రశబ్దే తమపి
ఇందిరియకారం భూతమూత్రం తస్మత్మిత్యర్థః॥

3౪ - తద్యథారభస్యైరభునైమిరపితానాభావరూపిణాంపమేతాభూ
తమూత్రాఃప్రజ్ఞామూత్రస్యపితాః ప్రజ్ఞామూత్రాః ప్రాణఆగ్నితాః - య
థారభస్యసాభారభవక్రమభ్యవతిగ్రంథికావ్యవితేజైరకబ్ధితాః కావ్యవి
తేజైఃపరితోపితాః. తత్రచనైమిశబ్దే తం వలయాకారం కావ్యం యథాతి
పితమ. ఏవంప్రాణశబ్దే తపరమాత్మని ప్రజ్ఞామూత్రశబ్ద నిర్దిష్టత్వేనాతి
పితాస్తేషుచభూతమూత్రశబ్దే తగ్రాహ్యగ్రాహకకారతం సర్వంసమపితమి
త్యర్థః. సస్యత్రప్రజ్ఞామూత్రాశ్చై నయదిభూతమూత్రసమ్యక్ సప్రజ్ఞామూ
త్రాస్సమ్యక్ యదిప్రజ్ఞామూత్రానస్యః భూతమూత్రాస్సస్యతితిశూర్యవాక్యేప్ర
జ్ఞామూత్రశబ్ద నిర్దిష్టత్వం వాగాదీనాం గ్రాహకాణాం దకానామేవగ్రహణ
ముచితః, సతుయేతప్రాణసానుప్రజ్ఞావ్యవహితతేజలప్రజ్ఞాశబ్ద నిర్దిష్టతేవ
పరత్యుచితేశ్చ. శూర్యవాక్యేన స్వాన్యధారాభయభావప్రతిపాదనాత్ త
త్రప్రజ్ఞామూత్రశబ్ద స్య వాగాదిపరత్వేనీహ ప్రజ్ఞామూత్రశబ్ద నిర్దిష్టత్వ
భూతమూత్రాత్రితత్వా ప్రతిపాదనాత్ప్రగల్భితపరమాత్మాత్రితత్వేవ ప్ర
తిపాదనాత్ప్రజ్ఞామూత్రశబ్ద తేవపరపవ. శూర్యవాక్యభావకలత్ప్రజ్ఞా
శబ్ద స్య ముత్యాభిర్యాగేనీహతత్త్వగతారణభావార్. జడరూపస్యవాగా
దేప్రజ్ఞాశబ్దముత్యాభిర్యావనంభవార్. యథాస్మిన్ప్రకరణేయావద్యస్మిన్
కరీరప్రాణావసతితావదాముః అథాస్మిన్ప్రాణావసతితావదా ఏతస్మాదా
త్సవః ప్రాణాయామాయతనం ఏవైతివ్యంతర్భుతి రివ్యవహితవాక్యేషుముఖ్యప్రా
ణపరమాత్మతేవపరత్వేననిష్పర్శకస్యైవ. ఎవం యథాప్రజ్ఞాయాం సర్వాత్మ
భూతాని, సహప్రజ్ఞావేతావాత్సామకించిత్ప్రజ్ఞావయేత్, దత్తేవభూతమూత్రా
భిప్రజ్ఞమితి వాక్యేషుతేవమగ్నానామ్యంద్రియయాపార్శ్వత్రయవిషయే దృష్ట్య

(300)

ఇప్ర)పా)కాధికరణమ్-

త్వంహితస్యై- పుకరణేద్యతే. తథాహి- ప్రథమంత్యమేవమేవ
 రం ముదేష్యయంత్యంమనుష్యాయహితమనున్యసత్తి మాముపా
 సేన్వితపరమాతా సాధారణ మోక్షసాధనాపాననకర్మత్వంప్రా
 ణశబ్ద నిర్దిష్టస్యేన్ద్రస్యప్రతీయతే. తథా- ఏషపవసాధుకర్మకార
 యతంతయ మేభ్యోలోకేభ్య ఉన్నినీపతిపషపవాసాధుకర్మకారయతి
 తంయమథోవినిపతీతనర్వస్యకర్మణః కారయత్పత్వంఽపరమాత్మ
 భగ్నః. తథా, తద్యథా రథస్యారేషు నేమిరర్పితానాభావరాత్రితాః
 ఏవమేవైతాభూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాత్రాస్తర్పితాఃప్రజ్ఞామాత్రాః
 ప్రాణేఽర్పితా ఇతిసర్వా ధారత్వంనతప్యైవభగ్నః. తథా, సపష
 ప్రాణపవప్రజ్ఞాత్మానన్దో జరోమృతత్యే తేపపరమాత్మనపవధ
 య్నాః- ఏషలోకాధిపతి రేషుసర్వేశ ఇతిపరమాత్మస్యేవసమ్భవతి-
 తదేవమధ్యాత్మ సమ్భవభూమోక్ష త్రవిద్యమానత్వా త్పరమాత్మై

వాత్రైన్ద్ర పా)ణశబ్ద నిర్దిష్టః-

జకరయతి||తథాహి|| ఉపక్రమాశ్చయో దౌర్భ్య మవయవ భా లోపసం
 హరస్య, సర్వవయవిస్వారస్యస్య, రిక్తు ప్రబంబి త్యర్థః-

ప్రయోగస్య ప్రజ్ఞాశబ్ద స్వాభావిత్వానుసారైశ్చైతాభాగస్య వగానీయత్వా
 త- సచైకవచనాన్త ప్రజ్ఞాశబ్ద నిర్దిష్టస్య తేవస్య బహువచనాంతప్రజ్ఞా
 మాత్రాశబ్ద సవరామలో సయోక్త ఇతివాద్యమ- సద్విద్యానాం స్యుజీవో
 భవతీత్యేకవచనాంశశబ్ద నిర్దిష్టస్య తేవస్య సుతీవంఽద్యసవిదురితి బహువచ
 నాంతశబ్ద స నిర్దేశవచనపత్తేః- ఏకత్వస్యం శ్రుతిప్రకాశికాయామింద్రప్రా
 కాధికరణేషుజ్ఞమ||

3౫ — సపషప్రాణపవ ప్రజ్ఞాత్మానన్దోఽజరోఽమృతః — ప్రజ్ఞ పవ
 ప్రాజ్ఞః నిరుపాధికసాక్ష్యాత్కాయః నిరుపాధికానందత్వ విజరత్వవిమృత్య
 త్యాశ్రయః||

3౬ — ససాధునాకమగజాభాయామౌషపవసాధునా కనీయాన్ — పుణ్యపా
 వకృతోత్కమోపకమగజాభయత్వార్థః||

3౭ — ఏషశ్చాన్ద్రేసం సాధుకమగకారయతిరం యమేశ్వరోభ్యఉన్ని
 నీపతి — యంపురుషం ఏభ్యఃఅంతాంతగరైభ్యః లోకేభ్యః దైర్వ్యం భగవ
 ల్లోకం నేతుమిచ్ఛతి, రంపురుషం భగవల్లోకప్రాప్తయే సాధుకమగకార
 యతి- కమగజాం భగవల్లోకప్రాప్తిపయోగిత్వంచ తద్ధేతుభూతవిద్యావిరా

౧ కథంతహి ప్రజా తజేవ భావస్యేద్యోగ్య స్యాత్సంజాహిత
త్యవదేశస్సద్ధింస్యతే-తత్రాహ-

సూ. కాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదేశవత్॥౩౧॥

ప్రజా తజేవ భావేనైవైవ మామేవనిజానీహి మామసాన్వీ
త్యుపాస్యస్యబ్రహ్మణాస్యాత్మత్యేవోపదేశోయం నప్రమాణాన్తర
ప్రాప్తస్యాత్మావలూకనకృతః ఆపీతుశాస్త్రేణ స్యాత్సద్ధిస్త్వీకృతః
ఏతదుక్తంభవతి- అనేనజీవేనాస్సనానుప్రవిశ్యనామయాపే వ్యాకర

౧ ఉత్తరసూత్ర శక్తా మహాకథంతహి॥ త్యాజ్యేవధారిక్రవణ
దవయవశక్త్యానిర్వాహా నమటరఇతి భావః-

కాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదేశవత్ — నహి మానవికేషణ ఉయ
మస్య భవతి- తంత్ర చాస్త్రే మిత్యత్రాహ॥ఏతదుక్తమితి॥ తేన స్యప్రవేశ

ధిపాపనిరసనద్వారా॥

౩౦ — ఏవఉపనైవమసాధుకర్మకారయతిరం యమధోనినీవతి, యమ
భ్యాలోకభ్యామనుత్పతి — ఇతి పాతద్యయమ్- యంత్రుమమభ్యాలోకభ్యాఽ
ధః పాతయతుమిచ్ఛతి తమసాధుకర్మకారయతి- యథాసాధుకర్మకారాం బ్ర
హ్మసాసననిష్ఠుదనద్వారా ఉన్నయనకీతుత్వమ్, ఏవమసాధుకర్మకారామత్వ
పాసనప్రతిబంధిద్వారా అధోనయనకీతుత్వమ్- ఉక్తంచ భగవతా భాష్యకృ
తా- పాపస్యక్తా సుదయవిరోధిత్వమ్, ఏవచ్యవాసాధుకర్మకారయతిరంయ
మధోనినీవతితి శ్రుత్యాఽవగమ్యతేఇతి- వివృతంచ వ్యాసాస్త్రో కర్మకాముష్మ
యన హేతుత్వముపాసననిష్ఠుదనరూపమితి, తద్విపరీతమధోనయనముపాసనప్ర
తిబంధరూపమితి స్ఫుటరమవగమ్యతేఇతి॥

౩౧ — ఏవలోకపాలఏవలోకాధిపతిరజనర్యః — లోకపాలలోక
రక్షకః- అత్రవ్యాసార్థాః- లోకాధిపతిః లోకస్వామిసర్వకృష్ణర్వనియంతా-
నమపారక్షణిఇతిభావః- ఇతిశబ్దః తత్కమత్రక్షేపతావాచిత్వమ్- ఉత్పత్తి-
నహిసర్వత్రావయవశక్తిరేవ నయాధిశక్తిరిత్యన్వేనియమః- అస్యభాగమభోజ
తి త్యస్సత్యగోకల్పస్య జంగమవాచిత్వ ప్రసంగాత్- స్థితాయాగోరవాచక
త్వ ప్రసంగాచ్చ- అతశ్చేషణి పరిశబ్దా రూఢః- అస్యభావృద్ధౌచ మతోపి
రా సాక్ష్యభార్యామరశ్శిశ్శ॥ అస్యకార్యకర్తృ కృత్యాభిరావ్యామనురప్రసిద్ధి
న్యాయేనమతున్నంరక్షకే త్రితైపతికల్ప వ్యవహారప్రసంగాదిత్యామః॥

౩౦ — సమలత్సరిదిద్వార — పూర్వోక్తవిజ్ఞసాన్వీకర్యామితి త
తిపరత్వః- యద్వాఅస్మిన్నేవపాత్య పూర్వోక్తత్యాజ్యేహానాదికృతకర్మ

(309)

ఇష్టపాశాధికరణమ్.

వాసి, ఐత దాత్వమిదం సర్వమ్, అన్తః ప్రవిష్టౌ శ్చాస్తా జనానాం సర్వాత్మా, య ఆత్మసతిష్ఠన్వాత్మహస్తోయమాత్మాన వేదయన్యాత్మా శరీరం య ఆత్మానమన్తరోయమయతి ఏద సర్వభూతాన్త రాత్మా అపహత పాస్తాదివ్యోదేవ ఏకోనారాయణ ఇత్యేవమాదినాశాస్త్రేణ జీవాత్మ శరీరకం పరమాత్మానమనగమ్య, జీవాత్మవాదినామహంత్య మాదేశబద్ధానామపి పరమాత్మ న్యేవ పర్యవసానం జ్ఞాత్వా, మామేవ విజానీహి మాముపాస్మే స్వతిస్వాస్మ శరీరకం పరమాత్మా నమేవోపాస్యత్యేవోపదిదేశేతి.

౨ వామదేవవత్. యథావామదేవః పరస్య విష్టాణ స్సర్వాన్త రాత్మత్వం, సర్వస్య తతచ్ఛరీరత్వం, శరీరవాదినాం చ శబ్దానాం శరీరణి పర్యవసానం, పశ్యన్నహమితి స్వాత్మ శరీరకం పరంబ్రహ్మ విదిశ్యతత్సామానాధిక రణ్యేన మనుసూర్యాదీశ్వరపదిశతి, తదైతత్వశ్చ స్మృషిత్వామదేవః ప్రతిపేదేహం మనురభవం సూర్య శ్చాహంక్షీవాన్యపిరస్మిన్ ప్రతిత్వాదినా. యథాచ ప్రహ్లాదః, సర్వగత్వాదనన్తస్య స ఏవాహమవస్థితః, మత్తస్సర్వమహంసర్వం మయి సర్వం స నాత నేత్తిత్వాదిదత్త.

౩ అస్తిప్రకరణే జీవవాదిభిశ్చ బ్రెద్ధరదిద్వి శేషభిదాయభి శ్చోపాస్యభూతస్య పరస్య బ్రహ్మేవో భిదానేకారణం బోధ్య పూర్వ

స్యస్మాప్త్యయాహ॥ య ఆత్మసతి॥

౨ సూత్రభిర్జ్ఞం వ్యాచక్షే॥ యతేతి॥ పశ్యన్ని త్యన్తేన తత్తైతత్ త్వశ్చ స్మిత్యత ద్వాన్విభాతమ్- ఉక్తం విశదయతి॥ యథాచరితి॥

౩ అనన్తరసూత్ర మవతారయతి॥ అస్మిన్ స్మిత్తిత్వాత్ప్రవధాన్యైశ్చ కా రణమిత్యభిప్రేతమ్- ఉపరితస గ్రన్థాదుగుణాత్ ప్రయోజనతయా కారణం ఏ

సర్వవక్తృత్వక్రూత్వత్వాదిగుణకజీవవిజ్ఞతయం ఆయుష్ష్యవ్యం ద్రియనిత్రయ సకూతుర్యశరీరోత్థావకత్వాదిగుణవిజ్ఞప్రాగవిజ్ఞతయా అనందత్వామృతత్వాది స్వరూపేణ విజ్ఞస్యస్వాత్మత్వే సూపాసనం విధీయతే- ఏవం సర్వసూపాసనవిధానకృతవాక్యభేదకాన్తాయానావతారశ్చిద్రజ్జ్యప్యమ్- ఇతి ప్రథమాధ్యాయే ప్రథమపాదః॥

కమామ.

సూ- జీవముఖ్యప్రాణినిజ్ఞా స్మేరిచేన్నోపాసా

త్రైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహతదోషగాత్ || ౩౩ ||

నవాచంబిజ్ఞాసీత వక్తారంబిద్యాత్ త్రిశీర్షానంత్యావృషుచా
నమ్ ఆరుజ్జుభాన్యతీవ సాలావృకేభ్యః ప్రియచ్ఛమిత్యాది జీవరి
జ్ఞాత్, యావదస్మిన్ శరీరేప్రాణోవసతితావదాయుః అథభిజ్ఞ
హాగ్రుపవ ప్రిజ్ఞా త్సేదంశరీరం పరిగృహేత్వాత్కాపయతీతి ముఖ్య
ప్రాణినిజ్ఞా పృథాన్యాధ్యత్సగమృత్య భూమేతీచేన్న- ఉపాసాత్రై
విధ్యాత్ హేతోః. ఉపాసనాత్రై విధ్యముపదేష్టుంత త్తచ్ఛబ్దే
నాభిధానం నిఖలకారణమూతస్య బ్రహ్మణస్స్వరూపేణాను సన్యా
సం, భోగ్యువర్గశరీరకత్వానుసన్యాసం, భోగ్యభోగోపకరణశరీర
కత్వానుసన్యాసం చేతి త్రివిధమును సన్యాసముపదేష్టుమిత్యర్థః-

౨ తదిదంత్రీవిధంబ్రీహ్మనుసన్యాసం ప్రకరణాన్త రేవ్యర్హ్య
శ్రితమ్ సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రీహ్మ ఆనన్దో బ్రహ్మత్వాదిషు స్వ
యాపాశురూపమ్ తత్సృష్ట్వా తదేవానుపావిశత్ | తదనుప్రవిశ్య |
సద్వత్సద్వాభవత్ | నిరుక్తంచానిరుక్తంచ | నిలయనంచానిలయనంచ |
విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ | సత్యంచాన్యతంతసత్యమథవదిత్వాదిషుభో
క్తుశరీరతయా, భోగ్యభోగోపకరణశరీరతయా, చానుసన్యాసమ్-
ఇహోపప్రకరణేతద్వీవిధ మనుసన్యాసంయజ్యత ఏవేత్యర్థః.

పక్షితమ్- ఉపదేష్టుమితి వక్తృమూలత్వారే || చోద్యత్పూర్వకయితి || సకూక్తప్రతి
క్షేపాశురూపోద్యం, కింతు ప్రయోజన ప్రక్షేపోద్యములేన క్షోభిత్యకః-

జీవముఖ్యప్రాణినిజ్ఞా స్మేరిచేన్నోపాసా త్రైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహ
తద్యోగార్ — || నవాచయితి || సవరం ముఖ్యార్థం, మాంచ విజానీసీత్యర్థః-
ముఖ్యోగ్గా దిన్దీయగ్యదాసః- త్రైవిధ్యం ఏవ్యోగోనిభవతి || స్వరూపేతి
అవ్యాకరణగుణిష్టమనుసన్యాస మిత్యర్థః-

౩ త్రైవిధ్యమానవిధిసరి హ్యయం నిర్వాహఇతి శక్త్యాయా మాత్రత
త్వాదిత్యత ద్వావ్యవక్తు || తదిదమితి || బ్రహ్మదిదితి ప్రక్రమా త్రైవిధ్యోక్తి
శ్చేద్యతయేతి భావః- ఇహత్వాదికం జ్యోతస్త్వి || ఇహతి || ఆనందోదరః, మా
ముపాస్యన్, ప్రాణోస్సేత్కర్తృత్వపథద్యత్యర్థః-

(208) ఇష్టప్రాణాధికరణమ్-

3 పీఠమక్తంభవతి- యతః హిరణ్య గర్భాదిజీవ విశేషాః
 వ్యక్తత్యాద్యతేజస విశేషాణాం చ వరమాత్సా సాధారణధర్మమ్-
 స్వతదధిభావనాం శబ్దానాం పరమాత్మ వాచిత్యే సామూహాధిక
 రణ్యం వా, త్యుత్యతే, తత్ర పరమాత్మన స్తత్త్వద్విదవిద్విశేషస్తర్వాత్
 త్యానుసంధానం ప్రతిపిపాదయిషిమితి, అతోఽతేష్టప్రాణశబ్దని
 ధిప్రసాదాదర్థా న్తరభూతః పరమాత్మైవేతి సిద్ధమ్-

సమాప్త మిష్టప్రాణాధికరణమ్-

ఇతి శ్రీమద్భగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమీమాంసాభాష్యే
 ప్రథమస్యాధ్యాయస్య ప్రథమః పాదః-

3 సామాన్యేన దివిః పృథ్వీహ్యధివ్యాన్యత్ర శ్రుతా, నతదివిశేషవిద్య విష
 యోత్యత్రాహ|| పరదత్తమిత|| యత్రేతి|| నాంబంశయః కేవలం ప్రతీకానవిద్యా
 మాత్ర ఇతి భావః- విశిష్టధీవిషయాన్తా పరద్యయిషం హ|| పరమాత్మ సాధారణేతి||
 మానసికధర్మా విశేషాద్విదదివిః పృథ్వీహ్యధివ్యాన్యత్ర- అధికరణార్థం
 నిగమయతి|| అత ఇతి||

ఇతి ముక్తమంతరిక వాగ్విజయి సూసునా శ్రీరంగరాజవివ్యాఖ్యానం చంద
 ఖ్యాసాపరనామధేయేన శ్రీమద్వరదరాజాచార్యపాదసేవాసమర్పితం భగవద్రా
 మానుజవిరచిత శారీరక మీమాంసాభాష్యోద్ధయ శ్రీమద్వరద సూరిణా విరిఘటా
 యాం శ్రుతప్రతిపితాయాం ప్రథమస్యాధ్యాయస్య ప్రథమః పాదః||

